

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

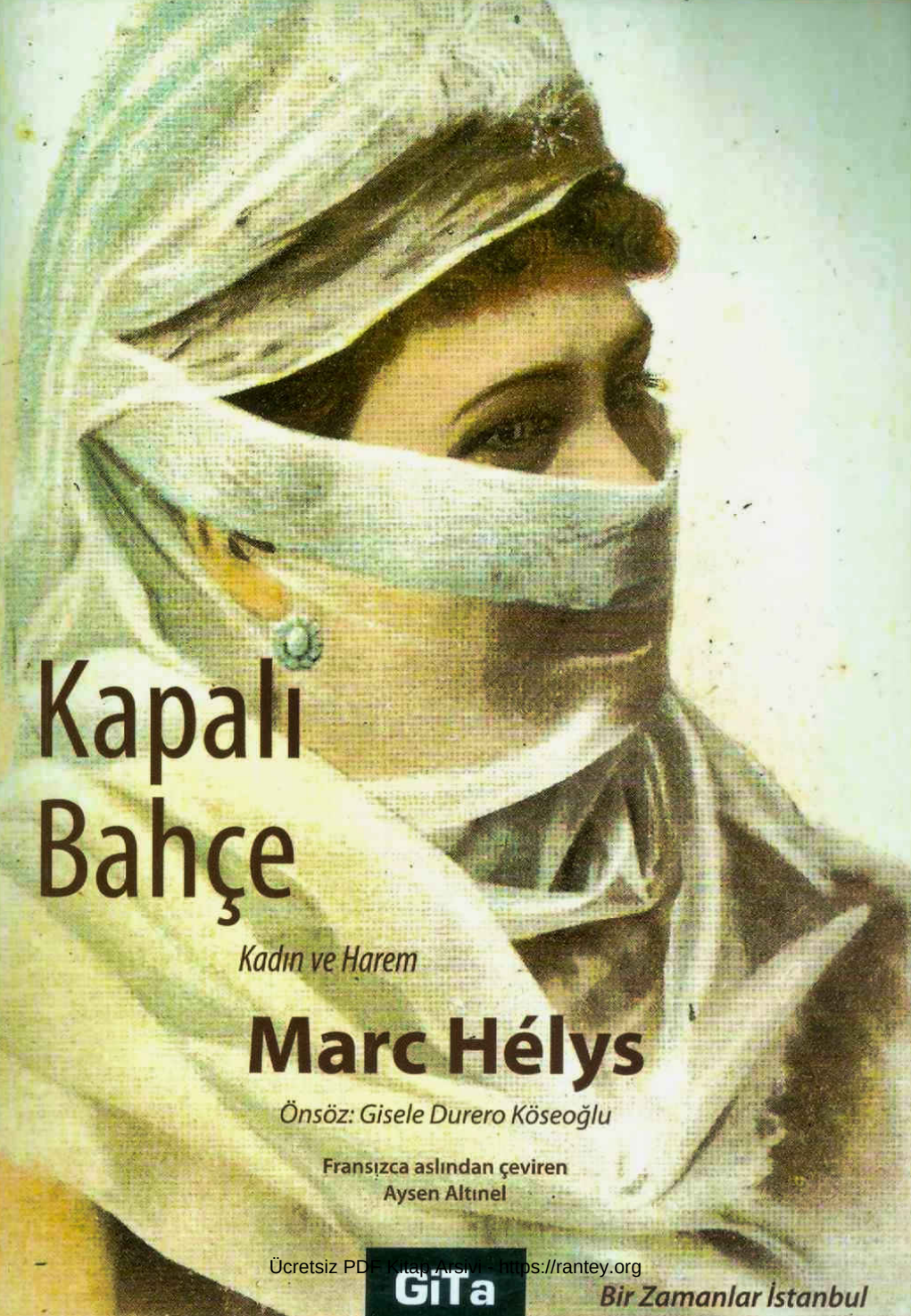
RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

Kapalı Bahçe

Kadın ve Harem

Marc Hélys

Önsöz: Gisele Durero Köseoğlu

Fransızca aslından çeviren
Aysen Altinel

Marc Hély

Kapalı Bahçe

Hikâyeler

GiTa

BİR ZAMANLAR İSTANBUL

Kapaktaki Fotoğraf : Osmanlı Kartpostalı

Kapak Grafik : Cem Akkartal

Genel Koordinatör : Mine Sarıkaya

Düzeltili: Betül Günturkun Pasinler

Editör : Aksel Köseoglu

“Bir Zamanlar İstanbul” Serisi Sorumlusu: Aksel Köseoglu

1. basım: 1908

2. basım: 2011

GiTa Yayınları

ISBN: 975-8915-41-5

Boy-San İnşaat Taahhüt Turizm Sanayi Yayım ve Ticaret Ltd. Şti.

Dolapdere Caddesi, Yunus Bey Sokak, No: 28/ A Pangaltı-Istanbul

Tel: (0212) 219 09 58 Faks: (0212) 225 94 39

gita@boysantr.com

www.gitayayinlari.com

www.gitakitap.com

Bu kitap İstanbul'da Özal Matbaası'nda basılmış ve ciltlenmiştir. (Kasım 2011)

Marc Hély

Kapalı Bahçe

Harem ve Kadın

Hikâyeler

Fransızca aslından çeviren:

Aysen Altınel

Önsöz

Gisèle Durero-Köseoğlu

GiTa

Marc Hély (solda), Nuriye ve Zennur adındaki iki arkadaşı ile
Osmanlı kıyafetleriyle, İstanbul, 1904.

Marc Hélys “Kapalı Bahçesi”nde Bir Gezinti...

İstanbul hakkında yazı yazmış yazarlar arasında Marc Hélys benim en sevdiklerimden biridir. Ya da en sevdiğim kadın yazardır. Çünkü Marc Hélys Güzel Çağ edebiyatının, kadın düşmanı dünyasında ayakta kalmak için cesur Marie Léra'nın kendisi için seçtiği takma erkek adından başka bir şey değildir.

Benden tam yüz yıl önce yazmış. Kimi zaman doğumlarımızı karşılaştırdığımda onun benim büyükannem olabileceğini düşünüyorum. En azından böyle olsaydı bu benim hoşuma giderdi.

Türkiye hakkında yazdıklarını okuyuncaya kadar, Marc Hélys'in benim için sadece gezgin yazarlar listesinde kaybolup gitmiş çok eski bir ad olduğunu söylemeliyim. Eskiden onun hakkında genel olarak Pierre Loti'nin romanlarını incelerken duyduklarımı ve ünlü yazarın *Mutsuz Kadınlar (Les Désenchantées, 1906)* romanını yazmasına neden olan kurnaz, kışkırtıcı, tanınmış bir kadın olduğunu biliyordum. Loti'nin bu ünlü romanının ardından *Mutsuz Kadınların Sırrı* kitabını okuduğumda Marc Hélys'in dehasını keşfettim.

Doğduğunda Hortense-Marie Héliard (1854.1957) adı konan, evlenince adı Marie Léra olan Marc Hélys, gazetecilik yapan feminist bir yazardır.

1899'da Osmanlıların La Haye konferansındaki temsilcisi Turhan Paşa, Fransızca metinlerini yazacak bir sekreter arar. Marie Léra'yı işe alır. Onun çalışmalarından öyle hoşnut kalır ki İstanbul'a döneceği zaman ona kendisiyle birlikte gelmesini önerir. Ama bir kadının, üstelik yabancı bir kadının Osmanlı yönetimindeki iş yerlerinde resmî bir görev alması akıl almaz bir durum olduğundan, Turhan Paşa ona Fransızca konuşulan bir evde, Nuri Bey'in evinde kalmasını önerir. Nuri Bey, Fransız kökenli bir Türk'tür, babası Kont

Châteauneuf, Aydın demiryolları şirketinde uzman olarak görev alınca Türkiye'ye gelmiş, devamında İstanbul'a yerleşmiş ve Müslüman olmuştur.

Marc Hély's, kısa zamanda Nuri Bey'in frankofon kızları Nuriye ve Zennur'la yakın dost olmuş onlarla beraber İstanbul'daki birçok haremi gezip davetlere katılmıştır. Gazeteci ruhuyla bu gezilerde notlar almıştır. Yazar, haremelerin gerçeğe uygun resmini dürüst bir şekilde çizmek istemiştir. Feminist olmasına karşın elinden geldiğince haremlerdeki yaşama önyargısız yaklaştırmaya çalışmıştır. Ve de yazdığı harem olgusu hiçbir zaman çağdaşlarının beklediği gibi değildir.

Haremlerden kadına baskı uygulanan yerler olarak söz etse de, kadınların zorla kapatıldıkları yerler gibi şekillendirmemiştir ve bazı kadınların niçin bu yerlerin zamanla yok olmasına hüzünlenmesini anlamaya çalışmıştır. Romancı hayal gücü sayesinde, maskeli bir oyun gibi gördüğü bu oyuna uymak için peçeli gezmekten hoşlanmıştır. Yazılarında hiçbir zaman ideallerinden uzaklaşmamış ve kalemini kadınların özgürlükleri için oynatmaktan kaçınmamıştır.

Marc Helys İstanbul'a üç kez gelir. Ve her gelişinde uzunca bir süre bu şehirde yaşar. 1904 yılında ikinci gelişinde iki arkadaşıyla birlikte Pierre Loti ile gizlice buluşurlar ve kendini Loti'ye Osmanlı haremlerine kapatılmış bir kadın olarak tanıtır. Pierre Loti, o dönemde Fransa'da olduğu kadar Osmanlı İmparatorluğu'nda da büyük bir üne erişmiştir. *Aziyade* ile romansı yürekleri sızlatmıştır. Bir yıl boyunca Loti, kimliklerini hiç bilmediği bu gizemli üç "kara hayalet" ile görüşecektir. Marc Hély's, Leyla adında hareme kapatılmış mutsuz bir Türk kadını rolündedir. Pierre Loti ile yazışmalara başlar. Bu arada Loti mektupları yazan Leyla'ya bağlanmaya başlar. Tasarı yavaş yavaş oluşur: ona Türk kadınları hakkında bir kitap yazdırma tasarısıdır bu. Marc Hély's, üçüncü kez İstanbul'a geldiğinde Loti ile baş başa kalır, onu Türk kadınlarının isteklerinin sözcüsü olmaya ikna eder.

Sonuç olarak yazar ve Marc Hély's arasındaki mektuplaşmalardan *Mutsuz Kadınlar* romanı doğacaktır. Kadın gazeteci mektuplarında Loti'ye kendi hayatını anlattığını ileri sürmektedir. Marc

Hélys'in "*Bir Romanın Arka Yüzü*" kitabında kopyalarının da yer aldığı mektupları ile Loti'nin *Mutsuz Kadınlar* kitabındaki kadın kahramana gönderdiği mektuplar arasında yapılan bir karşılaştırma aydınlatıcıdır: Loti neredeyse sözcüğü sözcüğüne ama biraz daha genişleterek mektup arkadaşının mektuplarını kopya etmiştir. Tarihte daha başka Edebi kandırmacalar olmuştur. Ama benim bildiklerimin arasında Marc Hélys'in bu kandırmacası en muhteşem olanıdır. Böylece Marc Hélys, Pierre Loti'yi kullanarak onu İstanbullu kadınların sözcüsü yapmıştır...

Marc Hélys, 1908'da *Kapalı Bahçe* kitabını yayımlar.

Unutulmuş, bazı kitaplıkların dip rafları dışında başka bir yerde bulunamayan bu kitap, 20. yüzyılın başında İstanbul hakkında heyecan verici bir belge oluşturur. Marc Hélys bunu öykü biçiminde düzenlemiştir ama izlenen kişi "ben" adıyla, "İstanbul haremle-
rinde Parisli bir kadın"ı anlatan yazarın kendisinden başkası değildir. Anlatı tanıklıkla özyaşamöyküsü arasında gider gelir. "Türkiye'deki kadınların hayatından sahneler" alt başlıklı bu dokunaklı övgü kitabını bir sahafta bulup ortaya çıkarmak için iki yıl sabırla araştırma yapmam gerekti. Bundan öylesine büyük bir zevk aldım ki, ruh çağırmaya inansaydım Marc Hélys ile iletişime geçmeyi denemek için masaları ters çevirmekten geri kalmazdım. Nuri Bey'in evinde geçmiş gibi görünen "Pervin" adlı öykü bir aile dostu kadının, ev sahibesiyle nasıl yakınlık kurduğunu, ondan kocasını çalmaya ve onların boşanmalarını sağlamaya kalkıştığını anlatır. "Hemşeri" adlı bir başka öykü İstanbul'da evlenmiş bir Fransız kadınının yaşama biçimini anımsatır. "Fazile"ye gelince sevdiği bir erkeğe yakın olabilmek için sahte kimlikle ve kendi isteğiyle hareme kapanan bir kadını anlatır...

Kitap, Loti'nin *Mutsuz Kadınlar* romanından iki sene sonra yayımlanır ve Marc Hélys'i büyük kitlelere tanıtır.

Marc Hélys özellikle *Kapalı Bahçe* kitabında İstanbullu kadınları ve isteklerini bizlere anlatır. Çoğu oryantalist yazarın aksine şehrin manzaraları ve egzotizmi dışında sosyolojik olgulara önem vermiştir. Kitabında esir kadınlardan, zengin ve soylu kadınlara ka-

dar her gruptan kadınları inceler ve onların evrimlerini anlatır. Komik ve dokunaklı hikâyeleri, Marc Hély's mizah veya acıma dolu anlatımıyla kaleme almıştır.

Bir romanın doğuşunu açıklamaya yönelik ve bu romanın sırrını açığa çıkaran "*Bir romanın arka yüzü, Canan tarafından anlatılan Mutsuz Kadınlar kitabının sırrı*" adlı kitabını yayımlatmak için on yedi yıl sustu. 1924 yılında Loti'nin ölümünden sonra yayımlattı.

Marc Hély's'in yazılarındaki incelik, psikolojik kavrayış, zamanın uçurumlarına karşın sayfaları bana bir şeyler söyleyen, uzak bir dost gibi, her zaman onu anımsamamı sağlıyor.

İstanbul, Kasım 2011
Gisèle Durero-Köseoğlu

İÇİNDEKİLER

İstanbul Haremlerinde Bir Fransız Kadın.....	11
Bir Zamanların Mutlu Kadınları.....	29
Pervin.....	41
Fazıla Hanım'ın Parantezleri.....	58
Büyülenmiş	76
Padişaha Sevdalı Kadın.....	88
Yirminci Yüzyılda Bir Osmanlı Trajedisi.....	101
İhtiyar Ağanın İki Karısı.....	110
Bir Yurttaş.....	130
Mahallenin Namusu.....	146
Köle.....	156
Bir Mezarlıkta.....	169
Bir Türk Kadının Günlüğüne Göre	
Hayatından Bir Bölüm.....	176
Ramazan Anıları.....	202

I. Bölüm

İstanbul Haremlerinde Bir Fransız Kadın¹

1901 yılının yazında bir süre kalmak için İstanbul'da bir Türk ailenin evine davet edildim. Bu ailenin modern yetiştirilmiş alafranga² kızları iki yıldır benim mektup arkadaşlarım olmuştu. Bu nedenle İstanbul'a gittim ve bu ilk gidişimde orada üç aydan fazla kaldım.

Bu kente birçok kez geldim çünkü "Taksim'in suyunu içmiştim" bir kez ve bu da yeterdi, bir Türk atasözüne göre "Alışmış kudurmuştan beterdir." Osmanlılar, ziyaretçileri çoğu zaman kendine bağımlı kılan kentlerinin kaçınılmaz çekiciliğini böyle açıklıyorlar. Ama gezginlerin tümü bu büyüğü aynı yoğunlukta hissetmezler. Çoğu zaman turist oradan düş kırıklığı içinde döner: o sadece yırtık pırtık giysiler içinde dilenen insanların kaynaştığı, içler acısı bir bakımsızlık içinde ve zamanın sisleri arasından çıkmış bir takım harikaların, taş yapıların yansıttığı beyazlıkların, mavi gökyüzünün, altın parıltıların görüntüsünü belleğinde alıp götürür.

Benim için Doğu'nun gerçek çekiciliğinin Müslümanların özel yaşamlarının olduğunu itiraf etmeliyim. Dış dünyaya kapalı bu bahçenin kokularını ve ılık havasını büyük bir zevkle soludum. Uyumlarını, daha çok da güçlü ve hoş aykırılıklarını sevdim. Ne Boğaz'da yaz mevsiminin göz kamaştırıcı parlaklığının, ne Eyüp'ün servilerinin, benim gözümde,

eski bir konakta eski zaman kadınları ile bugünün genç kızları arasında geçirilmiş bir gece kadar değeri var. Osmanlı kentinin yıkıntılarının, ruhlarda sezinlenen yıkıntılar yanında ne önemi olabilir ki?

Müslüman çevreler yabancı kadınları genellikle iyi karşılıyor. İstanbul'un modern aileleri onları kabul ederken töreye uygun bir beğenilme merakı ile hareket ediyorlar. Yabancı kadınların karşısında yeni kazandıkları Avrupalı zarafetlerini sergilemekten hoşlanıyorlar. Ama Türk kadınları yüreklerini ve düşüncelerini ancak yakınlık duydukları kadınlara açıyorlar.

Türkiye'deki dostluklarım bende unutulmaz izlenimler bıraktı. Bana bilinmeyen bir dünyayı gösterdiler, insanlar gibi bu dünyalar da en ilginç oldukları zamanda, yani acı çektiklerinde tüm gizlerini açığa vurdular. Türk kadını evriminin en tehlikeli dönemini geçiriyor. Batı yaşamının çekiciliğine kapılan ruhu, kabuğunu kırmakta sabırsızlandığı eski geleneklerine karşı savaşıyor.

Görünen yaşamla yan yana giden bu gizli dünyayı bana gördüğü gibi göstermek istiyorum. Onu zayıflıkları ve çocuksulukları ile zarıflığı ve hatta yürekliliğin çekinceleriyle göstermek istiyorum: Bu dünya, onu meraklılardan saklayarak gücünü oluşturan peçenin arkasında sorgulayan iri gözlerini açıyor.

* * *

Günler boyu sürüp giden ilk izlenimim tümüyle bir düş kırıklığı oldu. Çevremde boşu boşuna renklilik, özgünlük arıyordum. Daha sonra dergide basılması için köklü bir Türk ailesinin yaşamından çekilmiş fotoğrafları gösterdiğim, bunları yeteri kadar Doğuya özgü olmadıkları, insanların bu Paris evlerini neden gösterdiğimizi anlayamayacakları gerekçeyle basmayı kabul etmeyen ünlü bir derginin müdürüyle aynı duygulara sahiptim. Başlangıçta ben de "Doğuyu bulamamak" için bunca uzaktan Doğuya gelmenin gereksiz olduğunu kendi kendime söyleyip durdum...

Çevremdeki hiçbir şey, ama kesinlikle hiçbir şey yabancı değildi. Kadınlar dışarı çıkmak için sarındıkları çarşafı çıkarır çıkarmaz Parisli kadınlardan sadece daha ağır bir zariflikle farklılaşıyorlardı. Giysiler aynıydı: yünlü kumaştan etekler, ipek bluzlar, saatine göre gece elbiseleri ya da tayyörler. Ev içinde ise çay ya da kokteyl için büyük değişim, ampir biçimi giysiler, saten ya da muslin ev elbiseleri... Yaşamları korkunç bir biçimde bizimkine benziyordu...

Avrupa'dan gelirken yanımda *İran Mektupları'ndan*, *Aziyade*'ye kadar Doğu konusundaki tüm fantezilerimizin romansı ve romantik bir biçimde belirginleştiği çok güzel sözcükler getirmiştım. Örneğin *hare*m sözcüğü. Batılı kulaklar için bundan daha çekici daha şiirsel bir sözcük var mı? Tüm Asya şiiri bu iki hecede yankılanıyor. Sıcak renkler, buhurdukların yandığı, aşk çöküntüsünün tükendiği yarığölgeli tuhaf manzaralar; coşkulu eğlenceler, acı veren zevklenmeler, kan bulaşmış sessiz ağır örtüler... *Odalık* sözcüğü de yeteri kadar anımsatıcı değil mi? İnci işlemeli ince ipekten giysiler içinde divanlara uzanmış düş gören güzel ve duyarsız, biraz kaderci kadınlar... Aslında odalık gerçek anlamıyla oda hizmetçisidir, ev sahibi erkeğin çoğu zaman metresi olan kadındır, bunda Doğuya özgü olağanüstü hiçbir şey yoktur. *Harem*'e gelince burası evin anne, eş, kız kardeşler, teyzeler ve kızlar arasında evlenmemiş olanlar için ailenin kadınlarına ayrılmış bölümüdür. Kadının tek başına Müslüman toplumda yeri yoktur ya da daha çok o her tarafta kendine bir yer bulur. O neredeyse çabadan, kaygıdan, çalışmadan başışık tutulması gereken kutsal bir varlık gibi düşünülür. *Haremde* ilk önce fark ettiğim en özgün şey bu. Zaten modern hayatın yeniliklerinin ve gereksinimlerinin, Türk evinin dış görünümünü tuhaf bir biçimde değiştirdiğini kabul etmek gerekir. Zengin olsun yoksul olsun eğer bir ev hâlâ eski *selamlık* ve *hare*m bölümlerini koruyup sürdürüyorsa da, bu iki bölüm artık eskisi gibi iki ev, farklı iki aile anlamına gelmiyor.

İşte bu nedenle düş kırıklığına uğramıştım. Ama Boğaz'da kaldığım yalı görkemliydi. Yarı karanlığının, sütunlarının, çeşmelerinin soylu yalnızlık atmosferi gibi bir Doğu iz-

lenimi uyandıran beyaz mermer bir holden içeri giriliyordu. Ama merdivenleri çıkar çıkmaz Asya arkada kalıyordu. Salonlar bizim kozmopolit salonlarımızın zevkiyle döşenmişti. Burada on yedinci yüzyıl biçemi, Yeni Sanatla³ birbirine karışıyordu. Ama halılar alışılmamış zenginlikteydi ve pencereler eski zamanların iç karartıcı görünüşüne sahipti. Ufkun güzelliği önünde kafesli cumbalar ürkütücü bir biçimde araya giriyordu. Boğaz'ın suları kafeslerin dantelâ biçimindeki bezekleri arasından ışıldıyordu. Güneş batarken pembe, sabah saatlerinde tertemiz açık mavi renkli, beyaz yelkenlilerle benek benek görünen bu hareketli büyük gökyüzü, yalının kıyılarında beyaz dalgalarını uzak denizlere, adları çın çın öten adalara doğru yuvarlıyordu.

Bununla birlikte Avrupalı görünümüne sahip bu evler incelendiğinde halılar ve pencereler dışında başka Doğu izleri de görülüyordu. Büyük, ağır mobilyalar, masalar özellikle kullanılmıyor, ağır eşyalar yerine yastıklar, hafif iskemleler, ağır olmayan masalar, küçük etajerler konuyordu. Kısacası evde, altı yüz yıldır yerleşmiş *Tukiyyu*'nun, yeniden yola koyulacağı gün taşınmayacak, götürülemeyecek hiçbir şey yok. Eşyalar tüm Müslüman hayatıyla aynı değişkenlik izlenimini yayıyordu. Yarına Allah Kerim. Türkler geçici zamanın tadını daha iyi çıkarmak için yarını tüm içtenlikleriyle Allah'a havale ediyorlar. Sahip olma içgüdüleri bizimkiyle aynı düzeyde değil. Kendilerine ait bir soyadları bile yok. Adları Reşat, Mehmet, Selim, komşularının adları da Selim Mehmet, Reşat olabilir. Babanın doğduğu evde ender olarak oğulları da barınıyor. Bu lüks ve sıradan evlerde küçücük bir anıyı çağrıştıran hiçbir şey yok. Alışılmış eşyalar burada dilsiz, geçmişsiz, ruhsuz.

Sonuçta en modern konutlarda bile bir oda Doğu özelliklerini olduğu gibi koruyor; burası Türk kadın konuklara ayrılmış oda: misafir odası. Türklerin ne kadar konuksever oldukları biliniyor. Zenginlerin evlerinde misafir odası eski yaşama biçiminin hâlâ canlı kalmış kalıntılarından biridir. Burada atlastan göz kamaştırıcı kılıflar içinde üst üste konmuş yumuşacık döşekler, gerçek zengin yatakları görülür. İşleme-

li büyük bohçaların içine sabahlıklar, astarlı ipek pike ceketler, tül eşarplar yerleştirilmiştir. Şıpidik terlikler bir kenarda durur. Duvarlar parıldayan halıların arkasında kaybolur; alçak masaların üzerinde sürahiler, altın ve gümüş maşrapalar, ayaklı şekerleme tabakları, sigaralıklar bulunur, minderler dört bir yanda öğle uykusunun dinginliğine davet eder. Köleleri çağırmaya bile gerek yoktur.

Evet, köleler vardır! Bunlar odalık adı verilen oda hizmetçisi kadınlardır. İlke olarak satış yasaklanmıştır ama gizli ve yasadışı pazarlarda her zaman köle edinilebilir. Hizmet eden köle kadınlar genç yaşta İstanbul'a getirilmiş, özellikle Afrikalılardan, Sudanlılardan ya da Habeşlerden oluşur. Simsiyah renkte oldukları için onların en karanlık işleri yapabilecekleri zannedilir. Onların yamyamlıkla suçlandıklarını da duydum. Arkadaşlarımın tanıdığı bir Sudanlı kadın, anlatılanlara bakılırsa, çocukluğunda tadına baktığı Albionlu⁴ oğlanın iştah açıcı *İngiliz tereyağında* hafif baharatlı ve lezzetli etinin anısını hâlâ unutamamıştır. Gözleri, beyaz ve şişman küçük bir köle kıza öylesine aşırı istekle dikilmiş ki efendileri felaket korkusuyla Sudanlıyı alelacele satmışlar. İstanbul'da bana zenci bir kadın tarafından oburca yenen bir çocuğun öyküsünü anlattılar. Doğru mu ya da uydurulmuş bir masal mı bilmem.

Ama gerçek köle kadınlar, sözü edilen ve oldukça ender rastlananlar ise Çerkez kadınlardır: bu gururlu ırkta ruhun asaleti asla yüzün temizliğinden aşağı kalmaz. Padişahın tüm odalıkları Çerkez'dir. Çerkezler kendilerinin Türklerle karıştırılmasını istemezler ama kızlarını onlara satmaya razı olurlar.

Zaten Türkiye'de kölelik küçük görülen bir alt sınıf oluşturmaz. Çok önemli birçok kadın işe kölelikle başlamıştır. Köle, ailenin bir parçasıdır ve toplum düzeninde özgür hizmetçilerin üstünde yer alır. Hizmetçilere emreder, sadece efendilerine hizmet eder, anahtarlar ondadır, yaşlandığında eğer evlendirilmemişse ve azat edilmemişse, genç kadınlara yoldaşlık eder, onları korur ve tüm güven gerektiren işleri yerine getirir.

Kimi zaman küçük köle kızlar alınır, ailenin çocuklarıyla birlikte büyütülür, daha sonra da çeyiz verilir ve evlendirilir. Bu sevaptır. Bunun yanında iyi bir yatırım da olabilir. Çünkü bu küçük kız büyüdüğünde saraya sunulabilecek kadar güzel olabilir. Saraya giderse nereye kadar yükseleceğini kim bilebilir? Padişahın odalığı... Kadın⁵... Umut tükenmez... O zaman onun çocukluğunda iyiliğini gördüğü hayırsever insanları unutmayaacağı kesindir.

Yerel renklerinin eksikliği ile beni düş kırıklığına uğratmış olan bu dekorun içinde ve arkasında yavaş yavaş gerçek olağan dışılığı, tüm gizemli Doğuyu sezmeye başlıyordum. İşte o zaman bu kadar sıradan görünen bir dekorun ne kadar ilginç olduğunu, onun eski âdetler ve geleneklerle oluşturduğu aykırılıkla ruhların ne kadar zenginleştiğini anladım.

* * *

Müslümanların yaşamına çok kolay uyum sağladım. So-kağa çıkmak için kız arkadaşlarımla giysilerini kendime uydurdum, hiçbiri peçesini benim kadar titizlikle aşağı indirmiyordu. Yavaş yavaş başlarının biraz dik duruşunu, sakın ve ölçülü yürüyüşlerini, ağır ve yarı törensel adımlarını benimsedim. Siyah çarşafımın altında her şeyi daha az Avrupalı gözlerle gördüm ve ruhumun Doğunun daha saf etkilerini aldığını hissettim.

Göklerinin ve ufuklarının göz kamaştırıcılığının Doğululara saçtığı dalgın, düşünceli sevinçleri öğrendim. Güzel manzaralar karşısında yarı uykulu zevk almayı, mezarların arasında bir kabristanın çiçekleri ortasında öğleden sonraların olgunluğunu, su boyunca kayan kayıklarda her şeyi unutmayı öğrendim. Türk kadınlarının ve genç kızlarının iyice kısıtlanmış bu küçük dünyalarında, bir zamanlar rahibelerin manastırında da gözlemlediğim, biraz çocuksu bulduğum aynı neşeyle sık sık gülünüyor.

Günlerimi boş şeylerle, ziyaretlerle, gezmelerle, aylıklıkla, uzun konuşmalarla geçiriyor, bunları yaparken yavaş yavaş bu insanların özel yaşamlarına sokulmaya çalışıyor-

dum. Onlara birçok öykü anlattırdım. Çok farklı ailelerin içine girdim. Hayatın gözle görünür ve gülümseyen tekdüzeliği altında birçok üzüntü, birçok roman bulduğumu sandım. Bu uzun ve karmaşık bir çalışma oldu.

Dostlarımla çabuk kavrayan ve esnek zekâları, bir Avrupalı kadına kendilerini tanıtmak için duydukları güçlü istekleri benim dil bilmememin eksikliğini gideriyordu. Ama bu Doğulu kadının ne olduğunu anlamak için çok zaman harcadım. Uzun süre onu Batılı ruhumla, tepeden bakarak değerlendirdim. Hristiyan olan ben, uzun süre Müslüman gibi yaşamaya mahkûm edilseydim sahip olacağım düşünceleri özlemeleri, duyguları ona mal ettim. Ondan umulmayan tümüyle yüzeysel kültürü gözlerimi kamaştırıyor ve beni onun karşısında haksız duruma düşürüyordu. Onun bizim kitaplarımızdan edindiği düşüncelere karşın bize hiç benzemeyişine şaşırıyordum. Gerçek kişiliğini, ırkını, geleneklerini hesaba katmıyordum. Onu kendimize göre biçimlendirmek için önce biçimini bozmak, kırmak gerektiğini düşünüyordum. Sonra yanlışımı fark ettim ve o günden sonra onu yargılamak yerine sadece anlamaya çalıştım. Kitabımın planı bu nedenle çok değişikliğe uğradı. Türk kadını hakkında bir araştırma yapmayı düşünmüştüm. Ama sadece Türk kadınlarına rastladım. İstanbul anılarımla arasında bana en belirleyici nitelik taşıyan ve en canlı görünen sahneleri seçmekle yetiniyorum.

* * *

Türkiye'de artık çökeşlilik yok. En son ve en coşkulu olanı İstanbul seyahatlerimden birinde ben oradayken öldü. Bu kişi zamanın Denizcilik Bakanı Hasan Paşa'ydı. Boğaz'daki konaklarında haremli yaşardı. Eşlerinin her birinin bir konağı vardı. Paşa onlara sevgisini eşit bölüştürür en özel ilişkilerinde dahi onlara karşı olabildiğince adil davranırdı. Çünkü O, peygamberinin yasasına titizlikle uyardı. Dininin kuralı buydu.

Türk erkekleri arasında en içten olanlar çökeşlilik zamanının geride kaldığını itiraf ediyorlar. Buna büyük bir içtenlikle seviniyorlar. Çökeşlilik onlara verdiği zevkten çok yüküm-

lülükler getiriyordu. Tekeşliliğin engel olmadığı Levanten ya da Avrupalı metres onlara pahalıya mal olabilir ama hiçbir zaman yasal eşlerin sahip olduğu acımasız hakları ve istedikleri yardımları isteyemez. Türk kadınları bunu o kadar iyi kabul ederler ki, erkekleri sürekli ellerinde tutacakları umudunu kaybetmeyeceklerinden yabancı kadınlardan gocunmazlar, sadece Müslüman rakibelerini uzaklaştırmayı düşünürler. Kocaları eğlensin ama evlenmesin. Bu noktada tüm kadınlar anlaşır ve dayanışmaları da çok daha ileriye de gider.

Ama Türk erkeği sadece tek eşe sahibi olduğu için daha zengin değil. Eskiden tüm parasını doyurması zor haremine nasıl harcıyorsa şimdi de çabaları, çalışması ve kazancı tek eşini geçindirmeye ancak yetiyor. Kadının tasasızlığı evin yükünü çok ağırlştırıyor. Kocanın tüm parası mücevhere, mobilyaya, boşanırlarsa kadının beraberinde götüreceği kişisel malına mülküne gidiyor. Türk erkeğinin hiçbir şeyi yok, günü gününe yaşıyor. Eğer haremi için gerekli parayı dürüst bir biçimde kazanamazsa dürüstlük bir kenara bırakılıyor. İslam dini maddi açıdan kadını koruyor. Müslüman kadın evlilikte mülkünün sahipliğini ve özgür yönetimini elinde tutuyor. Elindeki değerlerle ticaret yapıyor, kocasının yardımı olmadan binalar alıp satıyor oysa Batı yasaları bu konularda bize acı çektiriyor.⁶ Hanım ev harcamalarına katılmak zorunda değil, zaten evlilik sözleşmesi boşanma durumunda kocasının ona her zaman vermek zorunda olacağı parasal zararları öngörüyor.

* * *

Türkiye'de bugüne kadar gerçek anlamıyla yüksek tabaka yoktu. Bizim sözcüğe verdiğimiz anlamda toplumsal yaşam yok. Müslüman toplumu birbirinden farklı ve birbirine düşman iki dünyaya ayrılıyor: Kadınlar dünyası ve erkekler dünyası. Her ikisi de yan yana entrikalarını ve zevklerini sürdürüyor, asla birbirlerine karışmıyorlar. Biri yetkenin görünüşünden yararlanıyor, öbürü gizemli ve bilinmeyen olduğu oranda yaygın bir gücün gerçekliğine sahip.

Çok ince, çok yumuşak, asırlardır ikiyüzlülüğe ve kurnazlığa alışmış Türk kadınları, aralarında son derece usta bir dayanışma oluşturmuşlar, erkeklere oldukça zeki bir ölçülülükle davranıyorlar. En iyi evliliklerde koca haremın özel yaşamı hakkında neredeyse hiçbir şey bilmiyor. Saygı kurallarına göre Hanımın ve kölelerin yardımıyla sabahları giyinip kuşanması bitince merdivene kadar kibarca uğurlanıyor, işine gidiyor ve Hanım, akşama kadar, egemenliğini sürdürdüğü evin efendisi oluyor. Ama her zaman kocasının davranışları konusunda ne yapacağını çok iyi biliyor. Evden kıpırdamadan imparatorlukta olan biteni bile biliyor. Özel polis örgütü hayran olunacak biçimde kurulmuştur. Önce, kendisinin de aynı hizmeti verdiği kadın dostları, sonra yanına sokulan ve dostu da olan kadınlar vardır. Müslümanlarda toplumsal sınıflar yoktur. İslam dini temelde demokrat ve eşitlikçidir. Yemek saatinde zenginlerin evlerine eski sütanneler, natırlar, sarayın çevresinde yaşayan küçük memurların karıları gibi hanımın alçakgönüllü çok daha fakir kadın arkadaşlarının geldiği görülür: Kimi kadın berberidir, kimi şarkı söyler, kimileri de haremden hareme dolaşarak parfüm ya da mücevher satar. Onlar her zaman nezaketle karşılanır. Bu halk tabakası kibarlar âleminde bir kolyenin incileri içinden geçen ipek iplik gibi dolaşır. Uzağında olsalar da oldukça ortak çeşitli entrikaları ve çıkarları birbirine bağlar. Böylece haberler ve sırlar yayılır, aktarılır.

Akşam olunca kadın belki de bütün gününü sarayda ya da yüksek orunlu birinin yanında geçirmiş olan kocasına o önemli kişinin servetinin tehlikede olduğunu, falanca bakanlığın filanca valiye verileceğini haber verir. Ama ona söylemediği –Türkiye’de her şeyi söylemenin, özellikle de bir erkeğe söylemenin yararsız olduğu düşünülür– kimin o yüksek orunlu kişiyi gözden düşürdüğü, valiyi kimin koruduğu, bu kadar doğru bilgiyi kimden aldığıdır.

Kadın hiçbir yerde egemenliğinin kölelik kılığına girdiği bu ülkedeki kadar erkeğe egemen değildir. Kadın erkeği derinden derine küçümser, ruhunda yüzyılların biriktirdiği bir küçümsemedir bu. Erkek onu bir oyuncak, bir zevk aracı olarak gördüğü için kadın erkeği küçümser. Kendisini ikiyüzlü

olmak zorunda bıraktığı için ondan nefret eder, her zaman kaçınılmaz olan bu ikiyüzlülük modern bilincin uyanışıyla daha aşağılayıcı, daha zor görünür ona.

Haremdeki hayatım sırasında Türk kadınlarını bağlayan dayanışma duygusuna çok şaşırdım. Yöntemleri, erkekleri her zaman işin dışında tutmak. Onlara nefretlerinin sırrını açtıkları ender görülür çünkü onlara kendilerine karşı kulanacakları silah vermenin tehlikeli olduğunu düşünürler. Türkiye'de bir kadının, kocasına, babasına, erkek kardeşlerine ya da kayınbiraderlerine başka kadınlar hakkında ağızdan ağza dolaşan öyküleri anlatarak eğlendiği görülmemiştir. Bu karşılıklı ağız sıkılık onların güçlerine güç katar.

Orada yazgıları kadınlar yapar, kadınlar bozar. Yüksek orunlarını karılarının keskin zekâlarına borçlu, onlardan korkan valiler, bakanlar, elçiler biliyorum. Kadınlar, bir mabeyincinin karısını kandırmayı, düzenle, dolapla bir Sultanın karısının ya da kızının ilgisini çekmeyi bilirler; onların entrikalarından yarar sağlayan erkek ya da efendi, kendi şansı ya da değeri gibi düşündüğü şeyin nereden geldiğini hiçbir zaman bilmeyecektir.

Ama Türk kadınları kocaları için çalışıyor gibi göründüklerinde bile özellikle kendileri için çalışırlar. Kendilerine sıkıntı verecek lütufların yönünü değiştirmekte olduğu kadar, kendileri için yararlı olanlara yol açmak için de aynı çabayı gösterirler. Kocasını uzakta parlak bir elçiliğe atanmış ve haremde yalnızlığına kapanma korkusu duyan güzel kadın önce ünlü bir dervişin türbesinde dindarca kurban keser, daha sonra sadrazamın kız kardeşine uğrar ve böylece elçilik bir başkasına verilir.

* * *

Ama modern eğitim bu denli birbirine bağlı dünyada anlaşmazlıklar yaratmaya başlıyor. Anneler ve kızlar daha az anlaşıyorlar. Dünkü kuşaklar bugünküleri artık tam olarak anlamıyor.

İstanbul'un bazı zengin ailelerinde genç kızlar yabancı öğretmenlerle eğitiliyor. Siyasetçi ve önemli bir kişinin çarşaf giyme yaşı gelmiş küçük Müslüman kızının Notre-Dame de Sion Lisesi'nde öğrenci olduğu bile görülüyor.

Bu genç kızlar hiçbir şeyi derinlemesine öğrenmiyorlar. Zaten on beş yaşında öğretim hayatları sona eriyor. Her şey hakkında bilgileri var ama yanlış bilgiler. Farsça ve Arapça bilmeyi gerektiren kendi dilleri dışında birçok dili konuşuyor ve yazıyorlar. Kafalarındaki merak, olayların yüzeyinde geziniyor. Karakterleri biçimlendirmekten uzak, insanların sadece görünüşünü değiştiren üzücü bir eğitim.

Bir gün Avrupa siyasi çevrelerinde çok iyi tanınan bir paşanın karısının Amerikan orta elçiliğinden bir hanıma verdiği öğle yemeğine davet edildim. Ev sahibemiz sevimli, esprili, menekşe ve yabangülü desenli fırfırlı elbisesiyle çok zarif biriydi. Bizi yeni düzenlenmiş, iç açıcı, her yeri güllerle dolu, küçük desenli ipek kumaşla döşenmiş bir salonun ortasında karşıladı. Mavimsi dağların manzarası karşısında, ışıklı bir zeminin üzerinde Anadolu yakasının gölgeli konakları görünüyordu, bu Türk kadını, uzun elbisesi ve davranışıyla öylesine kusursuz bir modernlik kokuyordu ki kendimi Riviera'da bir villada sanabilirdim.

Biz yedi ya da sekiz Türk ve üç yabancı kadındık. Fransızca konuşmaya başladık, sonra Amerikalılardan birinin dilimizi anlamadığını fark ettik. Bu sevimli Türk kadınları konuşmayı hemen İngilizce sürdürdüler.

Bu eğitim çok pahalıya mal oluyor. Bu, babanın gurur duyduğu bir lükstür. Erkek eskiden kalabalık bir hareme sahip olmakla övündüğü kadar bundan zevk de duyuyordu. Bugün kızlarını bilgiyle donatmaya önem veriyor, bundan onur duyuyor. Bu onların iyiliği için mi? Sadece kendi gurunun okşamak içinse nasıl oluyor da bu garip çelişkinin ortaya koyduğu tehlikeleri görmüyor? Çünkü bu eğitimin sonuçlarını ortadan kaldırmak istiyor. Çocuklarının düşüncelerinin gelişmesinden başka bir şey istemiyor ama onları çevreleyen şeyleri yargılamaya ve mahkûm etmeye kalkışmalarını koşuluyla. Zekâlarının gelişmesini kabul ediyor, yeter

ki onlar üzerindeki yetkesini her zaman elinde bulundurabil-
sin. Onların kafasında tümüyle devrimci düşüncelerin yer-
leşmesine izin veriyor ama Müslüman geleneğini koruması
kaydıyla. Müslüman bir babanın bana söylediklerine göre
kızların karakterlerini neredeyse tamamen oluşturduktan
sonra onları bu eğitime yolluyorlarmış. Bu durum gereksiz
bir lüks, bir süs gibi düşünülen eğitimin gücünü bilmemek-
tir. Ya da mantıksızlığı usdışlığa kadar götürmektir.

Ama çok zengin bazı genç kızların sıkıntılı ayrıcalığı
olan bu batı kültürü yanında, iyi bir Müslüman olan Sultan
Abdülhamit'in bu kültürün ilerlemesini ve yayılmasını des-
teklemesi gibi bambaşka bir Müslüman kültürü de var.

Abdülhamit, kadınlar için, en uzak vilayetlere bile öğret-
men yetiştiren öğretmen okulları açtı. Kadınlar burada olduk-
ça eksiksiz bir ilkokul eğitimi alıyor ama Doğu edebiyatı açı-
sından, temel bilgilerden daha gelişmiş bir öğretim görüyorlar.

Garip olan şey Doğu düşüncesi ve duygusuyla eğitilmiş
bu genç kızlar, gönderildikleri ortamlarda neredeyse ruhları
Batı etkilerine açık olanlar kadar kendilerini tedirgin hisse-
diyorlar. Düşünce bir kez harekete geçince onun sınırlarını
saptamak olanaksızdır. Bu eğitim onlarda sadece başka halk-
ların tarihi, gelenekleri, dilleri, bilimleri gibi kendilerinden
gizlenenleri öğrenme isteğini kamçılıyor. Özellikle modern
olmaları onları başkalarından ayırıyor: ablaları ne kadar da
cahiller! Kadınlar topluluğunun onlara güven duymadan
baktıkları küçük kentlerde ve kasabalarda yabancı gibi yaşa-
maları gerekiyor.

Çağdaş bir yazar olan Hüseyin Rahmi, Müslüman yaşa-
mının mutsuzlukları konusunda herkesin çok ilginç oldu-
ğunda uzlaştığı bir kitap yazdı. Romanın kadın kahramanı
İffet, zamanının erkeklerine ve babasına çocuklarının kafa-
sında yerine getirmeyi reddettikleri gereksinimler uyandır-
mış oldukları için sitem ediyor. İstanbul'daki genç kızların
çoğunda bu, ortak bir duygudur. Onların çevresinde hayat
eski geleneklerin kılıfı içinde donmuş kalmış; bitkisel yaşam
süren yaşlı hanımlar sigara ve harem entrikasından başka
uğraş bilmezlerken onların hareketsizlik nedeniyle çileden

çıkan kızları kendilerinde eksik olan ya da dile getirmekte yetersiz kaldıkları ne olduğunu bilmediğim bir şeyin peşinden koşuyor, düşlere dalıyor. Kendilerini gerekli hissetmenin sevincini verebilecek her şey onlara yasaklanmış. Bunlar işsiz insanlar. Daha incelmış zekâları onlarda yeni bir bilinç yaratmış. Ama acaba verilen mutluluk duygusunun gerçek mutluluk olduğu noktaya gelebilmişler mi? Bunu böyle olduğunu söyleyemem. İslam, ideal konusunda pek sıkıntıya girmeyen ve sadece o günün gerçeklerinden kaygı duyan insanlar yaratıyor. Hristiyanlığın, Haçın çılgınlığını dünya üzerine salarken dünyaya ne kadar güzellik de bıraktığını anlamak için bu ülkelerde yaşamış olmak gerek.

* * *

İnsan nasıl olur da bu genç kızlara ve genç kadınlara yakınlık duymaz? İşte onların sürüklendiği, onları örseleyen tutarsızlıklar. Onların eğitimi için hiçbir şey esirgenmemiştir ama günlerden en tehlikelisi, evlenme günü geldiğinde daha dün onların kafalarını zenginleştirmekte onca kaygılı olan aileleri onlara basit kölelermiş gibi davranır.

Evlenecek genç hanımların oturduğu eve yabancı bir kadın gelir. Protokole göre ona saygılı davranmak gerekir. Salona çağrılan kızlar ziyaretçiye kahve ikram etmek zorundadır, bunun bir dalavere olduğunu söyleyeceğim çünkü yabancı kadının kızları istediği gibi inceleme hakkı vardır –hatta bu da olmuştur– kadın onların ağızlarını açıtırıp çenelerini inceleyebilir.

Çoğu zaman babalar, çocuklarının evliliğini kendi çıkarlarına göre ayarlarlar. Bir genç kızın direnmesine son derece az rastlanır. Genç kız kendi isteği dışı evlendirilmez ama onun isteği yoktur ki. Tüm benzerleri gibi –ve yüzyıllardır – o, kaderine razı olur. Zaten görgü kuralları bu konuda anne babalarla kızlar arasında bir tartışma olmasına asla izin vermez. Bir sütanne, bir dost, bir aracı kadın genç kıza onunla evlenmek isteyen erkeğin çekici yanlarını över ve rahatlıkla onun kararsızlıklarının üstesinden gelir.

Böylece evlilik kararlaştırılmış olur. Nikâh günü, yani resmî nişan günü saptanır. Kadı efendi dört tanıkla nişanlı kızın babasının evine gelir, genç adamın iznini alarak hareme çıkar. Orada bir kapı ya da perde aralığında Zennur'a ya da Nuriye'ye Cemil'i ya da Hamdi'yi koca olarak almaya razı olup olmadığını sorar.

O andan başlayarak kız ile erkek evlenmiştir ama nişanlı kız daha birkaç ay anne babasının evinde kalır, bu süre içinde çeyizi ve yeni evi hazırlanır. Düğün ancak kız yeni evine götürüldüğü gün yapılır.

Boğaz'da büyük bir konakta bir Türk düğününde bulundum.

Sabah yirmi araba nişanlı kıza eşlik ediyordu, yüzlerce kadın davetli de onu bekliyordu. Kız ayağını yere basar basmaz kocası gelip onu tavanlığın altında bir tahtın yükseldiği salona götürdü. Zavallı kız akşama kadar orada herkesin karşısında oturup beklemek zorundaydı.

Sadece birkaç dakika süren bu ilk görüşmede koca, karısına bilmiyormuş gibi adını sorar sonra bir armağan, ya da bir mücevher karşılığında peçesini açmak için izin ister. O âna kadar çiftin birbirine ne kadar yabancı olduğunu bundan daha iyi ne gösterebilir? Çok kısa bir an birbirlerine bakarlar, damat o güne kadar onun önünde peçesini açmamış davetli kadın kalabalığının arasına karışır. Yoluna bozuk paralar atar, bunlar toplanır, çünkü bu paralar mutluluk getirir. Karısını onu artık gece olmadan tekrar göremeyecektir.

Bu gelin beyaz tenli, iri koyu renk gözlü güzel bir kızdı. O karşısında balo giysileri içinde hareket edip konuşan kadınlara solgun ve donmuş bir halde, kayıtsız bakışlarla göz gezdirirken ben de onun süslerini tuhaf bir merakla hayran hayran seyrediyordum. Beyaz Şam brokarından tuvaletinin üzerine gümüş yıldızlar ve küçük hilaller işlenmişti. Dar ve gizemli alınının üzerinde elmas kakmalı altın bir taç vardı. Başının arkasında ipek muslinden bir duvak sarkıyor, başın iki yanından da gümüşü gelin telleri dökülüyordu.

Gelin gün boyunca put gibi durdu. Evin kapısı açıktı. Âdetlere göre isteyen içeri giriyor ve kadın davetlilerin arasına karışıyordu. Eskimiş çarşaf lar ve buruşuk yünlü feraceler

Paris modasına göre yapılmış elbiselere dokunup geçiyordu: dilenci kadın yüksek orunlu birinin karısının yanında oturbiliyordu. Selamlık bölümü büfeye dönüştürülmüştü. Öğle yemeği burada, kırk-elli kadın alan birçok masada sunuldu. Haremde çeyiz ve aynalar, büyük şamdanlar, tuvalet takımları gibi armağanlar sergileniyordu. Gelin odası gümüş rengi ışıklar saçıyordu. Simli işlemeler duvarların üzerine, baş yastıklarına, gelinin sabahlığına varıncaya dek her yere yayılmıştı.

Yaylı sazlardan gelen tuhaf ve gıcırtılı müzik bir an bile kesilmedi ve şenlik güneş batıncaya kadar sürdü. Saat beşe doğru kadın davetliler gittiler; ev, imamların duaları ve aşkın tüm düş kırıklıkları için boşaldı. Yine de genç Türk kızları evliliğe hiçbir şey bilmeden başlamıyorlar. Harem onları bilgilendiriyor. Türk dilinin ne çok namusluluk taslayan ne de çok temiz bir dil olmadığını biliyoruz. Ama öncellerinden daha kültürlü olan Türk kızları daha bir inceliğe, bu nedenle de daha fazla hayal gücüne sahipler.

Müslüman kadının duygusal gelişimi bir elli yıl öncesine dayanıyor. Elli yıl önce Sultan Abdülmecit, haremını Boğaz'ın mermerden sütunların ve dantelâların yansıdığı sarayına yerleştirdi. Kadınları dünyadan ayıran kafes oymalı sıcaklık siperlerinin değişken desenleri arkasında tutsaklar ilk kez hayatın önlerinden geçip gittiğini gördüler. Eskiden güllerin arasındaki uzak köşklerinden yüzyıllar boyunca sadece Adaları, Anadolu yakasını ve Marmara manzaralarını görmüşlerdi. Eski sarayın önündeki burnu aşıp giden gemilerin yelkenlerinin onlar için hiçbir anlamı yoktu. Onları dünyadan tümüyle ayırmak için eski Bizans surları, içinde yaşadıkları toprakları sıkıştırıyor, onları ağır kuleleriyle eziyordu. Ama kadınlar Dolmabahçe Sarayı'ndan özgürce geçen kayıklardaki yabancı kadınları, onların yanında hoşlarına gitmek için çabalayan erkekleri gördüler. Mehtaplı gecelerde çok tatlı sesler duydular; şarkıların yankıları onlara kadar yükseldi. Bilinmedik bir dünyanın karmakarışık ve önemli ipuçlarını elde ettiler. Uyanan merakları artık engellenemezdi.

Avrupa, imparatorluğun haremına önce şan ve Fransızca öğretmeni kadınlarla, romanlar ve moda dergileriyle girdi.

Yeni bir Majeste yani Paris modası, sarayın eşiginden içeri girdi. Korse İslam dünyasına parlak bir giriş yaptı, halife Paris'e tüm karıları için tuvaletler ısmarladı.

Çok da iyi oldu. Etkisi kafalarına iyice yer etmiş olması gereken bir görüntüyü hiç unutmuyorlardı. Efendilerinin bir kadına gösterdiği saygının tanığı oldular. İmparatoriçe Eugénie'nin İstanbul'u ziyareti kadınları alt üst etmişti. İmparatoriçe onlara hiçbir kadın hükümdarın yaşamadığı en şatafatlı, en görkemli törenlerle belirginleştirilen parlak güzelliğinin tüm pırıltısı içinde göründü. Sarayın parmaklıklarının arkasında toplumdan soyutlanmış kadınlar, efendileri olan Sultanın, Eugénie'nin karşısında tüm gücü ve haşmetiyle eğildiğini gördüler. Onun için Anadolu yakasında, Beylerbeyi'nde, haremdeki tutsak kadınların suda kemerlerini ve sütunlarını seçebildikleri küçük bir saray, mermerden bir mücevher gibi yükseldi. Bir yabancı kadın olan imparatoriçe için altından ve güllerden yapılmış imparatorluk kayıkları, dümen suyunun dalgaları içinde arkalarında lâl rengi kadife halılar sürüklediler. Sarışın imparatoriçenin gözlerinin önünde imparatorluğun dört bir yanından toplanmış Osmanlı askerî birlikleri bir gün için inşa edilmiş Arap köşkünün önünde geçit töreni yaptılar. İslam'ın övünülecek kişilerinin ve en acımasız askerlerinin bir Avrupalı kadına saygı gösterdiği günün öykülerini Sultanlar heyecanla ve coşkuyla karşıladılar.

Fransızların imparatoriçesi haremi ziyaret etmek istedi. O sırada padişahın sarayında, daha sonra Doğu yaşamından kaçıp Hristiyan olacak ve *"İstanbul'da Bir Dram"* kitabını yazacak Leyla Fatma adlı bir kadın vardı. O bize İmparatoriçe Eugénie'nin ortaya çıkışının Dolmabahçe'de yarattığı olağanüstü etkiyi ve kendi cinslerinden bir insana gösterilen masallardakine benzer saygıya tanık olan Türk kadınlarının ne kadar gurur duyduklarını anlatır.

Ama Müslüman kadın savaşımçı değildir, uzun yıllar boyunca kaçınılmaz evliliğe ve zorunlu kocaya biraz güvenlik ve birkaç tatlı sözden fazlasını istemeden hâlâ dayanmak zorundadır.

Modern genç kız daha çok şey istiyor. O, aşk düşleri kuruyor, özellikle aşk romanları okuyor, onların eşsiz atmosferinde yaşıyor. Evlilik onu bu dünyadan sert bir biçimde çekip alıyor. Eğer o bu evliliğe aşk katmak ister ya da evlilikte aşk bulacağını zannederse kocası onun hayallerini yerle bir etmeye çalışıyor. O karısından daha az gelişmiş ve onun aldığı yolun hiçbir zaman bilincinde değil. Düğün gecesi odaya genç kadının duvağını açmak ve tacındaki gümüş telleri çözmek için muzaffer bir biçimde girdiğinde aşk belki de kapıda duraksıyor ama aşkın eşikten içeri girmesi için gereken söz söylenmediği için o da çoğu zaman kaçıp gidiyor.

Kadın kendini evliliğin yarattığı düş kırıklıklarına karşı nasıl avutuyor? Kocasını aldatıyor mu? Aşkta bir saatlik zevkten ya da bir entrikanın eğlencelerinden başka şeyler arayan yeni kadınlar arasında bu duruma belki de daha ender rastlanıyor. Zaten koca ya da âşık da olsa Türk erkekleri modern eğitimin onun ruhunda farklılık yaratan duyguların inceliklerine kapalı kalıyor. Kadın ise sevgisini daha çok şöyle bir gördüğü, yanından hafifçe dokunup geçen, görüntüsünü gerçeği unutmak için sığındığı yarı karanlık iç dünyasına yerleştirdiği bir yabancıya verecektir.

Bu nedenle küçümseyen bir kayıtsızlıkla katlandığı kocasının yanında yaşamını sürdürüyor. Aşksız evlilik geleneği ile değersiz kılınan bedenini verme, kalbini vermenin yanında ona anlamsız görünüyor. Kendisini saran kolların arasında devinimsiz ve erişilmez kalıyor. Düşüncesi başka yerde, tüm isteği de başka yerdedir. Yaşamı, böylece ona sahip olduğunu sanan, kadın olarak kendisinin de istediği çocuklar verdiği bir adamın yanında sessiz, dingin sürüp gidebiliyor oysa sefkati, tutkusu, düşleri, tüm ruhu uzaklara, onu arayıp bulduğunu sandığı birine gidiyor.

* * *

En ünlü Müslüman edebiyat kadını, şair ve romancı Nigâr Hanım'ı tanıma zevkine eriştim. Nigâr Hanım 1848 devriminde ülkesini terk etmek zorunda kalıp İstanbul'a gel-

miş, bir Çerkez kızının güzelliği nedeniyle burada kalmış sonra da Müslüman olmuş bir Macar'ın kızı.

Yeteneğine Türklerin hayran olduğu bu son derece akıllı kadın hiçbir biçimde kızlara verilen Batı eğitiminden yana görünmüyor. Bana, eğer kızları olsaydı, onların sadece Türkçe konuşacaklarını ve yabancı edebiyatları sadece çevirilerden öğreneceklerini, v.b. şeyler itiraf etti. Ne dersiniz?

Nigâr Hanım çok güzelmiş, hâlâ da öyle. Gök yakut kadi-feden bir ev elbisesi giymiş, üzeri akademisyen, romancı ve şair portreleri dolu küçük bir çalışma masasına oturmuş benimle konuşuyordu. Çünkü yazgısı onu İstanbul'a bağlamışsa da yazışma yoluyla kurduğu ilişkiler evrensel edebiyat cumhuriyeti içinde yayılmıştı. Birçok şiir kitabı, bir ya da iki roman, öğreti kitapları yayınlamış, Lamartine, Musset ve Sully Prudhomme'un bazı yapıtlarını Türkçeye çevirmiştir.

Kadınlar zaten doğmakta olan kişiliklerini ortaya koymaya çalışıyorlar. Türkçe yayınlanan ve yazı işlerini tümüyle kadınların yaptığı "Le Journal des Dames"⁷ bu konuda ilginç bir örnek.

* * *

Aynı kaygılar şimdi tüm kadınların ruhunu sarıyor. Genç kızların toplantılarında bu konuda itiraflar duydum. Yaşamlarının Avrupalı kadınların yaşamlarına benzeyeceği günü bekliyor ve o zaman ne kazanacaklarını kendi kendilerine soruyorlar. Bir valinin sevimli kızı bir gün bana biraz da alaylı bir biçimde "Biz artık Doğulu kadınlar olmayacağız ama yine de Batılı olamayacağız" dedi. Ama hiçbir şey onları kapıp götüren akımı durduramayacak. Onlar bilimin tatlı acı meyvesini tattılar. Başlamış olan gelişimi ister istemez tamamlayacaklar. Bu bir günün eseri olmayacak. Gelişimin aşamalarını engellemek isteyenlerin vay haline! Geçiş dönemlerinin her zaman acınacak kurbanları olur. Törel saygı ve sorumluluk duyguları her gün artan Türk dostlarımdan birçok kez cesur olmalarını ve ülkelerinin toplumsal tarihlerinde oynayacakları güzel rolü asla unutmamalarını istedim.

II. Bölüm

Bir Zamanların Mutlu Kadınları

Doğu kadını artık bir bilmece değil. Ev dışı tüm yaşamını bugün biliyoruz. Daha ince tüllerin altında yüzünün gizemi de yarı yarıya uçup gitti. Ruhu da peçelerinden birkaçını düşürdü.

Doğulu kadın kendini dile getirmeye başlıyor. Kendini inceliyor ve orada güzellikler buluyor. Gönül hoşluğu ile psikologa gitmeye razı olacak; eğer ona fırsat verilirse saf bir romancıya kapalı yaşamının hoş bir biçimde hazırlanmış sırlarını açıyor. O özellikle sevgiye, duygudaşlığa susamıştır. Ama onu daha iyi tanımak için dünkü kadına dönelim. Eski kadınları, romancıların tanımadığı, ozanların görmeden dile getirdiği bu gizemli güzelleri inceleyelim. Adları bize, içinde küçük narin ellerinin onca yazgıyı biçimlendirdikleri saraylar hakkındaki dedikodularla ulaştı. Ama Safiye'lerin, Roxelane'ların, tüm bu kölelerin, Hanım sultanların, kadınların ya da hükümdar olacakların analarının gizli düşünceleri ve gerçek yüzleri hakkında hiçbir şey bilmiyoruz.

Hiç sultan olmayan diğer kadınlara gelince onlar unutulmuşluğun bilinmezliğine kayıp gittiler. Sevinçleri, acıları, düşleri, tarihin dalgaları üzerinde tek bir iz bile bırakmadı. Sessiz gölgeleri çağların karanlıklarında eriyip giden bu uzak geçmişin kadınları, torunları olan kızlardan o kadar farklı mıydılar? Ruhları benzer mi, yabancı mı, düşman mı?

İşte Avrupa'nın eşiğinde milyonlarca kadın, günümüze kadar yaşamdan koparılmış halde yaşadı. Bu tuhaf düzenleme yüzyılları aşmış geldi, kabul edildi, belki de özgürlüklerini felce uğrattığı kadınlar tarafından bile istendi. Türkler bu düzeni oluşturanların kendileri olmadığını ileri sürüyorlar. Bizans'a fetih yoluyla girdiklerinde İslam geleneğinde henüz böyle bir düzen olmadığını söylüyorlar. Üstelik İslam çok eşliliği yaratmadı, bunu manastırlarda ve kötü yerlerde daha önce yerleşmiş olarak buldu. Harem bu geleneği sürdürdü ve hiçbir kadın yakınmak için sesini yükseltmedi.

O çalkantı ve işgal döneminde bu kurum, kadının gücünü ayakta tutan tek kurumdu. Bizans kültüründen kalan her şey haremelerin ve manastırların içinde kapalı kaldı. Bana kalırsa bu uzak yağmalar sırasında talancılar tarafından toplanan genç Çerkez ya da Gürcü kadın tutsaklar da böylece siyasette yer aldılar.

Zengin renklerin bir araya geldiği bu kapalı evlerde yavaş yavaş Doğu kadınının ruhu oluştu. Batının bunda sanıldığından da fazla payı var. Safiye gibi, Venedikli Roxelane gibi İtalya'dan gelmiş birçok tutsak kadın Doğuya düşünme biçimlerinin inceliğini ve uzun bir geleneğin verdiği becerikliliği getirdiler, bu beceriklilik hiç yadırganmadan hareme uyum sağladı.

Geçmiş zaman kadınları hakkında söylenenlere bakılırsa tutsaklık ya da baskı onların kendilerine olan güvenlerini azaltmış ya da gururlarını kırmış gibi görünmüyor. Mezarlarının, dinî kuruluşların ya da tarihin kanlı sayfalarının anılarını sürdürdüğü sultanlar, odalıklar, yasal eşler, suya doğru eğilen ya da İstanbul'un yalnız bir sokağında sallanan çürümüş imparatorluk konaklarından birinde oturan kadınlar, ünlü ya da bilinmeyen bu kadınların hepsi kendi değerleri konusunda aynı düşünceye, efendilerine karşı aynı küçümseme duygusuna sahipler. Müslüman kadınların en cahilleri, düşüncesi ve kültürü İslam'ın süsü olan kadınların adını biliyor. Mehmet'in eşlerinden en genci ve dördüncüsü olan Rita geniş ve sağlam bilgisiyle ünlüydü. Harun Reşit'in dul ka-

rısı Fırat suyunu Mekke'ye getirtmiş ve bunun için tüm ser-
vetini harcamış, çalışmalarını denetlemek için işçilerin ara-
sında yaşamıştı. Bağdat üniversitesinin yüz akı Zeynep, dok-
tor ve filozoftu, başı açık olarak ders veriyordu, yüzü de çok
güzeldi. Hayatı boyunca Sorbonne'daki bir profesörden daha
fazla, söylenenlere göre on dört bin diploma vermişti. Medine'de dizeleri her yerde yinelenen kadın şairler, Mozna, Ayşe,
Safiye vardı. Arap tarihçiler halife II. El-Hakem'in çevresine
zekâlarıyla ünlü kadınları toplamaktan hoşlandığını anlat-
maktan çekinmezler: Lobna, dilbilgisi, şiir ve aritmetik bilgi-
niydi, Fatma, ender bulunan kitap koleksiyonu yapıyordu,
güzel dizeler yazan Hatice bunları tatlı bir sesle şarkı gibi
okuyordu, Mervan, Sevilla'da Hristiyanların soylu ve cahil
kızlarına şiir öğretiyordu, yazdıkları nedeniyle herkesin hay-
ranlığını kazanan ve Doğu'yu dolaşmış ilk gezgin kadınlardan
olan Radyah kesinlikle dünyada İslam'ın en ünlü bilginle-
ri tarafından alkışlanan ilk konferansçı kadınlardan biriydi.

Türk erkekleri Doğu kadınının bilim ve edebiyat alanın-
daki bu doğal yeteneklerini bastırmak için ellerinden geleni
yaptılar. Bunu tam olarak başaramadılar. İstanbul'da fısıltı
halinde söylenen kadın şairlerin adları kadın imgelemine
düşünüldüğünden daha canlı olduğunu kanıtıyor.

Küçük Türk kızları Fitnat'ın adını alaylı bir ses tonuyla
ve bir zafer havasıyla ortaya atıyorlar. Fitnat 1825 yılına doğ-
ru Doğu feminizminin yeniçağının bir öncüsüydü, en gözde
tarihçilerine inanmak gerekirse önyargılardan arınmış se-
vimli biriydi. Kişiliğini oluşturma hakkı olduğunu kamuoyu-
na açıkladı ve evlenmedi. Evlilik kaygısı olmayan Fitnat bü-
yük bir kararlılıkla peçesini de çıkarıp attı. Bunlar liberal
Sultan Mahmut'un kendisine de ağır gelen eski engelleme-
lerden kurtulmaya çalıştığı zamanda olup bitiyor. Fitnat ken-
disine küçük bir çevre edinmeye cesaret etti. Zamanının iki
ünlü şairi olan Ziya Paşa ve Nebî ile edebî ve âşıkane dost-
luklar kurdu.

Bıraktığı –neredeyse hepsi aşk dizeleri olan– şiirler bize
onun hayatı hakkında pek fazla şey açıklamıyor. Hayran olu-

nacak bir dilde yazdıkları –bana kesinlikle söylenenlere göre– Doğu şiirinin eksikliği olan bir kişisizliğe sahip.

* * *

Ama İslam ve Türkiye tarihinde bu ender rastlanan parlak kadınlar bize bilinmeyen kadınlar kitlesini unutturmamalı.

Yaşlı ruhları bugünün uygarlığına karşı duran kadınların beni garip bir biçimde kendilerine çektiğini hissettim. Bu eski zaman kadınlarından birkaçını tanıdım. Onlar aileleri içinde sadece yaşlılığın verdiği ayrıcalıklara değil çok büyük bir saygınlığa ve kesin bir yetkiye sahiptiler. Muhammet'in katı buyruklarına karşın ne okuma ne de yazma bilmeyen bu yaşlı kadınlar kendi tarzlarında hiç de daha az nitelikli, daha az kültürlü değillerdi. Hiçbir yabancı etki onların düşüncelerini değiştirememişti. Düş kırıklığının yarattığı melankoliye hiç yakalanmamışlardı. Daha iyi yönetebilmek için en beklenmedik durumlara ayak uydurarak sarsılmaz neşelerini ve rahatlıklarını koruyorlardı. Bunlardan biri beni özellikle çok etkiledi.

Osmanlı toplumunun katı kuralları olan zengin bir ailesinde, evlerini hâlâ kesin bir biçimde haremlığe ve selamlığa ayrılmış olarak koruyanlardan birinin evinde birkaç hafta yaşadım. Baba tarafından büyükanne eve egemendi. Seksen yaşlarında, ağırbaşlı, soylu bir ihtiyardı. Türban biçimindeki başlığının altında kınalı küçük bir meç beyaz sakın yüzüne sert bir ifade veriyordu. Her zaman açık mor ya da gri renkli altın sırma işlenmiş ipek giysiler içindeydi, etekleri yerde süren elbisesinin üstüne kendi gençliğindeki modaaya uygun pike bir ceket giyerdi. Ağır, büyük, sert imparatorluğu, yaşlılığına saygı gösteren ve onun gölgesinde sığınacak bir barınak bulan dört gelini, üç kız torunu, bir sürü köle ve yoksul akrabaları üzerine yayılmıştı.

Bu kadının çok hareketli bir hayatı olmuştu ve bunu zevkle anlatıyordu. Yedi kez zengin olup yedi kez yoksul düş-

müş, art arda bir kıtlık bir bolluk dönemi görmüştü. Kocasının ölümünden sonra onun diğer eşlerini de toprağa vermişti, yaşlılığı oğlunun konağının görkemi içinde sakin geçiyordu.

Oğlu, iç politikanın büyük bir bölümünün kendisine bağlı olduğu güçlü bir kişiydi. Akşam eve döndüğünde saygılı bir biçimde gelip annesinin elini öpüyor ve ona o gün hakkında açıklamalarda bulunuyordu. Annesinden öğüt almadan hiçbir şeye karar vermiyordu. Böylece bu cahil yaşlı kadın, ortada görünmeden, bilinmeden kamu işlerinde son derece etkili oluyordu.

Öğleden sonraları yaşlı hanımın ardından bahçedeki gölgesi ve güzel kokulu, yerde kalın halıların olduğu çardağa gidiyorduk. Keyifler yerindeydi. Valide Sultanın taht gibi kurulduğu divanın çevresinde her kadın kendine ayrılan yere otururdu çünkü hiçbir yerde hiyerarşiye haremdeki kadar dikkat edilmezdi. Ev sahibemiz sohbet ediyordu, yüzü akı ve zekâsıyla ışıldıyordu.

Konuşma her zaman hayatını anlamanın ve düzenlemenin farklı biçimleri konusunda olurdu. "Ben hep mutlu oldum" deme âdeti vardı, "ama her şeyin zamanı vardır. Genç ve âşıkken ancak bir başka kadın kocamı benden aldığında acı çekerdim. İnsanın, aşkın verebileceği zevklerden başka isteyeceği hiçbir şey yoktu. Ama daha sonra, yaşlandığında, ona en genç ve en güzel kadınları ben seçtim. Erkeğe ege-men olmak için onun isteklerini önceden sezmek akıllılıktır."

Bu yaşlı kadın dünyanın nereye gittiği konusunda hiçbir şey bilmiyordu. Dört oğlundan birinin çocuğu yoktu, öbür üçünün de yalnız kızları vardı. Büyükanne, çevresinde bir sürü erkek çocuğu istemişti. Oğullarını durmadan başka karılar ya da odalıklar almaya zorluyordu. Ama Ekselansları kentte metresler tutuyor, geçici heveslerini Rum ya da Ermeni kadınlarla karşılıyordu. Yaşlı anne buna katlanamıyordu. Erkekleri düzensizliğe sürükleyen, çoğu zaman onların saygınlığını zedeleyen, kimi zaman onları iflas ettiren bu entrikacı ve açgözlü kadınları düşününce inliyordu. Bu durum ailenin ve imparatorluğun sonuydu.

Hanım öfkesini gelinlerinden çıkarıyordu. Onları kıskançlıkları ve küçüklükleri nedeniyle azarlıyor, kendi geleneksel ilkelerine uymaya zorluyordu ama gelinler söz dinlemiyordu. Onlar vali ya da bakan kızlarıydı, oysa büyükanne genç Çerkezler pazarında küçükken satın alınmış, kocası onu eş olarak almadan önce paşanın ailesinin içinde yetiştirilmişti. Gelinler artık eski çağa ait değillerdi: onlar kesinlikle tek eş olarak kalmak istiyorlardı ve kocalarının yolu üzerindeki diğer kadınları uzaklaştırmak için tüm becerilerini kullanıyorlardı. Yabancı metresleri ve geçici aşkları çok da karşı çıkmadan kabul ediyorlardı. Ve canları sıkılıyordu.

Kayınvalideleri kendi gençliğinde can sıkıntısı nedir bilmemişti. Harem –bin bir karşıt çıkarın kesiştiği küçük dünya– kadının etkinliğini kendi içinde sınırlıyor ve onun zekâsını durmadan sırları bulup çıkarmak, entrikaları desteklemek ya da bozmak gibi farklı olanaklarla besliyordu. Ne eğlence ama! Hanımlar diplomasi, psikoloji, hatta büyücülük yarışına giriyorlardı. Silahları çok kurnazcaydı. Politikalarında asla vazgeçmek yoktu. Eğlencelerinde art düşünceler vardı. Haremi dolduran fal bakan, büyü yapan, büyü bozan kadınlar, eğlendirici kadınlar onların elinde sadece egemenlik ve kazanım araçlarıydı.

Ama bugün tek eşli olmakla, yaşlı annesi, karısı ve çocukları arasında alafranga yaşamakla övünen, Yakındoğu'nun tüm limanlarından gelmiş bir sürü hizmetçinin hizmet ettiği bir Türk paşanın ailesi içinde ne yapılabilir? Paşanın hanımı kocası tarafından geçen yıl kendisinin oda hizmetçisi olan Candia'nın gayet nazik bir biçimde güzel küçük bir eve yerleştirildiğini bilir. Pera Caddesi'nin yeni terzisi, dün ona bir giysi provası yapan Matmazel Angèle'in, sadık olmayan tek eşli kocasından gelen hiçbir şeyi reddetmediğinden kuşkulandır. Ona kocasının başka serüvenleri de anlatılmıştır... Ama paşanın hanımı sevgiden çok sakınım nedeniyle bunlara katlanır... Eğer Batılı ve Hristiyan olsaydı çığlık- lar atardı, şikâyet etme hakkı olurdu. Paşanın karısı tek eş olma pahasına bundan sadece hoşnut olabilir. Katlanır ama kalbinin bir köşesinde çok acı duyar.

Kayınvalidesi haklıdır. Bugünün aile hayatı ne kadar tatsız ve renksizdir! Zaten ortak yaşam hiç de yönetim birliği getirmez. Bu, çılgın bir lüks ile gerçek konforsuzluğun, artık varolma nedeni kalmamış eski âdetler ile kötü uyarlanmış yabancı öykünmelerinin bir karışımıdır. Mutfak eskiden selamlıktan hareme bir eksen çevresinde dönerek yemek taşıyan dolaplar gibi evin dışında bir bölüm oluşturur. Küçük bir fincan çay ya da çikolata için uzun ve yorucu konuşmalar gerekir. Artık eskisi gibi bir yaşamı olmayan kadın bugünün yaşama biçiminin ona yaratması gereken uğraşlara da henüz sahip değildir.

* * *

Çok eşliliğe inanmış, onu savunan yaşlı hanım en inandırıcı vaazını benim oradaki son günlerim için sakladığını düşünüyordu. Bir sabah, iki gençlik arkadaşı hanımın evine birkaç gün geçirmek üzere gideceğimizi haber verdi.

Arkadaşları İstanbul civarında çok büyük gri eski bir evde oturuyorlardı.

İki yaşlı hanım bizi büyük bir nezaketle karşıladılar. Biri sapsarı, öbürü masmavi giysiler içindeydi. Hanımları kadar yaşlı köleler geniş, çıplak, basit halılarla ve uzun divanlarla döşenmiş büyük salonlarda gidip geliyorlardı.

Bu kadar saygıdeğer kadınlar İstanbul'un bilgiçlik taslayan en soylu erkeklerinden birinin yakın zamana kadar sahip olduğu dört eşinden oluşturduğu haremden hayatta kalan son hanımlardı. Bu koca ise sağlığında erkeklerin en mutlusu ve en aldatılanıydı. Mutluydu ve şaşılacak kadar çok aldatılıyordu. Örnek karıları birbirlerine kardeş diyorlardı; her biri "dumanı öbür eşlerin evlerinden görünmemesi gereken" ayrı evler istemek yerine olayları basitleştirmeyi ve efendilerinin geniş konağında birlikte yaşamayı yeğlemişlerdi.

Bu dörtlüden sağ kalan ikisine bakılırsa burada harika bir hayat sürmüşlerdi. Her birinin dışarıda kendi entrikaları, öbür üçü için kutsal olan bir romanları vardı. Her biri sırası

geldiğinde –kural böyleydi– şımartılan kocayı oyalayarak öbürlerinin özgürlüğünü ve güvenliğini sağlıyordu. Her biri ortak kocanın yanında haremın onurunun güvencesiydi. Es-ki feracenin altında bundan daha sevimli felsefe, daha yollu yöntemli çapkınlık hiç görülmemiştir.

* * *

Ama böyle ayrıcalıklı birkaç kadının yanı sıra ne kadar çok mutsuz kadın vardı! Önce efendilerinin geçici hevesleri-ne boyun eğmeyi hiç bilmeyen kadınlar. Zengin, saygın, güç-lüyken bir gecede karanlıklara ve sefalet e düşenler. Onlar ne yapmışlardı? Yaşlanmışlardı ya da artık hoş e gitmiyorlardı. Efendi onları haremın bir köşesine gönderiyor, uzaklaştırıyor ya da boşuyordu.

Koca istediğı zaman kolayca gerçekleşebilen boşanma tehdidi, Müslüman kadınların ender mutlu oldukları anda bile, üzerlerinde sonsuza kadar asılı durur. Türkiye'de evlilik yılları kadınla erkek arasında hiçbir gerçek ilişki yaratmaz. Aşk kavramlarının bayağılığını hiçbir şey daha fazla kanıtla-yamaz. İstek bitince, birlikte geçirilmiş deneyimlerin anısı-na kadar her şey ölür.

Yazgısı garip bir kadın tarafından yazılmış dokunaklı bir kitap biliyorum. Adı "Doğu Haremlerinde Otuz Yıl". Modern Türkiye'nin oluşumunun belirlendiğı 1840-1870 yılları ara-sındaki dönemi kapsıyor. Yazarı Kıbrıslı Mehmet Paşa'nın karısı Melek Hanım. Bu kitap onun ve kendi zamanı ve sınıfı kadınlarının şaşaa ve sefalet arasında gidip gelen, entrika za-yıflık ve kurnazlık dolu hayatının basit bir anlatısıdır.

Mehmet Paşa'nın Rum asıllı karısı çok gençken bir Le-vanten doktorla evlenmiş, kocası onu Avrupa'da terk etmiş ve iki çocuğunu da kaçırmış. Vatani İstanbul'a geri dönen ka-dın burada yoksul ama eski ve seçkin bir aileden bir subayla evlenmiş: bu subay daha sonra sadrazam olan Kıbrıslı Meh-met Paşa'dır.

Evlendikten bir süre sonra kocasına bir komplo sonucu işten el çektirildi. Sövüp sayan alacaklılara ve kötü yazgıya karşı iki yıl boyunca sürdürdükleri yararsız savaşımın sonunda günlerden bir gün Melek Hanım kararlı bir biçimde savaş bakanı Rıza Paşayı görmeye gitti; ona hükümetin Mehmet'e yaptığı haksızlığı gösterdi ve bakan onun isteklerini yerine getirmedikçe kesinlikle saraydan çıkmayacağına söyleyerek konuşmasını bitirdi. Bakanın en sevdiği eşi, Melek Hanım'a haremın konukseverliğini göstermek için elinden geleni yaptı ve Melek Hanım orada on yedi gün kaldı. Her sabah ve her akşam isteklerini Rıza Paşaya açıkladı, Paşa bu kadar ayak direyen bir kadına hayranlık duymadan edemedi. Melek Hanım, Paşa'nın evinden kocasının önce Saint-Jean-d'Arc, kısa bir süre sonra da Kudüs valiliğine atanmasını sağlayarak çıktı.

Melek Hanım birkaç yıl boyunca bir hükümdar hayatı yaşadı. Zeki ve becerikliydi, vilayette çok geçmeden onun önerilerinin paşanın yanında çok güçlü bir etkisi olduğu anlaşıldı. Devlet memurlarının ve tüccarların eşleri onun çevresinde bir grup oluşturdular. Melek Hanım tüm görevleri becerikli bir biçimde dağıtıyordu, koruduğu kişiler için istekte bulunmuyordu –bu davranış hem incelikten uzaktı hem de Doğululuğa yakışmazdı– fakat öyle davranıyordu ki sonunda valinin seçimi kendi isteğiyle çakışıyordu. Böylece Melek Hanım evini zenginleştirmek için çalışıyordu. Yaptığı hizmetlerin bedellerini büyük bir sadelikle anlatıyor. Kısa sürede dört yüz bin frank biriktirmişti. Yoksul halkın hayır dualarını almanın yolunu da buluyordu çünkü tahıl ticareti yapanlar arasında korkunç bir rekabet başlatıyor, buğdayı onlardan çok daha pahalıya satıyordu. Valinin olmadığı sırada bir isyanı bastırdı. Asker ya da sivil, kimse onun gücü karşısında direnemiyordu.

Bu olağanüstü kadının ünü Hıdiv'in karısına kadar ulaştı, Hıdiv onu tanımak istedi. Bu kadar eski bir zamanda Hıdiv'in sarayına yaptığı ziyaret *Bin bir gece masallarına* benziyordu. Mehmet Paşa'nın karısı İstanbul'a dönünce Valide

Sultan tarafından birkaç gün geçirmesi için Dolmabahçe Sarayı'na davet edildiğinde kendisine gösterilen bu sevgi ve saygıdan başı döndüğü kadar şaşaadan da gözleri kamaştı.

Artık tam anlamıyla çok önemli bir kadındı; aynı zamanda mutlu bir kadındı. Mutluluktan rahatlamış olmasına karşın bu mutluluğu korumak için aldığı önlemleri tahmin edebilirsiniz. O tek kadındı ama kocası önemli bir kişi olunca odalıklar ya da rakibeler korkusu onu tedirgin etti. Her zaman dikkatli her zaman kaygılı olan Melek Hanım, Paşa genç köle kızlara hoşlanarak bakar bakmaz bu kızları alelacele evlendiriyordu.

Londra'ya elçi olarak atanan Kıbrıslı Paşa, karısını yanında götüremiyordu. Karı koca ağlayarak ayrıldılar. Artık birbirlerini göremeyeceklerdi.

Bu kadar zeki bu kadar özverili bu önemli kadının kollarının arasından zorla ayrılmış olan kocası onu denetim altına almış, neredeyse bir köle kadınla bir harem ağasına bağımlı halde bırakmıştı. Onca zor yılın deneyimleriyle güçlenmiş gibi görünen eş durumu şimdi onun kendine güvenini o denli azaltmıştı ki oğlunun, tek oğlunun hastalığı onu sadece anelikle açıklanamayacak bir dehşete düşürmüştü. Oğlu ölürse paşanın daha genç ve kendine çocuk verecek bir kadınla evlenmek için onu boşayacağından emindi. Merhamet duygusuyla boşamasa da onu kendinden uzak tutacak ve bir başka kadın, o daha yaşarken onun yerine geçecek ve saygınlıklarının mirasına konacaktı.

Bu düşünce ile çılgına dönen Mehmet Paşa'nın karısı, oğlu da giderek daha fazla hastalanınca kendini mahvedecek bir hata yaptı. Kâhya kadının sinsice öğütleri üzerine kendini hamileymiş gibi gösterdi, bir haremağasının suç ortaklığıyla yoksul bir kadının çocuğu satın alındı, sahte bir doğum tasarlandı. Bu tür davranışlara –çok daha kötülerine– başka haremelerde oldukça sık rastlanıyor. Ama bu denli önemli bir kadının böyle kurnazca oyunlara düşmesi, kendini bir hizmetkârın ve bir haremağasının eline bırakması için durumunun ona güven verici görünmemesi gerekiyor. Bu insanların ahlaklarını ortaya koyan garip bir dönem!

Her zaman suç ortaklarının başına gelen şeyler bunların da başına geldi. Haremağası ve kâhya kadın zavallıyı sömürdüler. Sonra anlaşmazlığa düştüler. Kısacası çevrilen dolaplar ortaya çıktı ve cezalandırıldı. Paşa hafifletici hiçbir durumu kabul etmedi: karısını kovdu, uzak bir vilayet olan Kon-ya'ya sürgüne gönderdi.

O andan başlayarak bu kadının hayatı artık sadece beklenmedik bir dizi üzüntülü olaylar ve yıkımlarla geçti. Kon-ya'dan kaçan, daha sonra da cezası bağışlanan Melek Hanım, İstanbul'da kimselere görünmeden yaşadı. Sadrazam olan kocası yeniden evlendi. Çocuklarının ona yararı yok gibiydi. Ama bir felâket, onunkine benzer bir felâket kızını ona geri getirdi. Kocalarından boşanmış iki kadın 1866'ya doğru ülke-lerinden kaçtılar, Paris'e geldiler ve orada bir yığın mutsuzluk içinde yok olup gittiler.

Mehmet Paşa'nın karısı 1870'de hayatını anlattığı bir kitap yayınladı. Kendisi ve kızı hakkında iyi düşünceler uyandırmayı umuyordu. Bu kitap gözden kaçtı. Türk kadınları henüz hiç kimseyle ilgilenmiyorlardı. Melek Hanım'ın tek tük okuyucuları onun kitabını süslediği hoş fıkralarla eğlen-diler: yürekleri sızlamadı.

* * *

Kıbrıslı Mehmet Paşa'nın karısı gibi serüvenci kahraman kadınlar ve "*Bir Çerkez Kadını*" adıyla birkaç ilginç kitap ya-yınlamış bir başkası, geçmiş zamanın hanımlarının dünyası-na aitler. Onlar ne baskı yasalarına karşı isyan ettiler ne de kişiliklerini geliştirme ve ortaya koyma isteği ile onları en-gellemeyi amaçladıkları sihirli çemberden kaçtılar. Sadece yazgılarındaki terslikler onları bu aşırı uca fırlatıp attı. Ama kırdıkları zincirlerin özlemini sürgüne de beraberlerinde gö-türdüler. Hayatı onlar için bu kadar kolaylaştıran kölelik zevki ruhlarının köşesinde hep kaldı. Çerkez kadını, anlatıların-dan birine şu itirafı başlamıyor mu? "Uzun yıllar haremde yaşadım: oradan çok güzel anılarım oldu". Siz belki de bu

azat edilmiş kadının Batı yaşamının bağımsızlığını yücelteceğini sanıyorsunuzdur. Ama o sadece Doğu "hapishanelerinin" mutluluğunu övüyor. Belki de bizi şaşırtmak için anlatısına bazı hoşluklar koydu ama içtendi. "*Doğu haremlerinde otuz yıl*", "*İstanbul'da bir dram*", "*İslam*", "*Haremin gölgesinde*" kitapları okunduğunda her yerde aynı duyguyu, harem ve onun gölgesinde bulunan maddesel güvenliğe aynı özlemi, yaşam hakkında aynı duygusal kavramı, gerçek saygınlığın aynı biçimde yokluğunu görürsünüz. Mutsuz özgür kadınlar! Daha canlı bir zekâ, daha ince bir duygusallık, bir anlık enerji onları bir gün ortamlarından koparmış ama yabancı bir dünyaya atmıştı, onlar da başlarını geriye çevirip, yaşamın hiçbir zaman günlük bir çaba gerektirmediği, ruhun edilgin bir biçimde yazgıya boyun eğmesinden başka bir erdemin kabul edilmediği sımsıkı kapalı evlerine bakıyorlar.

Tekdüze ve uyusuk bir hayata bu özlem, ülkesini bırakıp giden Müslüman kadınların yazgısı mı? Fırtınalı bir yazgının göçebe düşkünler haline getirdiği eski zaman kadınlarında bu böyleydi. Bugünün hatta yarının kadınlarının bunları artık bilmeyeceklerini asla söyleyemem!

III. Bölüm

Pervin

Bir yaz sabahı İzmir gemisinden inen bir grup kadın Boğaz'da birkaç haftadır konuk olduğum yalıya habersizce geldiler. Bunlar Türkiye'de günlük yaşamın çok istenen eğlenceleridir. Doğu konukseverliği çok büyüktür ve içtendir: bu konukseverliği istemekten çok göstermekten hoşlanırlar. Önemsiz, hatta hiç tanımadıkları kişileri ne geliş nedenleri ne de ne kadar kalacakları konusunda tek soru sormadan karşıladıklarını gördüm.

Bu gelen hanımlar garip bir grup oluşturuyorlardı. Biri yaşlıydı, görünür biçimde zengin ve önemli bir kişiydi. Saygın bir köle ona eşlik ediyordu. İkincisi ilk bakışta bana çok mütevazı bir ortamdan geliyormuş gibi göründü. Ona İffet dediklerini duydum. Üçüncüsü genç ve çok zarif bir kadındı, adı Pervin idi.

Onları getiren araba tuhaf eşyalarla dolup taşıyordu, onları kapının önüne bıraktılar. Sadece genç kadının küçük bir valizinin olduğunu fark ettim: yol arkadaşlarının eski püskü giysileri çiçekli kumaştan çantaların içine yerleştirilmişti ya da deve derisinden torbaların içine sarılmış küçük balyalar halindeydi.

İzmir'de havanın çok sıcak olduğunu anlatarak içeri girdiler. Ev sahibesine sarıldılar ve son derece rahat bir biçimde

eve yerleştiler. Yalı dört Avrupalı kadını konuk edemeyecek kadar küçüktü ama bu hanımlara boş kalmış küçük bir oda yetiyordu. şiltelere ayrılmış odada düzinelerce yatak vardı. Odanın dört köşesine bu şiltelerden alınıp alınıp üst üste konarak dört yatak hazırlandı. Hanım bu yatak odasına büyük bir halı, yastıklar, küçük masalar, soğuk su doldurulmuş sürahiler, sigaralar ve bonbon dolu gümüş şekerlikler getirtti.

* * *

Reşit Paşa'nın ailesi bugün İstanbul'da tek tük rastlanan, benzeşmeyen öğelerden oluşan ailelerden biriydi. Öğrenimini Fransa'da ve İngiltere'de yapmış olan baba, Türkiye'de Batılı gibi bir yaşam sürmekten onur duyuyordu. Genç evlenmişti ve yasal ikinci bir evlilik yapmaya hiç kalkışmamıştı. Tek eşliliği açık açık savunuyor, karısının düşüncesini almak ve ona sanki Avrupalıymış gibi davranmak için hiçbir fırsatı kaçırmıyordu. Bu konudaki ilkeleri sarsılmaz gibi görünüyordu. Ve elbette Batılı erkeklere öykünme sınırlarını, kolay zevklerde onlara benzemeye kadar vardırıyordu. Sadece tek karısı olan Reşit Paşa kadınlar konusunda hiç de deneyimsiz biri değildi. Sadece eski Türk modasına uymayı incelikten uzak, kaba olarak değerlendiriyordu.

Çoğu zaman söylediği gibi, kendine harem değil bir aile kurmak istemişti ve bunun için hiçbir şeyden kaçınmamıştı. Kızları gözünün önünde yabancı dadılar ve öğretmenlerle yetişmişti. Tanıdığımda on altı ve on sekiz yaşında olan Zeynep ve Hamide, çocukluklarından bu yana çağdaşları küçük Fransız kızlarıyla aynı hayatı yaşamışlardı. Zarif ve güzeldiler; şarkı söylüyor, piyano alıyor, resim ve seramik yapıyorlardı; seramik, ğretmenlerinin Türkiye'ye çok sonra getirmiş olduğu ve daha sonra ihmal ettikleri bir beceriydi. Fransızca'yı ve İngilizce'yı Fransa'da ya da İngiltere'de doğmuş biri gibi konuşuyorlardı. Müslüman kadınlar gibi rtnmekten mutluluk duyamayacak kadar çok fazla okumuşlardı.

İyi bir şans hayatın cilvelerinin Türkiye'ye attığı son derece seçkin bir kadını, Matmazel X'i onlara Fransızca öğretmeni olarak vermişti. Eski bir Légion d'honneur⁸ öğrencisi Matmazel X uzun yıllar boyunca öğrencilerinin ruhlarını saf ve doğru duygularla, cömert fikirlerle zenginleştirmeye çalıştı. Bilinçlerini biçimlendirmeye gayret etti ama Doğulu ortama bu kadar az uyan bir eğitimin sonuçları hakkında biraz kaygı da duymadı değil. Kuşkuları onu tedirgin ettiğinde Paşa'ya gidiyor, bunları ona söylüyordu. Kızlarında daha sonra onları bunaltabilecek gereksinimler ve alışkanlıklar geliştirmek neye yarayacaktı ki? Onları kendilerini bekleyen hayat için yetiştirmek daha iyi olmaz mıydı? Reşit Paşa Matmazel X'in kuruntularını gülerek karşılıyordu. Hatta ona ülkesinin geleceği ve Türk toplumunun gelişimi hakkında çok güzel şeyler söylüyordu. Bir an içi rahatlayan Matmazel X, Hristiyan ve Fransız olarak çalışmalarını artık daha büyük bir çabayla sürdürüyordu.

Aslında Reşit Paşa sadece hoş bir aile hayatı kurmaya çalışıyordu. Bugün siyasi nedenlerle Türkiye'de toplum hayatı her zamankinden daha değersizken, yine bugün görevi sona eren yüksek orunlu bir Osmanlı kendini tehlikeye atmadan dostlarını evine kabul edemez ya da onları ziyaret edemezken Paşa kendi evinde eğlenmeye oyalanmaya çalışıyordu.⁹ Nükteci, okumuş, müzisyen kızları babaları için büyük, hoş bir süs gibiydi. Avrupalıların hayran olduğu ama Türklerin eleştirilerine yol açan bu eğitim babanın gururunu okşuyor, bencilliğini doyuruyordu.

Reşit Paşa'nın karısına gelince o durmadan kocasının düşüncelerinin zorlu bir hasmı gibi görünüyordu. Ama kocası kızlarına karşı batılıymış gibi davranırken uygulamada ve özel yaşamında Doğulu kalıyordu. Karısına biçimsel olarak danışıyor, onun istekleri kendisinininkileri engellediğinde bunları hiç hesaba katmıyordu. Reşit Paşa'nın karısı sadece süslenmeyi, sigara sarmayı, harika reçeller ve hamur işleri yapmayı öğrenmiş iyi ve güzel bir Türk kadınıydı. Şımartılmış çocuk gibi süren hayatı onu tüm kaygılardan ve düşün-

celerden uzak tutmuştı. Mutluydu, bunun ne nasıl ne de neden olduğunu sorgulamıyordu.

* * *

İlk günler konuk hanımlar biraz uzak durdular. Yemeklerini onurlu bir ağırbaşlılıkla yalnız yiyorlardı. Evin hanımı kadın dostlarını ağırlarken kocasının ortada görünmemesi kibar çevrelerde âdettendir. Koca o zaman ortaya çıkmaz, yemeğini tek başına yer, akşam olunca konukları rahatsız etmemek için hizmetçilerin kullandığı merdivenden yatak odasına gider.

Akşam, yemekten sonra bu konuk hanımlar, ailenin toplandığı bölümü ayıran kapalı perdelerin öbür tarafındaki salona çekiliyorlardı. Örtülerin arkasından ev sahipleriyle konuşuyor ya da çekinmeden gülüyorlardı. Nezaket gereği evin kadınları sırasıyla bu uzak yaşamı paylaşıyorlardı.

Sonunda yaşlı kadın ve kölesi gittiler. Pervin ve İffet evin hanımının izniyle Paşa'nın karşısına peçesiz çıktılar. Pervin, eski dostları olan bir Hanımın kızıydı: onu doğumundan bu yana tanıyorlardı. İffet'e gelince toplum içindeki önemsizliği ona geniş bir özgürlük tanıyordu. Daha önce de tahmin ettiğim gibi basit bir çevreden geliyordu: yarı natır yarı büyük evlerin eğlendiricisiydi. Yüzünü örtsün örtmesin pek de önemi yoktu, zaten artık genç de değildi.

İzmirli Pervin bir yıl önce boşanmıştı ve yirmi dört yaşındaydı. Biraz tuhaf, benim kadın ve Avrupalı bakışımı az çekici olan tipi bezgin erkeklerin biraz ilgisini çekebilirdi. Portakal gibi sarıydı. Siyah ve parlak gözleri, çekik ve her zaman kısık Moğol gözleri, köşeleri gözlerinin kenarları gibi yukarı kıvrılan ağzı, dar ve sivri dişleri yüzüne gizemli, sert bir ifade veriyordu. Yuvarlak kalçalı bedeni yılan gibi kıvrılıyordu.

Bana Pervin'in, Sultan Abdülhamit'in kurduğu yeni okulların birinde modern ama tam bir Müslüman ve Türk eğitimi aldığını söylediler. Ne budalaydı ne de cahil; Türkçe çok iyi yazıyordu ve ender rastlanan bir nükte ile onu bunu

çekiştiriyordu. Ama hiç yabancı dil bilmiyordu, eğitimindeki gelenekçilik onu öyle uzağa itmişti ki piyano çalmayı bile bilmiyordu. Sadece ut çalıyor, sazının eşliğinde mahmur gözlerle uyku veren tekdüze şarkılar söylemeyi biliyordu.

Paşa'nın karısı bana konuğuna çok değer veriyormuş gibi göründü. Pervin'in bildiklerini bilmiyordu; ama herkeste aynı olan, sıradan bir dille sınırlanmış bu kültür, genç kadının düşüncesini de kendisinininki hangi çerçevede uyuyup kaldıysa orada tutmaktaydı. Paşa'nın karısı Pervin'in yanında, kızlarının yanındayken hissettiği öfkeyi hiç duymuyordu. Kendi isteğine karşın alafranga yetiştirilmiş çocukları ile kendisi arasında artık sadece tanımlanamaz bir şefkat, varlığını sürdürüp gidiyordu. Kızlar, annelerinin aklına gelmeyecek onca şeyi yabancı dillerde düşünüyor ve söylüyorlardı. Hanım, yeni gelene Zeynep ve Hamide'nin artık uzun zamandır görmediği sevgi ve yakınlığı gösteriyordu.

1904 yılında Türk kadınının hayatının eksiksiz bir tablosunu gösteren bir salonda öğleden sonraları ağır ve sıcak saatler geçiriyorduk. Hâlâ güzel olan hanım, beyaz teni, parlak siyah güzel saçlarıyla omuzlarına kadar üst üste konmuş yastıkların dayanma gücü verdiği divanda artık pek kıvıldamıyordu. Her zaman dantelli ve açık renk ipekten sabahlığı içindeydi, tek uğraşı sigara sarmak ve zenci bir köle kadının her an ona getirdiği minicik fincanlardaki kahveyi koklayarak içmekti. Pervin, elinde uduyla, onun ayaklarının dibinde oturuyor, İzmir'deki insanlar hakkında son derece sevimli bir biçimde anlattığı tüm iğrenç şeylerle ev sahibesini eğlendiriyordu. Sonra bir ezgi söylemek için konuşmasına ara veriyor ya da sigara sarmak için udunu bir kenara bırakıyordu. Sık sık gülüyordu, kastanyet gürültüsü gibi gelen kulak delici kahkahalar atarak nedensiz gülüyordu. Odada çepeçevre sıralanmış, duvara yapışmış dimdik duran köle kadınlar dinliyor ve düşüncelerini hanımlarıninkine ekliyorlardı. Sadece evin kızları bir şeyle uğraşıyordu. Biri resim yapıyor, öbürü dikiş dikiyordu: onlar boş durma zevkini ve âdetini yitirmişlerdi. Zarif ve seçkin görünüşlü bu kadın grubu içinde eğlen-

dirici olan İffet durmadan kıpırdıyor, açık saçık öyküler anlatıyor, eğlendirici oyunlar oynuyor, olağanüstü karagöz gösterileri yapıyordu, bedeninin üst kısmını kocaman bir türban gibi çarşaflarla sarıyor, çıplak karnının üzerine çizilmiş çok güzel bir yüzün üstünde bu çarşaflar taç gibi duruyordu.

* * *

Hanımın Pervin'e Paşa'nın karşısına çıkma izni verdiği günün akşamı genç kadın akşam yemeğine pembe sade bir tuvaletle gözleri yerde ve çok alçakgönüllü bir biçimde geldi. Bu aile toplantılarının merkezi Efendi, amacı da onun eğlenmesiydi. Divanın bir köşesinde yastıklara dayanan Efendi, ailesine sigara içerek, pırıl pırıl parlayan solgun ve ince eliyle uzun gevşek sakalını sıvazlayarak sakin sakin gülümsüyordu. Eylül akşamlarının serinliği onu beyaz kürkle astarlanmış, damasko gibi dokunmuş açık renk ipekli geniş bir elbise giymek zorunda bırakmıştı. Çevresindekiler sabırsızlanıyordu. Karısı ve kızları süslenmişlerdi. Kızlar artık çalışmıyordu ama şarkı söylemeye, dans etmeye, piyano ya da gitar çalmaya hazır bekliyorlardı. Hanım daha alçak sesle gülüyor, İffet maskaralık etmek için emir verilmesini bekliyordu. Ağırbaşlı Pervin yarı gölgede kalmaya çalışıyordu. Zaten Paşa da ona göz ucuyla şöyle bir bakmıştı sanki.

Birkaç gün sonra bir Köle Pervin'i gözyaşları içinde buldu. Evde büyük heyecan! Reşit Paşa'nın karısı duraksamadı ve ellerinden bir şey gelmeyen kızlarını azarladı. Ama uzun yalvarıp yakarmalardan sonra İffet genç kadına üzüntüsünün nedenini itiraf ettirdi: Pervin o pembe tuvaletten başka bir gece giysisi getirmemişti.

Bu üzüntü tam da Hanımın paylaşabileceği ve avutması kolay olanlardandı. Tüm giysi dolabını üzgün kadının kullanımına açtı: hemen hemen aynı boydaydılar. Pervin'in gözyaşları dindi. Gecikmeden düzeltileceklerin seçimiyle uğraşmaya başladı.

Reşit Paşa'nın karısının birbirinden zengin, pek ender giydiği çok sayıda tuvaleti vardı ama o kendisini korse işken-cesine sokmayacak lüks ev kıyafetlerini yeğliyordu. Gele- nekler öyle gerektirdiği için çeşitli nedenlerle, bayram ziya- retleri, düğünler, sünnetler için satın aldığı, moda olan güzel elbiseleri büyük bir odaya toplanmış, her biri kılıfları içinde duvara asılmış bekliyordu.

Ev sahibesinin yanına alıp götürdüğü Pervin, ilk bakışta Mavi Sakal'ın odasına benzeyen bu takım taklavat deposuna girdi.

O günden sonra genç kadın daha az uzakta kaldı. Reşit Paşa'nın karısı tuvaletlerini onurlandırması için onu yürek- lendiriyordu. Onun duyarsızlığını kaygılandıran ama guru- runu okşayan, bu giysileri kocasının artık tanımaması ve ka- rısının koruduğu kadının üzerinde görüp hayran olmasıydı, işte bu, hanımı mutlu ediyordu. Tuvaletlerden her birinin ne- reden geldiğini ve kaç para ettiğini anımsatarak eğleniyordu. Bu yakut rengi kadife elbise sadece bir kez, sadrazamın kızı- nın düğününde giyilmişti. Nasıl bir kesim ama! Nasıl bir kuyruklu etek ama! "Ah! Sevgili dostum! Dön! Biraz yürü! Dur! Geri dön!" Pervin onun önünde hindi gibi kabarıyordu. Kenara bırakılmış tüm giysiler birbiri ardından bu son dere- ce yumuşak, son derece hoş mankenin üzerinde kendini gös- teriyordu.

Paşa bana bu gösteri ile hemen hemen hanımı kadar ilgi- lenmiş gibi geldi. Bizimle birlikte bir elbisenin kesimi ya da süsleri konularını tartışıyordu. Karısının zevkini, bu gör- kemli tuvaletleri değerlendirmedeki zarafetini övüyordu. Reşit Paşa'nın karısı, en büyük bölümü aslında herkesin unutmış gibi görüldüğü zavallı Pervin'e giden bu iltifatları duygu- lu bir minnetle kabul ediyordu.

Bu eşsiz hanım, tam bir Müslüman kadın olan Pervin'in yeteneklerini su yüzüne çıkarmaya özen gösteriyordu. Per- vin tuvaleti sadece Batılı bir kadın kadar iyi taşımakla kalmı- yordu; gücenik bir annenin gözünde, o aynı zamanda ve özel- likle, kızlarına kabul ettirilmeye cesaret edilen tehlikeli eği-

timin, canlı bir eleştirisiydi. Pervin'in kadınların en güzeli olmak için yabancı öğretmenlere gereksinimi olmamıştı. Ne zaman gülümsemekten bıkiyordu ki? Uysal ve gönöl alıcı değıl miydi? Her zaman şarkı söylemeye, bir dakika sonra dans etmeye hazır değıl miydi?

Reşit Paşa'nın karısının ricası üzerine Pervin şarkı söylüyordu. Dedelerinin kuşağından bugüne gelmiş tüm ezgileri, kırlarda dolaşan, ilkbaharda sürülerin arkasında tepelere tırmanan tüm eski şarkıları söylüyordu. Güzel bir sesi vardı, şarkı söylerken gözkapakları bir düşteymiş gibi kapanıyordu. Ona dans etmesi söylendiğinde dans ediyordu. Ahenkli bir yavaşlıkla dönüyor, kayıyor, kalçaları uyumlu bir biçimde kıvrılıyordu, kolları çağırıyor gibiydi; bedeninin en küçük hareketi dansın şehvetli anlamını yansıtıyor ve ortaya çıkarıyordu. Ama en kışkırtıcı durumlarda bile gözleri terbiyeli bir biçimde kapalı kalıyordu.

Pervin'in yıldızı parladı, tüm akşamlarımızı doldurdu, evin kızlarının alışılmış yeteneklerini gölgede bıraktı. Eğlendirici İffet silindi, yok oldu. Onu karanlık bir köşede sessiz ve ciddi, sadece meslekten eğlendiricilerin dinginliğı olan bir ciddiyet içinde hayal meyal fark ediyorduk.

* * *

Genel hayranlığın ortasında Paşa kayıtsız kalıyor, genç kadını sessizce dinliyordu. Kimi zaman ondan, ortak kentleri İzmir'den bir şarkı istiyor ama onu sadece güzel sesi ve güçlü belleğı için kutluyordu. Pervin dans etmeye hazırlanırken sanki bu oyunlar ona çocukça geliyormuş gibi yandaki salona çekiliyordu. Sigara içiyor, geniş oda boyunca ağır ağır yürüyordu. Ama bir akşam onu kafes oymalı bir paravanın arkasından dans eden kadını doymak bilmeyen bakışlarla seyrederken gördüm. Bir kez dikkatimi çekince başka belirtiler de gözümün önüne geldi. Pervin kuşkusuz ev sahibinin sinliliğı ile ilgili olarak ne yapacağını biliyordu çünkü dans sırasında her zaman paravana yaklaşıyor, yarı kapalı gözka-

pakları arasından parlayan gözlerle oraya bakıyordu.

Sonra onun gidiş gelişlerini, hanımın yüreklandirdiği büyük özgürlüğünü, ayrı bir odada dua etme bahanesiyle sabah erken kalkışlarını, Paşa'nın İstanbul'a gitmek için yalıdan ayrıldığı saatte onunla karşılaşmalarını not ettim.

Yavaş yavaş üzerimize fırtınalı bir huzursuzluk yayıldı. Eğlendirici İffet artık bizi eğlendirmeye çalışmıyordu. Genç kızlar sıkılıyordu, üzerlerine uyuşukluk çökmüştü, nasıl olduğunu bilmediğim karanlık düşlere dalıyorlardı. Köleler susuyor, isteksizce yaptığımız sohbetlere artık ender olarak katılıyorlardı. Pervin şarkı söylemeyi kesmişti, Hanımın o kadar düşkün olduğu şakacı gevezelikler tükenmiş gibiydi. Pervin, dudaklarında sigarası, dumanın yükselişini izliyor ya da dalgın bir elle udundan belirsiz sesler çıkarıyordu. Sadece Reşit Paşa'nın karısı değişmemişti ama değişik isteklerine Pervin'in daha az gönülden katılışından yakınıyordu.

Kaygılı bakışlar yakaladım, İzmir'in küçük gözbebeklerinden fışkıran zafer parıltılarını, hemen arkasından gözkapaklarının bunları gizlemesini, genç kızların alınlarında korku ya da meydan okumanın kaygı verici ışıltılarını, kölelerde merak kıvılcımlarını, hepsinden daha etkileyici olan da İffet'in gözlerinde garip bir biçimde donuk ve keskin bir gözlemin sessizliğini fark ettim.

Bu Doğulu yaşamların durgun suları üzerinde anlaşmaz hışırtılar dolaşıyordu. Fırtına hissediliyordu ve belki de bu fırtına gizli derinlikleri ortaya çıkaracaktı.

İlk düşmanlıklar Paşa'nın kızlarıyla Pervin arasında kendini gösterdi, genç kızlar gizliden gizliye saldırgan, Pervin ise küçümser tavrılıydı. Bir gün büyük kız tüm iyi eğitimini bir kenara bırakarak İzmir'de havaların kuşkusuz daha serinlediğini, onu ailesinden uzak tutmaya devam etmekle yanlış hareket edildiğini konuğa duyurdu. Zaten Reşit Paşa'nın tüm ailesi İstanbul'a dönmeye hazırlanıyordu. Pervin, Hanımın altı hafta sonra başlayacak Ramazanı geçirmek için ona yaptığı daveti anne babasının kabul ettiklerini söyleyerek yanıt verdi.

Kızlarının iyi gizleyemediği hoşnutsuzluğu Reşit Paşa'nın karısını az kalsın çileden çıkaracaktı. Sevgi ve yakınlığı ancak bir yabancı kadında bulduğundan acı acı yakındı. Pervin hiç de ondan üstün olmakla övünmüyordu. Pervin onunla çevresindekilerden daha hoş biçimde arkadaşlık ediyordu. Pervin onu eğlendiriyordu. Bu nedenle mi onu Pervin'den ayırmak istiyorlardı?

* * *

Boğaz mevsimi bitti, aynı yaşam Nişantaşı'ndaki evde ama daha özgürce yeniden başladı. Pervin sık sık dışarı çıkıyordu. Annesinin sözü onı dostları onı almaya bir köle kadını gönderiyorlardı, o da kimi zaman sabahdan akşama kadar evde olmuyordu. Kendine tuvaletler diktiriyor, sürekli Pera terzilerine gidiyordu. Zarafeti artık ev sahibesinin giysi dolaşına bağımlı değildi. Birçok armağan da alıyor, mücevherlerini sergiliyor, bunlardan en güzel birkaç tanesinin kendisine ödünç verildiğini söylüyordu.

Bir sabah, kente döndüğünden bu yana duyarlılığını yitirmiş gibi görünen İffet uyuşukluğundan sıyrıldı ve ilk gemiyle İzmir'e gideceğini haber verdi. Ona nazıkçe üzüntülerini dile getirdiler, üstelemeden alıkoymak istediler çünkü varlığı artık haremi neşelendirmiyordu. İffet evin hanımından ve çocuklarından ağlayarak ayrıldı.

Birkaç gün sonra genç bir kadın arkadaşın eski sütninesi olan bir köle hanım ziyarete geldi. Efendilerinin ailesinin bir parçası olan bu sütnine aynı saygıyla karşılandı. Sütanne "kızına" ödünç verilmiş kitapları geri getirmişti, geçen hafta bir moda dergisinde yayınlanmış karmaşık bir patronu açıklamak ve öğrenmekle görevlendirilmişti. Hanımla dostça, uzun uzun önemsiz şeylerden söz etti, kahvesini acele etmeden içti, reçellerden tattı ve tarifleri tartıştı. Ziyaret nezaket gereği kadar uzayınca gitme isteğini belirtti ve kızlardan söz verdiği patronu istedi.

Kızlar onu odalarına götürdüler ve uzun süre orada kapalı kaldılar.

Daha sonra Paşa'nın kızları solgun ve heyecanlı olarak yanıma geldiler.

– Çevremizde olup bitenler korkunç, dedi büyük kız. Siz bir yabancı olarak bakın hayatımız ne kadar mutsuz, bakın bizi neler tehdit ediyor.

Ve bana ziyaretçi ile konuşmalarını anlattı. Sütüne buraya sadece Pervin'in çevirdiği dolapları ve babalarının tasarıları konusunda onları bilgilendirmek amacıyla gelmişti. İzmirli kadın tarafından kandırılan Paşa, onunla evlenmeye karar vermişti. İkisi, Peralı terzilerin çoğu zaman zor durumdaki âşıkların emrine verdikleri evlerin birinde buluşuyorlardı. Bu bilgileri veren genç Türk kadını rastlantısal olarak buluşmaların sırrını elde etmişti. Bu meraklı ve özverili dost bu başarıyla da yetinmemişti. Pervin'in, manevralarını çok iyi yürüttüğünü, Paşa'yla evlenmesinin kararlaştırıldığını, oturacakları evin seçildiğini, mobilyaların ısmarlandığını da kesin olarak söyleyebiliyordu.

Dostlarım sustular, yıkılmışlardı. Bu darbe en korkuncu, en beklenmedik olanıydı. Müslüman mutluluğunun yaşam boyu süren güvensizliğini unutmuşlardı. Ne zaman onlara çok kadınla evlenmenin bir erkek için korkunç bir kolaylık olduğundan söz etsem bana gülerek şöyle yanıt verirlerdi: "Ama artık bunun modası geçti! Çok gerilerde kaldınız!"

Ne yapacaklarını bilmez halde kararsız kalmışlardı. Akşama doğru biraz kendilerine geldiler ve aile toplantısı her zamankinden daha iç karartıcı, tatsız ve neşesiz oldu.

Sonraki günler kızların uyuşukluğuna şaşırıyordum; ama onlar ellerinden bir şey gelmediğini, annelerine haber vermenin üzücü olaylara neden olabileceğini ve kuşkusuz olayları hızlandıracığını söyleyerek bana güvence veriyorlardı.

"Bekleyelim," diyorlardı; "bir şeyler olabilir. Bayramdan önce kesinlikle evlenemeyeceklerdir, ancak ev hazır olunca evlenirler. Biraz daha bekleyelim."

Kaygılarını çok yüksek orunlu bir kişinin karısına açmışlardı ve onun araya gireceğinden çok emindiler. Böyle bir durumda kadınlar birbirlerine çok yardım ediyorlar. Ama iç sıkıntısı kızların yüzünü solduruyordu.

* * *

Bir sabah saygın ve güçlü kuvvetli bir yaşlı kadın gelip kendini tanıttı. Hanım tarafından içeri buyur edilen kadın ona Pervin'in annesinden selam getirdi, çocuğuna gösterdikleri konukseverlik için teşekkür etti, genç kadını almak için geldiğini, onu hemen götürceğini söyledi.

Bu kadar kesin ve neredeyse aşağılayıcı bir davranış haremde homurdanmalara neden oldu. Hanım, öfkesini yüksek sesle dile getirdi, Pervin gözyaşlarına boğuldu. Genç kızlar yüreklerinde umut ışığı ile susuyorlar, köle kadınlar çene çalıyorlardı. Kısa bir süre sonra ev söylentilerle uğuldamaya başladı.

Gerçeği göremeyen hanım, kaçınılmaza karşı savaşım vermeye çalıştı, hatta gönderilen kişinin görevinden kuşkulandı. Ama Pervin'i almaya gelen kadın mintanından Pervin'in anne babasının açık ve kesin emrini çıkardı. O zaman kızlarının kayıtsızlığından çılgına dönen Reşit Paşa'nın karısı onlara sövüp saydı.

– Çocuklarınız haklı, dedi gelen kadın tatlılıkla. Onlar getirdiğim emrin yerine getirilmesi gerektiğini, her şeyin daha iyi olacağını biliyorlar. Bu kadar sevdiğiniz genç kadını gene göreceksiniz hanımefendi; daha sonra onu İzmir'de göreceksiniz ve onu orada yeniden görünce içiniz rahat edecek.

Pervin, yolculuk için parasının olmadığını ileri sürdü.

– Bende var, dedi gelen kadın, gemide yeriniz ayrıldı.

Pervin, bavulunun olmadığını, eşyalarını toplamak için ona zaman gerektiğini de söyledi.

– Dostlarınız size ödünç bir bavul vereceklerdir, dedi yaşlı kadın sert bir tavırla, ben de size bavulunuzu hazırlamaya yardım edeceğim.

İki saat sonra Pervin gitmişti.

Paşa akşam eve dönüp Pervin'in gittiğini öğrenince şaşkınlığı hızla öfkeye dönüştü. Karısını ve kızlarını Pervin'in ailesine yakınmış olmakla suçladı. Büyük öfke patlaması sırrını açığa çıkardı ve bu öfke gece geç saatlere kadar evi doldurdu. Sonunda ilenmelerden ve tehditlerden bitkin düşen Reşit Paşa yatağını çalışma odasına getirtti ve oraya yığılıp kaldı. Köleler onun gürültülü bir biçimde uyuduğu bu dağınık odayı bir düzene sokmak için çevresinde hâlâ dolanıp duruyorlardı.

Üzölmüş olan Hanım salondaki divana çöküp kalmıştı. Hüngür hüngür ağlıyor ve bunu saklamıyordu da. Çevresine sıralanmış köle kadınlar duygusuz bir biçimde onun ağlayışını seyrediyorlardı. Ertesi güne kadar yanında kızları olmadan orada kaldı, kızlar heyecanlarını silkip attılar, köleleri uzaklaştırdılar ve annelerini odasına dönmeye zorladılar. Büyük korku zavallı kadının yüzünü dondurmıştı. Konuşmuyordu. Sadece boğuk boğuk hıçkırıyordu.

Kızları onu yatırdılar, bir sakinleştirici verdiler ve ancak o uyunca yanından ayrıldılar. Babalarının kabalıklarından duydukları hoşnutsuzluk ateşli ve kuru gözlerinde parlıyordu.

* * *

Ertesi gün baba ve kızlar arasında korkunç bir olay oldu.

Kızlar onun uyanmasını beklediler, Paşa işine gitmeden önce her zaman kahvaltı ederdi, kızlar korkmadan karşısına çıktılar ve ondan davranışını açıklamasını istediler.

Hâlâ öfkeden rengi kaçmış Reşit Paşa, Pervin ile evlenme niyetini açıkça belirtti. Bunu kibirli ve kırıncı sözlerle yaptı. Bunu bir hak olarak istiyordu.

O zaman kızları çok öfkeleniler.

– Bu, uygar bir halka yakışmayan bir haktır. Ya bizim haklarımız? Onlar ne oluyor? Bizi Batılı kadınlar gibi yetiştirdiğinizi unuttunuz mu?

– Batılı kadınlar, diye sert bir biçimde Paşa onların sözü-

nü kesti, anne babalarına saygı gösterirler ve babalarıyla böyle küstahça konuşmazlar.

– Batılı kadınların ailelerine saygı gösteren babaları vardır.

Bir sessizlik oldu. Paşa'nın benzi kül gibi oldu. Kızı daha az sert bir tonla konuşmaya başladı.

– Bize bizi ülkemize yabancılaştıracak bir eğitim verdiği-
niz anda siz de bize karşı düşüncelerine hayran olduğunuz
ve ideallerini benimser gibi göründüğünüz Batılılar gibi dav-
ranma sorumluluğunu yüklenmediniz mi?

– Ama hangi haklarınız elinizden alındı, diye bağırdı Re-
şit Paşa. İkinci eşim benim hayatıma sadece bir lüks daha
katacak, size hiçbir yük getirmeyecek bir lüks. Benim için
daha az mı değerli olacaksınız? Daha az mücevheriniz, tuva-
letiniz, arabanız mı olacak? Neden yakınabileceksiniz ki?

– Ya annemiz? Yerini daha genç bir kadına vermeyi öner-
diğiniz yirmi yıllık hayat arkadaşınızı düşünmüyorsunuz.

– Rica ederim bırakın bu konuyu annenizle görüşeyim.

– Hayır! Sizin gözdeniz, annemin koruduğu kadın, yalva-
rarak iyi niyetinizi isteyen herkesin saygısını ve sevgisini el-
de ederken annemizi kendi evinde tek başına, yüzüstü bıra-
kılmış görmeyi kabul edemeyiz. Hayır, baba, bu olmayacak
ya da en azından biz böyle bir aşağılanmanın tanıkları olma-
yacağız.

Apışıp kalan, hesapları alt üst olan Reşit Paşa ne yanıt
vereceğini bilemedi. Sustu ve kuşkusuz ilk kez çocuklarına
bu kadar parlak ama zaman zaman bu kadar uygunsuz bir
eğitim vermeye onu iten kendini gösterme merakından piş-
manlık duydu. Onu sıkıştırdıkları bu ikilem hiç aklına gel-
memişti. O zamana kadar sadık bir koca olmamışsa da en
azından tek eşliliğe inanmış biriydi. Ama bir Doğulu erkek
kadınların çekiciliğine karşı hiç de Batılı bir erkek kadar do-
nanımlı değildir. Birinin güzelliği diğerininkini etkisiz hale
getirecek kadar fazla kadınla beraber olmazlar. Bu Pervin,
Paşa'yı büyülemişti ve Türk erkeği, haklarının iyice bilincin-
de olarak ortaya çıkmıştı.

Kısa sürede ortalık sakinleşmişti, Reşit Paşa'nın hastala-

nan karısı odasından çıkmıyordu. Kızları ona bakıyorlardı, bu arada birçok ziyaret yaptılar. Paşa kendi kendini yiyordu. Pervin ona anne babasının onun çevresinde sıkı bir denetim uyguladıklarını, en küçük hareketinin gözetim altında olduğunu yazıyordu. Paşa, eğer kızlarıyla evlenme isteğinde bulunursa ailenin reddedeceğinden korkuyor, Pervin onunla evlenmek için ailesini terk ederse kopabilecek skandal karşısında geriliyordu. Bu evliliğin İstanbul sosyetesinde can sıkıcı bir yankı yapacağını biliyordu. Böyle şeylerin tatlılıkla yapılması istenir. Ama karısının ve kızlarının güçlü dostlarının ayaklanan kalabalığı arasında bir skandal nasıl bir etki yapardı? Paşa bekliyordu.

* * *

Reşit Paşa'nın karısından, evet kendi karısından bir bağışık edinmeye çalıştığı gibi bir izlenim edindim. Pazarlıklar gizlice ve genç kızların haberi olmadan sürüyor gibi görünüyordu. Kızlar çoğu zaman dışarı çıkıyorlardı ve kuşkusuz tüm etkilerini yitirmeyi göze almışlardı. Bu sırada Reşit Paşa karısının yanına gidiyordu ve akşamları kızlar anne babalarının gün içinde görüştüklerinden kuşku duymuyorlardı.

İlk anların yorucu sarsıntıları geçtikten sonra Reşit Paşa'nın karısı kendini toparladı, kızlarının sürüp giden öfkesi onu çok şaşırttı. Babalarının tasarılarını bozmak için onların tüm yapmış oldukları ve yaptıkları şeyleri öğrendi. Bu gayretkeşlik onun keyfini kaçırdı, hatta tedirgin etmeye başladı. Kızlarının hoşnutsuzluklarını anlıyordu ama kurnazca bir boyun eğmeyi daha iyi anlardı. Bu kadar şiddet niyeydi? Burada kendisinininkine yabancı bir ruh hissediyordu; kızları ona her zamankinden daha uzaktı. Reşit Paşa'nın karısı kocasından onu boşamayacağı sözünü almıştı, İstanbul'daki evi, Boğaz'daki yalısını, tüm atlarını ve arabalarını aynı biçimde elinde tutacaktı. Sonuçta durumda anormal hiçbir şey yoktu, her şey daha iyiye gidiyordu. Yirmi yıl boyunca tek eş değil miydi? Kaç kadın bunu söyleyebilirdi? Kaçınılmaza en

sonunda razı olarak gösterdiği iyi niyeti ona kuşkusuz hoş şeylerin eksik olmadığı rahat bir hayat sağlamayacak mıydı? Reşit Paşa'nın sigara üstüne sigara içen karısı sonunda Pervin'e nazik bir mektup yazmanın belki de uygun düşeceğini düşündü... Ama yazmayı bilmiyordu. Onun zamanında kadınlara sadece biraz Kuran okumak öğretiliyordu. Bir sabah kendisine çok şey borçlu genç fakir bir arkadaşını çağırttı. Minderlerin üzerine uzanmış olan Hanım sigara dumanları arasında ne diyeceğini düşünürken genç kız da kâğıdı hazırladı, kalem uçlarını yonttu. Zeynep ve Hamide içeri girdiklerinde ilk başlangıç iltifatları yazılmıştı bile. Annelerinin ürkümüş hali her şeyi açığa çıkardı. Hamide mektubu çekip aldı, bunu izleyen olay babalarıyla olanın çok ötesine geçti. Babaları en azından kızlarını anlamıştı. Ama Reşit Paşa'nın karısı bunu yapmaktan çok uzaktı. Onların şiddetli ve acı veren öfkelerini sadece son derece olağandışı küstahlık olarak gördü. Çocukları ona hakaret ediyorlardı; daha kötüsü Kutsal kitapların her sayfasında yazılı tüm saygı ve söz dinleme gibi temel kuralları ayaklar altına alıyorlardı.

Zeynep ve Hamide annelerinin üzerinde yaptıkları etkiden kendileri de ürkerek söylemlerini yumuşattılar ve ona kendi acılarını açıklamaya çabaladılar. Ama boşuna! Reşit Paşa'nın karısı paylaşmadığı ve farkında olmadan onu kızlarının karşısında anlaşılmaz bir biçimde güçsüz duruma sokan acıyı kabullenemiyordu.

Kızlar onu bu kez çıkarları açısından ele geçirmeye çalıştılar. Ona etkili dostlarına yaptıkları başvuruları anlattılar. Babalarının kaprisi nedeniyle üzüntüye kapılmışlardı. Onu etkileyeceklerdi. Yine de annelerinin en azından davranışıyla onların çabalarına destek vermeye razı olması ve yılmaması koşuluyla başaracakları kesindi. Ama Reşit Paşa'nın karısı savaşmak istemiyordu. Zaten becerikli bir biçimde boyun eğmenin bedeli bu kadar yüksek olabildiğinde neden savaşmalıydı ki? Kızları böyle didinip dururken annelerinin uyduğunu mu düşünüyorlardı? Hayır! O da çalışmıştı ama kadınlara düşen bir biçimde eski sağduyuya göre çaba göstermişti. Ve hoş bir biçimde elde ettiği yararları sıraladı.

Genç kızlar onları annelerinden ayıran aşılmaz uçurumun karşısında yıldırımla vurulmuşa döndüler.

O gün en azından Pervin'in mektubu yazılmadı. Reşit Paşa'nın karısı yeniden esin bulabilmek için fazlasıyla heyecanlanmıştı.

* * *

Bu mektup asla yazılmamalıydı.

Paşa'nın Pervin ile mektuplaşması birden kesildi.

Paşa artık mektubuna yanıt alamıyordu. Onu sinirli, heyecanlı görüyorlardı. Günlerden bir gün Paşa serinkanlı bir öfke içinde görüldü.

O sabah Pervin'in annesinin, eski dostuna, Reşit Paşa'nın karısına sekiz gün önce genç kadının evlenmiş olduğunu çok nazik bir mektupla bildirdiğini öğrenmişti. Daha iyisinden umudunu kesmiş olan ailesi Pervin'i eski kocasıyla yeniden evlendirmişti.

Paşa onurlu ve zeki bir erkekti. Akşam yemeğinde Hanıma karşı son derece tatlı dilli ve güler yüzlüydü. Tüm bu serüvenden Reşit Paşa'nın karısına sadece isyancı kızlarına karşı itiraf edilmemiş bir hınç kalmıştı.

Üzgün ve acılarını unutamayan kızlar ise yitirdikleri saygı için kendi kendilerine ağlıyorlardı.

* * *

Bu fırtınayı kim uzaklaştırmıştı? Söylemesi tuhaf ama bu işi eğlendirici, soytarı, çekingen İffet kotarmıştı. Önce dramın yavaş yavaş biçimlendiği karanlıklarda işin iç yüzünü anlamıştı. İzmir'e dönmüş ve Hanımın dostu olan Pervin'in annesine kızının çevirdiği dolapları haber vermişti. Gerisini biliyorsunuz.

IV. Bölüm

Fazıla Hanım'ın Parantezleri

Fazıla Hanım'ın mutluluğunun İstanbul'un çevresindeki vadilerin akasyalarıyla aynı zamanda açılıp ışıldadığını gördüm. Bu, mayıs ayının gökyüzü gibi hoş ve kolay bozulan bir ilkbahar mutluluğuydu. Güller iki kez açmaz.

Bu roman Ramazan'ın on beşinci günü Türk kadınlarının o gün yapmayı âdet haline getirdikleri gezintide başladı. O gün tüm İstanbul Müslümanları Eski Saray¹⁰ ile Şehzade Camii arasında toplanır. Erkekler yaya ya da at üstünde, peçeli kadınlarla dolu arabaların sıkışık sıralar halinde yavaş yavaş ilerlediği uzun sarsıntılı yol boyunca sıralanırlar. Ufukta Avrupalı ne kadın ne de erkek vardır: sadece fesli kafalar ve açık renk ipekten feracelere sarınmış kadın silüetleri görülür.

Ben de duruma uygun giysiler aldım. Gezinti arkadaşım Fazıla Hanım, mutsuz bir evlilikten kurtulunca mutlu olmuş, çok güzel, esmer, solgun, koyu renk gözlü genç bir kadındı. Aldığı eğitim, okuduğu romanlar hayatı ona ilginç olmaktan uzak bir hale getiriyordu. Boşanması onu kısa bir süre eğlendirmişti. Zengin, bağımsız, yakın akrabaları tarafından artık rahatsız edilmeyen Fazıla Hanım kendi kendine, olabilecek bir serüven düşü kuruyor, yüreğini beklenmedik bir mutluluk isteğine belli belirsiz açık tutuyordu. Doğu kadınlarının

öyküsünde parantezin ya da hayatlarının bir bölümünün en önemli şey olduğunu sık sık saptama fırsatını buldum. Genelde değişmezlik duygusu ya da özlemi yok. Geçici olanın tadını bizden çok daha iyi çıkarıyorlar, düşünceleri gerçeklerin ötesinde amaçsız dolaşan bu hayalperest kadınlar düşlelerini her zaman ellerinin uzanabileceği yere oturtuyorlar. Gelip geçen hayatın tadını o ânı yaşarken çıkarmayı çok iyi biliyorlar, o anların hoşluğunu sıkıntılarının anılarıyla hiç bozmuyorlar. Ah Doğulu filozof kadınlar, Batılı kız kardeşleriniz sizin bilgeliğinizden ne kadar uzaklar!

Fazıla Hanım genç yaşında bir parantezi yeni kapatmıştı.

Size anlatmak istediğim parantez bir bakışla açıldı. Bana son derece ağır ve tekdüze gibi görünen bu ramazan gezintisi Türk kadını için değişikti, ufak tefek olaylarla süsleniyordu. İstanbul sosyetesı tümüyle bu gezilerde buluşuyor, bir sürü öykü duyup öğreniyordu. Biri giden biri gelen iki sıra araba, kadınlara bakmak için kaldırımlarda ezilen bir yığın erkek tarafından sıkıştırılmış halde, güçlkle ilerliyordu. Kibar kadınlar ince muslinden çiçekli peçeler takmışlar, en yeni en şık giysileriyle süslenmişlerdi. Sanatın tüm olanakları kullanılarak parlatılmış güzellikleri ulaşılmazın çekiciliğine sahipti. Hanımlar ağır ağır ilerleyen atlı arabaların geniş camlarının arkasında ava çıkmış tanrıçalar gibi art arda geçiyorlardı. Kalabalığın ortak denetimi altında bir tek kadın bile Doğu giysilerine uygun kıpırtısız duruşunu bozmuyordu. Ama tutumlarının istenen hareketsizliği içinde etrafı kollayan gözleri, tüm itirafları, sözleri, yalvarışları, isteğin tüm pırıltılarını fark ediyordu... Yılın bu tek fırsatı ile coşan erkeklerle gelince her zamanki kayıtsızlık maskeleri ateşli meraklarıyla çakmak çakmaktı. Durmadan gidip gelen arabaların içine ağızla bakıyorlardı. Hatta duygularının canlılığına kapılıp sürüklenen kimileri indirilmiş camlara doğru eğiliyor, yüzleri neredeyse peçeli tanrıçalarınkine dokunuyordu. O zaman kadınlar sevimli bir biçimde gülüyor, erkekler de utanmış ya da sarsılmış olarak geriye çekiliyorlardı. Kendi kendime şöyle diyordum: "Kadınların geçişi sırasında acaba

bu erkekler arasında gözleri için şehvetten başka şey arayan bir tek erkek var mı? İçlerinde geçen yıl düşlerinin simgesi olan karaltıyı yeniden bulma umudunu taşıyan tek bir erkek var mı?"

Düşündüklerimi bilmeden Fazıla soruma yanıt verdi.

– Bakın, bakın, şu köşede, kavşakta şu boş alanda... Şu atlı subayı görüyor musunuz? Üç yıldır aynı yere geliyor... Güzel bir erkek... Önemli biri olmalı çünkü yanında iki emir subayı var ve polis çevresini boşaltıyor. İlk kez ben evlenmeden önceydi, onu o zaman şöyle bir görmüştüm. Geçen yıl evliydim ve çok mutsuzdum! Gözlerini benden ayırmadı. Kim olduğunu bilmiyorum ama o benim kim olduğumu biliyor çünkü emir subayları daha sonra bizi eve kadar izledi. Ne kadar güzel biri! Acaba kim?

Bana gösterdiği subay gerçekten de çok güzeldi: dal gibiydi, sarışındı, yeşil ve sırmalı harika bir üniforma giymişti. Onun önünden iki kez geçtik. Peçesinin altında Fazıla'nın yüzü kızarmış, gülümsemesi yok olmuştu; atının üzerinde dimdik ve soğukkanlı duran subayın bakışlarıyla Fazıla'nın ateşli bakışlarının bir an karşılaşmasını yakaladım. İkinci kez oradan geçtiğimizde subay ortada yoktu.

Birkaç gün sonra Fazıla Hanım bana şunları söyledi:

– Bu subayın kim olduğunu şimdi biliyorum: padişah sülalesinden bir şehzade. Adı Hasan Paşa. İşte şimdi neden bu kadar üzgün olduğumu anlıyorsunuzdur.

Hüznüne ve solgunluğuna şaşırdım.

– Başını döndürdüğünüz kişi bir şehzade, siz bundan nasıl oluyor da üzüntü duyuyorsunuz? Birçok kadın sizi kışkacacak.

Fazıla sinirli ve acı bir biçimde güldü:

– Keşke sadece bir paşa ya da bir bey olsaydı ya da hiçbir şey olmasaydı, sadece altın gözlü güzel bir erkek olsaydı! Ben onun bir vilayetten geldiğini belki de bir valinin oğlu olduğunu sanıyor ve şimdiden düşler kuruyor, tasarılar yapıyordum. Küçüksü mevsimi yine gelecek... Birbirimizi yenisinden görecektik. Ama dün ona Selamlığa giderken rastladım,

Aglaé (arabada koruyucu kâhya kadın görevi yapan, Türk gibi giyinmiş Rum dadı) sorup öğrendi: bir Sultanın oğluymuş.

Güzel Fazıla gözyaşlarına boğuldu.

Konuşamayacak kadar ağladığı için ağırbaşlı Aglaé onun gözyaşlarının ve gizemli sözlerinin nedenini açıkladı. Hanedanın yerleşik kurallarına göre Osmanlı şehzadeleri ülkelerinin kadınları dışında tüm dünya kadınları ile birlikte olabiliyorlar. Ama yabancı kadınlardan heveslerini alıp eğlenseler de resmî eş ya da odalık olarak sadece Çerkez köleleri alabiliyorlar. Fazıla Hanım Türk'tü, özgürdü ve İstanbul'un en iyi ailelerinden birine mensuptu.

Çok geçmeden akasyalar çiçek açtı, bu erken gelen ılık ilkbahar günlerinde Türk kadınları Cuma günleri düzenli olarak Küçüksu'ya gitmeye başladılar. Fazıla Hanım orada birçok kez şehzadesi ile karşılaştı. Onun kim olduğunu bilmenin hüznü siyah gözlerinin tutkulu bakışlarını çok hoş bir biçimde daha da belirginleştiriyordu. Hasan Paşa yola egemen olan düzlüğün üst tarafından onun yolunu gözlüyordu. Vadiden inen taşlıklı yolun dönemeçlerinden birinde atını durduruyordu ve şimşek kadar kısa bir sürede ikisinin gözleri buluşuyordu. Sonra şehzade, kayıtsız ve kibirli, çiçekli akasyaların altında itişip kakışan hareketli kalabalığa karışıyordu.

Fazıla Hanım uzamış bir bekleme dönemi sonucu düşünceli ve sinirli, içine kapanıyor, duygularını toparlamaya çalışıyordu. Geçirdiği sarsıntı konusunda hiçbir şey bilmeyen evrenden ve insanlardan nefret etmeye başladı. Tek bir düşüncenin benliğini doldurduğu ve artık varlığının değişikliklerini onun düzenlediği açıkça görülüyordu. Ama beni öğle yemeğine davet ettiği bir gün serinkanlılığı beni şaşırttı. Köleler bizi onun yaşamaktan hoşlandığı ipek döşeli rokoko dekor içinde baş başa bıraktıklarında bana birden şöyle dedi:

– Sonunda büyük bir karar verdim. Ve bana kibarlığı ve becerileri nedeniyle haremelerde iyi tanınan Rum bir satıcı kadının şehzade adına nasıl kendisini görmeye geldiğini anlattı.

Kadın Fazıla'ya inciler ve parfümlerle birlikte ateşli mektuplar da getirmişti. Fazıla yanıt vermişti. Mutluluklarını düşledikçe karşılıklı aşkları daha da alevleniyordu. Ne yapmalıydı? Madam Miropoulo entrikaları yürütmeyi çok iyi beceriyordu; ama padişah sülalesinden bir şehzade tehlikeli bir müşteriydi. İncik boncuk satma bahanesiyle ona zaman zaman başka hiçbir yerde dile getirilmeyen, bununla birlikte Türkiye'de başına en az iş açacak hizmetlerde bulunmuştu. Ama şehzadenin tüm yaptıkları dikkatle izleniyordu ve ihtiyatlı Rum kadın herkesin tanıdığı bir kadınla ona buluşma ayarlayanın yolunu bulamıyordu.

Bir buluşma söz konusuydu. Fazıla kaçamak görüşmelerle yetinmeyeceğini açıklamıştı ve düşler içinde yüzen bu güzel kadın önce dehşete düşen aracının kulağına kuşkusuz en sevdiği şair olan Musset' den esinlendiği bir tasarımı açıklamıştı.

Fazıla bana da büyük bir coşkuyla her şeyin kararlaştırıldığını söyledi. Şehzade onu seviyordu; o da şehzadeyi seviyordu; tüm hayatları bu aşkın ateşini yok edemeyecekti. Tam anlamıyla, tümüyle birbirlerinin olmalıydılar. Fazıla ona kendinden başka tüm hayatını, özgürlüğünü verecekti. Gözlerimi fal taşı gibi açınca bana şunları söyledi:

– Şehzade kendine eş olarak sadece bir odalık, bir köle alabilir: ben o köle olacağım. Kendimi onun kapalı sarayında yaşamaya mahkûm ettiğime göre özgürlüğümün vazgeçiyorum. Köle olarak hiçbir şey beni savunmadığına göre kendimi geri dönülmez bir biçimde ona teslim ediyorum. Hayatımı bile tehlikeye atıyorum çünkü belki de ölüm benim mutluluğumun bedeli olacak.

Böyle bir özveri karşısında gözlerim kamaşmış kalakaldım; ama aynı zamanda kalbim merhamet ve üzüntüyle dolmuştu. Fazıla saraydaki kadınların iç karartıcı yazgısını benden daha iyi biliyordu. Aşkından bu kadar emin miydi? Hiç duraksamadan kendini özgür insanların dünyasından koparabilecek miydi? Ona tüm söylediklerim sarsılmaz, kesin bir kararlılıkla karşılaştı. Önlemler alınmıştı. Artık işin sona erdirilmesi gerekiyordu.

Fazıla tek koşul olarak saraya gider gitmez şehzadenin onunla evlenmesini istemişti. Hasan Paşa, annesi olan Sultana satın almak istediği güzel Çerkez kızından söz etmişti. Fazıla Hanım bir gün sonra evinden ayrılacaktı. Çok güvenilir bir hanım dostu da Aglaé ile birlikte onun adıyla İzmir'e gidecek bu da Fazıla'nın İstanbul çevrelerinden yok olmasını açıklayacaktı. Bu süre içinde Fazıla, Madam Miropoulo ile bu saygıdeğer kişinin kentin uzağında Edirnekapı yakınında kiralandığı ve çeşitli dolaplar çevirdiği küçük bir eve gidecekti. Güvenilir hizmetkârlar, Madam Miropoulo'nun tanıdığı ve ince işleri pazarlamakta usta bir kâhya kadın eşliğinde onu saraya götürmek için almaya bu eve geleceklerdi. Zaten fiyatı beş yüz lira (on bir bin beş yüz frank) olarak saptanmıştı, uygun bir biçimde satıcı kadına verilecek olan bu para yaptığı hizmetler karşılığında ona ödenmiş olacaktı.

Fazıla Hanım sabırsızlıktan tir tir titriyordu. Bir kez daha sonradan pişman olabileceğini ona göstermeye çalıştım. Hiç dinlemedi. Sonsuzluğun eşiğinde birbirimizden ayrılmıyormuşuz gibi duygulu bir biçimde vedalaştık.

* * *

İki gün sonra gidip kapısını çaldım. Kara derili bir bekçi, saf bir gülüşle bana "Hanımın İzmir'e gittiğini" söyledi.

* * *

Dalaverenin ortaya çıkışından birkaç hafta sonra Fazıla Hanım'ı yeniden gördüm. Sarayda bir yıla yakın bir süre geçirmiş, kimliğinin ortaya çıkması aniden büyük bir skandal yaratmış, İstanbul sosyetesı kapılarını ona kapatmıştı; zarif paryamız Anadolu yakasında, Üsküdar'da küçücük bir evde ondan hiç ayrılmayan Aglaé ile birlikte serüveninin unutulmasını bekliyordu.

İşte onu bu evde buldum. Çürümüş ve sallanan küçük ev kır boyunca dağılmış birçoğu gibi tepeye yerleşmişti, Haliç'i görüyordu. Fazıla bu eve kendi özlemlerini de biraz bulaştırmıştı sanki. Orada oturmuyordu: oraya kamp kurmuştu. Çıplak duvarlar, beyaz döşemeler, her şey burada yalnızlık kokuyordu ama daha az geçici bir yerleşim görünümünü vererek uzun süreli olmasından korkulan bir yalnızlık.

Solgun ve biraz daha az genç Fazıla bu yeni parantezden uzun bir uykudan uyanmış gibi çıkıyordu.

Ne kadar zeki olurlarsa olsunlar Doğu kadınlarının genelinde kendi duygularını çözümlemede çok becerikli olmadıklarını fark ettim. Başka insanları heyecanlandıran gizli duyguları oldukça keskin görüşlülükle gözlemliyorlar ama kendilerininkini sorgulamayı bilmiyorlar ve onların derinliklerine inemiyorlar.

Fazıla bana şehzadenin zorla kaldığı hapisanesinde geçirdiği ayların öyküsünü anlattı. Aşkın, çoktan ölmüş olan o ölümsüz aşkın özel öyküsünden çok serüveninin dışındaki öyküler onu daha çok ilgilendiriyordu.

Akşama doğru pembe ipekten dümdüz inen uzun bir elbise giymiş, saçları incilerle süslü bir tür küçük türban gibi biçimlendirilmiş olarak Sultanın sarayına götürülmüştü: bu giysi kölelerin alışılmış kıyafetiydi. Hareme girer girmez haremağası onu Büyük kalfaya teslim etti. Onu tepeden tırnağa süzen bu önemli kişi ona kâhyasıyla çekileceği geçici dairesini gösterdi.

Ertesi günün sabahı, şehzadenin sütannesi, odalık adayını aldı ve hamama götürdü. Âdetlere göre yeni gelen kız çok titiz bir sınavdan geçmek zorundaydı. Bu durumda deneyimli yaşlı bir kadın kızın en gizli kusurlarını ve en karışık dala-verelerini açığa çıkarma amacıyla görevlendirilirdi. Fazıla Hanım'ın durumunda ise bu gözden geçirme işlemi sadece basit bir formaliteydi. Sütanne ve Madam Miropoulo'nun elçisi tek söz söylemeksizin anlaştılar, yıkanan, yeni giysiler giyen, hâlâ nemli ve uçuşan koyu renk güzel saçları ile Fazıla sonunda Büyük kalfaya götürüldü, o da sütanneden Rum sa-

tıcının genç Çerkez'in ne erdemlerini ne de çekiciliğini abartmamış olduğu güvencesini aldı. Ancak o zaman Fazıla Valide Sultanın huzuruna alındı.

– Ama Hanımcığım, bu kadar çabuk anlatmayın, biraz da dekoru betimleyin.

– Size ne söyleyeyim? Pencerelerdeki demirler dışında –sarayın bahçeye açılan bu bölümü demirli değildir –her şey Avrupa modasına göre düzenlenmişti. XIV. Louis, XV. Louis, XVI. Louis biçimleri gibi; Çin ipeklileri, yaldızlı tahta işleri vardı. Siz bunu korkunç bir bayağılık olarak göreceksiniz. Görkem açısından birbirleriyle yarışan bir dizi salon vardı. Valide Sultan beni çok iyi karşıladı. Oğlunun benimle evleneceğinden haberli –hatta bu konuda oğluyla anlaşmış olduğunu söyleyebilirim– olan Valide Sultan eteğini öpmeme izin vermedi. Sadece öpüyormuş gibi bir hareket yaptım. Valide Sultan oldukça sevimli, hem zeki hem de sağduyulu şişman bir kadındı. Bir süre sonra onun hiç beklenmedik iyi bir eğitimi, zekice merakları olduğunu fark ettim, bu da biraz sonra size tablosunu çizeceğim yaşama biçimimde hemen cesaretimi kırdı. Valide Sultan İngilizce öğrenmenin yolunu da bulmuştu. İrlanda gipüründen bir tür öğleden sonra giysisi içinde XIV. Louis biçiminde kıpkırmızı bir salonda oturuyordu. Artık genç değildi ama genç bir kocası olduğu için kendine çok özen gösteriyordu. İyi bir anne, kölelerine karşı iyi bir efendiydi.

Fazıla yasal bir evlilik istediği için şehzade çok nazik davranarak daha o gün imamı çağırıldı. Yeni Namouna,¹¹ vicdan rahatlığıyla kendini tümüyle aşkına teslim etti.

Bu Doğu aşkı, tuhaf bir aşk, sadece gözler ıslıl ıslıl parlıyor, çoğu zaman ve çok uzun süre insanın sadece düşlerinin yalnızlığı içinde kendi kendine verdiği sözlerle besleniyor. Boş kalpler sadece bir duygusal fantezi olan, belki de olabilen bir hayaletin çevresinde boş düşler kuruyor. Gerçeğin kolayca çözebileceği parlak ama ince bir örgü!

Fazıla Hanım'ın aşkı hiç de düş kırıklığından ölmedi. Bezginlikten, belki de bıkkınlıktan tükendi. Önceleri ilk yü-

rek çarpıntılarının hoş sürprizlerinden zevk almıştı. Sonra beklenti yaşamını doldurmuş, serüveninin tehlikeleri ile oyalanıp vakit geçirmişti. Şimdi şehzadesine kavuşmuştu, tüm düşleri, tüm istekleri kendilerini kaptırdıkları, onlara sonsuzmuş gibi görünen bir esrime içinde gerçekleşiyordu. Ama aşk geceleri hiç de bitmez tükenmez değildir, ilk kendine gelen Fazıla Hanım olur ve altın gözlü güzel bir erkeğin öpüşlerinin yüreğindeki boşluğu doldurmaya her zaman yetmeyeceğini anlar. Prenses sıkılmaya başlar.

– Ne hayat sevgili dostum! Ah! Kesin bir hareketsizlik içinde geçen o saatler, o günler! Dikkatli davranıp hiç dışarı çıkmıyordum. Zaten prensesler ender olarak o da sadece süslü yaşmak içinde, tören arabası ve bir sürü haremağası ile dışarı çıkarlar. Ne hayat! Aynı yönde dönüp duran, her zaman aynı yüzlerle aynı olaylarla sınırlı bir saray hayatı. Uzakta sınırlarını gördüğüm tekdüze bahçeler. Eğlence olarak günde üç, dört tuvalet: Valide Sultanla beraber sabah tuvaleti, öğle tuvaleti, gün ortasına doğru yemek tuvaleti. Akşam yemeğinden sonra tam bir aylaklık: bir salondan öbürüne sürüklenerek geçirilen saatler. Kimi zaman Valide Sultan tarafından çağırılan birkaç mabeyinci ya da yüksek orunlu memur eşleri bize yaşayanların dünyasından haberler getiriyorlardı. Ama ben tanınmaktan korkuyor, gelişleri haremde söylentiler yaratan bu ziyaretçilerden uzak duruyordum. Kayınvalidem bunun nedeni konusunda kuşku duymuyor, sarayın ortasında onun tek başına çalım satmasına fırsat veren bu davranışındaki alçakgönüllülüğü beğeniyordu. Zaten bu ziyaretler ender oluyordu. Zamanımız genelde prenseslerin evini oluşturan Büyük Kalfa, Haznedar usta sekreterler, okuyucular, her tür eğlendiriciler arasında, ne oyunlarını ne öykülerini ne de şakalarını çeşitlendirmeyi bilmeyen kadınların ortasında akıp geçiyordu. O zamanlar en büyük zevkim, tek zevkim çiçek toplamak için bahçeye gitmekti. Onları kendim koparıyor, ellerimi kullanma ve bir şeyler yapma duygusunu hissetmek için kendim demetler haline getiriyordum. Bu zevkin bile yarısını elimden alıyorlardı çünkü bir halayık pe-

şimden geliyor ve çiçekleri benim taşımama izin vermiyordu...

Akşam, dördüncü tuvalet: paşalar hareme giriyor ve ancak ertesi gün haremden çıkıyorlardı. Aydınlatılmış salonlarda Valide Sultan ve gelini, kendilerinden biraz daha az görkemli giysiler içindeki kadınlar topluluğunun ortasında saray kıyafetlerini sergiliyorlardı. Kadınların bir kısmı kahve ve meyveli dondurma getiriyor, bir kısmı da emirlere göre ya dans ediyor ya da ut çalıyordu. Sadece heykelsütunları simgelemek için orada bulunan, tören gereği başını arkaya atmış hareketsiz duran kadınlar da vardı. Biçimleri bu boş ve soğuk şaşaayı canlandırıyordu. Ama yüzleri değişmiyordu, Fazıla Hanım'ın hayatı sona erinceye kadar soluk kalacak dekor da değişmiyordu.

– Bu atmosfer içinde çılgına dönüyordum, dedi Fazıla Hanım.

– Ya aşk, diye soruverdim.

– Aşk mı? Sanırım sıkıntı aşkı öldürmüştü.

Sıkıntı, bıkkınlık, belki de Fazıla'nın, aşkını başka bir bağlama oturtmak ve izlenimlerini çeşitlendirmekteki yetersizliği aşkı öldürmüştü. Şehzadeden daha zeki, daha ince ve daha karmaşık olan Fazıla, özel ilgi bekleyen bir ruha sahipti. Fazıla'yı sırlarını açıklamaya zorladım. Saray tek bir yıldıza yönelen küçük bir dünyaydı: bu yıldız da şehzadeydi.

– Ağır işleri yapmakla yükümlü aşağı sınıftan köleleri saymazsak orada yaklaşık yüz kadındık. Fısıltıları haremin parmaklıklarında sona eren dış dünya hakkında hiçbirinin en küçük bir fikri dahi yoktu. Hayatımızın tek amacı, tek uğraşı hoşla gitmekti. Yaşlanmış ama aşka susamış Valide Sultan, Paşanın hoşuna gitmek için yıllara ve hastalıklara karşı savaşıyordu. Benim eş durumum sadece hoşla gitme sanatına bağlıydı. Çevremizdeki köleler Valide Sultanın, benim ve Büyük Kalfanın hoşuna gitmek için çaba harcıyorlardı. Egemen olmak istediğimiz aşkın köleleri olan Valide Sultan ve ben güzelliğimizi sürdürmeye çalışıyorduk. Gizemli sanatlarda usta olan yaşlı köleler bizim için teni beyazlatan merhemler ve macunlar, saçların rengini açan sular, gözleri parlatan

damlalar, aşkı güçlendiren parfümler, Valide Sultanın Paşasının üzerinde denediği içecekler ve şekerlemeler gibi yüzde yüz etkili ünlü reçeteler hazırlıyorlardı. İnsanı âşık eden benzersiz bir parfümün formülünü mü istiyorsunuz? Bir kristal şişenin içine gülsuyu dolduruyorsunuz, birkaç tütsü tanesini, kurutulmuş mersin ve kekik yapraklarını bu suya yatırıp bekletiyorsunuz. Hava almayacak biçimde kapatılmış şişe güneşte kırk sekiz saat kalıyor. Sonra bu karışım süzülüyor, buna üç yüz yıllık bir sedir ağacının öz suyundan otuz damla, ayın ilk dördününüz izleyen şafakta toplanmış yedi beyaz dokuz kırmızı gülün üzerinden alınmış çiy, son olarak da bir tutam karanfil, bir karayılanın kurutulmuş ve ezilmiş son halkası ekleniyor. Yaşlı Koncagül bu karışımı Mekke'den getirilmiş, daha önce de Peygamberin mezarına sürülmüş bir başörtüsünden süzüyordu. Bunun dışında insanların üzerine güzellik saçan ya da onları büyülerden arındıran bir büyücümüz vardı. Sevilen erkeğin dağınık düşüncesini hangi sihirli formüllerin geri getireceğini, hangi okuma üflemlerle asi kalplerin elde edileceğini biliyordu. Bana kem gözle bakıyordu. Çevremin kin dolu kıskançlıkla çevrildiğini hissediyordum. Evliliğimizden bu yana şehzade başka kadınları küçümsüyordu ve ben bu kadınların öfkeden tir tir titrediklerini fark ediyordum. Bir şehzadenin hevesleri haremın hayatı ve neşesidir: o yardım ve armağan yağdırır. Bu köleler arasında tutkulu bir çöküntü içinde olanlar vardı. Gençlikleri ve güzellikleri aşk peşinde koşuyordu. Beklentinin umutlarını körüklediği kölelerle geçici mutluluğun kaygısını taşıyanları ayırt etmeyi öğrenmiştim. Hasan'ın artık bakmadığı bu odalıklardan birkaçı daha önce onun sevgilisi olmuşlardı. Hasan onların adını unutmuştu ama odalıkların dudakları onun öpüşlerinin anısını saklıyor, bana göre Hasan onlarda istek uyandırarak hınçlarını körüklüyordu.

Fazıla bana aşkının yavaş yavaş tükenmesi karşısında duyduğu daha acı hüznü de anlattı. Önceleri tutkusunu çok fazla yüceltmmişti. Şehzadenin onda bir âşık olduğu kadar bir yoldaş bulmak istediğini sanmıştı. Onun yüreğinin bir yürek

aradığını ummuştı. Ama ruhları birbirinden çok uzaktı; düşünceleri uyuşmuyordu; ortak noktaları sadece cinsellikten aldıkları zevkti.

Akşam ona âşığını getirdiğinde, saatlerin ağır ağır geçmiş olmasından bıkmış olan Fazıla'nın aynı hareketlerin ve aynı sözlerin yeniden başlamasıyla bezginliği daha da artıyordu. Bu da artık sadece inancı yitirilmiş bir dinin usanç verici kurallarıydı.

Gördüğüm kadarıyla Şehzade Hasan hiç de bu tür şeyler hissetmiyordu. Aşk onun hayatı değil neşesiydi. Günün bir bölümünde sarayda bulunmadığı için dış olaylar onu oyalıyor, metresinden uzaklaştırıyor ama kadını onun gözünde daha güzelleştiriyor, daha çekici kılıyordu

Fazıla ölen aşkı için ağladı. Umutsuzluk içine işledi. Artık şehzadenin cömertliğinden başka hiçbir umudu yoktu yeter ki ona özgürlüğünü yeniden vermeye razı olsun. Ama bunu ondan nasıl isterdi? Her zaman ona âşık ve sonuna kadar sadık bu adamda bir öfke ya da kızgınlık duyguları uyandırma tehlikesini nasıl göze alabilirdi?

Çözüm hiç beklenmedik bir biçimde ortaya çıktı.

- Kayınvalidemin ikinci kocası, size söylediğim gibi, ondan gençti, on beş yaş daha gençti. Valide Sultan, harem hayatının ağırlaştırdığı, sıkıntının yaşlandığı bu güzel adama çok âşık görünüyordu. Kocasını her gün dostlarını kabul ettiği saatlerde selamlığına kapanıyor, saraydan çok az dışarı çıkıyordu. Bunun dışındaki zamanlarda Valide Sultana aitti ve sanırım, diye ekledi Fazıla gülerek, yaptığı hizmet karşılıksız kalmıyordu. Birkaç ay boyunca onu az gördüm, ona hiç dikkat etmedim. Akşam yemeklerini birlikte yiyorduk. Pek konuşmuyordu. Daha sonra ağır geçen saatleri unutmaya çalıştığımız salonların birinde Sultanın yanında oturuyordu. Kölelerin yaptığı müziği sessizce dinliyor, danslarını seyrediyor, bana resmî birkaç sözcük söylüyor, kayınvalideme saygıda kusur etmeyen bir özen gösteriyordu. Sadece garip bir ayırntı fark etmiştim: gözlerini her zaman gri renkli geniş camlı gözlüklerin arkasında saklıyordu. Fazla ışığın kendisini ra-

hatsız ettiğini söylüyordu. Ama Ali Paşa benim için sadece önemsiz biriydi.

"Bir gün çiçek demetleri yapma alışkanlığımın olduğu saatte haremın bahçesinde dolaşırken ona rastladım. Hasta olan Valide Sultan odasında kalıyordu. Ağır adımlarla bana doğru geldi. Artık gözlükleri yoktu ve aydınlıkta genç görünümü ve güzel gözleri beni şaşırttı. O benim güzelliğimi övmeye başladı: benim saraya gelişimden bu yana hayatı değişmişti: Bana aşkını açıkladı. Tek bir ayrıntı beni eğlendirdi. Ali Paşa bana yaşlı karısının kıskançlığını betimlerken nereye baktığının belli olmaması için gözlük kurnazlığına başvurduğunu itiraf etti. "Gözlüklerin arkasından hoşuma giden şeyleri rahatça seyredebiliyorum," dedi.

"Bu karışık durumdan çok tedirgin oldum. Saray hayatını kocam şehzadenin ve Valide Sultanın kıskançlığından korkacak kadar iyi biliyordum. Bana âşık olan adamı çileden çıkarmaktan da daha az korkuyor değildim. Önce hık mık ettim. Üsteledi. Bahçeye inmekten vazgeçtim: bir gece kulağıma beni tehdit eden bir söz söyledi. Aksilik ya, Valide Sultan o sırada sarılığa yakalanmıştı ve Ali Paşa artık haremden ayrılmamak için bunu bahane etti. Bir gün odama girmeye cesaret etti ve bu kez beni öyle sıkboğaz etti ki kurnazlığım bir işe yaramadı ve onu bir skandalla tehdit etmek zorunda kaldım. Bu denemenin ardından Ali Paşa Valide Sultanın daireesine kapandı ve onu bir daha görmedim. Bununla birlikte belli belirsiz bir korku üzüntümü artırıyordu, üzerimize bir fırtınanın geldiğini hissediyordum.

"Bir ay böylece akıp gitti. Yeniden çiçeklerimi toplamaya başlamıştım. Menekşelerin kokusu ilkbaharın gelişini şimdiden müjdeliyordu. Bir sabah ağaçlıklı yoldan dönüşte, dalları yere doğru sarkmış büyük bir sedir ağacının altında Ali Paşa'yla karşılaştım ama utku kazanmış bir Ali Paşa'yla. Önümde eğildi: "Selamlar, dedi dudaklarında bir gülümseme ve kötü kötü bakan gözleriyle, selamlar Fazıla Hanım, Yusuf Paşa'nın kızı, Fethi Bey'in eski karısı, güzel aşk kölesi, elden düşme Çerkez kızı, Madam Miropoulo'nun takımının paha biçilmez incisi"

"Şaşırp kaldım.

"O zaman Ali Paşa bana ta başlangıçtan bu yana çevrilen birtakım dolaplardan kuşkulandığını söyledi. Beni eskiden Küçüküsu'da görmüştü sonra saraya kabul edildiğim sırada küçük geleneksel âdetlerde fark ettiği bazı kusurlar kuşkularını doğrulamıştı. Şimdi araştırma yapmış, Rum satıcının itiraflarını elde etmek için çok para ödemişti. Silahlanmıştı, artık bana onun aşkıyla beni ele vermesi arasında bir seçim yapmak dışında bir seçenek kalmıyordu. Ali Paşa beni son derece büyük bir saygıyla selamlayıp bıyık altından gülerek uzaklaştı. Görüştüğümüzün belli olmaması için Sultanın yanına gitmekte acele ediyordu. Arkasından baktım: canlı bir biçimde yürüyüşü beni ele geçirdiğinden emin olduğunu gösteriyordu.

"Bana gelince şaşkın ve donmuş kalakaldım. Sonra bu adamın alçaklığının bende uyandırdığı korku birden çılgın bir sevinç dalgası ile uçup gitti. Acımasızca dört duvar arasına kapanıp kalmış hayatımda bu beklenmedik olay belki uçuruma belki de dünyaya ve özgürlüğü açılmış bir aralıktı. Özgürlük! Bu sözcük ruhumu aydınlattı: kendimden geçtim. Gözlerim kapandı, düşmemek için sedir ağacının aşağı sarkan dallarına tutundum. Çevremdeki her şey silindi: saray, bahçe ve duvarları. Dost görünüşleri, eskiden tanıgım yüzleri yeniden gördüm; sevgi ve ışık içindeydiler. Anılar içime doluyordu, heyecan dalgalarından soluğum kesilmişti. Selin sürüklediği bir enkaz gibiydim. Dünya ne kadar güzel, gelecek ne kadar çekiciydi! Bir an beni geçmiş hayatıma karışmış olan insanlara bağlayan bağlar bana birden çok değerli görünmeye başlamıştı. Reçine ve menekşe kokusu beni düşlere salıyor, toprak yaşamanın mutluluğunu haykırıyordu.

"Bir kölenin sesi beni kendime getirdi. Hareketsizliğim ve rengimin solukluğu onu ürkütmüştü. İçi rahatlayınca bana bir sepet dağ lalesi ve çuha çiçeği verdi. Hasan bu çiçekleri seviyordu çünkü ona Küçüküsu'yu anımsatıyordu, kokusunu içine çekince daha önce göz göze geldiğimizde duyduğumuz mutluluğu yeniden hissediyordu. O zaman Hasan'ı anımsadım ve acısını gözümün önüne getirdim. Yüreğim sıkıştı.

"Birkaç saat sonra ağır akşamlarımızın tekdüzeliği akıp giderken Ali Paşa'yı yeniden gördüm. Sessizdi. Bana karşı her zamanki soğuk törensel davranışını abartıyordu. Sadece zaman zaman mavi gözlüklerini çıkarıyor, benden yana sinsice şöyle bir bakıp gözlük camlarını yavaş yavaş siliyordu. Ayırılma saatimiz geldiğinde alaycı ve tehdit edici bir gülümseme ile selam verip gitti.

"Sarsılmış, ikircimli bir halde bütün günümü olası özgürlük sevinci ve ilişkinin kopması kaygısı arasında gidip gelmelerle geçirdim. Hasan'ı terk etmek üzereyken hoşgörü yüreğimi yumuşatıyordu. Acımanın aşkımın küllerinden birkaç kıvılcım çıkaracağını düşünebilirdim. Yine de kocamla yalnız kalınca içimden tek bir istek yükseldi, bu da özgürlüğe doğruyd.

"Batıda erkekleriniz nasıldır? Aşkta sevdikleri kadının mutluluğunu ya da zevk almasını istediklerini düşünüyor, öyle değil mi? Burada en iyileri ve en âşıkları bile kendi zevklerinin ötesinde hiçbir şey düşünmezler. Hasan beni kollarıyla sarıyordu, ben ölü gibi ve kayıtsızdım, yüreği benim düşüncelerimin nereye kanatlanıp uçtuğunu ya da isteklerimin uzakta bilinmeyen birine doğru gidip gitmediğini hiç merak etmedi. Beni heyecanlandıran ateşi hissetmeden uyudu ve ben sabaha kadar onun uyuyuşunu seyrettim, oysa bende özgürlük hevesi ve coşkusu giderek büyüyordu.

"Biraz uyuduktan sonra uyandığımda köleler Hasan'ın giyinmesine yardım ediyorlardı. Düşüncem ve hatta gözlerim onu orada görmekten şaşkına döndü: o bana bir yabancı gibi göründü. Hazırlanması bitince okşamak için ellerini, öpmek için dudaklarını uzatarak bana doğru geldi. Ben de ona doğru uzandım... Anlamak için... Artık ona karşı hiçbir şey duymuyordum.

"Bitmişti. Tüm bağlar kopmuştu. Sevincim büyüktü. Hiçbir şey kurtuluşumun neşesini bozamazdı. Ali Paşa'yla karşılaşacağımdan emin olarak neşe içinde bahçeye indim; ama sakınlı davranarak gözlerimi kısıtım ve yürüyüşümü ağırlaştırdım.

"Kayınvalidemin kocası bir havuzun kenarında kendine kahve getirtiyordu. Mermer bilezik taşının üzerine bir halı serilmişti, Sudanlı bir köle kadın onun önünde altın bir tepsi tutuyordu. Kadın Türkçe anlamıyordu, önemli görüşmemizin az tedirgin edici ve gerekli tanığı olarak hazır bulunması için bu kadının seçilmiş olduğunu anladım. Emrim üzerine halayıklarım dağıldı, hiç yapmacıksız sanki çağrısına boyun eğmiş gibi paşaya doğru yavaş yavaş ilerledim.

"Bir eli kalbinin üzerinde öbür eli fesinin kenarında eğilmiş beni bekliyordu.

"Sabahleyin ilk karşılaşmada âdet olan nezaket sözcüklerini söyledikten sonra:

"Bahçenin en sonunda yaptırdığım yeni Arap köşkünü benimle ziyaret etmek ister misiniz Fazıla Hanım?

"Çok alçak gönüllü güzel bir selamla, kocam olmadan böyle bir özgürlüğümün olamayacağını söyleyerek ona yanıt verdim.

"Rengi soldu, gözlerinde şimşekler çaktı. "Bunu bir kez daha düşünün, diye öfkeyle söylendi. Tehlikede olan sizin durumunuz, sizin aşkınız."

"Hiç ses çıkarmadım. O anda Kızlar ağası görüldü. Ali Paşa beni resmî bir biçimde selamladı ve şöyle fısıldadı:

"Yakında köşkün anahtarını alacaksınız. Sizi orada bekleyeceğim. Mutluluğunuz için korkun."

"Ve çekip gitti.

"Kendi daireme dönünce bekledim. Bir şeyler olacaktı, bir şok, belki de bir felâket, içinden mahvolmuş ya da özgür çıkacağım bir felâket.

"Saat tam ikiyi gösterdiğinde kayınvalidemin bir kölesi bana Valide Sultanın yeni köşkü ziyaret etmem ve hastalığı nedeniyle kendisinin seçemediği dekor için kullanılmış ipekler konusunda görüşümü kendisine bildirmem emriyle bir anahtar, gerçek bir mücevher olan güzel bir anahtar getirdi.

"Günün geri kalanını bu anahtarla oynayarak geçirdim. Küçük, sevimli, büyük bir incelikle işlenmiş, her tarafı altın kakmalı, parlak, gizemli, göz kamaştırıcı bir anahtardı bu.

Ne kadar etkileyiciydi! Üzerine oyulmuş harfleri sabırla çözmeye koyuldum, aşk cennetini açmak için hazırlanmış anahatar uğraşıma yanıt verdi: *La rahati fid dunia* (Bu dünyada asla mutluluk yoktur).

"Sonra beni beklerken kuşkusuz sıkıntıdan patlayan Ali Paşa'nın yüzünü gözlerimin önüne getirerek keyiflendim. Öfkesi kesinlikle her an büyüyordu ve ben büyük bir zevkle bu anların, irademin yazgımın üzerindeki zaferini gösterdiğini düşünüyordum. Gülmek, şarkı söylemek istiyordum. Bu son gece için takıp takıştırıp süslendim. Gözlerimde ruhumun tüm mutluluğu, tüm elmaslarımı, inci kolyelerimi takтым, sim dokumalı bir elbise giydim. İçim ferahlamıştı. Kayınvalidem ortaya çıkmadı. Ali Paşa, alnı gergin, dudakları kısılmış, gözleri her zamankinden daha fazla mavi gözlük camlarının arkasına gizlenmiş olarak tek başına akşam yemeği için yanımıza geldi. Benim huzursuzluğumdan zevk almayı umuyordu. Bakışlarından daha önce açıklamada bulunduğunu anladım. Görünüşe bakılırsa benim bakışlarımda gördüğü şey onun hesaplarını alt üst etti çünkü yanımızdan erken ayrıldı. O akşam o kadar sevinçliydim ki Hasan'a bir veda armağanı olarak mutlulukla dolup taştan saatlerin anısını bırakmak için çok iyi olmak istedim.

"Ertesi gün hem aldatılmış olmanın öfkesi hem de oğluna acı çektirilmesinin üzüntüsü arasında gidip gelen kayınvalidem kişisel olarak büyük bir öfkeye kapılmakta duraksamıyordu. Hâlâ hasta iken Yıldız Köşkü'ne gitti, kendi suçsuzluğunu özenle belirterek oğlunun hatasını Padişaha açıkladı. Rica etti, yalvardı ve sonunda Padişah'tan şehzade için bir af, benim için de kovma emri çıkararak geri geldi. Onun karşısına çıkmak ve kınamalarını nezaketle dinlemek zorunda kaldım. Hasan bir iş bahanesiyle Yıldız'da tutulmuştu. Bana gelince eşyalarım çabucak toplanınca büyük kalfa büyük bir hor görüyle beni haremağalarının eline teslim etti, onlardan da beni Madam Miropoulo aldı ve Üsküdar'a götürdü. Sarayda bu serüveni örtbas etmeye çalışıyorlardı.

– Böylece birbirinize veda etmeden mi ayrıldınız?

– Evet, belki de en iyisi buydu. Sevincimi şehzadeden saklayamayacaktım. En azından hikâyemiz bir süre daha onda mutlu bir anı olarak yaşayacak.

Eski odalığın ruh durumunu anlamak için üstelediğim-de:

– Özgürlük içinde ferahlıyorum, dedi Fazıla. Kuşkusuz bu sürgünden, anne babamın ve eski dostlarımın bana karşı davranışlarından üzüntü duyuyorum ama bu acı bile bana var olduğumu kanıtlıyor. Zaten bana verilen bu ceza sadece bir süreliktir. Geleceğin bana neler hazırladığını kim bilebilir?

– Bu son parantezden nasıl bir anınız var?

Basit ve temiz bir kanepeye, kumaş minderlerin üzerine uzanmış olan Fazıla kollarını her şeyi bir kenara bırakmış gibi bir hareketle iki yana açarak:

– Pekâlâ, dedi, bu, ayrıntılar şimdiden soluklaşmış bir düş oldu. Sizin deyişinizle bu parantezden yepyeni, hem daha güç beğenir hem de daha bilgili yepyeni bir yürekle çıkıyorum. Beni sevmiş ama çok geçmeden unutacak olan Hasan hakkında iyi düşüncelerim var. Pişman değilim. Gencim ve her şeyden önce aşk belki de tüm hayat değildir.

Ama Fazıla Hanım'ın gözleri düşlerinin ufkunda yeni bir serüveni şimdiden sezinler gibi belli belirsiz uzaklara bakıyordu...

V. Bölüm

Büyülenmiş

Zavallı Fazıla Hanım'ın şansı olmamıştı. İlk evliliği sadece mutsuz bir serüven, komik bir biçimde mutsuz bir serüven olmuştu. Buna birazdan siz karar verin.

Türk aileler çoğu zaman Fransız aileler gibi aynı biçimde öngörüsüz oluyorlar. Bu güzel zarif, kibar ve bu kadar modern düşünceli bu kız için az gelişmiş, İstanbul'un en eski Türk ailelerinden birinden gelen bir delikanlıyı seçmemişler miydi? Fazıla oldukça tanınmış bir aileden gelmiş olmasına karşın babadan oğula tüm erkekler son derece namuslu bir biçimde gereksiz harcamalar yaptıkları için onlardan kendisine sadece büyük bir yoksulluk miras kalmıştı oysa Fethi Bey'in ailesi adamakıllı zengindi ve genç Fethi bir gün güzel bir kadının tüm kaprislerini karşılayabilecek el değmemiş bir servete konacaktı.

Düğün çok şaşıla oldu. İstanbul'un göbeğinde Şehzade Camii'nin yükseldiği eski mahallenin soylu sessizliğinde nikâh kıyıldı. Yeni ailesi Fazıla'yı dış dünyadan soyutlamak için burada bekliyordu. Nişanlı kız eski konağa neşe içinde gitti. Sabah gülüyordu. On sekiz yaşı ve güzelliği duvağının gümüş telleri altında güneş gibi parlıyordu. Paris'ten gelmiş gelinliği tümüyle dantel ve ipek muslindendi. Sandıklar dolusu çeyizi vardı. Fethi Bey ona prenlere yakışır bir gelir

bağlamış, onu yumuşak bir biçimde cömertliğiyle sarmıştı. Fazıla olağanüstü bir mutluluğa kavuşacağını hissediyordu. Yirmi beş arabanın içinde yüz kadın ona eşlik ediyordu; yeni evinin önünde yirmi beş arabanın atları gelinin onuruna ön ayaklarını yere vurup eşiniyorlardı. Bütün gün geniş konakta bir yığın insan birikti.

Konağa gelince Fazıla kocası olacak yabancının kibar ve anlamsız yüzünü onun kolunda büyük salona giden merdivenleri çıkarken hayal meyal görmüştü. Sonra damat kaybolmuştu. Fazıla alacalı renkli ve pırıltılı kalabalığın ortasında tahtında otururken gözleri kamaşmış, kafası bomboş halde birçok kez yorgunluktan ve sıcaktan bayılabileceğini düşünüyordu. Saatler geçiyordu. Çevresinde dantel, ipek, saten dalgaları fır fır dönüyordu. İçinde duyduğu bir tür baş dönmesi ile tükenmiş, hareketsiz kalmış Fazıla artık hiçbir şey, ne evliliğini ne kocasını düşünemiyordu.

Akşama doğru davetli toplulukları seyrelmeye başladığında kayınvalide İrfane Hanım bir gelinin de acıkabileceğini anımsadı. Herkes şölende yiyip içmiş, herkes onu kraliçe yalnızlığı içinde unutup gitmişti. Hanım ona pasta türü bir şeyler getirdi. Sonunda akşam altıda salon boşalınca Fazıla özgürlüğüne kavuştu. Yıkandı, yürüdü, soluk aldı ve bunlardan ne kadar zevk aldığına neredeyse şaşırıp kaldı. Geriye sadece evdeki kadınlar kalmıştı. Onlarla birlikte akşam yemeğini yedi, uyuşukluğu geçtiği için çevresini saran her şeyi merakla incelemeye başladı.

Tümüyle Türk biçeminde döşenmiş böyle bir ev düşünmek olanaksızdı: her yerde halılar ve divanlar vardı. Ona odasını gösterdiler. Düğün armağanları buraya serilmişti, köle kadınlar gümüş rengi dokuma mavi kumaşla kaplı odayı gece için düzenliyorlardı. Yıldızlı bronz yatak, odadaki tek Avrupa tarzı mobilyaydı ama onu süsleyen baş yastıklarının çiçek işlemeli saten kılıfları vardı. Yan odada özenle askılara geçirilmiş elbiseler duvarlara asılmıştı, divanın üzerine ertesi günkü şenlik için kayınvalidesinin ona armağan ettiği görkemli bir tuvalet serilmişti.

Fazıla yeniden gülümsedi. İlerleyen gece onda bazı kaygılar uyandırıyordu. Bu karanlık anların geçmiş olmasını isterdi ama kaçınılmaza boyun eğiyordu, aslında çok iyi niyetli ve sevimli bir kayıtsızlık içindeydi.

Saat akşam dokuzu vurdu. Fazıla esnemesini engelleyemiyordu, İrfane Hanım uykusuzluktan bitmiş tükenmişti, evde kalan iki, üç eski akrabanın başları sallanıyordu. Fazıla'nın bu evlilik nedeniyle birkaç haftalığına annelerinin yanına gelmiş olan iki sevimli ve neşeli görümcesi geline onu odasına götürmeyi ve soyunmasına yardımcı olmayı önerdiler. Fazıla kabul etti.

* * *

Fazıla şimdi büyük yatakta yatıyordu. Güzel başı bir yığın dantel ve kurdelenin üzerindeydi. Fazıla bu kadar yorucu bir günün arkasından uyumak kadar güzel hiçbir şeyin olmayacağını düşünüyordu. Ama terbiye gereği kocasını gözleri açık beklemesi gerekiyordu: "Öyleyse o geldiğinde uykunun kaçması için bir şeyler yapmam gerekli," dedi kendi kendine. Bunları hiçbir üzüntü duymaksızın, daha çok biraz da meraktan söylüyordu. Uyanık kalabilmek için aklına Fethi Bey'in yüz çizgilerini getirmeye ve bunları aklında tutmaya çalıştı. Ama onu sadece yandan görmüştü ve belirsiz görüntüsü sudaki bir gölge gibi belleğinden kaçıyordu. Yorgunluktan odasına, yastıklara, divanlara, şamdanların ışıklarının soluk pembenin tonlarını yansıttığı aynalara baktı. Yatağının yanına küçük bir masa, üzerine de şekerlemeler, birine soğuk su öbürüne portakal suyu doldurulmuş iki sürahi, içine yabancı bitkilerden oluşturulmuş gizemle bir iksir konmuş altın halkalı kapaklı bir şişe yerleştirilmişti. Sütanesi Şemsigül bu sıvının sırrını biliyordu. Bu mucizeli bir iksirdi, eskiden bir ölüyü diriltmişti.

Gözkapakları düşmeye başlayan Fazıla o ölünün belki de kendisini uykudan çekilip alınmasından pek de memnun olmadığını düşünürken kapı birden açıldı.

Önce büyük bir lambanın geçişini fark etti. Gözünü kamaştıran bu ışığın arkasında acayip görünümlü biri belirdi. Fazıla doğrulup oturdu. O kişi döndü, acele etmeden kapıyı kapadı, birkaç adım attı, bir mumu söndürdü, birkaç adım daha attı, bir mumu daha söndürdü ve ona doğru ilerlemeye başladı. Çok iriydi. Başında yeşil bir tür sarık, üzerinde Bursa ipeğinden uzun, sarı, yeşil, pembe çizgili bir giysi, belinde yeşil ipekten, her adım atışında ipek parçaları yırtılıyormuş gibi baştan aşağı hışırdayan ve hışırtısı odayı dolduran geniş bir kemer vardı. Kötü tutturulmuş bir pantolonun beyaz kordonları yerde sürükleniyor ve seke seke arkasından geliyordu.

Fazıla haykırmak, sütannesini çağırmak istedi. Ama şaşkınlıktan donmuş, bu dev gibi görüntü karşısında gözleri fal taşı gibi ağzı bir karış açılmış, olduğu yerde kalakalmıştı. Bu rengârenk dev gibi adam artık yatağın iki adım ötesine geldiğinde lambayı küçük masanın üzerine bıraktı, parlak ışıktan çıkan yüzü dolunay gibi açıldı. Fazıla'nın şaşkınlığına gülümsüyordu. Gülümsemesinde büyük bir mutluluk ve alçakgönüllülük okunuyordu. "Benim, sadece ben" diyordu bu gülümseme. Gerçekten de sadece oydu, Fethi Bey'di. Fazıla yerinden kımıldamayan adamın solgun ve şişkin yüzünde sabah şöylesine gördüğü soluk ve yuvarlak yüzü, ifadesiz bakışlarında ona hemen hemen yumuşak bakışlı gibi gelen gözleri tanıdı. Ay gibi olan yüzünde tek incelik olan sivri uçlu bıyıkları da tanıdı. Ne babanın ne de erkek kardeşin olmadığı erkeksiz bir evde yetişmiş olan Fazıla ülkesinin erkeklerinin gülünç bir biçimde giydikleri gece kıyafetini de hiç bilmiyordu. Fransız moda dergileri ona Batının zarafetini öğretmişti ve âdetlere uyararak o da nişanlısına bir çift terlik, bir gömlek, Çin ipeğinden elde işlenmiş ajurlu beyaz bir gömlek, kendi elbiseleri gibi Paris'ten getirttiği çok güzel uzun bir gömlek armağan etmişti. Kalp hizasında küçük cep ve rakam bulunan gömleği gözünde canlandırdı ve kocasının bu acayip rüküş kıyafeti ona yeğlemiş olduğu düşüncesi önce onun öfkeli bir hareket yapmasına yol açtı. Ama kocası gülünç bir kibarlıkla kendi gökkuşağı içinde öyle hoşnut öyle

kendini beğenmiş gibi görünüyordu ki kendini karşı koyulmaz bir neşeye kaptırdı. Sırtüstü devrildi ve çılgınca kahkahalar atmaya başladı. Bu kez şaşırma, gözlerini fal taşı gibi açma sırası kocasının. Fethi Bey yaklaştı, elini uzattı ve kekeleyerek birkaç sözcük söyledi: "Ah! Lütfen," diye haykırdı Fazıla gülmekten katılarak, "yalvarırım lambayı söndürün, çok komiksiniz!"

* * *

Oda karanlık ve sessizdi. Fethi Bey bir kibrit çaktı ve bir mumu yaktı. Suratı asılmıştı. Yanında Fazıla uyuyordu. Derin derin uyuyordu ama dudaklarında neşesinin izi geziniyordu.

Fethi Bey ölüleri diriltten iksir şişesini aldı, kapağını açtı, kokladı ve yarısını içti. Sonra başını ellerinin arasına aldı ve düşündü. Karısının gülüşü hâlâ kulaklarında çınliyordu, bu büyüleyici gülüş onun kolunu kanadını kırmıştı. Acaba ne zaman artık bu gülüşü duymayacaktı? Şişeyi yeniden eline aldı, içinde kalanı son damlasına kadar içti bitirdi sonra karısına doğru dönerek ona öfkeli ve kararlı bir biçimde baktı. Ama yavaş yavaş cesareti azaldı, gözleri buğulandı. Ölüleri diriltten iksir onu uyutmuştu.

* * *

Ertesi gün sabah dokuza doğru Fazıla dinç ve dinlenmiş olarak uyandı. Yalnızdı, Şemsigül, arkasında Örfiye Hanım'la odaya girmeseydi her şeyin, evliliğinin, düğün gecesinin sadece bir düş olduğuna inanacaktı. Örfiye Hanım yoksul bir akrabaydı, annesinin dostu ve can yoldaşıydı. Ona çok nazik ve onurlu bir görev verilmişti; gelinin masumiyetinin kesin kanıtlarını verdiğine tanıklık edecekti. Biraz düş kırıklığı ile gülümsedi.

İrfane Hanım ve kızları güzel pembe elbiseyi kopçalamayı bitirip öyle gelmiş gibiydiler. Fazıla'yı davetlilerin şimdi-

den sabırsızlandıkları salonu götürdüler, gün, iltifatlarla, müzikle, yemekle ve her tür eğlenceyle geçti. Fethi Bey selamlığa çekilmişti. Dostları akşama kadar onun yanında kaldılar, akşam Fethi Bey düğün odasına karısıyla birlikte gitti.

Bir gün önceki yakışksız davranışına pişman olan Fazıla o anıyı özenle kafasından uzaklaştırmıştı. Gözlerini kapamaya karar verdi. Fethi Bey ise karısının saçma gülüşüne karşı kendini kayıtsızlıkla savunabileceğini sanıyordu. Zaten karısı yatar yatmaz lambayı söndürdü. Ama o lambayı söndürür söndürmez Fazıla karanlıkta bir gün önceki dev görüntüyü, yeşilli, sarılı, yeşilli, çok sarılı, çok yeşilli görüntüyü, halının üzerinde sıçrayan beyaz kordonları yeniden gördü. Elinde değildi: kahkahayla gülmeye başladı. Boşuna çarşafı ısıyor, kafasını yastığa gömüyordu, bir an bastırıldığı gülüşü sonunda yine yükseliyordu. Sonunda sakinleşti. Önce gürültü olarak boğuk küçük kıkırdamaları sonra düzenli solukları duyuldu. Fethi bir kibrit çaktı, iksir şişesine baktı, duraksadı, başını salladı ve acı bir çaresizlik duygusuyla yattı.

* * *

Birkaç günün sonunda İrfane Hanım kaygılanmaya başladı. Her sabah yeni evlilerin odasından bozum olup çıkan Örfiye ile fısıltı halinde konuşuyordu. Şemsigül olağanüstü iksirler hazırlıyordu. Kısa bir süre sonra Fethi'nin kız kardeşleri tüm eve sızan ve yayılan sıkıntıyı onunla paylaştılar. Kendisine bakılmadığı zaman Fethi'nin içi kararıyordu ama birinin ona baktığını hissettiği an kendini yersiz bir neşeye kaptırmış gibi gösteriyordu. Doğal ve sakin kalan tek kişi Fazıla'ydı. Tasasız ve mutlu görünüyordu; ancak kocasına bir şey söylerken ya da ondan söz ederken gülümsemesi belli belirsiz bir alaycılıkla siliniyordu.

* * *

Düğünden bir ay sonra İrfane Hanım sevgili oğlu Fethi ile konuştu, onun kesinlikle bir büyüünün kurbanı olduğu sonucuna varmıştı.

Ama kim ona büyü yapmıştı? Bir yığın tahminlerde bulunuyordu. Bu bir intikam mıydı? İrfane Hanım aklından kendi hayatını ve merhum kocasının hayatını bir daha gözden geçirdi. Kendisi kimseye karşı hiçbir suç işlememişti. Kocasını dürüst, merhametli özellikle kendi işiyle gücüyle uğraşan bir adamdı. Hiç düşmanı yoktu. Fethi'nin de, güzel Fethi'nin de hiç düşmanı yoktu. Bununla birlikte olup bitenler garip ve anlaşılmazdı. Kafası büyü gibi şeylerle içli dışlı olan ayrıcalıklı kişilerden ivedilikle yardım istemek gerekiyor gibiydi.

İrfane Hanım, Boğaz kıyısında yoksul bir kulübede yaşayan ünlü bir keşişe akıl danışmaya gitti. Görevleri nedeniyle ister istemez bir sırdaş olmuş Örfiye de bu gidişinde ona eşlik etti.

Keşiş yaşlıydı, çok yaşlıydı. Uyuklar gibi dinledi, kafasını salladı, bir dua mırıldandı ve Fethi'nin annesine oğlunun boynuna asması için taneleri Mekke'de toplanmış bir tespih verdi. "Bu ona iyi gelmesede hiçbir zararı olmaz," dedi. Gerçekten de Fethi Bey'in özenle taşıdığı tespih onu inanılmaz utangaçlığından kurtaramadı.

Fazıla artık gülmüyordu; ama gülüşü her zaman mutsuz adamın kulaklarında çınlıyordu. Fethi gün içinde cesaretini topluyor, akşama doğru yitiriyordu. Odaya girdiğinde artık karısına bakmaya bile cesaret edemiyordu. Fazıla'nın gözleri, dudaklarının oynayışı, hareketleri, her şey ona o korkunç kahkahaları anımsatıyordu.

İrfane Hanım büyük bir gizlilikle güvenilir dostlarına akıl danıştı. Biri ona bir caminin adını verdi ve oğlunu onun çeşmesine götürmesini öğütledi: Fethi oradan büyük bir bardak su içecek, yazılı olarak ona verdiği duayı okuyacak, imama bir koyun, iki oğlak ve bir çuval pirinç verecekti. Bir başkası benzer durumlarda değerini kanıtladığı olağanüstü bir falcı kadını salık verdi.

İşe falcıdan başlandı. Görüşmeler karmaşık ve zahmetli oldu. Bir sabah falcı hareme geldi, İrfane Hanım onu Hızır gelmiş gibi karşıladı. Ev kapatıldı. Yaşlı kapıcıya kapıyı hiç kimseye açmaması ve tüm ziyaretçilere ev sahibelerinin kent dışında olduklarını söylemesi emri verildi.

Falcı önce evi gezip dolaştı. İrfane Hanım ve oğlu onun peşinden gidiyorlardı. Fethi elinde su dolu bir ibrik, İrfane Hanım ise bir buhurdanlık tutuyordu. Bütün odalar gezildi. Falcı her yerde tütsüler yaktı, duvarlara ve halılara sular serpti, dualar okudu. Sonra kendini yeni evlilerin odasına götürmelerini istedi. Orada saatlerce hareket etmeden bekleyen iki arkadaşının gözleri önünde düşüncelere daldı. Sonra yavaş yavaş gelin yatağının çevresini dolaştı. Ellerini yorganın ucundaki yastıkların üzerinde gezdirdi, havada şekiller çizdi, gizemli sözler söyledi, uçuşan başörtüsü bu törene düşsel bir görünüm veriyordu. En sonunda Fethi'den yatağa uzanmasını rica etti, onu baştan ayağa anlaşılmaz sözlerle, hayır dualara boğdu. Falcı kadın güneş batarken gittiğinde dini inancı nedeniyle sabahtan beri bir şey yememiş olan zavallı Fethi yorgunluktan bitkin düşmüştü. Fazıla'nın yanına yatar yatmaz uyudu. O gece tam on iki saat uyudu.

Uyandığında her zamankinden daha karamsar, daha bezgindi.

Üç gün sonra İrfane Hanım tüm ailenin mucizeli çeşmeye yapacağı ziyarette ona eşlik etmesine karar verdi. Cami İstanbul dışında Eyüp dolaylarında bulunuyordu. Fethi Bey yanında yaşlı bir hizmetkârla oraya gitti. Annesi, kız kardeşleri ve yanlarından hiç ayrılmayan Örfiye bir başka arabayla onları izliyordu. Fazıla âdet olduğu üzere evde kalmıştı. Daha önce gönderilmiş olan oğlaklar, koyun ve pirinç çeşmenin yanında dilek tutanı bekliyordu.

Fethi ilerledi. Sırtında pirinç çuvalı olan çoban hayvanları itti, önceden haber verilmiş olan imam armağanları almaya geldi. Fethi ondan dua ve su istedi. Bardak bardak su içti. Uzakta duran çarşafli kadınlar yaklaştılar ve onlar da su içtiler, yaşlı hizmetkâr Abdullah da içti.

Yinelenen içmeler ve abdest almalardan sonra Fethi camiye girdi, orada uzun uzun dua etti, yaşlı Abdullah da efendisinin arkasında dua etti. Dışarı çıktıklarında Fethi yine su içti, Abdullah da içti. Sonra tüm topluluk yeniden arabalara bindi.

İrfane Hanım ruhu sevinç dolu geri dönüyordu. Akşam yemeği neşeli geçti. Kır havası iştahlarını açmıştı, mucizeli suyun belki de iştah açıcı bir özelliği vardı. Fazıla keyifli görünüyordu. Fethi Fazıla'ya keyifli, hatta kendini beğenmiş bakışlarla bakıyordu. Ailenin sevinçli kendine güveni genç kadını yenmişti. Heyhat! Fethi sabırsızlıktan başlığını ters giymiş olsa bile mi? Fazıla kayınvalidesinin, görümcelerinin ve yaşlı Abdullah'ın nereye gittiklerini tahmin etmiş olsa bile mi? Öyle ki yatar yatmaz yine gülmeye başladı, makaraları koyuverdi. Ama gülüşü hemen kesildi çünkü öfkelenen Fethi yataktan aşağı atladı. Kafasındaki sarık gibi başlığı kulağının üzerine inen Fethi –Muzaffer adam– düşmanın önünde geri çekiliyor, geceyi eski çocukluk odasında tamamlamaya gidiyordu.

Bu kez aile büyük acılara düştü. İrfane Hanım bir dervişin adını ileri sürdü ama Fethi tüm büyücüleri ve büyüğü reddetti. Zaten bütün bu uygulamalara hiçbir zaman çok inanmamıştı. Bir nazarın kurbanı olduğu düşüncesi gururun okşadığı için tüm bu ziyaretleri, falcıları, keşişin tespihini kabul etmişti ama yeni bir derviş ona artık çok fazla geliyordu.

O sırada İstanbul sosyetesinde herkes, en onmaz sinir hastalarını iyileştiren Amerikalı bir ipnotizmacıdan söz ediyordu. Fethi ona danışmaktan söz etti. Tüm yabancı büyülere düşman olan İrfane Hanım sonunda buna razı oldu. Görüşmeler oldukça uzun sürdü çünkü Fethi ipnotizmacının evinde görülmek istemiyordu. Bin bir dereden su getirme ve kurnazlıklara başvurma işini üzerlerine alan araçlardan yararlanmak gerekti. Yankee bir an onu bu kadar büyük gizem içinde Valide Sultana götürdüklerini düşündü.

Fethi Bey ipnotizmacıya durumu açıkladı. Amerikalı gülümsedi ve ona "Göreceğiz," dedi. Gömleğinin kollarını sıvadı ve Fethi'yi uyutmak için el kol hareketleri yapmaya başladı. Fethi ona fal taşı gibi açılmış gözlerle bakıyordu. Kendini bir pompanın fiskeyeleri altında kalmış gibi, daralarak ilerleyen büyük halkalarla sarılmış gibi tehdit altında hissediyordu. Bu kalbini sıkıştırıyordu. Birden gözlerine pek öfkeli iki göz dikildi. Kesik bir ses bağırarak ona kesin emirler verdi. Sonra ipnotizmacı durdu, gömleğinin kollarını indirdi, tuzlu bir hesap uzattı ve yok oldu. Fethi iki gün iki gece bu durumdan şaşkına dönmüş bekledi.

İnanmayanların büyücülerini gerçek inananların büyücülerinden daha iyi değildi! Hayır, daha iyi değildi kuşkusuz! Hatta daha kötüydü. Halinden memnun İrfane Hanım derviş düşüncesini yeniden ortaya attı ama oğlunun öfkeyle reddetmesi karşısında sihirli içeceklerle yetinmek zorunda kaldı. Aşkı doğurmakta ya da yeniden canlandırmakta hepsi birbirinde usta yaşlı kadınlar alayı konağa gelmeye başladı.

Fethi Bey kesin kararlı olarak yabancı bir doktora başvurdu. Annesinin sulu ilaçlarından içti ama haplar da yuttu. Karısına karşı içinde bir öfke büyüyor, birikiyordu. Ah! Bir gün ona bu lanet kahkahalarının bedelini ödetmeyi ne kadar istiyordu! Bu arada Fethi Bey'in ne hapları ne de sihirli içecekleri Fazıla'nın uyumasını engelleyemiyordu.

* * *

Üçüncü ay sona eriyordu. Sabrı tükenen İrfane Hanım da Fazıla'ya kızmaya başladı. O iyi, harika Fethi'yi büyüleyen bu kızdı. Saygıdeğer Örfiye dahil tüm çevresi bu görüşü paylaşmaya başlamıştı, Ailenin tümüyle yok olmasını tehdit eden bu büyüü sadece boşanma ortadan kaldırabilirdi. Belki Fazıla'nın güçlü dostları ile araları bozulacaktı ama Fethi'nin içinde bulunduğu acınacak durumla kıyaslandığında bu küçük bir felâketti.

Kadınlar arasında yapılan gizli bir toplantıdan sonra İrfane Hanım durumu oğluna açmaya karar verdi.

– Sonunda bu nazarı sizin üzerinize kimin attığını biliyorum, dedi.

Bu sözleri duyan Fethi yeni bir derviş ya da yeni bir falcı bulunduğunu sandı ve büyük bir öfkeye kapılmaya hazırlandı ama annesi ona boşanma düşüncesini açtığında Fazıla'ya karşı hıncını gidermenin, bu gülünç çıkmazdan daha fazla küçük düşmeden çıkmanın yolunun bu olduğunu anladı. Haplar ve içecekler de, bilim ve büyü de aynı biçimde başarısız olmuştu. Daha önce bu uğursuz kadını boşamayı düşünmemişti çünkü bu boşanma ona çok ciddi sonuçlar doğuracak gibi görünmüştü, zaten annesinin onun yerine düşünmesine alışmıştı. Ama İrfane Hanım hâlâ ismen gelini olan bu kızı yargılayıp mahkûm eder etmez Fethi bir an bile duraksamamış; onu hemen boşayacaktı. Evet, hemen, ona isteğini, kesin kararını bildirecek, yarından tezi yok annesinin evine dönmek için hazırlanmasını isteyecekti. İrfane Hanım hiçbir zaman oğlunu bu kadar kararlı, bu kadar buyurgan görmemişti. Fethi'nin özsaygısı bu çetin sınavdan sonra şahlanmıştı. Gelecekte yapacağı evliliğin onun için sakladığı güzel intikâmlara şimdiden can atıyordu.

Kendinden emin adımlarla Fazıla'nın odasına yöneldi. Annesi onu izledi ve kapının dışında bekledi.

İlkbahardı. Ilık ve tatlı bir öğleden sonra, kapalı odada sona ermek üzereydi. Banyo yapıp Çin krepinden bir sabahlığa sarınmış Fazıla bir divana uzanmış düş kuruyordu. Gül ve gardenya dolu bir sepet yüzünü gizliyordu. Kapının gürültüsü üzerine başını kaldırdı ve güzel kokular içindeki karanlıkta doğruldu.

Gün içinde kendisini görmeye gelme âdeti olmayan Fethi'yi karşısında görünce şaşırdı ama onun kişiliğinde meydana gelmiş olan değişiklik onu daha da şaşırttı. Fethi çok zayıflamıştı, yüzü uzamıştı, bıyıkları daha kurumlu kıvrılıyordu, özellikle gözleri tuhaf bir ışıkla parlıyordu. Fazıla ona gülümsedi. Fethi yüz çizgileri gergin, gözlerini Fazıla'ya dikmiş, durdu. Konuşmak, ona emirlerini resmî olarak bildirmek istedi. Fazıla ona gülümsedi ama gülümsemesi tuhaf bir biçim-

de kaygılıydı. Fethi'ye hiçbir zaman bu kadar güzel görünmemiştir. Fethi ileri doğru birkaç adım attı. Gözlerindeki ateş biraz daha garipleşti. Fethi tam onun yayına geldiğinde Fazıla'nın gülümsemesi yok oldu.

İrfane Hanım uzun süre bu kez Muzaffer adını hak edecek oğlunun dışarı çıkmasını kapı ardında bekledi. Bu görüşmenin sonucu onu pek de sevindirmedi: İrfane Hanım bunu Fazıla'nın kötülük gücünün yeni bir kanıtı olarak gördü; Fethi'nin bu işten çok zarar göreceğinden hiç kuşkusu yoktu çünkü –Fethi bunu ona itiraf etmek zorunda kaldı– üç aydır benliğini saran büyülerle hırpalanan zavallı adam kutsal sözleri. "Büyük ve bağışlayıcı Tanrı adına" demeyi unutmuyordu.

VI. Bölüm

Padişaha Sevdalı Kadın

Boğaz'da geçirdiğimiz yaz mevsiminde, ev sahiplerimin ailesi büyük bir paşanın en küçük oğlunun sünnet düğününe davet edildi.

Şenlik Anadolu yakasında Beylerbeyi Sarayı'nın yakınında büyük bir konakta yapılyordu. Bir düğüne gidiyor-muş gibi sabah-tan balo tuvaletlerimizi giydik, açık renk çarşaf-lara sarındık ve bir kayıkla oraya gittik.

Yolda Zeynep ve Hamide, Kazım Paşa'nın karısı Belkıs'ın çok küçük yaşta saraya getirildiğini, eski bir "Saraylı Hanım" olduğunu anlattılar. Olağanüstü bir güzelliğe sahip olunca bir süre padişahın lütuflarıyla onurlandırılmış, daha sonra büyük bir drahoma ve prenseslere yakışır bir çeyiz verilerek önemli bir kişi olan Kazım paşa ile evlendirilmişti, bugün de onun tek ve yasal karısıydı. Çocuğu yoktu.

– Peki, ama onuruna tuvalet harcamaları yaptığımız çocuk kim?

– Bu çocuk onun değil. Satın alınmış bir kölenin, bir odalığın oğlu. Bizde biliyorsunuz bütün çocuklar yasaldir ve eşit haklara sahiptir.

– Buna karısı ne diyor?

– Hiçbir şey. Odalıkların çocuklarıyla sanki kendisinin-miş gibi ilgilenir. Sarayda yetişmiş bir kadın için bu o kadar doğaldır ki.

Kazım Paşa'nın rolü bana en azından tuhaf görünüyordu. Dostlarım bana Türkiye'de hiçbir şeyin çok şaşırtıcı olmadığını açıklamışlardı. Tam tersine. Sultanın artık hoşuna gitmeyen gözdesini evlendirmeye uygun gördüğü erkeğin mutlu olduğu düşünülüyor ve ona imreniliyor: "Kadın boşanmış gibi düşünülüyor, evliliği doğal ve hatta çok uygun görülüyor." Ama dostlarım kadına acıyor ve onun *bir mal gibi verilmiş* olabileceğini iğrenç buluyorlardı.

Konağa öğleye doğru vardık. Çok sayıda kayık ve gondol iskele boyunca sıralanmıştı. Bir sürü dilenci evin çevresine üşüşmüş, etrafında hiç boş yer bırakmamışlardı. Siyah bir harem ağası gelenleri bekliyor, tüm bu uzatılmış ellerin ortasında konuklara yol açıyordu.

Kırmızımsı tahtadan, bombeli pencereleri olan çok eski konak küçük bir kent kadar büyüktü. Tuvaletli kadınlar kalabalığı konağı dolduruyordu. İçeride şarkılar, gülüşler, mücevher şıkırtıları, neşeli bir hayatın uğultusu duyuluyordu.

İçeri girer girmez ilerlemek zorlaştı. Kendimizi insan dalgasının ilerleyişine bıraktık, o da bizi kalabalığın böyle özel şenliklerde bir ayrıcalık olan Karagöz gösterileri yapan Musevilerin genizden gelen seslerini duymak için toplandığı çok büyük bir salona götürdü. Kahkahalar bilinen tuhaflıklarla daha da belirginleştiriyordu.

Davetlilerin arasına ustaca sızdık, tül ve ipekle, altın ve gümüş sırmalı dantellerle göz kamaştırıcı biçimde süslenmiş birçok yatağın bulunduğu salonun ortasına ulaştık. Her yatakta yaşları altı ile on arası bir çocuk yatıyordu. Zengin küçük çocuğun ailesinin böyle bir durumda fakir komşu çocuklarını da toplayıp sünnet ettirme âdeti olduğu için, Kazım Paşa'nın oğlunun çevresinde onlar da toplanmıştı. Çocuklar kıpkırmızı ve heyecanlıydı. Bu atmosfer içinde boğuluyorlardı ama Karagöz'ün açık saçık fıkralarıyla çok eğleniyor gibi görünüyorlardı.

Bu küçük yatakların en süslüsünün yanında siyah ipek giysili çok güzel bir köle kadın ayakta duruyordu. Kibirli duruşundan anneyi tanıdık. Yatağın öbür tarafında üstü arma-

ğanlarla dolu bir masa vardı. Reşit Paşa'nın karısı günün kahramanına onun için aldığı armağanları verdi sonra Belkıs Hanım'ı aramaya başladı.

Bize yaşlı ve önemli ziyaretçi hanımlara ayrılmış yandaki salonu gösterdiler. Burada egemen olan sessizlik ve yuvarlak divanın üzerine bağdaş kurmuş insanların hareketsizliği evin geri kalanı ile çelişen bir rahatlık yayıyordu. Bir araya gelmiş dostlar sünnetin yapılmasını beklerken tuvaletlerin hışırtısı olmasa insan bir cenaze töreninde olduğunu sanabilirdi.

Bu hanımlar önemli ve çok saygın kişilerdi. Kendi durumlarının saygınlığını gözetmekle birlikte, Hünkârla olan ilişkisinin artık silinmez bir ün kazandırdığı ev sahibesinin geçmişteki durumuna saygı gösteriyorlardı. Kısacası artık genç değillerdi, hayatın çalkantılarından uzak, yumuşak minderlerin üzerinde sigara dumanları içinde bilgece bir huzurun tadını çıkarıyorlardı.

Biz içeri girince Kazım Paşa'nın karısı ilerledi. Harikula'de güzel bir kadın gördüm: uzun boylu, zarif, parlak sarı saçlı, gözleri mora çalan mavi renkli, temiz yüzlü, inanılmaz güzel tenli bir kadındı. Altın sırma işlemeli açık mavi damasko'dan ağır son derece zarif bir elbise giymişti, boynunda parlaklığı imparatorluğun cömertliğini yansıtan çift sıra elmas gerdanlık ışıldıyordu. Kadın bana çok sevimli göründü ama hiçbir Batı dili bilmiyordu.

Reşit Paşa'nın karısına gerekli ilgiyi gösterdikten ve onu önemli iki hanımefendinin arasına oturtuktan sonra yanımıza geldi, Zeynep ile konuşurken bizi de yavaş yavaş yanda pencereleri iç bahçeye bakan salona götürdü. Aydınlıkta Kazım Paşa'nın karısının renginin soluk, gözlerinin kızarmış olduğunu gördüm. Güzel yüzünde bir hüznün bulutu dolaşıyordu.

Pencerelerden birine yaklaştık. Bahçe geniş ve bakımsızdı ama bu düzensizlik içinden hüznü ve büyüğü bir güzellik yayılıyordu. Cezayir menekşeleri binlerce tomurcukla her yeri sarmıştı. Soluk mavi çiçekleri çok ağlamış gözlerin bakışıyla bakıyorlardı. Sarmaşık gülleri dallarını boşluğa uzatıyor, her dayanağa sarılıyorlardı, aralarından beyaz gül-

lerden demetler fışkırıyordu. Arap biçeminde birçok küçük ev bu görkemli yabanılık içinde aşkı ve yalnızlığı düşündürüyordu.

Pencereye doğru eğilen Belkıs Hanım beyaz duvarlarını yeşil Bağdat fayanslarının süslediği bu küçük evlerden en yakındakine gözlerini dikmişti. Gözleri yaşla dolmuştu. Onları dantel mendiliyle sildi, yüreği kuşkusuz dopdolu, konuştu...

Anlattıkları çok dokunaklı olmalıydı çünkü gülümsemeleri yok olan Zeynep ve Hamide de çok geçmeden aynı üzüntüye kapıldılar.

Belkıs Hanım sustu, dostlarını düşünceli düşünceli durdular. Üçü de, gözleri nemli, güzel fayanslı küçük eve kaygıyla bakıyorlardı. Birden kafes oymalı bir pencerenin tahta kepenkleri arasından bir el yaz rüzgârının yavaş yavaş salladığı beyaz bir eşarp çıkardı.

Kazım Paşa'nın karısı birden sıçradı, başını elleri arasına aldı ve hıçkırmaya başladı. Zeynep ve Hamide de ağlıyorlardı.

Akşam eve dönerken Zeynep kayıktaki bana gözyaşlarının sırrını anlattı. İşte o hüznün verici küçük öykü.

* * *

Dört yıl önce Valide sultanın ustaları olan köleler arasında Gülbahar adlı küçük bir Çerkez kızı vardı. "Bahar gülü" anlamına gelen bu ad onun gençliğine ve saflığına uyuyordu. On sekiz yaşından biraz daha küçüktü.

Gülbahar dış dünya hakkında hiçbir şey bilmiyordu. Bu dünya ona o kadar uzaktı ki anılarını yokladığında hayatının sadece saraylarda, aşılmaz duvarlar arkasında akıp gittiğini görüyordu. Bir zamanlar annesi olduğunu anımsamıyordu, kendi geçmişini de bilmiyordu.

Eski sarayda Sultan Abdülaziz'in eski bir kadını tarafından yetiştirilmişti. Eskiden Safiye Kadın'a armağan olarak mı verilmişti? Ya da canı sıkılan Safiye Kadın, kızlar aғasına, haremın yöneticisini bir bebek gibi eğlenmek için bir kız çocuğu satın almakla mı görevlendirmişti? Gülbahar bu konu-

da hiçbir şey bilmiyordu ve bunu pek de merak etmiyordu.

Böylece Gülbahar, sarayın bu yaşlı kadınları, emekli olmuş odalıkları, ölünceye kadar eski sarayda sürgünde olan gözden düşmüş kadınları arasında güzel yıllar geçirdi.

Haftaları, yılları oluşturan günler unutulma, fark edilmeme ve tekdüzelik içinde birbiri ardından geçip gitmişti. Gülbahar geceleri ipeklerin içinde uyuyor, gündüzleri Marmara'nın temiz havasını soluyarak haremın bahçesinde çiçekler arasında geziniyordu. Bununla birlikte sarayın tepesinden dünyayı biraz görmüştü. Bunlar aralık kalmış çatı penceresinden görünen denizin gidip gelen dalgaları, İstanbul'un çevresindeki tepelerde bulunan serviler, boşlukta bazı günler ışıktandırıldıklarında yıldızlarla karıştırdığı beyaz minarelerdi, Gülbahar ışıklarla yıldızları birbirine karıştırıyordu.

Safiye Kadın ona dua etmeyi öğretmişti. Evlat edindiği kızını yanı başında, Tanrı'ya onun yeryüzündeki gölgesi olan Padişah için dileklerde bulunduğu duaları uzun uzun tekdüze bir sesle okumaya zorluyordu. Eski gözde Eski saraya gelmek için Dolmabahçe Sarayı'nı boşuna terk etmişti: düşünceleri hep aynı kalmıştı. O ve dostları için Sultan ne olursa olsun Yazgıyı temsil ediyordu.

İşi gücü olmayan Kadın, Gülbahar'ı, ona zamanının görgü kurallarını, Doğu sarayının nezaketini, imparatorluk haremının ince şıklığını öğreterek yetiştirmişti. Küçük kızın tatlı bir sesi becerikli parmakları vardı: yaşlı kadınlar ona utçalarak söyleyeceği şarkılar öğretmişlerdi. Bu şarkılar gençliklerini çağrıştıran anılar nedeniyle eski saray sakinlerinin hoşuna gidiyordu. Bu eski zaman ezgilerini düşlere dalarak dinliyor, yavaş yavaş her biri art arda utku saatlerini ya da günlerini anımsamaya başlıyorlardı. Hasımlıkları, kinleri, acıları unutmışlardı. Onları dinlediğinizde gençliklerinin her zaman eşit koşullarda geliştiğini sanırdınız. Buğulanmış belleklerinde sırasıyla onları egemen kılmış geçici saatlerin anıları ışıldıyordu. Zamanın temizlediği, güzelleştirdiği anılar düşlerinde yaşamayı sürdürüyordu. Tutkuları, gururları, intikâm istekleri, tüm ihtirasları bitip tükenmişti. Ama bu

küllerin ortasında kalpleri, Efendileri, Tanrıları, Padişahları için duydukları ya da duyduklarını sandıkları aşkla ısınıyordu.

İşte Gülbahar böyle eğitildi. Özgürlük ve acı sözcüklerinin ne anlama geldiğini bilmeden büyüdü. Onun için dünya, padişahın kendi isteğine göre güzelliklerini aldığı, olgun yaşta anıların tatlılığı ile kendilerini avutan süslü kadınlardan oluşmuştu. Gerisinin önemi yoktu.

Küçük Çerkez kızı bu ayrıcalıklı kadınların mutluluklarına imreniyordu.

Eski saray yılda bir kez uykusundan uyanıyordu: o gün Padişah Peygamberin kutsal paltosunu öpmeye geliyordu. Yanında kalabalık maiyetini de getiriyordu. Sabahtan başlayarak sarayın çevresinde at kişnemeleri, askerlerin ayak sesleri, silahların şıkırtısı duyuluyordu. Yaşlı valide sultanlar, genç köleler şafaktan itibaren ayaktaydılar. Törenle ilgili hiçbir şey görmüyorlardı ama en önemsiz haberleri alıyor, en küçük gürültüleri yorumluyorlardı.

Kutsal kalıtlara gösterilen saygı bitince haremde şenlik başlıyordu. Sultanın bu fırsattan yararlanarak öncellerinin ona yemek hazırlamış olan karılarını ziyaret etme âdeti vardı.

Eski zamanın tüm ünlü kalıntıları bu ziyaretle coşuyordu. Baş haremağasından yeni bir elbise, bir mücevher ya da resmi ziyafette ayrıcalıklı bir rol elde etmek için birçok dala vere çevriliyordu.

Gülbahar her yıl bu büyük günün anlatılarını yorumlarla, kıyaslamalarla dinliyordu... "Bu yıl padişah önceki yıla göre daha solgundu." Ya da "Padişah keyifli görünüyordu, Allah onun gücüne güç katsın, onu korusun!" "Padişah kadının her birine bir şey söylemişti." Ya da "Padişah kaygılıydı, sadece "anne" dediği Sultan Selim'in karısından hayır duasını isteyerek yüzüncü yaşı hakkında bilgi almak için konuşma lütfunda bulunmuştu. Padişaha onun öldüğünü söylemeye cesaret edememişlerdi. Artık Haşmetlilerinin karşısına çıkacak durumda olmadığı yanıtını vermişlerdi. Sultan "Eski sarayda hava güzel. Burada uzun yaşanır. Allah'a şükür!"

Manevi annesi baş haremağasından padişahın gelecek

ziyaretinde Gülbahar'ın ona hizmet etmekle görevlendirilmiş *ustalar* arasında yer alması iznini aldığı anda küçük kız on beş yaşını bitirmişti. Küçük Çerkez kızının hayatında bu önemli bir olaydı. Demek çocukluğundan bu yana adının saygıyla anıldığını duyduğu, zavallı küçük cahil için dünyanın tüm parlaklığını ve tüm gücünü üzerinde toplayan Tanrı'ya, Sultana yaklaşabilecekti.

O gün geldi, Gülbahar'ın törende çok küçük bir görevi vardı. Şölen salonunda, Padişahın arkasında güzel kokular yayan buhurdanları taşıyan yirmi kadından biriydi. Koruyucusu Kadın göz önünde bulundurularak ona imparatorluk divanının karşında yer verilmişti

Bulanık su rengine düz ve kuyruklu elbisesinin içinde, uzun örgüler halinde aşağı inen sarı saçları, inci işlemeli altın simli tülde küçük başörtüsünün sardığı alnı ile bu ince ve kırılğan yontu gibi kız dimdik duruyordu. Heyecan rengini soldürmüştü. Tüm hayatı gözlerinde toplanmıştı sanki. Hayranlıkla ateş saçan bakışları çevresine kayıtsız ve bezgin göz gezdiren donuk ve çökmüş hükümdarın üzerine dikilmişti.

Ama Gülbahar bu üzgün görünüşün, anlamsız gözlerin hiç farkında değildi. O şarkıların ve efsanelerin Sultanını düşlerinin arasından görüyordu. Altın koşumları takılmış bir atın üzerinde Allah'ın adını Hak dininden olmayanların içine götüren oydu, dalkavuklardan ve kadınlardan oluşmuş bağnaz bir halkın mermer saraylarda taptığı oydu, hareketiyle Ölüme emreden Efendi oydu. Eski saraya sürülmüş kadınların ve odalıkların buyurgan âşıkklarını göklere çıkardıkları tüm anlatılar, sade redingotunu birkaç askerî madalyayla süslemiş bu solgun ve hüznü adamı tanrılaştırıyordu.

Gülbahar öyle kendinden geçmişti ki Sultanın ona hiç bakmadığını fark etmemişti bile.

Günler, haftalar, aylar geçti. Küçük Çerkez kızı hayaller kuruyordu. Uyanan yüreği on altı yaşının çağrısına uyuyordu. Ağır kokulu tütsülerin yakıldığı kapalı ve karanlık salonlarda yaşlı kadınların anlattığı eski öyküleri dinlemek ona dayanılmaz göründü. O haremin kapalı bahçesindeki yalnız-

lığı, güneşin yaşam verdiği yalnızlığı, kelebeklerin gülleri özgürce sevdiği yalnızlığı, yukarda tepenin üzerinde karşıda Yıldız yeşilliklerinin fark edildiği yalnızlığı yeğliyordu.

Bir sabah Valide Sultan ziyaret edeceğini haber vermesi için Safiye Kadın'a haber yolladı. Safiye Kadın'ın gözde olduğu dönemde ikisi dost olmuşlardı. Bugünün Valide Sultanının artık basit ve önemsiz bir konumu vardı: şehzadenin süt-annesi ya da basit bir dadiydı. Ama soyluluğu ona Dolmabahçe'nin eski gözdesini unutturmamıştı. Ve zaman zaman onu hatırlayarak onurlandırıyordu.

Haremağaları takımı ve köle dolu birçok araba Valide Sultana eşlik ediyordu. Sabah erkenden Valide Sultan Eski Saraya geldi. Safiye Kadın onu büyük bir saygıyla karşıladı. Sultanın kabul törenindeki gibi giyinmiş köleleri sıra halinde dizilmişler, tütsü yakıyorlar ve güçlü Hanımın yoluna çiçekler atıyorlardı, yemek müzik ve şarkılar eşliğinde yendi.

Kısa bir süre sonra Eski Sarayın emeklileri Valide Sultana saygılarını sunmak için içeri alındılar. Neredeyse hepsinin isteyeceği bir lütuf ya da yararlanacakları bir huzur hakkı vardı. Valide Sultan nazik ve neşeli görünüyordu. Onları yanına oturmaya davet etti, onlara gençlik anılarını anlattı. Safiye Kadın ziyaretçisinin hoşuna gitmek için Gülbahar'dan sarayın eski kadınlarının ona öğretmiş olduğu eski şarkıları söylemesini emretti.

Ve Gülbahar şarkı söyledi. Alçakgönüllü ve tatlı küçük kız ayakta, Valide Sultan'ın karşısında dimdik duruyordu. İçini büyük bir heyecan sarmıştı, kendini efendisinin hayatına adanmış, her gün onu görebilen ve duyabilen kadının hoşuna gitmek için büyük bir arzu duyuyordu. O şarkı söyledi, Valide Sultan ona hayran kaldı. O zaman Safiye Kadın genç kızı ona armağan olarak vermenin iyi bir yol olacağını düşündü.

Böylece Gülbahar Yıldız Sarayı'na girdi.

* * *

Yukarıda, tepenin üzerinde ıssız geniş arazide tek başına, yüksek duvarlar arkasında görünmez bir kent, uzaktan sadece başları görülen firavuninciri, servi, sedir ağaçlarının arasına gizlenmiştir. Burası Yıldız Köşkü, Yıldız Sarayı'dır. Hiçbir Avrupalı kapıdan içeri giremediği gibi, padişahın uyruklarından da Halifenin yaşadığı kutsal yere kadar girebilmiş Müslümanların sayısı azdır.

Daha kapalı kutu olan harem sadece Sultanın isteği üzerine Kazım Paşa'nın karısı gibi evlenmiş, geçmiş saygınlıkları nedeniyle Valide Sultanı ziyaret etmek için zaman zaman kabul edilme hakkına sahip birkaç ayrıcalıklı kadın için açıktır. Bu gizemli site hakkında bilinen çok az şeyi bu kadınlardan elde edilmiş sırlara borçluyuz.

Valide Sultan Gülbahar'ın kendi kişisel hizmetini yapan *ustalar*¹² arasında yer almasını emretti. Görevi şarkı söylemek, tütsüler yakmak, yaşlı valide sultanın sıkıntısını dağıtmak için güzel öyküler okumak ya da anlatmaktır.

Çok geçmeden Valide Sultan'ın evinin o güne kadar böyle bir şarkıcı görmediği anlaşıldı. Daha ilk günlerden Gülbahar'ın yeni arkadaşlarının kaygılı bakışları onların genç kızın hızlı yükselişinden korktuklarını ona kanıtladı. Ama küçük Çerkez kızı, tatlılığı ve alışılmamış saflığı ile onların kötü niyetlerini ortadan kaldırdı. Evin yüksek orunlu kişilerinin gönlünü almayı bir yana bıraktı. Uyanıkken bile düş görüyor gibiydi. Sadece Sultanın çok uzak olmadığını, belki de onu görebileceğini düşünüyordu.

Valide Sultan'ın köşkü –hükümdarın Kadınları ya da kızları, kız kardeşleri, anneleri, Hanım sultanlarının oturduğu küçük saraylara bu ad veriliyordu– gül kokuları içinde bir bahçeyle çevriliydi. Oradan büyük park, Sultanın kendini üzerinde seyahat ediyormuş gibi düşünmekten hoşlandığı göl ve sadece onun değişik heveslerini bekleyen her zaman yola çıkmaya hazır filotilla görünüyordu.

İlkbahar sıcak geçiyordu, Valide Sultan'ın bahçesinde hiçbir zaman bu kadar çiçek açmamıştı. Yaşlı Valide Sultan her gün buraya geliyor, çevresindekileri bahçedeki lâl rengi

güllerden oluşmuş çardağın altında topluyordu. Yeniden gençliğine kavuşmuş gibiydi; daha neşeli olan ruhu öyküler, şarkılar istiyordu: Gülbahar şarkı söylüyordu.

Aydınlık bir öğleden sonra imparatorun sarayından bir haremağası geldiğinde o şarkı söylüyordu. Haremağası Valide Sultan'a efendinin ziyaretini haber veriyordu.

Bir el hareketi *ustaları* uzaklaştırdı ve onları biraz uzakta, dimdik, gözleri yerde, saygı ve korku dolu küçük heykeller gibi hareketsizleştirdi. Sultan muhafız birliği arasında göründü. Muhafız takımı Valide Sultan'ın ve kölelerin çevresini sararken Sultan, anne dediği kişiye doğru tek başına ilerledi.

Sultan ağır adımlarla, başı öne eğilmiş, kaygılı bir biçimde yavaş yavaş yürüyordu. Valide Sultan ayağa kalktı, hükümdarın karşısında eğildi ama hükümdar yaşlı kadının uzun selamlamalarını durdurdu ve sonra onun elini öptü.

Alçak sesle kısa bir süre konuştuktan sonra Valide Sultan bir işaret yaptı, köleler onun yanına bir mangal ve üstünde asma kilit bulunan kapalı kutular koydular, Valide Sultan boynunda asılı duran bir anahtar ile bunları açtı. İçlerinden gözlerinin önünde kavrulmuş ve altın bir kutuya konmuş Moka kahvesi, kahve değirmeni, fincanlar, cezveler, Sultana ayrılmış ve sadece *sütannenin* güvendiği sadık ellerin dokunabildiği kahve takımlarını çıkardı.

Yaşlı Valide Sultan "oğlunu", efendisini dinlerken bir yandan da değirmende kahve çekiyordu. Gümüş cezveye baş kâhya tarafından mühürlenmiş bir şişenin içinde saraydan getirilmiş su kondu. Sonunda kahve altın fincanlara dolduruldu ve kahveyi önce Valide Sultan içti.

Sultan bezgin görünüyordu. İçi geçmiş bir halde sigara içiyordu. Valide Sultan ona şarkı dinlemek isteyip istemediğini sordu. İçlerinde Gülbahar'ın da bulunduğu on iki kadar genç kız güllü çardağın karşısında yarım halka oldular ve koro halinde kadın müzisyenlerin lavta ile eşlik ettiği şarkılar söylediler.

Sultanın gözleri şarkıcıların birinden öbürüne aynı kayıtsızlıkla geziniyordu. Hepsi çok güzeldi ve her biri efendi-

nin kendine bakmasını isteyen genç kızlar kendilerinde en güzel buldukları şeyi ortaya dökmeye çalışıyorlardı. Biri ince bedenini arkaya doğru büküyor, öbürü zarif ve mağrur başını dikleştiriyordu, bir başkası gülümsüyordu çünkü dişleri inci gibiydi, diğeri yere indirmeyecek kadar güzel olduğunu bildiği gözlerini Sultan'a doğru kaldırarak kurallara meydan okuyordu.

Ama Gülbahar hükümdarın bakışını hak ettiğini hiç düşünmüyordu. O sadece bakmayı, gözlerini, yüreğini ve belleğini bu bakışla doldurmayı düşünüyordu.

Sultan ayağa kalktı, bütün ustalar uzaklaştılar ve başlarını eğdiler. Hepsini mi? Hayır. Görgü kurallarını saf bir biçimde unutmuş olan Gülbahar, aşktan şaşkına dönmüş Gülbahar, şefkat saçan hayran bakışlarını padişaha dikmişti. Sultan bir an durdu, yanında olan Valide Sultan'a bu gözlerin sahibinin adını sordu...

* * *

Gülbahar günün geri kalanını yalnız geçirdi. Davranışının yürekli yakışsızsızlığı nedeniyle azarlanmadı. Çevresinde büyük bir olay olacaktı gibi bir önsezi vardı. Etrafta hafif bir kıskançlık uyanmıştı.

Akşam Valide Sultan'ın kendisi Gülbahar'a ertesi gün Sultan'ın *gediklileri*¹³ arasında yer alacağını bildirdi.

Bu durum haremın tüm âdetlerine aykırıydı. Efendinin özel hizmetindeki on iki genç kız yani *gedikliler*, daha çocukken saraya getirilmiş, bu parlak görev için özel olarak yetiştirilmiş acemilerden ya da *şakirtlerden*¹⁴ oluşmuştu. Yıldız Sarayı'nın içinde bulunan yüzlerce kadın, hükümdara her an yaklaşabilen bu ayrıcalıklı kadınlara imrenerek bakardı.

Gülbahar baş kalfadan ya da kölelerin başından Sultan'a yemeğin sonunda abdest aldıktan sonra ellerini kurulayacağı güzel kokulu havluyu tutma emri aldığı anda sevinçten öleceğini sandı.

Sultanın karşısında solgun ve titreyerek duruyordu. Kurallara göre gözlerini yere indirmesi gerekiyordu, onun haksız yere buraya gelişine karşı olan baş kalfa bunu ona sert bir biçimde anımsatmıştı. Ama aşk daha güçlüydü. Sultan işlemeli havluyla ellerini ağır ağır kuruladı. Alışılmamış bir anlam taşıyan irileşmiş büyük gözlere merakla baktı. Bu gözler çok etkileyiciydi. Zevk için eğitilmiş odalıkların aşk ve şefkat dolu hareketlerinden bıkmış olan Sultan, neredeyse kendisine yeni görünen bir heyecana kapıldığını hissetti.

Ertesi gün Gülbahar artık *gediklilerin* arasında yer almıyordu. Baş kalfa ona lütufta bulunulduğu haberini verdi: Sultan hemen o gece Gülbahar'ın kendisine getirilmesini emretmişti.

Gözde¹⁵ onu görevine hazırlayan uzman yaşlı hanımların ellerine teslim edildi. Onu yıkadılar, genç bedenini ıtırılı yağlarla, güzel kokulu esanslarla ovaladılar. Güzelliğini övdüler, mutluluğunu göklere çıkardılar, tatlı ve güzel yüzünün parlaması için hiçbir şeyi eksik etmediler. Gülbahar bir düşteymiş gibi kendini onlara bırakmıştı. Saflığı, cahilliği o güne kadar *gözdelerin* aşk sanatı konusunda bilgiçliğine alışmış bu kadınları şaşkınlıktan şaşkınlığa düşürdü, Küçük Çerkez kızına gösterilen lütuf onlara sağlam temellere dayanmıyormuş gibi göründü.

Akşama doğru baş kalfa gözdenin süslenmesini tamamlamak için kendi geldi. Ona altın ve inci işlemeli beyaz bir elbise giydirdi, altın sarısı bantlarla topladığı saçlarını çözdü ve Gülbahar'ı değerli taşlarla süsledi. Sonra eline simgesel mendili verdi.

Bir ikona benzeyen ama kalbi heyecanla çarpan Gülbahar, Sultan'ın yatağına kadar baş kalfanın peşinden gitti.

Yaşlı hanımlar yanılmamışlardı. Genç gözdeye gösterilen lütuf kısa süreli olmuştu. Gülbahar'dan bir an hevesini alan Efendi onu önemsemeyerek bir kenara atmış ve daha ince zevklere ve daha bildik isteklere doğru yoluna devam etmişti.

Gülbahar bir süre daha *gedikliler* arasındaki yerini korudu. Padişahın öpüşleri hâlâ dudaklarının üzerinde canlı gi-

biydi, görevi onu efendisine yaklaştırdığında iri gözlerinde bir alev parlıyordu. Ama Efendi artık onu görmüyordu.

Sonunda anladı, gerçeği gördü. O zaman boyun eğdi, rengi soldu. Onun iç çöküntüsü imparatorun isteğine sunulmuş güzel kızlar alayına gölge düşürdüğü için görevinden alındı. Valide Sultan da Efendinin sevgisini korumakta beceriksizlik gösteren bir gözdeyi yanında bulundurmaya düşünmüyordu. Gülbahar uzaktaki bir köşke sürgüne gönderildi. Orada pişmanlık, yalnızlık, özlem, küçük Çerkez kızının sağlığını bozdu. Zavallı vereme yakalandı.

Baş kalfa sonun yaklaştığını anlayınca genç kadının sarayda ölmemesi için baş haremağası ile anlaştı.

Harem kadınları sürgün edildikleri yerde bitip tükendiklerinde onları kimi zaman kent dışına güvendikleri önemli bir kişinin evine gönderiyorlar. İşte Gülbahar da Kazım Paşa'nın karısına gönderildi. Belkıs Hanım belki de dünyada Padişahı sevmiş tek kadın olan, aşkın yakıp kül ettiği bu insana karşı şefkat duydu. Onu bir kız kardeş gibi tedavi etti.

Ölmek üzere olan Gülbahar katılmış olduğumuz şenlikten bir gün önce Belkıs'a çabuk biten aşkının tek anısı olan bir mendil göstermiş ve ondan bu kalıntıyı kalbi artık çarpmadığında kalbinin üstüne koymasını rica etmişti.

Kazım Paşa'nın karısı bunu ona söz vermişti. İşte bu sözünü tutmak için kötü haberin muştusu olan beyaz bir eşarabın yaz rüzgârında uçup giden bir ruh gibi hafif ve buğulu dalgalandığı güzel fayanslı köşke yaşlı gözlerle bakıyordu.

VII. Bölüm

Yirminci Yüzyılda Bir Osmanlı Trajedisi

Bir gün Naime Sultan'ın konuğu oldum. Birkaç yıl önce-siydi, o zamanlar mutlu bir hayatı vardı. Bir iki ay önce Plev-ne kahramanı Osman Paşa'nın oğlu olan, sevdiği çocukluk arkadaşıyla evlenmişti.

Naime kendisini öbür çocuklarına yeğleyen babası Sul-tan'a benziyordu. Sultan onu evlendirirken ışıklı pencereleri ve çiçekli alınlıkları Boğaz'ın aydınlık sularına yansıyan kü-çük sevimli bir saray vermişti. Prenses, denize doğru uzakla-şan güzel yelkenlileri gözleriyle izleyerek eğlenebiliyordu, gözleri uzak ufukları seyretmekten usanınca yaptığı şey eğil-mek oluyordu ve o zaman dalgaların kıvrımlarında onu tut-sak eden tahtadan dantelâ gibi bezeklerin ince ve değişme-yen yansımaları görüyordu. Böylece dalgalar ona tutukevi-nin ve alın yazısının görüntüsünü aksettiriyordu.

Hanım Sultan müziği tutkuyla seviyordu. Sarayına kü-çük bir konser salonu yaptırmıştı, geçici bir süre için kente gelen sanatçılar, dinletiler için buraya davet ediliyordu. Eğer bu sanatçılar erkekse salon yaldızlı ve oymalı büyük para-vanlarla ikiye ayrılıyordu. Söylenenlere göre görünmeyen bir dinleyici kitlesi önünde şarkı söylemenin tuhaf bir etkisi oluyordu. Prenses Naime zaman zaman konser vermeleri için Türk sosyetesinden genç kadın sanatçıları da davet edi-

yordu. Kimi zaman da yabancı bir müzisyen kadından Hanım Sultan'ın¹⁶ en sevdiği müzik aletleri olan piyano, arp ya da gitar çalması, şarkı söylemesi rica ediliyordu.

Beni saraya bir mabeyincinin karısı götürdü.

Konserler gün içinde verilmiş olsa bile Türk kadınları bu tür bir ziyaret için saraydaki tuvaletlerini, çok açık ve etekleri yerlerde sürünen elbiselerini giyiyorlar. Sadece ferace ve yaşmak da giyiliyor.

Bir padişahın kızının evinde çok sayıda kadın görevli ve bir Avrupa sarayındaki kadar karmaşık bir hiyerarşi bulunuyor. Bu görevlilerin hepsi Çerkez ve köle. Çok iyi bir insan olan Naime Sultan kendininkileri belli bir süre hizmetinde tuttuktan sonra çeyiz verip evlendiriyor.

Saraya vardığımızda bizi haremağaları karşıladı ve açık renkli uzun etekli giysiler içinde kapıcı görevi yapan çok güzel kızlara teslim etti. Onlar bizi bir salona götürdüler, orada X hanım feracesini ben de mantomu çıkardım.

X hanımın saçları dağıldığı için bir kadın berber yanımıza geldi ve kölelerden biri hanımın karşısında gümüş bir ayna tutarken berber de eliyle şöyle bir dokunarak hanımın saçını düzeltti.

O zaman Naime Sultan'ın "yaveri" bizi hanımına götürmek üzere almaya geldi: yarı asker giysili, güzel bir Çerkez kıızıydı, uzun düz bir etek, açık mavi kumaştan önü tümüyle işlemeli bir kumaştan ceket giymişti, saçlarının üzerinde Majestelerinin yaverininkine benzer küçük siyah çok kısa kenarlı bir başlık vardı. Bu genç kadın Hanım Sultan'ın emirlerini aktarıyordu. Prensesin hâlâ bu yüksek görev için yetiştirilmiş, bu nedenle de eğitilmiş, sesleri uyumlu ve güzel tınlı olması gereken bir okuyucusu, bir ya da iki sekreteri vardı.

Bir saat kadar bekledik, sonra Hanım Sultan harika bir tuvaletle, arkasında yarım düzine köle kadın ile göründü, nedimeler koltuğunun arkasında ayakta durdular. X hanım beni tanıttı, solgun küçük Hanım Sultan'ın elini öptüm, oysa arkadaşım onun eteğinin ucunu tutmaya çalışıyordu. Ama kurallara sadık kalan Hanım Sultan sarayda bu kadar önemi

olan biri tarafından böyle bir saygı gösterilmesine izin vermedi. Bu saygı yarışı ve eğilmelerle on beş dakika geçti.

Sonunda X Hanım ve ben Hanım Sultan'ın karşısındaki küçük alçak kanepeye oturduk. Reçel, su ve kahve ikram edildi. Sonra müzik dinlendi. Köleler piyano ve org çaldılar, bir kısmı ut eşliğinde koro halinde şarkılar söyledi. Hanım Sultan dikkatli ve sevimli görünüyordu.

* * *

Naime Sultan o zamanlar mutlu bir kadındı. Mutluluktan sevinçle söz ediyor, iki güzel çocuğunu Doğunun bu kapalı saraylarında insanların göstermeye alışık olduğundan çok daha fazla bir zekâ ile sevecenlikle yetiştiriyordu.

Kocası, artık Kemaleddin Bey olmuş Kemal Bey, yakışıklı, iyi yetişmiş ama yapmacıklı, kadınsı, karactersiz biriydi. Türkiye'den başka bir yerde bu saraylı çift, insanların tahtın merdivenleri üzerinde görür görmez, olağanüstü görünen nitelikler olan uyumunu ve sadeliğini övdüğü sevimli ailelerden biri olurdu.

Evliliklerinin başlangıcında birlikte katı kuralları aşmayı, daha modern ve daha özel bir yaşam sürdürmeyi denemişlerdi. Naime Sultan kocası ile arabaya binip dışarı çıkmaya cesaret etmişti. Arabanın kapalı, Naime Sultan'ın yaşamakla örtülü olmasına karşın saray çevresi buna çok kızmıştı. Naime ve ailesi akasya ağaçlarının ilkbahar gölgelerinin uzandığı vadilerden geçip çiçekli kırlara, Küçüksu'ya gitmişlerdi. Ne kadar kınanacak yeniliklerdi bunlar! Yıldız Sarayı'nda dedikodular öylesine aldı yürüdü ki Sultan sevgili kızını çağırды ve onu sert bir biçimde azarladı.

Naime Sultan sarayına acınacak halde ve anlı şanlı bir tutsak olarak döndü; Kemaleddin Paşa da selamlığında bir Sultan kızının kocasına ve Padişahın damadına yakışır biçimde ağır ve sıkıntılı günler geçirmek zorunda kaldı.

Padişah damadı! Hangi ölümlü daha acınacak durumda olabilir? O yükselmeyi ne istemişti ne de hak etmişti. Sadece

bir gün ona Padişahın onu damat olarak seçtiği haberi verilmişti. Eskiden babalık zevkleri damada yarı yarıya yasaklanmıştı çünkü bir sultanın kızının erkek çocukları daha doğarken ölüme mahkûm edilirdi. Bugün Osmanlıların daha insancıl yasaları onların gölgede bir yaşam sürmelerine izin veriyor. Padişahın damadı hükümdarın kızının ilk kölesidir. En basit Müslümanların yararlandıkları güzel ayrıcalıklar ona yasaktır. Ne haremi vardır ne de odalıkları: padişahın kızına bir rakibe vermek onun için büyük bir suçtur. En küçük hareketinin bile gözleneceği kadar tahta yakın olduğu için toplum hayatı hatta dostluklar ona yasaklanmıştır. Hanım Sultan'ın kocası olan Paşa yalnız, aylak, neredeyse karısı kadar sert bir hapis hayatı sürer.

* * *

Yalnız yaşayan Kemaleddin Paşa'nın, Naime Sultan'ın kocasının canı sıkıldı.

* * *

Naime Sultan'ın ve kocasının sarayının çok yakınında onların gibi küçük yepyeni bir sarayda Naime Sultan'la aynı yaşta onunla aynı dönemde evlenmiş bir kuzeni oturuyordu. Bu Hatice Sultan'dı, Abdülhamit'in ağabeyi, deli olduğu için Çırağan Sarayı'na kapatılan ve birkaç yıl sonra burada ölen V. Murat'ın kızıydı.

Hatice Sultan Yıldız Köşkü'nde Sultan'ın kızları olan kuzenleriyle birlikte yetiştirilmişti. Aynı özeni aynı saygıyı görmüş, çevresi onca soğukluğu onca ilgisizliği saklayan aynı şatafatla sarılmıştı. Klasik Doğu güzelliğine sahip, bu güzelliğin çağrıştırdığı tutku, yumuşaklık, zaman zaman uyanıveren bir tembellik gibi her şeyi üzerinde taşıyan göz kamaştırıcı güzellikte bir kız olmuştu. İri koyu renk gözleri sadece ağzın çiçek ve ışık saçtığı düzgün ve soluk yüzünde dipsiz

derinlikler gibi açılıyordu. Kınanın sıcak renginin yayıldığı siyah saçlarının altında alnı düşüncelerden ağırlaşmış gibi görünüyordu. Her zaman kayıtsız ve keyifsiz olan genç kızın yüzünden kimi zaman anlaşılması güç bir gölge geçerdi.

Yıldız Sarayı'nın yükseldiği tepelerden Boğaz'ın suları-na, tepelerin yeşilliğine, aşağı sınıftan ama canlı insanların hareket ettiği geniş alanlara baktığında Hatice Sultan'ın aklından neler geçiyordu? Hanım sultanlara sonsuza kadar yasaklanmış bu bilinmeyen yaşamı mı düşünüyordu? Bu küçük bir olasılık. Çünkü o, sarayda verilen hem basit hem ince eğitimi almıştı sadece. Öğretimi zayıftı. Hatice Sultan sadece kendisini evlendirecekleri zamanın geldiğini düşünüyordu. Amcası padişah onu kime verecekti? İmparatorlukta adları ona kadar gelmiş tüm önemli kişileri, oğulları ya da erkek kardeşleri olanları, kocası olacak kadar gençleri aklından geçiriyordu. Her zamanki soğukkanlılık maskesi altında sabırsızlık içini kemiriyordu.

Daha sinirli olduğu bir gün görünüşte duygusuz ama içten içe bir yılgınlık onu yiyip bitirirken kendini bir divanın üstüne attığı sırada sütannesi olan yaşlı bir köle gülümseyerek yanına yaklaştı ve gizemli bir biçimde kulağına doğru eğildi ve daha ilk sözcükleri fısıldar fısıldamaz Hatice Sultan yastıkların üzerinde doğruldu. Ne! O bekleye bekleye kendini tüketirken gelin çeyizi ısmarlanmıştı bile! Bir tür sarhoşluk Hatice Sultan'ın kalbini doldurdu.

Hemen bitmez tükenmez tuvalet provaları başladı. Giysilerin çoğu Paris ve Viyana'dan geliyordu. Sandıklar büyük bir dikkatle açılıyor, her eşya inceleniyor, sonra haznedar us-taya ya da haznedar ağaya¹⁷ veriliyor, o da ustalara ya da Hatice Sultan'ın kölelerine teslim ediyordu.

Hatice memnundu: çeyizi Naime Sultan'inkinden hiç de aşağı kalmıyordu: onunki kadar elbise, onunki kadar şatafatlı giysiler, çok zengin ve onun mevkiindeki bir Hanım Sultan'a yakışır iç çamaşırları. Sultan bunların yanında parlak takılarla dolu bir kutu da göndermişti. Kocasının adını henüz bilmiyordu ama kurallar böyle gerektiriyordu. Sütannesiyle

konuşmalarından onun parlak bir babanın oğlu, saygın bir göreve atanmış çok güzel biri olduğunu tahmin ediyordu.

Sonunda gelinlik dahil tüm giysiler denendi, kusursuz oldukları bildirildi ve çeyizdeki harika eşyalar birçok salonu doldurdu. O gün Hatice Sultan mücevherlerini takmış belki yüzüncü kez kendini hayranlıkla seyrederken sarayın kadın efendisi görüldü. Ona düğünün bir gün sonra olacağını, amcası, *Emirülmümin*,¹⁸ Allah'ın yeryüzündeki gölgesi, Yüce padişahın ona koca olarak Faik Bey'i uygun gördüğünü, Faik Bey'in düğünden sonra Faik Paşa olacağını haber vermeye gelmişti..

Hatice bu tanımadığı adamın kim olduğunu sordu. Ona Faik Bey'in İstanbul'da soylu bir bilim olan doktorluk mesleğini sürdürdüğü yanıtını verdiler. Hatice biraz daha solgun halde, amcasına gösterdiği yüce gönüllülük için gerektiği biçimde teşekkür ettikten sonra kadın efendi oradan ayrıldı.

Hatice yalnız kalınca kendisini iliklerine kadar aşağılanmış hissetti. Demek kendisine, ona, Padişahın yeğenine uygun görülen koca buydu... Önemsiz bir Doktor, Faik Bey diye biri! İmparatorluk mareşalleri, oğlu Naime için seçilmiş Osman Paşa gibi, Yunanistan fatihi, Osmanlı ordusunu örgütleyen Ethem Paşa gibi parlak adlı dünyaca ünlü önemli kişiler, güçlü valiler hatta sarayın yüksek orunlu önemli memurları gibi daha birçokları varken böyle biri! Tahttan indirilmiş, hapsedilmiş, bunadığı ileri sürülen Padişahın kızı Hatice Sultan için silik, basit, adı sanı duyulmamış, değersiz Faik Bey'in uygun olduğu düşünülmüştü.

Hatice'nin ruhunda yanan kaygı verici ateş, öfkenin gözlerinde topladığı gözyaşlarını kuruttu. İlk kez uzun uzun yazgısını düşündü. Kendisinin aşağılanması ona babasının yürekler acısı çöküntüsünü tüm büyüklüğüyle ortaya çıkardı. Hıncı kine dönüştü.

Salonda kalın halıların üzerinde gidip geliyordu. Oturduğu köşkte hiç kafes yoktu: köşk, bir kent olan Yıldız Sarayı'nın içinde başka bir kent olan haremın ortasıydı. Hatice pencerelerden servi ve sedir ağaçlarını, beyaz yapıları, Sa-

rayburnu'ndan yükselen minareleri görüyordu. Uzun uzun atalarının sarayını seyretti. Hiçbir şey bilmiyordu. Tahttan indirilmiş Sultan'ın kızına ülkesinin ve ailesinin tarihini öğretmeyi hiç düşünmemişlerdi. Her zaman gerçek dışı, boş inançlara saplanmış, putlaştırmanın egemen olduğu bir hayat sürmüştü: Sultan'a tapmıştı. Ama zevk ya da güzelliği çağrıştıran, adları öykülerde ve efsanelerde geçen köşkleri tanımaya çalıştığı sırada Osmanlıların bu mirasçısının ruhunda yepyeni bir duygu uyandı. Birden kökeninin büyüklüğünün ve kendi güçsüzlüğünün farkına vardı.

Kinin özgür kıldığı imgelemi ona sarayda yapılacak bir devrim babasını birden tahta çıkarırsa hayatının ne olacağını gösterdi. Sertleşen kalbi ne tutsağın sevinciyle ne de bunca uzun bir sürgünden sonra babasını yeniden görmenin onda uyandırabileceği dinginlikle yumuşamadı. Sadece intikam düşündü. Bu hayal onu mutluluğa boğdu. İntikam almak! Onu bu kadar aşağılayanı aşağılamak! Onu kalbinden vurmak!

Hatice akşama kadar gözleri Eski saraya, hayaletlerin koruduğu yüzyıllık sırların mezarına dikilmiş, acımasız düşer içinde kaldı.

* * *

Hatice Sultan düğün gününde çok güzeldi. Ender rastlanan bir lütufla saraya kabul edilmiş mabeyinci ya da yüksek orunlu kişilerin eşleri olan bazı kadınlar şimdiye kadar hiç bu kadar göz kamaştırıcı gelin görmediklerini anlattılar. Ama kadife ve atlastan gölgeliğin altında Hatice solgun, kaskatı ve o kadar mağrur oturuyordu ki hiç kimse bugünün onu teslim edeceği basit kişiyi anımsamadı. Saçlarına ve giysisine takılmış elmaslarla ışıldıyordu. İnci gerdanlıklar omuzlarının beyaz ve mat derisi üzerine sedef gibi yansımalar yapıyor, koyu renk gözleri dayanılmaz pırıltılar saçıyordu.

Hatice bütün gün tek sözcük söylemedi. Akşam haremağaları ve kölelerden oluşmuş bir konvoy onu Faik Paşa ile yaşamak zorunda olduğu saraya götürdü.

Naime Sultan ve Hatice Sultan sık sık birbirlerini ziyaret etme alışkanlığı edindiler. Bu ziyaretlerin her biri Murat'ın kızı için yeni bir acıydı. Atlı bir haremağası Naime'nin geleceğini uzun zaman önce haber veriyordu. Çünkü kuzenlerin yakın dostluğu kuralları ortadan kaldırmıyordu. Sultan'ın kızının beklenen gelişi Hatice'nin sarayında homurdanmalara neden oluyor ve orayı saatlerce alt üst ediyordu.

Hatice Sultan'ın süslenmesi gerekiyordu. Kölelerin de en güzel süslü giysiler içinde ziyaretçi hanımın geçtiği yol üzerinde sıralanmaları, onların da Naime Sultan'ın kalabalık maiyetine kibar davranmaları gerekiyordu. Bunun tam tersine Hatice kuzenine gittiği zaman aynı tören yapılmıyordu ama onunki çok daha güzeldi. Lüks, kölelerin sayısı, süslü giysiler içinde yüksek orunlu kişiler, bu küçük sarayın şatafatı, her şey Hatice'ye ikisi arasındaki farkı acı bir biçimde hissettiriyordu. İyi niyetli ve ev içinde hoş bir hava yaratmayı düşünen Naime Sultan kuzenine Kemaleddin Paşa'nın karşısına peçesiz çıkma izni verdiğiğinde durum daha da kötü oldu.

Kemaleddin güzel, zarif ve seçkin biriydi ama zarafeti ve güzelliğinden çok babası Osman Paşa'nın onun üzerine yansıyan üzü, Hatice'de Osmanlıların her zaman sahip oldukları soyluluk duygusu uyandırıyor, aşağılanmış olması onu çileden çıkarıyordu. Onu önemsiz, ailesi ataları olmayan bir adama vermişlerdi, bu adam çocuklarının babası, karşısında halkların titredığı halifelerin kanından birazını damarlarında taşıyan çocuklarının babası olacaktı!

Hatice çok geçmeden güzelliğinin Kemaleddin Paşa üzerinde büyük bir etki yaptığını fark etti. Kemaleddin aslında güzel ve çekici Naime Sultan'ı seviyordu ama canı sıkılan bir paşa ne yapacaktı? Hatice onun gözünü kamaştırdı. Soluk rengi, sessizliği, dokunaklı ifadesi onu gizemli bir şey gibi büyüledi.

Hatice o zaman intikamını sezinler gibi oldu. Kemaleddin Paşa'yı hiç sevmiyordu ama onu Naime'den alacak, onun mutluluğunu yok edecek, Naime yoluyla Sultan'ı cezalandı-

racaktı. Hatice şaşılacak biçimde kuzeninin kocasını çıldırtmaya çalıştı. Onu bile bile, sakınmadan, gece, Boğaz'ın sularının yaladığı sarayına kabul etti. Aşk Hatice'yi daha çekingen yaptı: bir felâkete neden olmaktan korktu ama kendi zaferrinin ve hasmının mutsuzluğunun bilinmesini istiyordu.

* * *

Birden İstanbul'da bir söylenti çıktı. Kemaleddin Paşa sürgüne yollanmıştı, Naime Sultan ölüm döşegindeydi. Bir imparatorluk buyruğu onun boşandığını ilan ediyordu. Kemaleddin'in ihaneti ortaya çıkmıştı ama Sultan'a onu cezalandırma olanağı vermek için Kemaleddin'in cezası zehirlemeye kalkıştığı savı ile ağırlaştırıldı ama bu hiçbir zaman kanıtlanmadı. Yargıçların karşısına çıkarılan Hatice onlara kinini haykırdı ve intikamıyla övündü. Sonra sessizlik oldu. Bu saray dramının oyuncularları ve kurbanları üzerine ağır bir sessizlik çöktü. Naime Sultan ve çocukları kızının acısından umutsuzluğa düşen Sultan'ın yanına Yıldız Köşkü'ne gidip yerleştiler.

* * *

Prenses Hatice'ye gelince onun ne olduğunu kimse bilmiyor. Kimse bundan söz etmiyor. Ama olur da adı söylendiğinde haremde herkes titiyor.

VIII. Bölüm

İhtiyar Ağanın İki Karısı

İlkbahar geldiğinde dostlarım beni Hıdrellez şenlikleri için Anadolu yakasında yaşlı bir ağanın evine götürdüler.

Doğuda Hıdrellez¹⁹ her yerde tatil günüdür. Sanırım Katolik Rumlar bu âdeti getirdiler, çok geçmeden özellikle de gezmek için fırsat kollayan, eğlenceye meraklı Müslümanlar tarafından benimsendi.

Saint Georges ilkbaharın ve gençliğin koruyucusudur. Çiçeklenmiş ağaçların altında oyunlarla, şölenlerle kutlanır. Bir ırmak ya da dere kenarı seçilir çünkü tüm bu eski eğlencelerin altında arınma düşüncesi yatar. Güneşin doğuşundan batışına kadar kırlar insan sesleri ve gülüşlerle cıvılda, yemek kokuları rüzgârda yeni uyanmış toprağın güzel kokusuna karışır.

İstanbul'da oturanlar Hıdrellezi kutlamaya Küçüksu vadisine giderler. Ama kırdaki şenlik daha güzeldir.

Sabah erkenden hazır olmak için bir gün önceden ağanın evine gittik. Yolda dostlarım bana Şerif Ağa'nın evinden çok hoşlanacağım konusunda güvence verdiler. Burası geniş tarlaların ortasında eski eşyalarla dolu çok eski bir konaktı. Bu arazi Şerif Ağa'ya babasından miras kalmıştı, babasına da dedesinden. Tüm Türkiye'de böyle bir mirasın belki on örneğine rastlanmaz.

Şerif Ağa'nın evinde bir toprak sahibini görmekten daha fazla hiçbir şey beni ilgilendiremezdi. İstanbul'da sadece birçok işe girişmiş kişilere, bahşış isteyen kimselere rastlanır. Tarlalarını işleyen, ekin biçen, harman döven, ürününü ambarlayan ve buğdayını satan bu ağa söz ve umut ticareti yapmak yerine gerçeklere elleriyle biçim veriyordu. Bana yaşının altmıştan fazla olduğunu ama hâlâ çok yakışıklı ve kadınlara çok meraklı biri gibi görüldüğünü söylediler. Çocukları evlenip düzenlerini kurmuşlardı, karılarından ilki kendisinden daha genç rakibelerinin ölümünden sonra da yaşamaya devam etmişti. Bana söylenenlere göre çok ilginç bir kadındı. Bizimle birlikte gelen büyükanne eski dostu Sıdika Hanım'ı övdü.

Boğaz'ı geçmiştik, Anadolu yakasında bizi karşılamak için gönderilmiş içinde oturma yerleri olan deri perdeli araba bozuk yollarda saatlerce sallana sallana gitti. Son yağmurlar nedeniyle çoğalan suların taşların üzerinde gürül gürül aktığı Kalkedon'dan geçerken az kalsın devriliyordu. Sonunda arabacı bize, Şerif Ağa'nın topraklarına girdiğimizi ve bir saat kadar sonra konakta olacağımızı haber verdi.

Şerif Ağa'nın toprakları iyi işlenmişti, dar yollar bakımlıydı. Çevremizdeki her şey yemyeşildi. Tahıl tarlalarında ve çayırlarda geniş çimenliklerin tatlı serinliği vardı. Neşeli çan sesleri, köpeklerin havlaması ve bir çobanın kaval sesi duyuluyordu.

Ağanın evi eski gibi görünen, mazgal deliklerine benzeyen oyukları olan büyük bir duvarla arazinin geri kalanından ayrılıyordu. İki tarafta binaların yer aldığı girişteki avlu, çiftliğe ulaşımı sağlıyordu. Uzakta geniş ana kapı ve daha küçük bir kapı ikinci avluya, harem avlusuna açılıyordu.

Arabamız küçük kapının önünde durdu. Aksakallı yaşlı bir uşak nargilesini bırakıp bize doğru geldi. Bizi selamladı ve kemerinde taşıdığı uzun bir anahtarla kapıyı açtı. Kendimizi akasyaların bulunduğu, bir çeşmenin süslediği bir avluda bulduk. Burada alışılmamış bir yaşam sürüp gidiyordu. Ev çok hareketliydi, bir kadının ciyak ciyak bağırarak sert sesi duyuluyordu.

Bekledik. Avlunun çevresinde geniş kemerli bir koridor bulunuyordu. Yırtık pırtık giysiler içindeki çobanların zar zor yerinde tutmaya çalıştıkları koyun ve kuzu sürüsü koridoru doldurmuştu. Yaşlı bir kadın onları gözden geçiriyordu. Uzun eteği ile aynı kumaştan, dallı çiçekli pike ceketin sardığı ağır bedeni yumak yumak yapağların üzerinde bir tür hükümdar gibi beliriyor, çekingen bir biçimde eğilmiş çobanların sıskalığını daha da belirginleştiriyordu. Yürürken uzun ve sağlam bir bastona dayanıyor, döşemelerin üzerinde her adım atışında arkasında yüksek şıpıdık terlikleri şaklıyordu. Onun sinirli sesini durduğumuz kapıdan, avlunun en uzak noktasından duyuyorduk. Çoban grubunun karşısına kurulum oturmuş, bastonunu var gücüyle yere vurarak tane tane konuşuyordu. Tanrı'yı tanık almış gibi sol elini yukarı kaldırmış, bir parmağını ileri uzatmış şaşılacak kadar çok konuşuyordu, dostlarımın gülmek için kendilerini zor tuttuklarını görüyordum.

– Ne diyor, diye sordum fısıldayarak.

– Dediklerini yinelemek olanaksız, diye fısıldayarak yanıt verdi Zeynep. Çobanların başı olması gereken Hasan'ı lanetledi, Allah adına onu hiç çocuk sahibi olmamaya mahkûm etti. Tüm kadınların ondan boşanacağını, kasabanın alay konusu olacağını söyledi.

– Hasan ne yapmış ki?

– Sürüden bir kuzu eksik çıkmış gibi görünüyor.

Çobanlar başlarını eğip hanımdan uzaklaştılar ve kuzuları kadınların yere oturup hayvanların tüylerini kıptıkları koridorun köşesine doğru götürdüler. Yaşlı cadaloz soluklandığı kısa süre içinde etrafına çepeçevre bir göz attı ve bizi fark etti. Kolları sevinmiş gibi yukarı kalktı, bastonu ile topallaya topallaya, terliklerini şaklata şaklata aceleyle bize doğru geldi.

Büyükanne Aliye Hanım ilerledi, ikisi birbirlerine sarılıp selamlaştılar. Sonra genç kızlar sırayla onun elini öptüler, ben de selam verdim.

Yüzü hâlâ buyurgan güzelliğinin izlerini taşıyordu: iri

gözleri, ne yazık ki sarı bir yağ içinde kalmış pörsük ince bir burnu vardı. Başı çiçekli muslinden bir eşarpla örtülmüştü, bu muslinin altında menekşe rengi bir tür küçük türban vardı. Fazla kınanın havuç kırmızısına boyadığı bir tutam saç dışarı taşmıştı.

Kadın, Aliye Hanım'ı kolundan tuttu ve bize yolu gösterdi. Ama bizimle durmadan konuşurken çevresinde olup bite-ni de gözden kaçırmıyordu, biz koyunları kırpan kadınların önünden geçerken eli beceriksiz ya da ağır işleyen birkaç ka-dının azarladı.

Harem uzun koridorun ucundaydı. Sıdika Hanım el çırp-tı ve bastonunu döşeme taşlarına vurdu. İki köle kadın koş-tu, Efendileri onlara emirler verdi. Sonra Sıdika Hanım Aliye Hanım'a bir şeyler söyledi ve koyun kırpan kadınların yanı-na dönmek için bizden ayrıldı. Biz kölelerin peşinden gittik.

– Sıdika Hanım bizden özür diledi, dedi bana Hamide. Yünleri gözünün önünde tarttırmaya gitti. Akşam yemeği için bizi almaya gelecek.

Bizi kemerlerin altına açılan iki büyük odaya götürdüler. Odalar halılar ve yataklarla döşenmişti. Başka hiçbir şey yoktu. Halılar göz kamaştırıcıydı, açıkly koyulu uyumlu renklerde yumuşak ipeklerle dokunmuştu. Kireç beyazı du-varlar yarısına kadar halıyla kaplanmıştı. Tabanı örten halı-lara gelince bunlar camilerdeki gibi hep Mekke yönünü gös-terecek biçimde yanlamasına serilmişti. Ayaklar bu yumuşa-cık halılara gömülüyordu. Yataklar hazırды: ipek kılıflar için-de döşekler, uzun işlemeli yastıklar ve çok güzel çarşafklar üst üste konmuştu. Ne lavabo ne de en küçük tuvalet takımı var-dı. Köleler bize beyaz mermerden esrarengiz küçük bir oda-daki çeşmeleri gösterdiler ve hamamın ancak akşam ısıtıla-cağını ve büyük banyonun burada hazır olacağını bildirdiler.

Sonra kahve, reçel ve pasta getirdiler. Gümüş işlemeli bardakları ve tepsileri dikkatle inceledim, küçücük fincanla-rın içine konduğu altın telkâri fincan zarflarına hayran ol-dum. Baş kalfa geldi, o da büyükanneyi selamladı. Sıdika Hanım'dan on, on beş yaş daha genç, esmer, kara kuru bir ha-

nımdı. Ağanın eski odalığı ve Hanımının rakibesi olan baş kalfa şimdi Sıdika Hanım'ın en iyi dostu ve sırdaşı olmuştu.

Saat altıdan biraz önce Sıdika Hanım bizi akşam yemeği için almaya geldi. Bizi birçok kadının bir arada olduğu oldukça geniş bir salona götürdü. Kadınlardan divana oturmuş biri bizi görünce kalktı yanımıza gelip bizi selamladı. Ben onu evin kızı sandım. Mavi ipekten bir ev elbisesi giymişti. Genç ve güzeldi, sedef gibi parlak çok güzel bir teni, yosun rengi menevişli gözleri vardı. Küçük incilerle bükülüp başının arkasına toplanmış parlak siyah saçları iri dalgalar halinde alnına düşüyordu. Bizi kibarca karşıladı, odaya yerleştirilmiş yuvarlak divana oturttu. Sonra sustu, gülümsemesi kayboldu, bakışları dalgınlaştı, uzaklaştı.

Sıdika Hanım iki başka kadını, hantal ve anlamsız gelinlerini bizimle tanıştırdı. Bunlardan biri yakında bir bebek bekliyordu.

Köle kadınlar büyük, yuvarlak ve çok alçak bir masa getirdiler, onun üstüne dumanı tüten birçok tabak, zeytin ve şekerleme dolu kâseler koydular. Sıdika Hanım bir el hareketiyle bizi sofraya davet etti, bacaklarımızı kıvrıp yere oturduk. Ne çatal bıçak konmuştu ne de peçete ama ender rastlanan bir lüks olarak herkesin bir tabağı vardı.

Türk yemeklerinde bizdeki çorbanın yerini alan böreklerden bir parça almaya hazırlandığımız sırada baş kalfa ilerledi ve bir şeyler söyledi. Gözleri yosun rengi güzel genç kadının ve Sıdika Hanım'ın gelinleri kalktı ve gittiler. Bana ağanın ve oğullarının onları akşam yemeğinde yanlarında bulunmaları için çağırttıkları söylendi.

– O kadınların nasıl yemek yediklerini biliyor musunuz, diye fısıldadı Zeynep. Kocaları Avrupa'daki gibi bir masada çalım satarken onlar buradaki gibi bir masada bağdaş kurarak yemek yiyecekler.

– Kocaları mı?

– Evet. Şu pembe beyaz Mihrinur altı aydır bu yaşlı adamla evli.

Ben onu kızı sanmıştım.

Yemek uzadı. Yaşlı kadınların parmak uçlarıyla, sadece üç parmağın ucuyla yemek yerkenki zarafetlerine hayran kaldım. Ellerin ince hareketi iğrenç bir eylemi kibar bir beceri oyununa dönüştürüyordu. Çocukluklarından bu yana çatal bıçak kullanmaya alışık genç kızlar da neredeyse benim kadar sıkıntı içindeydiler. Salçalı yemekleri yerken pek başarılı olamıyorduk.

Yemek bitince köleler bize gümüş bir leğen uzattılar ve bir ibrikten elimize su döktüler. Zar zor ayağa kalkan Sıdika Hanım bizi salona götürdü, banyo saatine kadar ağır geceyi orada geçirdik.

* * *

Tatsız tuzsuz bitmek bilmeyen bir geceydi. Yaşlı hanımlar yan yana oturdular ve ciddi baş sallamalarla belirginleşen sırlarını birbirlerine anlatmaya başladılar. Zaman zaman bir sigara yakıyor ve herkesin saygıyla karşılamaya alıştığı sessizliğe gömülüyorlardı çünkü köleler de Sıdika Hanım'la aynı anda susuyorlardı. Yüzleri bile ciddileşmiş dostlarım iki kadının konuşmasıyla olağanüstü bir biçimde ilgilenir gibi görünüyorlardı. Ben ise biraz önce öğrendiklerimi düşünüyordum. Bu ihtiyara bağlanmış, onun yaşlı karısı tarafından gözle görülür biçimde keyfince yönetilen bu kadar güzel biraz gizemli o genç kadını düşünüyordum. Üzgün hali artık beni şaşırtmıyordu, dalgın ve düşünceli oluşunu anlıyordum. Kuşkusuz yoksul bir kızdı... Belki de satın alınmış bir köleydi... Ama ona odalık gibi davranılmıyor; onu bir kadın gibi, bir hanım gibi düşünüyorlardı; baş kalfa ona büyük bir saygı gösteriyordu.

Saat ona doğru genç kadınlar yanımıza geldiler. Beni ilgilendiren tek kadın olan Mihrinur bezgin görünüyordu. Efendisini neşelendiren ısmarlama gülümseme temiz yüzünün kayıtsızlığı içinde yok olup gitmişti.

Banyo saati geldi. Yaşlı hanımlar dışında hepimiz hama-
ma gittik. Banyo görkemli bir biçimde düzenlenmişti, soyun-
ma odası, beyaz mermerden kemerli başka bir oda, buharı
birçok iri lambanın parıltısını karartan hamam bölümlerin-
den oluşuyordu. Buraya yumuşak Bursa kumaşından beyaz
peştamallara sarınarak girdik, natırlar hemen çevremizi sar-
dılar. Islandık, neredeyse kaynar suların içinde kaldık, sonra
döndürüldük, tekrar döndürüldük, keselendik, yarım saatin
sonunda herkes nefes nefese kalmıştı, işkencecilerimiz saç-
larımızı tararken soluk aldılar. Bu kolay bir iş değildi. Bu çılgınca yıkanma sırasında karmakarışık olan saçlarımızı şimdi
açmak gerekiyordu. Bunun için seyrek ve iri dişli küçük bir
tarak, bir tür kaşağı kullanıyorlardı. İşkence sürüyordu ama
sona erdiğinde Türk hamamının ne kadar harika bir şey ol-
duğunu anladım. Bizi yumuşak bornozlara sardılar, her tarafı
menekşe rengi ipekle döşenmiş bitişikteki odaya, birbirin-
den sadece üzeri pasta ve şekerlemelerle dolu küçük alçak
masalarla ayrılmış yataklara yatırdılar. Bir mangalın külleri
içinde kahve pişiyordu, diz çökmüş bir köle kadın kahvenin
başında bekliyordu. Zeynep eline bir ut aldı ve şarkı söyledi.
Mihrinur'un sesini duydum, tüm hecelerin hışırdayan su
damlaları gibi birbirine bağlandığı yumuşak, müzikal bir
sesti. Uyumuşum.

Sıdika Hanım'ın sesi beni uyandırdı. Saat gece yarısı bir
olmuştu. O yatmamıştı ve kuşkusuz bizim geceyi biraz fazla
uzattığımızı düşünüyordu. Sert söyleyiş biçimi ve dokunma-
sıyla güzel uyusukluğumuzdan silkindik. Yarı açılmış kapı-
dan uyuklayan Mihrinur'u kolundan yakaladı ve heyecanlı
heyecanlı konuşarak onu alıp götürdü. Geceyi odamızda ta-
mamlamaya gittik.

* * *

Daha gün yeni ağarırken şarkılar, gülüşler ve kadın ses-
leriyle uyandırıldık. Dostlarım bana tüm bu gürültü patırtıyı
çıkarana'nın kesinlikle Rum hizmetçiler olduğunu söylediler.

Gerçekten de aralık kapıdan avluda çeşmenin etrafında çıl-gınca eğlenen üç güzel kız gördüm. Giysileri çok inceydi. Be-denlerine sade bir eşarp sarılmıştı, bakır çanaklarla çeşme-den su alıyor ve tekdüze bir ezgi söyleyerek su dökünüyor-lardı. Şöyle diyorlardı: "Tanrı'nın oğlunun önünde, dünyanın gözbebeği sabahyıldızının önünde inançla yıkanıyorum." Sonra giyindiler, bir gece önce topladıkları ağaç yapraklarını, karanlıkta onlara bağladıkları altın ve gümüş ipek telleri bir-birlerine gösterdiler. Sevinç içindeydiler çünkü hayırlı yazgı-ları ellerine kılavuzluk etmiş ve altın ipliği en büyük yaprak-lara bağlamışlardı, bu da onlara yıl içinde evleneceklerini gösteriyordu.

Saat ona doğru bizi çağırdılar, biz de Sıdika Hanım'ın ar-kasından gittik. Halıları ve yiyecekleri taşıyanlar önümüz-den gidiyorlardı. Aydınlık ve iç açıcı bir nisan günüydü. Bü-tün yollardan bizimkine benzer kabileler çıkıyordu. Herkes aynı çayıra doğru gidiyordu. Bugünün gerçekten Hıdrellez olduğundan emin olmak için takvime bakmaya gerek yoktu. Olan bitenler her şeyi açıklıyordu. Tarlalar papatyalarla, ful-yalarla, nergislerle ve beyaz akasyalarla çiçeklenmişti. Ge-çen tüm Rum kızların saçlarında çiçekler vardı. Hafif rüzgâr, kokularla baş döndürüyor, iyice örtülmüş yüzler gizli merak-larını rahatlıkla saklıyordu. Kırdaki küçük dere bir selin korkunç görünüşünü almıştı. Meltemin esintisine yosundan dantellerini saçıyor, dünyanın en güzel gürültüsünü çıkarı-yordu. Bu küçük dere ne kadar kavgacı, ne kadar gözüpekti. Hıdrellez nedeniyle sanki bir canavarmış gibi, ondan ne da-ha az ne daha fazla, her iri taşın üzerine atılıyordu. Dalgaları sıçırıyor, atlıyor, atılımlarını sürdürüyor, sonunda dereyi tü-müyle kapladığında utkularının sevinci onu gökkuşağının renkleriyle aydınlatıyordu. Dere neşe ve mutluluk taşıyor, kı-yılarında çarşaf ve yeldirmelerin ipeği altında birçok ilkba-har yüreği de onun gibi kabarıyordu.

Yanından derenin geçtiği çayırlar öğlene doğru çingene-lerin konaklama yerlerine benziyordu. Oymaklar kadar kala-balık aileler, kaynayan sularının karşısında halılarını, min-

derlerini, hoş bir keyif için tüm hazırlıklarını rengârenk ortaya seriyorlardı. Otların üzerinde ateşler yakılmıştı, soluk du-man bulutları göğe yükseliyordu.

Konakladığımız yer gümüş rengi söğütlerin altında, çok kalın ve çok dikenli bir çitin kapattığı bir çimenliğin uç kısmındaydı. Sıdika Hanım burayı melteme karşı, daha çok da meraklı gözlere karşı çok daha korunaklı olduğu için seçmişti. Ama buranın manzarası güzel değildi, dostlarım gümüş rengi güzel dereyi gözleriyle izleyememekten yakınıyorlardı. Kıyılarda bulunan bitkiler serpilip boylanmıştı. Açık renk peçeler, parlak Çerkez eşarpları, yumuşak ve hareli Bursa dokumaları, ipek ya da yünlü feraceler, köylü kadınların pek sevdiği dallı çiçekli kumaşlar ile çayır, hiçbir zaman, düşler ülkesinde bile Hıdrellez güneşinin altındaki kadar parlak olmamıştır.

Bir kıyıdan öbürüne, tanıdık tanımadık herkes neşeyle birbirine sesleniyor, birbirini davet ediyordu. En cesurları kaygan taşların üzerinde düşünmeden kendini tehlikeye atıyor, köpüklü ve gürültülü sınırı geçiyordu. Öğlene doğru büyük ateşlerin çevresinde sessizlik oldu. Öğle yemeği için toplanılıyordu. Ama çok geçmeden hayat yeniden canlandı, kırlar tüm bu renklerin ve neşenin ortasında tuhaf bir biçimde hüzünlü görünen bir müzikle yankılandı.

Sabahtan bu yana Sıdika Hanım bizi yanı başında tutmuştu. Bu hareketsizlikten bıkan dostlarım gezmek istediklerini söylediler, Mihrinur bize dostlarının konakladığı yere yapmak istediği birkaç ziyarette kendisine eşlik etmemizi önerdi. Yaşlı kadının yüzü gölgelendi ama Mihrinur bunun farkında değilmiş gibi göründü. Ayağa kalktı, peçesini indirdi; dostlarım da onun gibi yaptılar ve biz uzaklaştık.

Çayırda hâlâ yanan ateşlerden epeyce uzakta kırmızı başlıklarını güneşin aydınlattığı birkaç erkek fark ediliyordu. Birkaçı çiçekli kıyılar tarafında çekinerek gelişigüzel dolaşıyordu, peçesinin altından Mihrinur'un gözlerini onlardan hiç ayırmadığını fark ettim.

Bir gruptan öbürüne, birinde kahve içip öbüründe bonbon yiyerek dolaşıyorduk. Biz de derenin öbür tarafına geçmiştik. Öte yakada kırmızı fesliler daha kalabalık ve daha gözü pektiler. Son ziyaretimiz de bitince Mihrinur bize manzaranın güzelliğinin tadını çıkarmamız ve düş kurmamız için gölgede sakın sakın oturmamızı önerdi.

Karşımızda yepyeni bir fes de aynı biçimde düş kuruyordu. Fes, ateş gibi gözlü, esmer ve genç bir başın üzerindeydi. Bu yalnızlık içinde Mihrinur peçesini kaldırdı: soluk almak ne güzel şeydi!

Geri dönmek gerekti. Sıdika Hanım suyun kenarından bir sürü umutsuz el kol hareketi yaparak bizi çağırıyordu. Ama yeniden yola koyulduğumuzda Mihrinur çok bezgin gibiydi ve çoğu zaman arkada kalıyordu.

* * *

O akşam yemek bir önceki gece gibiydi. Mihrinur ve Ağa'nın gelinleri kocalarına arkadaşlık etmek için yanımızdan ayrıldılar. Bir rastlantı aralık kalmış bir kapıdan dostlarımın bana bu karı kocaların özel yaşamları hakkında söylediklerini doğrulama olanağı sağladı. Üç erkek yemeklerini Avrupa tarzı küçük bir masanın üzerinde yerken üç kadın onların ayaklarının dibinde bir kölenin önlerine koyduğu yemekleri bitiriyorlardı.

Gece daha ileri bir saatte Baş kalfa Sıdika Hanım'a Efendisinin onun konuklarını selamlamak istediğini haber vermeye geldi. O zaman Aliye Hanım torunlarına başlarını örtmelerini emretti, kendi de yaşlı başına muslin bir eşarp doladı.

Ağa arkasında Mihrinur ile sessizce içeri girdi. Gerçekten de yaşlı bir adamdı ama hâlâ dimdik ve güçlü kuvvetli, uzun boylu, geniş omuzluydu, soylu bir bey gibi istanbulun denen uzun Türk redingotunu, biniciler gibi çizmelerini giymişti. Eğilip elini kalbine dudaklarına ve alnına götürerek bizi selamlaması benzersiz bir zarafeteydi. Parmaklarındaki tüm elmaslar ışık saçıyordu. Çizmelerine karşın bağdaş ku-

rarak oturdu, kadınlardan birinin gümüş bir pens ucunda uzattığı kibritle bir sigara yaktı.

O zaman yüz ifadesini fark ettim. Sert ve otoriterdi. Sakalının beyazlığı açık havanın ve güneşin esmerleştirdiği yüzünün yanıklığını belirginleştiriyordu. Sık ve çalı gibi saçlarının altında pusuya yatmış siyah gözleri dik dik bakıyor, uzun çengel burnu bir akbabanın gagasına benziyordu. O hem toprak sahibi, hem bankacı hem de eşkıya niteliklerine sahipti. O tıpkı bana anlatıldığı gibi, Türkiye'de herkesin iflas ettiği anda para kazanmayı ve parasını korumayı bilen biriydi. Ama elleri bu niteliklerine uymuyordu. Böyle bir adamın ellerinin sinirli, gergin, yırtıcı kuşların pençeleri gibi olması beklenirdi oysa bu eller çok beyaz, çok yumuşak, çok bakımlı neredeyse kadın eli gibiydi.

Türkçe bilmediğim için izleyemediğim konuşmalar sırasında ben onun soluk ellerini, son derece süslü ince ellerini seyrediyordum. Divanın üzerinde unutulmuş bir eşarpı oynuyor ve bundan hoşlanıyordu. Akik rengi uzun ve parlak tırnaklı ince parmakları yumuşak kumaşın kıvrımları arasında dolaşüyor, onu okşuyor, bazen buruşturuyordu. Parmaklar kumaşı çok yumuşak bir biçimde okşuyor ama kimi zaman da sanki acımasız bir öfkeyle buruşturmaya başlıyor, küçülmüş eşarp parmakların kısıkanç çemberi içinde görünmez oluyordu. Değerli taşlarla dolu bu elleri Mihrinur'un altın parıltılı siyah saçlarının arasında dolaştığını gözümün önüne getiriyordum.

Şerif Ağa yaşlı Hanıma büyük saygısını kanıtlamak ister gibiydi. Hanım konuştuğunda onu dikkatle dinliyor, ortağına hatta şefine hesap veren bir ortağın ifadesiyle ona yanıt veriyordu. Mihrinur'a hiç önem vermiyormuş gibi görünüyordu ama bu aldırmaazlığın hiçbir anlamı yoktu. Doğu kurallarına göre aşk duygusunun herkesin önünde gizlenmesi gerektiğini biliyordum. Genç kadın bu akşam hüznünlü bir düşe dalmış gibiydi.

Şerif Ağa bir saat yanımızda kaldı. Sonra, gün çok yorucu geçtiği için Sıdika Hanım kalkmamızı işaret etti.

Odamızdaydık, dostlarımın ve benim hiç uykumuz yoktu. Avluya bakan kapıyı açtık, ilkbahar gecesinin, serinliğin ve yıldızların tadını çıkarmak için karanlıkta oturduk. Çiçeklenmiş akasya ağaçları hoş kokular yayıyordu. Birden sessizliğin içinden konuşma ve ağlama sesleri bize kadar geldi. Sesler aydınlık ve bizimki gibi açık bir odadan çıkıyordu.

– Mihrinur'un odası, diye fısıldadı arkadaşlarımdan biri.

Sıdika Hanım'ın bazen sinirli bazen yalvaran sesi ve genç kadının ağlamaklı yumuşak sesi duyuluyordu ama sözcükler bize ancak anlaşılmayacak biçimde ulaşıyordu. Tartışma uzun sürmüş gibi görünüyordu sonra ortalık karardı ve sesler uzaklaştı.

– Mihrinur bu gece odasında kalmak istiyordu, diye fısıldadı kız kardeşlerden biri. Ama Sıdika onu kocasının yanına götürdü.

Kemerlerin altında bir ayak sesi ve kumaş hışırtısı duyuldu; Sıdika Hanım'ın iri gövdesi karanlığın içinde çıktı ve yıldızların titrek ışığı altında görüldü. Sıdika Hanım artık topallamıyordu. İriliğinin ona izin verdiği kadar çeviklikle yürüyordu. Arkasında şıpidik terliklerinin sesi hiç de sinir bozucu bir ses çıkarmıyordu. Sessiz adımlarla yürüyordu. Avlunun öbür tarafında, galerinin altında çiftliğin erzak ve mallarının saklandığı çeşitli ambarlar açılıyordu. Sıdika Hanım'ın burada kâhyanın hesaplarını ve tartıları denetlemek için gece turları yaptığını anladık. Kurnaz kadın gündüzleri topallıyordu ama geceleri kanatlanıyordu.

* * *

Ertesi sabah, hareketimizden bir gün önce, Sıdika Hanım'ın sesiyle uyandık. Tüm Rum kadın satıcılar gibi bir muhabbet tellalı olan ve son moda eşyalarını Mihrinur'a satmakta ısrar eden Rum satıcıyı avluda paylıyordu. Yaşlı kadın buna evin düzeni ve töresi adına karşı çıkıyordu; sonunda satıcıyı son derece açık saçık laflarla hırpaladıktan sonra kapı dışarı etti ama söyledikleri öylesine ağza alınmayacak şeylerdi

ki dostlarım bana ancak en yumuşaklarını aktarmaya cesaret ettiler, benim bunları yazmam bile olanaksız.

Odamızın kapısı ardına kadar açık, harem hayatını merakla izliyorduk Kuşkulu Rum kadının arkasından önceki günlerde kırılmış kuzu yünü satın almak için bir Musevi kadın gelmişti. Hanımla alıcı arasında çetin bir tartışma başladı. İyi bir iş yapmak için ikisi de birbirinden kararlıydı. Musevi kadın yünü kesinlikle kendisi tartmak istiyordu, her kurnazlığı bilen yaşlı kadın da Yahudi'nin becerikli ellerini dikkatli bir gözle izliyordu. Bu iş kadınına verdiği değer Müslümanların Yahudiler için ifade ettikleri küçümsemeye denk geliyordu. Birbirlerini aldatmanın yararı olmadığını kabul eden kişiler arasında hemen bir anlaşma oldu, bir kahve içtikten sonra dostça ayrıldılar. Sonra sıra peynir getiren bir Ermeni kadına geldi; Sıdika Hanım ince uzun bir çubukla delip yokladıktan ve tarttıktan sonra peynirlerin hepsini satın aldı. Hanım yeniden şıpidık terliklerini giymiş, bastonunu almış ve cadaloz görünüşüne bürünmüştü.

O sırada Mihrinur saçları çözülmüş, beyaz ev elbisesi içinde solgun ve uyuşuk bir halde ortaya çıktı. Bir süre havuzun çevresinde dolaştı. Kaygılı gibi görünüyordu. Sıdika ona sevimli gibi görünen bir ses tonuyla bir şeyler söyledi ama Mihrinur ona sadece düşmanca bakarak yanıt verdi. Odamızın önünden geçti, kapıyı açık görünce teklifsizce içeri girdi. Bizimle biraz konuştuktan sonra Zeynep'in koluna girdi, beraberce uzaklaştılar.

– Mihrinur üzüntülü. Birisiyle konuşmaya gereksinimi var, diye fısıldadı Hamide.

Zaten o gün herkesin aynı biçimde sırrını paylaşma gereksinimi duyduğunu söyleyebiliriz. Bu kez de Aliye Hanım geldi, sabah kahvesini tadını çıkara çıkara içmek için halının üzerinde güneş ışığının geldiği bir yerde bağdaş kurup oturmaya gitti. Sıdika Hanım da peynirlerin hepsini alıp Ermeni kadını gönderdikten sonra gelip dostunun yanına oturdu ve alçak sesle bir konuşma başladı.

Dostum ve ben de giyinip süslendikten sonra akasyaların güzel kokulu ve hafif gölgesi altında havuzun bilezik taşı-

na oturduk. Karşımızda yaşlı kadınlar çene çalmayı sürdürüyorlardı. Bizi fark ettiler ve yanlarına gitmemizi işaret ettiler. Sonra Aliye Hanım küçük kızına yavaş yavaş, uzun uzun bir şeyler söyledi. Sıdika başını sallıyor ve bana kaygılı gözlerle bakarak söylenenleri onaylıyordu. Dostum büyük bir ciddiyetle dinliyor, arada sırada ağzının kenarında tutamadığı küçük bir gülümseme belirliyor, kapalı gözkapaklarının altında muzip bir neşe parlıyordu.

Yaşlı kadınlar sustular, Hamide sözü aldı:

– Sıdika Hanım sizden bir şey rica ediyor.

Onun hoşuna gidecek bir şey yapmayı çok istediğimi belirttim. Hamide yanıtlımı Türkçeye çevirdi, Sıdika Hanım'la birbirimizi kibarca selamladık. Hamide devam etti. Sıdika Hanım Matmazel Célestine Prunelier'nin hâlâ İstanbul'da olup olmadığını, burada ise nasıl yaşadığını, terzilik mesleğini sürdürüp sürdürmediğini, toplum içindeki durumunun şu anda hem daha parlak hem daha gizemli olup olmadığını öğrenmek istiyordu.

Böyle bir soru karşısında şaşırarak zamanım bile olmadı çünkü Hamide devam etti: Matmazel Prunelier Sıdika Hanım için korkunç bir sıkıntı nedeniydi. Şerif Ağa onu iki yıl önce, Makedonya'ya yaptığı yolculukların birinde oradan getirdiği küçük, basit, sevimli, Sıdika Hanım'ın da çok hoşnut olduğu bir odalığa giysi provaları için geldiğinde tanıdı. Célestine'i tanıyınca odalığını can sıkıcı bulup bu yabancı kadının için çılgınlıklar yapmaya başlamıştı. Sıdika Hanım'ın kocasının aşkıyla ilgili artık hiçbir beklentisi yoktu ama çocuklarının servetinin hiçbir biçimde tehlikeye düşmesini istemiyordu. Yaşlandıkça efendisinin başbakanına dönüşmüştü: onun keyiflerine karşı hoşgörülü, sadece onun çıkarları için kaygılı olan Sıdika Hanım kocasını yavaş yavaş mülkünün sorumluluklarından kurtarmış, ticari dehası ağanın da kabul edip ona bıraktığı bağımsızlık içinde rahatça gelişmişti. Ve işte birdenbire bu sokak kadını, bu yüz­süz, bu para yiyici, bu orospu, bu imansız, Sıdika Hanım'ın huzurunu ve çocuklarının malını mülkünü tehdit ediyordu. Şerif Ağa sık sık köy

evini bırakıp gidiyor, tüm işlerini ihmal ediyor, artık sadece İstanbul'da yaşıyordu. Evine her dönüşünde çalışkan karısının biriktirdiği tüm parayı alıp götürüyordu. Altı ayda çiftliğin son iki yılının kazancı uçup gitmişti. Büyümekte olan ekinler bile ne yazık ki Pera kuyumcuları için elden gidiyordu. Ah! Sıdika Hanım ne kötü günler geçirmişti! Allah'a şükür, dualar sayesinde tehlike önlenmişti: altı aydır Şerif Ağa küstah Célestine'i hiç görmemişti. Ama Sıdika Hanım ne de olsa ancak Matmazel Prunelier ülkesine geri döndüğünde rahatlayacaktı.

Öyküyü Hamide'nin dudaklarından izleyen ve anlamadıklarını da tahmin eden Sıdika Hanım heyecanla konuşmaya başladı:

– Anne olduğunu ve ancak sizin gibi bir kadının onun duygularını anlayabileceğini söylüyor, diye onun sözlerini çevirdi Hamide. Bu hayat iki yıl daha sürseydi Matmazel Prunelier çocuklarını mahvedecekti. Ama Sıdika Hanım cesaretle savaşmıştı ve Allah da ona yardım etmişti.

Tüm bunlar çok eğlenceliydi. Hanımın duygularının onu çok onurlandırıldığını, Matmazel Prunier hakkında elde edeceğim tüm bilgileri ona aktarmaya söz verdiğimi söyledim. Ama Sıdika Hanım Allah'ın yardımını hak etmek için nasıl bir yol izlemişti? Nasıl olup da Şerif Ağa korkunç terziden kopmuştu?

Hanım hemen benim merakımı giderdi.

Sıdika Hanım, Şerif Ağa'yı Célestine'in pençelerinden kurtarmak için bir başka kadının, odalık ya da basit bir metres değil, yasal bir kadın, yeni bir eş, ona yükümlülükler getirecek, onu evde tutacak, gerektiğinde güzelliğinin yardımıyla haklarını ileri sürecek yasal bir eş gerektiğini anlamıştı. Hiç kuşkusuz bu ciddi bir işti. Zekice sürdürdüğü dostluklarının ve usta siyasetinin bugüne kadar onu tüm rakibelerine karşı koruduğu Sıdika Hanım tek başına ve yadsınmadan kabul edilen egemenliğe sahip olduğu yere belki de gözü yükseklerde, kıskanç, kötü ve zorla yerini almak isteyebilecek bir ortak sokacaktı. Demek ki önemli olan güzel ama çok

uysal bir kadın bulmaktı. Kolları sıvadı, ihtiyar avcıyı baştan çıkarabilecek ama yıllar ve deneyimlerle yüklü hanımla boy ölçüşemeyecek az rastlanır dişi kuşu aramaya koyuldu.

Ortak dostları eski Konya valisi merhum Arif Bey'in ailesinde çok tatlı çok güzel bir genç kızın olduğunu ona haber verdiler. Ölen valinin ailesi geçen yıl parasal nedenlerle o civara yerleşmişti.

Hemen tanışıldı. Sıdika Hanım Mihrinur'u kendi zevkine çok uygun buldu. Sakinliği ve davranışlarının yumuşaklığı hoşuna gitti, güzel teninin, ıslıl ıslıl saçlarının ve ışıktaki rengi değişen güzel gözlerinin Şerif Ağa'nın da hoşuna gideceğini düşündü. Doğrusu kız yirmi yaşına karşın hâlâ biraz zayıftı ama zaman ve iyi bir beslenme bu kusura bir çare bulurdu.

Bir akşam Şerif Ağa para almak için İstanbul'dan eve gelmişti. Hiç para yoktu, Sıdika gözyaşları içinde ona elmaslarından birini verdi. Ağa hiç de kadınların parasını yiyen erkeklerden değildi. Reddetti ama duygulanmıştı. Pera'ya eli boş dönmek istemediği ve o gece borç bulamayacağı için evde kaldı.

Sıdika Hanım sadece bu fırsatı kolluyordu. Kocasına hepsapları tutan bir ortak olarak borç içine battıklarını, geleceklerinin karanlık olduğunu tatlılıkla ve alçakgönüllülükle anlattı. İnsanlar, hayvanlar ve toprak, her şey efendilerinin eksikliğinden zarar görüyordu. Ah! Efendinin yokluğunu anlıyordu. Kendisi hâlâ sağlıklı ve güzel bir erkek iken artık sadece çirkinleşmiş yaşlı karısının bulunduğu evden soğuyup kopması doğaldı. Ama mülkünü bırakıp gitmek yerine neden eve bir başka kadın, genç sevimli, gözünü okşayacak, yatağını şenlendirecek bir başka eş getirip yerleştirmiyordu? Allah cinsel isteklerden bıkkınlığı ve onları yenileme gereksinimi öngörmemiş miydi? Güzelliği görmek erkek için gerekliydi. Sıdika Hanım Şerif Ağa'ya onun seçeceği kadını bir anne gibi seveceği güvencesini verecek kadar yürekten bağlıydı.

Şerif Ağa biraz şaşırılmış, gururu okşanmış halde dinliyordu. Ama Célestine'in görüntüsü gözünün önüne geliyor ve yeni bir eş aramaya hiç de niyetli görünmüyordu. Sıdika

Hanım onun sessizliğinin ne anlama geldiğini tahmin etti ve konuşmasını sürdürdü. Çok güzel bir kız tanıyordu, Arif Bey'in kızı: çiçek gibi tenli, parlak saçlıydı, ne kadar tatlı, ne kadar alçakgönüllü, ne kadar yumuşaktı! Onu görür görmez Şerif Ağa'ya bunun gibi bir kadın gerektiğini düşünmeden edememişti. Bu genç kız her şeyini ona borçlu olacaktı, onu hiç terk etmeyecek, hep ona hizmet etmeye can atacak, az şeyle yaşamaya alışık olduğu için hiçbir harcamaya gerek kalmayacaktı. Güzel menevişli gözleri vardı! Teni ne kadar canlı ve tertemizdi! Saçları çözülünce kuşkusuz topuklarına kadar iniyordu.

Şerif Ağa başını eğmiş giderek artan bir ilgiyle dinliyordu, bu görüşmenin sonucu olarak sonraki hafta Sıdika Hanım'ın daveti üzerine Mihrinur, annesi ve teyzeleri geldiler, yaşlı ağa bir gece perde aralığından karısının bu genç kızın güzelliğini hiç de abartmamış olduğunu anladı.

Célestine Prunelie'nin büyüleyici etkisi bir daha ortaya çıkmadı.

Mihrinur'un ailesi Şerif Ağa'nın düğün armağanlarını sevinçle kabul etti. Çok yoksul düşmüşlerdi, Arif Bey gözden düşmüş sonra da ölmüştü, artık kızının evlenme önerisi yapacak parlak kişilerce aranma şansı pek yoktu. Zaten Şerif Ağa her şeyi çok iyi düzenledi. Nişanlısına dört bin Türk lirası dulluk geliri güvencesi verdi. Düğün hemen yapıldı ve kutlandı, Şerif Ağa altı aydır bir daha İstanbul'a dönmemişti.

Sıdika Hanım artık rahattı, yani hemen hemen rahattı. Ama yine de biraz kaygılanması için nedenler vardı. İki yaşlı kadın ciddi ve imalı bir biçimde kafalarını salladılar.

Mihrinur öğle yemeğinde ortada yoktu. Hastaydı. Sabahı onunla geçirmiş olan Zeynep bana üzüntülü göründü. Öğleden sonra üçümüz kırlardan son kez yararlanmak için çayırda oturmaya gittik. Hamide ve ben Sıdika Hanım'ın sırlarını ve yüklendiğim görevi gülerek Zeynep'e anlattık.

– Bu çok tuhaf, dedi Zeynep hüzünlü bir gülümsemeyle. O sırada Mihrinur da bana sırlarını açıyordu. Burada korkunç bir komedi oynanıyor.

Zeynep bize Mihrinur'un, annesinin yalvarmaları nede- niyle evlenmeye ancak zorla razı olduğunu anlattı. Sadece bu bencil ihtiyarın yanında ölecek kadar sıkılmakla kalmıyor- du, babası Arif beyin valiliği sırasında Konya'da oturan genç bir Çerkez delikanlısına rastlamıştı, onun da kendisini sevdi- ğinden emindi. İşte bu genç adam yeniden hayatına girmişti. Bir gün yolda karşısına çıkmıştı, Mihrinur peçesinin ucunu gizlice kaldırmıştı. Böylece iki, üç kez birbirlerini uzaktan görmüşlerdi, sonuncusu da Hidrellez günü olmuştu. Derenin öte yakasında düş kuran güzel esmer adam oydu. Onun hak- kında hiçbir şey, adını bile bilmiyordu.

Burada Zeynep'in sözünü kestim.

–Sizin tuhaf aşklarınızı anlamakta gerçekten zorlanıyo- rum. Söyleyin bana, birbirlerine yazamazlar mı?

– Sıdika Hanım'ı hesaba katmıyorsunuz. Sıdika çapkının kokusunu aldı. Nasıl mı? Mihrinur bu konuda bir şey bilmi- yor. Belki de bu deneyimli yaşlı kadın sadece yaşlı bir koca- nın buyruğu altındaki genç kadınların çevresinde dolaşan, belirsiz ama olabilecek âşıklardan kuşkulanıyordur. Sıdika aşktan korkuyor, gördüğünüz gibi haksız da değil.

Zeynep bize Mihrinur'un korunduğunu, Sıdika ve baş kalfa tarafından sıkı sıkıya gözetim altında tutulduğunu, çiftlik dışına ne yalnız ne de kendi seçtiği bir arkadaşla tek bir adım atmadığını, kimsenin ona ulaşamadığını ve yanın- da birisi olmadan kimsenin onunla konuşamadığını anlattı.

– Rum satıcı kadının başına geleni gördünüz değil mi? Bu durum sürekli yineleniyor ve Mihrinur genç adamın bir- çok kez ona mektup ulaştırmaya çalıştığına inanıyor.

Bu baskı nedeniyle çoşan Mihrinur'un imgelemi çalışı- yor ve heyecanlanıyordu. Genç kadın bu yabancıya âşık ol- duğuna gerçekten inanıyordu. Bütün gün mutluluğun orada, ulaşamayacağı yerde olduğunu kendi kendine yineliyordu. Tüm çılgınlıklara hazırды.

Şerif Ağa'nın aşkı her gece ona daha çekilmez geliyordu. Kuşkusuz belli bir ölçüde, iki gecede bir bundan kaçabilirdi. Ama her yerde olanın tersine, Sıdika haklarını hiç isteme-

mekle kalmıyor, Mihrinur'un yalnız kalma hakkını kullanmasına da izin vermiyordu. Mihrinur kadınların diğer eşlerin sırasını armağanlarla satın aldıklarını biliyordu. Sıdika'nın açgözlülüğünü bilen genç kadın tam tersi yolu denemişti. Saf kız ağının yaşlı karısına kendisinin yerine ortak kocalarına arkadaşlık etmesi için incilerini, olağanüstü gerdanlığını armağan etmişti. Ama Sıdika gülmeye başlamıştı, eline bir ayna alarak Mihrinur'u ikisinin yüzlerine bakmaya zorlamıştı, biri gül yaprakları gibiydi, öbürü eski bir tulum gibi yağlı ve çatlaaktı. Sonra genç kadının saçlarını kendisi taramış, onun her tarafına güzel kokular sürmüş, daha sonra da onu kilitsiz odasına götürmüş ve bir zenciye Şerif Ağa'nın gelişine kadar dışarı çıkmasını engellemesi için kapısının önüne dikmişti.

Her şey anlaşıyordu.

Mihrinur'un gösterdiği isteksizlik Sıdika Hanım'ın Célestine Prunelie konusundaki korkularını depreştirmişti bu nedenle önlemlerini iki katına çıkarıyordu. Bir yabancı erkeğin varlığını sezinlediğinden bu yana durum daha da kötüydü.

– Biliyor musunuz, dedi bana Hamide, Sıdika gerekirse kocası hiçbir şey bilmeden onun aldatılmasını kabul eder. Ama Mihrinur kaçarsa Şerif Ağa yaşlı karısını asla affetmeyecek ve hemen terzisine geri dönecektir. Ah! İnanın ev sahibimiz yatağında rahat uyumuyor.

– Sıdika Hanım Şerif Ağa'nın kapısında hasır üstünde uyuyor, diye bağırdı Zeynep. Efendisi horlamaya başlar başlamaz uyanıyor ve onu koruyor...

Akşam yemeğinde Mihrinur yine görünmedi. Bütün gün odasına kapanmıştı. Ev sahibinin sinirli sinirli çınlayan sesini duyduk. Sıdika Şerif Ağa'nın sigara içtiği salonla genç kadının dinlendiğini ileri sürdüğü oda arasında birçok kez gidip geldi.

Ertesi gün şafakta gitmeye hazır olmak için erkenden odamıza çekildik ve oradan Sıdika ve Mihrinur arasındaki şiddetli bir tartışmanın seslerini duyduk. Birkaç sözcük bize

kadar geldi. Bahaneleri tükenen Sıdika sonunda tehditlere başlamıştı. Bu başkaldırının nedenini biliyordu. İyi ve merhametliydi, kimseye kötülük etmek istemiyordu. Ama eğer Mihrinur görevlerinden kaçmayı sürdürürse adını vermediği biri onun kabul edilemez dik kafalığını pahalıya ödeyecekti.

Tartışma hemen sona erdi. Çok geçmeden Sıdika'nın elinden tutup götürdüğü Mihrinur'un sabahlığıyla geçtiğini gördük.

Birkaç dakika sonra Sıdika tek başına ortaya çıktı. Orada burada kapıları kapattı ve havuzun kenarındaki taşların üzerine oturdu. Bezgin görünüyordu. Sonra zar zor ayağa kalktı, derin derin içini çekerek odasına yöneldi. Her yer kapanmış ve sessizdi. Şerif Ağa henüz horlamıyordu.

Sıdika Hanım gününü bitirmişti.

IX. Bölüm

Bir Yurttaş

Türkiye'den aktardığım anılar arasında en hüznölüsü kuşkusuz hayatın rastlantılarının ve kendi bilgisizliğinin, daha ne anlama geldiğini anlamadan onu bir Türk kadını yaptığı bir Fransız kadınının anısıdır.

Ben onu ilkbaharın yumuşak havasının beni alıkoyduğu Prens adalarından birinde, Büyükada'da tanıdım. Bu adaların iklimi o kadar güzel ki sinir ya da göğüs hastalıklarına yalananlar ve nekahet halinde olanlar buraya gönderiliyorlar. Denizin çam ve okaliptüs ağaçlarının kokusuyla birleşen canlandırıcı havası onları bir süre için yeniden güçlendiriyor. Acı çeken insanlar bile orada yaşama yeniden sarılıyor.

Büyükada'da sarmaşık güllerinin ve salkım çiçeklerinin ortasında küçük bir villada kalıyordum. Villa tepede, bir yalıyarın aşağı kıvrıldığı yerde bulunuyordu. Kıvrımlı boş ve çiçekli bir yol villanın tahta parmaklıklarının önünden geçiyor ve tüm Marmara Denizi'ni gören çam ve yalancı çınarların toplandığı alana ulaşıyordu. En hoşuma giden gezinti bu sakin ve son derece تنها köşeye doğru yapıtımdı.

Bunu alışkanlık haline getirmiştim ama bir sabah oraya benden önce gelenlerin olduğunu görmek benim için tatsız bir sürpriz oldu. Gezmeye çıkmış bir grup, ormanda turistlerin merakından son derece uzak bir sığınak gibi düşündü-

ğüm küçük ağaçsız düzlüğü işgal etmişti. Doğrusunu söylemek gerekirse bu işgalciler turist değillerdi, dikkatle şöyle bir göz attığımda bunun doğru olduğunu gördüm. Bunlar kırlara çıkmış, bireyleri ve görünüşleri hemen ilgimi çeken bir aileydi. Oraya kimsenin bilmediği ilk gelen olmamın hakları ile kin duyup geri çekilmek yerine kayıtsız bir tavırla iri bir yalancı çınar ağacının altına oturdum.

Karşımda benzer bir yalancı çınarın altında bir Avrupalı Hanım yastıklarla rahat bir biçimde desteklenmiş katlanır bir koltukta oturuyordu. Yüz çizgilerini seçemiyordum. Yüzü geniş kenarlı bir şapkanın altında kalıyordu. Sevimli yüzlü, seçkin, orta yaşın üzerinde bir erkek, bir Türk erkeği onun yanında yere oturmuştu, ikisi rahat rahat konuşuyor gibi görünüyordlardı. Bir süre sonra erkek ayağa kalktı, Hanımın yaslandığı yastıkları düzeltti, sonra gözleriyle çevresinde bir şey aradı ve gidip onu aldı: bu iri bir taşı, çok büyük, çok ağır bir taşı, onu Hanım arkadaşının ayaklarının altına yerleştirdi. Bu basit nazik hareket beni şaşırttı. Biraz uzakta başka bir grup otların üzerinde yiyecek sepetlerinin etrafında durmadan gidip geliyordu. Orada saf saf gülen, şişman, yaşlı bir Türk Hanım, açık gri çarşafı, siyah peçeleri açık, çok genç, çok diri, büyüğü yirmi yaşında bile olmayan iki genç kız, bir de uzun parlak saçlı, iri siyah gözleri, gül gibi teni olan on yaşlarında çok güzel küçük bir kız vardı. Ufak kız küçük bir Paris bebeği gibi zevkle giyinmişti, tüm giysileri pembe ketenden ve dantelliydi, başında Paris modacılarının asla dikemeyecekleri kadar güzel bir fırfırlı şapka vardı. Fesli iki genç büyük sepetlerin içindekileri boşaltmak için onlara yardım ediyorlardı.

Genç kızlar otların üzerine beyaz bir masa örtüsü serdiler, üzerine yemekleri düzgün bir biçimde Fransızlar gibi yerleştirdiler. Büyük kız sepetten bir tepsi çıkardı, onu işlemeli küçük bir örtüyle süsledi, üstüne bir kişi için yemek takımı koydu. Bu işe kendini kaptırmıştı, o sırada benim yolumdan yeni biri, ilk bakışta Ermeni ya da Rum sanılan iri neşeli bir kadın çıktı. "Su geliyor! Su geliyor!" diye bağırdı Fransızca.

Bu ıgılık üzerine genç kızlar ve yaşı Hanım hemen peçelerini indirdiler. Şışman kadının arkasından iki su küpüyle bir hamal göründü. Hamal suları yere bıraktı ve birkaç kuruş aldıktan sonra gitti.

– Baba! Anne! Yemek hazır, diye haber verdi keten elbise li güzel küçük kız. Baba karısının koltuktan kalkmasına yardım etti. Bez iskemleyi kendisi aldı ve düzenlenmiş sofranın yanına götürdü.

Hanım ağır adımlarla sofraya gitti. Orta boyluydu, görünümü şık değildi ama sadeydi, gri ve beyaz renkli fularlı düzgün bir elbise giymişti. Kocasını özenle yerleştirdi, şışman hizmetçi, genç kızlardan birinin Hanımın dizleri üzerine koyduğu tepsiyi tutmak için onun önünde diz çöktü.

atallarıyla tabaklarındaki yemeklerini yerlerken ben de nezaket gereği kendimi okumaya verdim. Zaman zaman ocuk kahkahaları bana kadar geliyordu. Seslerini duyuyordum ama sözcüklerin anlamından çok seslerinden Fransızca konuştuklarını anladım. Babanın ciddi ve erkek sesini, genç kızların billur gibi tatlı seslerini, çocukların boğuk ve henüz olgunlaşmamış seslerini, küçük kızın sert tınısını, Hanımın ciddi sesini, hatta şışko hizmetçinin güçlü ve dolgun sesini tanıyordum. Ama anne konuşmuyordu ya da çok az ve alçak sesle konuşuyordu.

Akşama kadar, alacakaranlık onları benim sığınağımdan dışarı çıkarıncaya dek orada kaldılar.

* * *

Bu aile ilgimi çekmişti. Anne kesinlikle Fransız'dı: onun yanında sadece Fransızca konuşuluyordu. Ama koca Türk't, fesli ya da peçeli çocuklar da Müslüman'dı. İstanbul'da bana onlardan söz edilmemişti. İstanbul'a döndüğümde onlar hakkında bilgi edinmeyi düşündüm.

Rastlantı bana tüm araştırmalardan daha fazla yardım etti.

Ertesi gün düzlüğüme gittiğimde bir gün önceki yaşlı kadının benim yalancı çınarımın altında koltuğuna yerleşmiş olduğunu gördüm. Dizlerinin üzerinde bir elişi vardı ama ona dokunmuyordu. Yanındaki katlanır sehpanın üzerine birkaç kitap konmuştu ama kadın okumuyordu. Hareketsiz duruyor dalgın bir biçimde denize bakıyordu.

Onu rahatsız etmeden inceleyebilecek biçimde oturdum. Bana aşağı yukarı kırk yaşlarında gibi göründü, durağan bir hayatın şişmanlattığı bir güzelliğin bazı kalıntılarını hâlâ koruyordu. Hatları sıradan ve oldukça yumuşaktı. Çok beyaz, neredeyse solgun yüzü biraz şişmiş gibiydi. Parlak renkli kırmalı saçları, tüm kişiliğini belirleyen ve ancak iki güzel gri gözün neredeyse acılı ifadesiyle yumuşayan bu tür sıradan bir kibarlığı daha da artırıyordu.

Karşılıkla hiç konuşmadan ama birbirimize kaçamak göz atarak saatler geçirdik. Hanım dalgındı. Gözlerini denizin mavi çizgisiyle gökyüzünün birbirine karıştığı noktaya dikmişti. Kimi zaman bir çaba harcıyor gibiydi, başını sallıyor, işlemesini eline alıyor sonra yorgun elleri aşağı düşüyordu. Kimi zaman da bir kitap alıyor, bir sayfa okuyor, kitabı kapatıyor, gelişigüzel bir yerini açıyor, sayfalarını çeviriyor sonra başka bir kitap almak için onu kenara koyuyordu ve bu böylece sürüp gidiyordu. Düzensiz hareketleri kaygılı bir ruhu yansıtıyordu.

Daha sonra şişman hizmetçi göründü. Küçük bir sepetten meyveler, pastalar, lezzetli bir kahvaltı için birçok şey çıkardı ama bunlar hanımının ilgisini çekmedi. Yaşlı hizmetçinin neşeli yüzü hüznünlendi. Onun ayaklarının dibine oturdu ve orada ikisi de alacakaranlığa kadar sessiz kaldılar. Sonra Hanım ürperdi, ayağa kalktı ve arkasında hizmetçi ile gitti. Yanımdan geçerlerken uzun uzun bana baktılar.

* * *

Ertesi gün yabancı kadın benim bir gün önceki yerime oturmuştu. Gelirken benim yolumu gözlediğini fark ettim. Ben düzlüğe gelir gelmez ayağa kalktı ve bana doğru geldi:

– Yerinizi aldığım için özür dilerim madam, dedi, ama burası daha az rüzgâr alıyor ve ben hastayım. Zaten burada ikimize de yer var.

– Elbette, dedim.

– Fransız mısınız, diye ekledi. Bir yurttaşla konuşabilmek ne büyük zevk!

Kesik kesik konuşuyordu, zavallı hüznü gözlerinde öyle bir neşe vardı ki içimde ona karşı bir yakınlık hissettim. Katlanır koltuğumu onunkinin yanına açtım.

– Ama, dedim, yurttaşlarınızla konuşabilme zevkini sık sık tadıyor olmalısınız değil mi? Türkiye’de özellikle de İstanbul’da Fransızların sayısı oldukça fazla.

– Hayır... Bazı durumlarda onları tanımak o kadar kolay olmuyor.

Bir sessizlik oldu. Büyük bir konuşma isteği duyduğunu, buna gereksinimi olduğunu ama nereden başlayacağını bilmediğini hissettim.

– Hasta mısınız, diye sordum Adaların güzel havası size iyi gelmiyor mu?

– Evet. Ancak bir haftadır buradayım ama sanırım şimdi daha iyiyim. Beni buraya kansızlığımı, sinir hastalığımı tedavi etmek için gönderdiler. Ne bileyim? İlk günler hareket etmek için ne gücüm ne de isteğim vardı, oturduğum villanın küçük bahçesinde bir Ermeni Hanımın evinde kaldım. Üç gündür dışarı çıkıyorum. Buraya ilk kez evvelki gün geldim. Kocamı ve çocuklarımı gördünüz.

– Onlar da Büyükkada’da sizinle beraberler mi?

– Yo, hayır! Doktorlar bana kesin bir dinlenme ve yalnızlık önerdiler. Çocuklar ve babaları Nişantaşı’ndaki evimize döndüler.

– Onları özlüyor olmalısınız. Ne kadar güzel çocuklar. Özellikle en küçük kızınız çok sevimli.

Annenin yüzü canlandı.

– Ne kadar güzeller değil mi? Çok da naziktirler. Ah bir annenin mutluluğu nelere bağlı!

Şaşırarak ona baktım. Şiş yüzü titriyordu ve gözlerinde beni daha önce de etkilemiş olan acılı ifadeyi yeniden gördüm.

– Mutlu değil misiniz, diye fısıldadım, saygısızlığımdan utanarak.

– Mutluyum! Derdimi söyleyebileceğim birine rastlamış olmaktan o kadar mutluyum ki! Bu beni boğuyor. Birbirimizi tanımıyoruz ama aynı ülkedeniz. Birbirimizi daha iyi anlarız.

Bir süre ağladı, sonra sakinleşti.

– Annenin Fransız olduğu bir Türk aile görmekten şaşır-
mış olmalısınız değil mi?

Onu incitmekten korkarak duraksadım.

– Tanrım... Evet, biraz. Ama yine de neden bu kadar şaşıyorum? Kocanız çok kibar, bana çok iyi biri gibi göründü.

Yanıtım yurttaşımı biraz rahatlatmış gibiydi.

– Evet, kocam iyidir, hatta kusursuzdur. Çocuklarım güzel ve çok sağlıklıdır. Durumumuz günden güne daha iyiye gidiyor ama ben yine de mutlu değilim. Size öykümü anlatmama izin verir misiniz?

Olumlu bir işaret yaptım ve katlanır koltuğumu ona yaklaştırdım. Ters bir hareket yanında üst üste duran kitapları yere düşürdü. Onları yerden alırken başlıklarını okudum: işçilerin zevklerinden söz eden önemsiz macera romanlarıydı.

– İstanbul'a geleli bu ay tam yirmi üç yıl oluyor. O zaman on sekiz yaşındaydım ve iki yıl önce babamı yitirmiştim. Onun birden ölümüne kadar o, annem ve ben oldukça alçakgönüllü bir biçimde yaşamıştık ama huzurlu ve mutluyduk. Babam iyi bir onarım işçisiydi, hiç işsiz kalmadı. Büyük bir fabrikada çalışıyordu, fazla çalıştığı zaman aldığı ek ücretleri saymazsak günde sekiz frank kazanıyordu. Annem çekirdekten yetiştirme nakışçıydı. Evinde bütün gün nakış işliyor ve günde üç, dört frank kazanıyordu. Kilise süslemeleri ve ayın kaftanları konusunda eşi benzeri yoktu. Yıldızlı kumaşların üzerine iş işlemek hiç de kolay değildir

"Beni on beş yaşına kadar rahibelerin okuluna gönderdiler. Annem benim ilkokul öğretmeni olmak için sınavlara gir-

diğimi görmek istiyordu. Ben ise daha çok modaya ilgi duyuyordum. Beni bir çiçekçinin yanına yerleştirdiler. Bu elbette çok iyi bilinmesi gereken bir meslektir madam, yoksa işe yaramaz biri olursunuz. Üç yılda Paris'in en iyi firmalarından birinde kendime iyi bir yer edinmeyi başardım.

"Evimizde babamın, annemin ve benim kazandıklarımızla çok mutluyduk. Ama bu pek uzun sürmedi. Bir gün babamın bir makinede çalışırken yaralandığı ve hastaneye kaldırıldığı haberi geldi, o akşam babam orada öldü.

"O zamanlar şimdiki gibi birçok sendika, yardım sandığı ve sigorta şirketi yoktu. Cenaze ve taşınma harcamaları için bize yardımcı olan bir tazminat aldık. Ama rahat bir yaşamdan sıkıntılı bir yaşama düştük.

"Aldığı bu darbe nedeniyle annemin ellerinde ve başında titremeler başladı. Artık o kadar nakış yapamıyordu, çoğu zaman işlediğini sökmek ve işe yeniden başlamak zorunda kalıyordu ve günde kırk kuruştan fazla kazanamıyordu. Ben her gün beş frankımı alıyordum ama çiçekçilerde de ölü mevsim oluyor. Bu nedenle birçok çiçekçi kuş tüyünden eşya yapmayı öğreniyor çünkü çiçek işi bitince tüy işi başlıyor. Annem benim bu işi öğrenmemi istemedi. Bunun nedeni yabancı ülkelere gelen kuşların içine konan pudraların sağlığa zararlı olmasıydı.

"Babamın ölümünün ikinci yılında birikimimiz suyunu çekmişti ve biz dayanılmaz zorluklar çekmeye başlamıştık. O sırada işyerimde tanıdığım bir kadın bize İstanbul'a gideceğini, birçok büyük modaevi, iç çamaşırı ve tuvalet eşyası ticareti yapan kuruluşlardan orada Paris şıklığının bir şubesi ni kurmak için öneri aldığını anlattı. "Paris şıklığı". Firmanın adı buydu, bana ayda yüz elli frank, yatacak yer, yemek verilecekti, çamaşırm da orada yıkanacaktı. Ben tezgâhtar olacaktım ve sipariş üzerine çiçek hazırlayacaktım.

"Önerilen iş hoşuma gidiyordu ama annemle ayrılmamız gerekiyordu; bir de çok uzaktı ve annem Türklerden korkuyordu. Bununla birlikte düşünüp taşındıktan sonra annem razı oldu. Ben de gittim.

"Madam Pagenot'nun mağazası Pera'nın en güzel, en kıbar mağazasıydı: her şey beyaz ve yaldızlıydı. Çok satış yapıyorduk, özellikle de Türklere. O zamanlar İstanbul'da bugünkünden daha çok para vardı ve kadınlar yeniliklere aç gibiydiler. Onları pek görmüyorduk ama kocalarını, babalarını, erkek kardeşlerini ya da âşıklarını görüyorduk. Erkekler kucak dolusu eşya alıyorlardı, biz onlara yaka, kol ağzı, eldiven, kravat satmaya başladık ama gömlek satmıyorduk. Madam Pagenot bunu istemiyordu: ünümüze önem veriyordu. Anlayacağınız, kocamı orada tanıdım: Ah! Ona birçok kravat ve eldiven sattım.

"Bir gün bir hanım müşteriden dönerken her zaman yaptığım gibi, manzarayı seyretmek için Galata Köprüsü'nün üzerinde durdum. Bir Türk erkeği yanıma yaklaştı ve bana selam verdi. Bu Ferit Bey'di, yani kocam. Madam Pagenot onun için, fesi olmasa tam bir Fransız centilmeni sanılabileceğini söylerdi.

"Adımlarımı yavaşlatmak istemiyordum çünkü böyle karşılaşmalardan sakınıyordum ama o nazık bir biçimde beni durdurdu ve kendisini dinlememi rica etti. Eğer beni izlemişse bunu bana çok ciddi şeylerden söz etmek için yaptığını açıkladı: beni seviyordu, benim dürüst bir kız olduğumu biliyordu, bana yapmayı düşündüğü dürüst bir öneriydi. Hemen benimle evlenmek istiyordu. Şaşırp kaldım. "Bana yantı vermeyin," diye ekledi, "önce düşünün." Ama ben bağırdım: "Benim yarım düzine karısı olan bir Türk erkeği ile evleneceğimi mi düşünüyorsunuz?" Gülmeye başladı, bana Paris'te on yıl geçirdiğini, mühendislik okulunu bitirdiğini, Fransız olmayı çok istediğini ama olamayacağına göre en azından Fransız gibi yaşamak istediğini açıkladı. Bana ayrıca çokeşliliğin ilkel toplumlar için iyi ama uygar olduğunu ileri süren bir ülke için utanç verici olduğunu söyledi. Benimle bir aile, Paris'te gördüğü gibi gerçek bir aile olacaktı. Asla başka eş almayacaktı. Buna söz veriyordu. Ailesinden korkmayacaktım: anne babası ölmüştü, iki kız kardeşi de evliydi. Önemli işlerle yükümlü olarak İzmir'e atanmıştı. Yılda şim-

diden on iki bin frank kazanıyordu, maaşı daha da artacaktı. Sonunda bir Fransız kadını gibi yaşayacağım konusunda bana güvence verdi: şapka giymeye devam edecektim, istediğim zaman dışarı çıkacaktım, tıpkı Fransa'daki gibi kölelerimiz değil hizmetçilerimiz olacaktı, denize bakan güzel bir villada oturacaktık. Artık hiçbir şey söyleyemiyordum. O konuşuyor, durmadan konuşuyordu. Bir saatten fazla bir zamandır Galata Köprüsü üzerinde geziniyorduk. Biraz başım dönüyordu. Düşünmek için ondan iki hafta istedim, eve döner dönmez anneme yazdım.

Annem acınacak bir hayat sürüyordu. Kendi mesleğini yapamayınca günden güne daha kötüye giden yaşlı sakat bir adamın hizmetine girmişti ve o adam artık olmadığına ne yapacağını bilemiyordu. Karşıma çıkan bu güzel fırsatı geri çevirmenin haksızlık olacağını yazdı bana. Annemin mektubu kararımı kesinleştirdi. Hem Ferit de çok hoşuma gidiyordu.

– Kocanız çok yakışıklı, diye fısıldadım.

– Ah! Evet! Ama yirmi yıl önce elbette çok daha yakışıklıydı.

"Yine de patronum, rastlantı sonucu hükümet görevlisi dürüst bir beyden Ferit hakkında bilgi aldı –çünkü ne de olsa dikkatli olmak gerekiyordu!– Ferit'in bana söyledikleri doğru çıktı. Hatta Türk Bey patronuma Ferit'in parlak bir geleceği olduğunu da söyledi.

"İki hafta geçti, Ferit benim yanıtları öğrenmeye geldi. Rengi çok soluktu. Bu beni heyecanlandırdı ve birden onu sevmeye başlamamı sağladı. Oh! Fransa'da zor durumda bir annem olduğunu, benim onun tek çocuğu olduğumu, karısı olursam İzmir'e yerleşir yerleşmez onu da yanımıza alacağımızı söyleyince onu daha da çok sevmeye başladım.

"Evliliğimiz kararlaştırıldı, düğünü gürültüsüz patırtısız ve olabildiğince çabuk yapmaya karar verdik. Ferit beni Kadı'nın karşısına çıkardı, daha sonra konsoloslukta resmî nikâhımız kıyıldı. Dinle ilgilenmemiştim, sofı değildim, Tanrı'ya inanılırsa, dürüst olunursa ve kimseye kötülük edilmezse tüm dinlerin iyi olduğunu düşünüyordum.

"Bir ay sonra İzmir'deydik ve annem yanımıza geldi.

"Ah! Madam! Orada ne kadar mutlu bir on yıl geçirdim!

Dünyada benim kadar mutlu bir kadın olduğuna inanmıyordum. Annemle her gün bunu birbirimize yineliyorduk. Kocam iyi, sevimli, düzenli biriydi, istenebilecek her şeye sahipti. İyi döşenmiş güzel bir villada oturuyorduk, hemen üç hizmetçimiz oldu: bir İtalyan aşçı, karısı da oda hizmetçisi olarak tutuldu, bir de ev işlerine yardım eden Maltalı bir bahçıvan vardı. Küçük bir arabamız ve küçük bir atımız da oldu, ikinci yıl bir fayton ve bir çift at sahibi de olduk. Sonra çocuklar doğdu, ailemiz hizmetçiler ve sütannelerle büyüdü. Para bol bol geliyordu ve çok mutluyduk.

"Annem evle ilgileniyordu. Ben çocuklarla ve Ferit ile uğraşıyordum. Evimiz çok bakımlıydı, görmeliydiniz! Annem benim için yeniden nakış işlemeye başlamıştı, ben de bebeklerimi Paris'te işçi olarak çalıştığım zaman gördüğüm gibi zarif bir biçimde giydirerek çok eğleniyordum. Aramızdaki ilk küçük anlaşmazlık büyük kızımın doğumunda oldu, Ben onun adını Suzanne ya da Berthe koymak istiyordum. Ama Ferit sadece bir Türk adından söz edildiğini duymak istiyordu. Bana çok nazık bir biçimde, Türk, Kürt, birçok işçiyle çalıştığını, eğer çocuğuna bir Hristiyan adı verirse kendisini bir dönme olarak düşüneceklerini ve bunun onun geleceği için iyi olmayacağını söyledi. Bunu anlıyordum ama yine de buna çok üzüldüm. O zaman tüm Türk adları içinde Fransız adlarına benzeyenleri araştırmaya başladık. Benim adım Adèle. Kocam kızımızın adının Adile olmasını önerdi. Güzel. Ama ben kızımızı vaftiz ettirmekten söz ettiğimde kocam çok ciddileşti ve çocuklarının ancak Müslüman olabileceğini söyledi. Bu benim ilk üzüntüm oldu. Bizde vaftiz ne güzel şeydir! Bir şenliktir. Şeker kutularını düşünmeye başlamıştım bile. Hem sonra sofı olmak gerekmez, bir çocuğun hayatta duasız ya da kutsama olmadan başlamasını görmekten hoşlanmayız. Annem de bu nedenle çok üzgündü. Küçük kızın vaftiz annesi olamayacağını söylüyordu. Ama bundan vazgeçmek zorunda kaldık çünkü her zaman o kadar iyi o ka-

dar hatır gönül sayan Ferit Nuh diyor Peygamber demiyordu. Yapabildiğim tek şey şu oldu: Ferit eve Müslümanların rahibi diyebileceğimiz bir imam getirtti, o da çocuğun beşiğinin üzerine dualar okuyup üfledi. Bu hiç yoktan iyiydi.

Küçük anlaşmazlığımız çok sürmedi: birbirimizi çok ama çok seviyorduk. Öbür çocuklarımız doğduğunda bu olay yinelenmedi. Kocam bana ikinci kızımızın adını Meryem –yani Marie– koymamızı önerdi. Bu ad Müslümanlarda da neredeyse bizdeki kadar sevilen bir ad. Çünkü bildiğiniz gibi onlar için İsa nasıl kutsal bir peygamberse Meryem de bir azizedir. Erkek çocuklarının büyüğünün adını Yusuf koyarlar. Öbür oğullarına Cebrail, yani bizim Gabriel, adını verirler.

– Ya güzel küçük kızınız?

– Onun adı Leyla'dır, ben Lelia diyorum.

Aramızda bir sessizlik oldu.

– Gördüğüm güzel bir aileydi, dedim alçak sesle konuşmayı yeniden başlatmak isteğiyle.

– Ah! Evet! Vaftiz olayı dışında on yıl boyunca hayatımız hiçbir huzursuzluk olmadan devam etti. Ama on yıl sonra ilk büyük acımı yaşadım. Annem kısa süren bir hastalıktan sonra öldü. Sonra benim ne kadar acı çektiğimi görmeden bu dünyadan onu aldığı için Tanrı'ya şükrettim.

"Annemin ölümünden birkaç ay sonra Ferit önemli bir görev için İstanbul'a atandı. Bizi Nişantaşı'nın yeni bir mahallesinde güzel bir eve yerleştirdi. Ama burası artık İzmir değildi. Ah! Hayır!" Hanım içini çekti.

"O zamana kadar Madam," diye devam etti, "bizi gören bir Fransız ailesi olmadığımızı tahmin edemezdi. Bizdeki bir kadın gibi, zengin bir kadın gibi yaşıyordum. Ziyaretler yapıyordum, konuklarımı ağırlıyordum, kocam insanları akşam yemeklerine davet ediyordu. Çocuklar nedeniyle sık sık toplum içine çıkamıyordum ama buna pek önem vermiyordum çünkü evimizde çok mutluyduk!

"İstanbul'da bir sürü küçük sıkıntılar ortaya çıktı. Kocamın Bayındırlık Bakanlığı'nda üst düzeyde bir görevi vardı. Bir yabancı şirketin hesapları ile ilgili yapılan çalışmaları da

denetliyordu. Bu onun Avrupalı ve Türk çevrelerle ilişki kurmasını sağlıyordu. Benim Fransız olmamın işleri kolaylaştıracacağını düşünmüştük ama tam tersine bu sadece yaşamımı zorlaştırdı ve durmadan anlaşmazlıklara neden oldu.

– Nasıl yani?

– Eh işte, ben şeflerin ya da kocamın iş arkadaşlarının eşlerine, Türk kadınlarına ziyaretler yaptım. On yılda onlarla konuşabilecek kadar Türkçe öğrenmiştim, zaten bu Müslüman kadınların çoğu Fransızca konuşuyordu. Ama onlar beni çok soğuk karşıladılar, ancak iki, üç hanım benim nezaketime karşılık verdi. Bana tepeden bakıyorlardı, görmek gerekirdi. Eski bir çiçekçi olduğum, İstanbul'a hayatımı kazanmak amacıyla geldiğim için beni hor gördüklerini öğrendim. Gördüğünüz gibi bu kadınlar ancak tembel, miskin kadınlara saygı gösteriyorlardı. Onlarla arkadaşlık etmek beni pek eğlendirmiyordu ama onların davranışlarına üzülüyordum çünkü Ferit'in bu duruma çok canı sıkılıyordu. Hristiyanlarla da durum pek iç açıcı değildi. Kocaları İstanbul'da her tür iş yapan Pera kadınları da benden çekiniyorlardı çünkü Ferit bakanlıkta çalışıyordu ve onun ne kadar namuslu olduğunu biliyorlardı. Beni bir tür ispiyon gibi düşünüyorlar ve bunu bana hissettirmekten de çekinmiyorlardı. Geriye kalıyordu elçilerin ya da kodamanların, borçluların, bankacıların v.b. eşleri. Onlar için ben sadece değersiz biri, daha kötüsü bir dönektim. Erkeklerle gelince, salonumda örneğin, istediğim kadar erkek olabilirdi. Benim bir dönem ya da moda evi işçisi olmam umurlarında bile değildi. Ben henüz genç, güzel, canlı ve neşeliydim ve rahat bir biçimde konuk edilebildikleri bir evdeydim. Ah! Fransız elçisinden başlayarak hepsini elde edebilirdim; kocamın konumu Ekselanslarının ilgilerini haklı kılıyordu ama bu beyleri hanımları olmadan konuk etmek ne bana ne de kocama uygun gelmiyordu.

"Sonuçta ben İstanbul'da bir çöldekinden daha yalnız, Şeyhülislamın karısından daha kapalı bir Hristiyan olarak yaşadım.

"Ama bu sıkıntılar daha hiçbir şey değilmiş. Büyük kı-

zım, Adile'm on üç yaşına geldiğinde başka sıkıntılar da yaşadım. Ve o zamandan bu yana Madam, ağlamadığım tek bir gün bile olmadı. Size söyleyeyim; bu üzüntüden ölüyorum.

Ve zavallı yurttaşım hıçkırıklara boğuldu.

Onu sakinleştirmeye çalıştım. Sonunda gözlerini sildi, derin derin içini çekti ve yeniden konuşmaya başladı:

– Adile daha on üç yaşındayken güzel bir kızdı. O gün kızımıza bir saat armağan etmiş olan kocam bana biraz kaygılı, üzgün gibi göründü. Onun için terziden büyük bir kutu getirmişlerdi ama ben çocuklara kutuyu açmalarını yasaklamıştım. Kocam bize sürprizler yapmaktan hoşlanırdı. Kutuda kızlar ya da benim için tuvalet eşyası olduğunu düşünüyor ve onun keyfini kaçırmak istemiyordum. Küçükler bize iyi geceler dilemeye geldiklerinde Ferit Meryem'den gidip kutuyu almasını, Adile'den de kanepede yanına oturmasını rica etti. Adile'ye şimdi artık bir kadın olduğunu, dinini bildiğini ve sonuçta on dört yaşına bastığı bugün görevinin ne olduğunu anlamış olması gerektiğini söyledi. Meryem kutuyu getirince kocam içinden mavi ipekten güzel bir çarşaf ve bir peçe çıkardı. Adile gösterinin tadını çıkarmak için çarşafı hemen giydi.

"Ben şaşkınlıktan donakalmıştım. Kızımı çarşafın içine sarılmış görünce çok korktum. İki gözüm iki çeşme ağlamaya başladım.

"Kocam hayretler içindeydi, çocuklar da. Onlara bu çok doğal görünüyordu, hatta Adile bana "ama anne bir gün bunun olacağını pekâlâ biliyordun" dedi.

"Hayır! Bunun bir gün olacağını asla düşünmüyordum. Bana olanaksız gibi görünen bu düşüncüyü birçok kez kafamdan atmıştım. Kendi kendime, her şeyin şimdi olduğu gibi sürüp gideceğini, kızlarımız evlenme yaşına geldiğinde belki de Mısır'a, oradan da Avrupa'ya gideceğimizi söylüyordum kendi kendime, her ne olursa olsun bekleyip görecektik. Ama kocamın, benim Ferit'imın, çocuklarımın babasının, kızlarımıza peçe getireceğini, onları kendi elleriyle bu kefen bezine saracağını, hayır, bunu asla hayal bile edemezdim.

"Bunu asla unutamadım. Bu bana çocuklarımıza ne kadar yakın olduğumuzu düşünsek de kimi zaman onlardan ne kadar uzak olduğumuzu gösterdi. Küçük kızlarım yanımdan hiç ayrılmamışlardı, çat pat konuşmaya başladıklarından beri Fransızca konuşuyorlardı. Onların hiçbir zaman bilgiç kızlar olmalarını istemedim, önlem olarak da eve öğretmen getirtmedim. Ama çocuklarının kendi dillerini, tarihlerini ve çok zor olan yazılarını öğrenmelerine önem veren Ferit onları kendisine sekreterlik hizmeti veren ve bizimle birlikte İzmir'den gelen iyi bir hocaya emanet etmişti. Hoca onlara Kuran da öğretmişti. O sırada çocuklarım için bir hizmetçiden daha fazla bir şey olmadığını, onların kişiliklerini biçimlendirenin hoca olduğunu fark ettim.

"Uzun sözün kısası yine ağlıyordum, Adile çarşafına tümüyle alıştığında daha da acı ağlamaya başladım. Adile yeni bir kişiliğe bürünmüştü sanki. Rahatlamış, kendine güveni artmıştı. Tam bir Müslüman kadını olmuştu. Bir gün ondaki bu değişikliğe şaşırdığımda bana şöyle yanıt verdi: "Ne istiyorsun anne? İnsanın rengi belli olmalı. Hem Hristiyan hem Müslüman olunmaz. Bugüne kadar ne olduğumu pek bilmiyordum. Şimdi biliyorum, Müslüman'ım." Daha on beş yaşına basmamıştı.

"Meryem çarşafa girdiğinde de aynı şey oldu. Yalnızca benim zavallı kalbim parçalandı. Artık iki Müslüman kızım vardı. Akşam güneş batır batmaz evde olmaları gerekiyordu. Onları ne konsere ne tiyatroya götürbildim. Türkiye'den asla kıpırdamamaya mahkûmdular.

"Çarşaflarıyla, Türk kadınlarının zevklerini ve alışkanlıklarını da edindiler: miskinlik ve tembellik alışkanlıklarını. Ah! Bana karşı her zaman nazikler ama onların gözünde pek fazla bir saygınlığım yok, halalarının ve halalarının arkadaşları yanında benim Müslüman olmadığımı unutturmak için kendilerini daha da Müslüman göstermek istediklerini sanıyorum.

Yeniden ağlamaya başladı, konuşması kesildi.

– Ama sevgili madam, dedim ona acısından duyulana-

rak, kızlarınızın çarşafa ve onun getirdiklerine bu kadar rahatlıkla alışması, kaçınılmaza karşı yararsızca başkaldırımlarından daha iyi değil mi?

– Eh! Belki de! Acı çekselerdi çok mutsuz olurum ama hiç olmazsa ortak bir acımız olurdu.

Bir sessizlik oldu.

– Çocuklarımdan sadece biri benden yana: oğlum Ceb-rail. Kız kardeşlerini çarşafı görmek onu çileden çıkarıyor. O Türk'ten çok Fransız. Çevremde benim neler çektiğimi an-layan tek kişi o.

"Şimdi Adile'nin evlenmesi söz konusu. Neredeyse yirmi yaşında: bu ülkede neredeyse yaşlı sayılıyor. Adile ve kız kardeşini incelemek için evimize görücüler geldi, anlıyor musunuz? Evet, bunu gördüm ve hiç sesimi çıkarmadan buna katlandım. Önemsiz kadınlar, bir oğulları, bir erkek kardeşleri var diye benim kızlarımı görmek istediler ve kızlarımı onlara göstermem gerekti. Bunlardan biri Adile'nin kollarını, boğazını, kalçalarını eliyle yoklayıp muayene ettikten sonra ona saçlarını çözdürdü, dişlerini inceledi. Bunların beni alt üst etmemesini mi isterdiniz?

"Sonunda Adile'nin evlenmesi neredeyse kararlaştırıldı. Bu işle halaları ilgilendi. Ben aileyi tanımıyorum. Delikanlı Majestelerinin emir subaylarından biri. Aile İstanbul'da eski bir konakta oturuyor. Eski moda bir yaşam süren bir aile ama bu durum kızımı ürkütmüyor. Hoşuna gitmeyen şeyleri değiştirebileceğini sanıyor. Zavallı çocuk bizim evde her şeyi kendi zevkime göre yönettiğimi görüyor. Babasının bu ülkede ne kadar olağandışı biri olduğunu bilmiyor. Kötü bir hayatı olacak.

– Kim bilir, diye mırıldandım. Kızınızın Türklerin düşüncelerine ve âdetlerine son derece uyum sağladığını söylemiş miydiniz?

– Evet ama düşünmediği birçok şey ona aykırı gelecek, onu incitecek.

Sustu. Uzun bir sessizlikten sonra çok alçak sesle yeniden konuştu.

– Ben mutsuzum ama aslında acımın nedeni çocuklarımla geleceğinden kaygı duymam değil. Bu bende doğan, büyüyen, içimi kemiren bir pişmanlık gibi tanımlayamadığım bir şey. Kendi kendime Hıristiyan ve Fransız olarak kendimkinden daha aşağıdaki bir yaşam için dünyaya çocuk getirmeye hakkım olup olmadığını soruyorum. İşte kızlarım. Onlar Müslüman. Onları bir erkeğin kaprislerinin ya da zevklerinin esiri yapacak bir dine, bir yasaya, bir ülkeye aitler. Kocalarını belki de başka kadınlarla paylaşacaklar, onların kızlarının artık kendilerini bekleyen acıları ya da özlemleri belki de olmayacak. Bu harem kadınları benim torunlarım olacak. Hayır, bana öyle geliyor ki bunları yapmaya hakkım yoktu. Kanımdan olan çocuklarım ruhsal olarak bana yabancılar. Öyle anlar var ki birbirimize neredeyse düşmanız.

– Ama kocanızla buna benzer şeyler hissetmediniz mi?

– Hayır. Bu aynı şey değil.

Ve sustuk. O öyküsünü bitirmişti. Onu nasıl avutacağımı bilmiyordum.

X. Bölüm

Mahallenin Namusu

Reşit paşaların yalısının arkasında bir Türk Mahallesi uzanıyordu, bu geniş alanların yalıyı güzel yazlıkların olduğu yerden ayırdığı söylenebilirdi. Bu iki dünya arasındaki sınır Türk köyünün etrafını çeviren ve onu kibirli bir unutulmuşluğa atan büyük bahçelerin kesintisiz duvarlarıyla çizilmişti.

Bu mahallenin belirgin hiçbir özelliği yoktu: sokakları temizdi; ahşap evleri her zaman sallanıyordu; bembeyaz ve çıplak cami bir yüzyıldan daha eski değildi ve hayran olunacak ne çinileri ne demir işçiliği vardı hatta tek bir halısı bile yoktu. Turistler burayı bilmiyorlardı. Ama merak edilecek hiçbir şeyi olmayan bu mahallenin namusu vardı ve bunun cezasını zavallı kavas Mehmet çekti.

Oranın sakinliği hoşuma gidiyordu. Sık sık bu mahallede gezintiye çıkıyorduk. Bahçenin dip tarafındaki küçük bir kapı oraya açılıyordu. Reşit Paşa'nın kızları kendi toplumsal sınıfları içinde bu mahalleye giden tek hanımlardı.

Mahalle dar sokaklar örgüsünün içinden geçen uzun bir sokaktan meydana geliyordu. Uzun sokak caminin önünde genişliyor orada ortasında bir çeşme olan küçük bir meydan oluşturuyordu.

Bu cami sokağı, tek canlı tek hareketli sokaktı, görünüşü günün saatlerine göre değişirdi. Sabahları mallarını ve terazilerini dengeli bir biçimde taşıyan, kapı kapı dolaşarak çoğu zaman tümüyle hazır yiyecekler getiren seyyar satıcıların bağırmalarıyla cınılardı çünkü Müslüman kadınlar hiç çarşıya çıkmazlar. Tüm evlerden, tüm dar sokakların dibinden beyaz pamukludan kalın tülle sarıp sarmalanmış kadınlar su testileriyle çeşmeye yönelirlerdi. Bazıları dua etmek için camiye girerdi, bazıları ise su kaplarını yere bırakır, mahallede kahve içmek için kendilerini davet etmiş olan önemli hanımlara, hocanın ya da imamın karısına sabah ziyareti yapmaya giderlerdi. Bu iş öğleye kadar sürerdi.

Nezaketimiz ve küçük armağanlarımız bizi bu hanımlarla iyice içli dışlı yaptı. Hocanın saygıdeğer karısının, çocuklu ve kilolu, ağır, hantal, divanına miskince yayılmış, ailesinin kaygılarını, onun yavan pilavıyla hiç yetinmeyen veletlerinin doymak bilmeyen iştahlarını giderme sorumluluğunu Tanrı'nın lütfüne emanet etmiş hanımefendinin sigara gereksinimini karşılıyorduk o da bize mahalleyle ilgili tüm haberleri veriyordu.

Sandalet yapımcısının annesini düzenli bir biçimde ziyaret ediyorduk: zayıf, rengi zeytine çalan, sert görünen saygıdeğer bir kadındı, daha iyi günler görmüş olduğunun unutulmasına asla izin vermezdi. Örnek alınması gereken oğlu küçük dükkânından sadece alışveriş yapmak için çıkıyordu. Su getiriyor, ateşi yakıyor, evin tüm gereksinimi ile uğraşıyordu. Neşeli yüzü, biçim verdiği sarı ve kırmızı derilerin üzerinde güneşin batışındaki ay gibi görünüyordu. Köyde öykücü olarak büyük bir üne sahipti.

Gece bekçisinin karısı ve kızıyla, özellikle de arzuhalcinin annesi Zehra ile aramız daha iyiydi, yörenin en ünlü kadınlarından biriydi, oğluna gösterilen büyük saygı ona da gösteriliyordu. Oğlu Lütfi çok bilgili biri olarak tanınıyordu çünkü herkesten daha hızlı yazıyordu ve en zor söylenebilecek şeyler için gerekli en nazik sözcükleri hiç düşünmeden buluveriyordu. Eskiden biraz okumuş olmalıydı ama aldır-

mazlık, çalışmaktan korkma ve kendinden sevimli bir biçimde hoşnut olma ona bu iyi para getiren çok rahat mesleği seçtirmişti.

Lütfi alafranga saatle²⁰ dörde kadar perdeyle ikiye bölüp bir tarafını büro olarak kullandığı tek odalı evlerinde mektup yazıyordu. İşlerini ona yaptırmak için çok uzaklardan geliyorlardı. Kapısında her zaman beş, altı kişi bekliyordu. Erkekler sessizce sigara içiyor, feracelerinin içine iyice sarınmış kadınlar yüzlerini özenle gizliyorlardı. Ama bekleyen olsun olmasın Lütfi saat dörtte yazıhanesini kapatıyor nargilesini yakıyordu.

* * *

Öğle namazıyla birlikte mahalleye sessizlik ve huzur iniyordu, dinginlik öyle derindi ki okuldaki sınıflarda Kuran heceleyen çocuk seslerinin hafif mırıltısı fark ediliyordu. Bu saat gece bekçisinin karısı Rabia Hanım'ın, berberin karısı Safidil'in, sandaletçinin annesi Hatice'nin ve Zehra'nın, Hoca'nın iriyarı karısı Ayşe Hanım'ın evinde her zaman toplanmışlardı. Saat, tahta nalınlarının tıkırtısı uyuklayan sokağı dolduruyordu.

Biz de sık sık bu toplantılara katılıyorduk. Ayşe bize böğürtlen şurubu, küçücük fincanlarda çok hafif kahve ikram ediyordu. Çok sert bir divana oturuluyordu, ayaklı gazete olan bu hanımlar haberleri yorumluyorlar, komşularının hayatını titizlikle gözden geçiriyorlardı.

Ama saat dörtte konuşma ne kadar ilginç olursa olsun kalkıyorlar, uzun zaman kıvrılıp kalmış olmaktan uyuşmuş bacakları ile Zehra'nın evine gidiyorlardı, anlatılan öyküleri dinlemek için her Allahın günü mahalle orada toplanırdı. Sadece şişman Ayşe Hanım, sanki deniz çekildikten sonra ortada kalmış bir gemi enkazı gibi minderlerine yapışır kalırdı. Lütfi ve annesinin oturdukları büyük odada bir tarafta erkekler, önlerinde nargileleri ile hasırların üzerine çömelirlerdi, kadınlar ise öte tarafta, bir perdenin arkasında toplanır-

lardı. Dinleyiciler kimi zaman öyle kalabalık olurdu ki sokağın ortasına kadar taşarlardı. Sandaletçi Hasan'ın öykülerinin oraya çektiği çevre halkı, her zamanki dinleyicilere karışmazlardı. Çünkü bu mahallenin yerlileri kendilerinden olmayan herkese kuşkuyla bakardı.

* * *

Reşit Paşa'nın kavası yabani Mehmet caminin sokağında doğup büyümüştü. Sonra da çıkıp gitmiş, köyünün onu unuttuğu gibi o da köyünü unutmuştu. Ama zengin bir paşanın güvenilir adamı, kapıcısı olarak yaldızlarla süslü bir İstanbul takımı giyip beline kılıcı takıp geri döndüğünde mahalle onu tanımış ve bu parlak çocuğu benimsemişti. Mehmet kırk beş yaşındaydı, olgunluk çağına gelmişti. Kendine güvenli kararlı duruşu, kazaklar gibi uzun boyu, savaş başarılarını açıkça belirten destansı bıyıkları vardı, kuşkucu ve ürkütücü gözleriyle dört bir yana bakıyordu.

Reşit paşaların evinde hizmetçiler ve köleler onun karşısında titriyorlardı.

Ama akşam evine döndüğünde kavas Mehmet korku salıcı aletini kapıda bırakıyordu. Yeniden yirmi yaşındaki genç ve güzel karısı Naile'nin ve onlarla birlikte oturan annesinin son drece alçakgönüllü hizmetkârı oluyordu.

Mehmet bu iki kadını köyün en iyi evlerinden birine, arkasında bir bahçesi olan ender evlerden birine yerleştirmişti. Tüm kazancını her zaman getirip Naile'ye veriyordu, Naile de her zaman bunu tırnaklarına kına yakmadığı zaman sabahdan akşama kadar takıp takıştırdığı incik boncuk satın almak için kullanıyordu.

Kavas Mehmet'in mahallenin yabancısı olan, bu nedenle de nereden geldiği bilinmeyen karısına mahallede kötü gözle bakılıyordu. Naile herkesten uzak yaşıyor, komşulardaki toplantılara da ancak yeni süslerini ve yeni incik boncuğunu göstermek için gidiyordu. Dedikodular onu ilgilendirmiyordu. Ama İstanbul'dan ziyaretçileri oluyor ve o günler bahçe-

den kahkahalar ve şarkılar duyuluyordu. Bu çok kötü bir etki yapıyordu ve işte dedikodular dolaşmaya başlamıştı bile. İstanbul'dan onu görmeye gelen kadın arkadaşlarının hepsi kadın arkadaş değildi. Mehmet'in her zamankinden daha erken eve döndüğü bir gece bir erkek gölgesi duvarın üstünden kaçmıştı. En azından böyle olduğu söyleniyordu.

Ayşe Hanım'ın evindeki toplantılarda Naile'nin davranışı, hocanın karısı, gece bekçisinin karısı ve sandaletçi Hasan'ın annesi tarafından sert bir biçimde eleştiriliyordu. Ama sakınlı kadınlar olarak gözlemlerini ve eleştirilerini kendilerine saklıyorlardı. Erkekler daha fazla huzursuzdu. Naile'nin kavas Mehmet'i aldatması düşüncesi onları öfkeliyordu. Mahallelerinin en önemli kişisine böyle bir haksızlık yapılmasından tüm erkeklere de rahatsız edici bir pay çıkıyordu. Kendilerini biraz suç ortağı gibi hissediyor, karılarına, cezalandırılmayan bir skandalın can sıkıcı örneğini veren bu budalaca güveni nedeniyle Mehmet'e kızıyorlardı.

Ona durumu haber vermeyi kararlaştırdılar. Mehmet imzasız bir mektup aldı, öfkeli ve eve koştu. Naile iri üzüm-leri ve yağlı koyun kıymasını patlıcanların içine dolduruyordu. Bu kocasının en sevdiği yemektir, dolmaydı. Naile kolları çıplak halde yemek pişiriyor, boynu kiraz rengi ince muslinin altından hafifçe belli oluyordu. Bu güzel görünüm ve dolmanın nefis kokusu Mehmet'i yumuşattı ama mektubu düşününce tüm öfkesi geri geldi.

– Söyle bana alçak kadın, bu yaptığın Tanrı'dan ve kocasından korkan namuslu bir kadının davranışı mı, diye bağırdı.

Naile gözlerini fal taşı gibi açtı.

– Komşuları utandırıyorsun, dostlarımla beni senin namussuzluğundan haberdar etmesi gerekti.

Naile bir kaha attı ve bıyıkları titreyen korkunç Mehmet'e sevimli bir biçimde yaklaştı.

– Soylu efendim, sen o kadar iyi kalplisin ki kötülüğü hiç görmüyor ve temiz saf karından kuşkulandırmayı yeğliyorsun... Sana haber verildiğini söylüyorsun ama sana haber veren kim? Bu sadık dostun adı ne?

– Bilmiyorum, diye yanıt verdi Mehmet.

Naile daha çok güldü.

– Mahalledeki birçok erkek senin sevgiline göz dikti sevgili kocacığım, ben onları yapmam gerektiği gibi reddettim, şimdi senden intikam alıyorlar.

Mehmet dişlerinin arasından homurdandı, Naile elleriyle yüzünü örttü

– Gerçek bu ama sen bana inanmıyorsun efendiciğim, ben çıkıp gitmeye ya da senin hoşuna gidecek her cezayı çekmeye hazırım.

Ve hıçkırığa hıçkırığa ağladı.

O zaman Mehmet inandı.

Gece kayınvalidesi kızının yanından hiç ayrılmadığını söyleyerek onu ikna etmeyi başardı. Mehmet imzasız mektubu ateşe attı.

Sonraki günlerde başka mektuplar da aldı. Bu mektupları akşamları mahallenin erkeklerinin toplandığı küçük kahveye götürdü, göz göre göre, küçümseyerek bu mektupları kendisinin ve komşularının sigaralarını yakmakta kullandı.

* * *

Birkaç gün sonra gece bekçisi, kavas Mehmet ile ciddi bir görüşme yaptı. Ona zayıflığının ne kadar onur kırıcı, körlüğünün mahalle için, namuslu insanların mahallesi için, törelerinin Tanrı'ya şükür temiz, ahlaklarının dürüst kaldığı bir mahalle için ne kadar aşağılayıcı olduğunu açıkladı.

Güzel karısından hiç ayrılmak istemeyen, bıyıkları her zamankinden daha tehdit edici görünen kavas Mehmet had-dini bilmez bekçiye döndü, ne yapacağını herkesten daha iyi bildiğini söyledi. Sonra başı dik, eli kılıcında Naile'nin yanına gitti.

Bekçi görüşmenin sonucunu mahallenin erkeklerine anlattığında genel bir hoşnutsuzluk oldu, Mehmet'e karşın onu inandırmaya karar verdiler. Mahallenin namusu bunu gerektiriyordu.

Sandaletçi Hasan ve annesi sokağın ucundan Mehmet'in evini gözetlemekle görevlendirildiler. Gece bekçisi bahçe tarafında nöbetçi birlikleri kurdu. Komşu çömlekçinin avlu duvarına mazgallar açıldı. Güneşte kuruyan testilerin ortasında bir hasırın üstüne çömelmiş kendi halinde sigara içenler birbirini izledi.

Naile ve annesi hiçbir şeyden kuşkulanmıyorlardı, karısı tarafından her zamankinden daha iyi karşılanan, kayıinvalidesinin her zamankinden daha iyi davrandığı Mehmet, konusu olduğu bezdirici soruşturmadan kuşkulanacak son kişiydi.

Oysa sandaletçi Hasan'ın öyküleri ve şaklabanlıklarıyla dinleyenleri her zamanki gibi kendinden geçirdiği saatte Zehra'nın evine gittiğimiz bir gün birden o zamana kadar son derece dikkatli olan toplulukta iyi saklanamayan bir hareketlilik fark ettik. Erkekler öykücünün anlatılarıyla ilgilenmiyorlardı. Kadınlar perdelerinin arkasında fısıldanıyor, dudaklarını ısıyorlardı. Sadece Naile'nin bu tür toplantıları asla kaçırmayan annesi en önde bütün dikkatiyle dinliyordu.

İçeri küçük bir çocuk girdi, perdenin köşesini kaldırarak öykücünün annesine bir şeyler fısıldadı, hanım hemen yerinden kalktı ve dışarı çıktı. Öbür kadınlar da peşinden gittiler.

Gece bekçisi kapıda göründü, arzuhalci Lütfi'ye ve mahalle esnafından iki kişiye daha gelmelerini işaret etti, üçü birden ayağa kalktı ve salondan çıktı. Soğukkanlı Hasan anlatısını sürdürürken kadınlar ve erkekler yavaş yavaş dışarı süzöldüler. Ama Mehmet'in kayıinvalidesi hiçbir şeyin farkında değildi ve kahkahalarla gülüyordu.

– Bir şeyler oluyor, dedi Hamide, biz de ötekiler gibi yapalım, gidip görelim.

Sokakta kadınlar adımlarını hızlandırmışlardı, art arda sandalet yapımcısının küçük evine giriyorlardı. Onların pencerelerin parmaklıkları arkasına yığıldıkları tahmin edilebiliyordu. Erkekler Naile'nin evinin önünde toplanıyor ve sessiz grupları git gide kalabalıklaşıyordu.

Birden kapı açıldı, ağlama sesleri ve bağırışlar duyuldu.

Önce gece bekçisi Sadi ve caminin imamı töreyi koruyanların gösterişli edasıyla ortaya çıktılar, sonra bir polis, mahalle-den iki erkek, yoğurtçu ve helvacı, yirmi beş otuz yaşlarında, bir bakanlık memuru gibi iyi giyimli ve güzel iri kıyım bir adamı her biri bir kolundan tutarak geldiler. Adamın yürekler acısı bir suratı vardı. Koluna yapışmış onu bırakmayan iki kişi onu cami tarafına imamın oturduğu eve doğru sürüklediler ve adam orada kayboldu.

Onlar geçerken erkekler homurdanıyordu ama hiçbiri tehdit eder gibi bir harekette bulunmadı.

O sırada Naile'nin artık gülmeyen annesi aceleyle geldi, sağına soluna bakmadan eve girdi.

Hasan'ın parmaklıklılı penceresinden dramı izliyorduk. Birden homurdanmalar kesildi, büyük bir sessizlik oldu, sonra koşarak yaklaşan sandalet sesleri duyuldu, bir grup çocuk koştu, arkalarından Mehmet belinde kılıcı, öfke dolu gözleri, ürkütücü bıyıkları ile ağırbaşlı bir biçimde ilerliyordu. Gece bekçisi onu görür görmez karşılamaya gitti ve anlattıklarına destek olan tanıkların ortasında ona karısını, evet, karısını, Naile'yi ve suç ortağını kapıyı açan çilingiri duyamayacak kadar iğrenç günahlarının içine batmış olarak bulduklarını anlattı. Seferi yöneten imamın sesi iki suçluyu korkudan yerinden sıçratmıştı çünkü imam onlara Peygamberin ayetlerini anımsatmıştı: "yetişkin yaşta günah işleyenler cehennemin girişinde intikam meleği tarafından yakalanacaklar, melek onları ateşten bir zırhın içine koyacak, bir dakikada kül olacaklar, külden bir dağ oluşacak." Naile başını giysisinin içine saklamıştı, rengi bembeyaz olan çapkın da ahlak temsilcilerini hiç karşı koymadan izlemişti.

– Kim o adam, diye sordu Mehmet.

Bekçi adamın adını bilmiyordu.

– İstanbul'dan biri.

Ama polis memuru yaklaştı ve Mehmet'e kuşkusuz hiçbir şiddet göstermemesini salık verdi. Mehmet hiç yanıt vermedi ve yanında polis, bekçi ve imamla evine girdi. Kalabalık bekledi.

Kalabalık uzun süre bekledi. Alacakaranlık inerken bekçi ve polis memuru dışarı çıktı. Herkes onların yanına koştu. Mehmet'in son derece düzgün davrandığını söylediler. Suç işlenen odaya girdiklerinde Naile utancını annesinin kollarında saklıyordu, Mehmet kollarını havaya kaldırmış ve üç kez "boş ol, boş ol boş ol" diye bağırıyordu. Boşanma ilan edilinceye dek imam Naile'yi evine almayı önermişti. İki kadın sokakta toplananların karşısına çıkmaya cesaret edemeyerek bahçe kapısından gizlice çıkıp gitmişlerdi. Kavas Mehmet şimdi kendisini yürekliliği nedeniyle kutlayan dostlarının ortasında yalnızdı. Çapkına gelince, o çoktan kaçıp gitmişti.

Durumdan hoşnut olan kalabalık dağıldı ama yaşlılar arasında eskiden yasanın öngördüğü yüz sopayı artık ırz düşmanına uygulayamadıkları için yüksek sesle pişmanlıklar dile getiriliyordu.

Ertesi sabah kavas Mehmet yeniden işine döndü. Terslik çalıştığı evde biliniyordu ama kimse ona bu konuda tek söz etmeyi göze alamadı. Zaten o da iyi Rum ve Ermeni kadınlara ve kölelere karşı her zamankinden daha katı daha kaba davrandı.

Haftalar geçti. Asık suratlı ve karamsar, bıyıkları düşmüş Mehmet sıkılıyordu, sonunda Hamide'ye Naile olmadan yaşamaya alışamadığını söyledi.

– Pekâlâ, dedi Hamide, o zaman onunla yeniden evlen.

Ama yasa bunu yasaklıyordu çünkü düşünmeden acele etmiş, kalıplaşmış kesin sözler ağzından çıkmıştı bir kez. Onunla yeniden evlenebilmesi için Naile'nin bir başkasıyla evlenmesi ve sonra boşanması gerekiyordu. Yasa yasaydı.

– Olsun, dedi Hamide şaşkınlıkla. O zaman çapkınla evlensin!

– O olmaz, diye kükredi Mehmet.

Elinin altında çok sadık çok emin bir dostu, kendisi kadar güvendiği dürüst bir Arnavut astsubay vardı. Belki de işler çözümlenebilirdi. Mehmet'e Naile'nin yaptığından pişmanlık duyduğu söylenmişti.

Ve iş çözümlendi.

Düğün boşanmadan dört ay sonra oldu. Kavas Mehmet harcamaları yaptı, biz de Naile'nin geçici kocası Arnavut Ali'nin kız kardeşinin küçük evinde yapılan düğünde hazır bulunduk. Müzik, karagöz vardı, şekerler sunuldu, Naile ilk ve gelecekteki kocasının eli açıklığına borçlu olduğu küçük yaldızlı güneşler serpilmiş mavi Bursa ipeğinden çok güzel bir elbise giymişti. Ali'yi şöyle bir gördük. Otuz yaşlarında güzel bir çocuktı, bize öyle güzel göründü ki Mehmet'in en azından ihtiyatsız davrandığını düşündük.

Yeni evlilerin Ali'nin kız kardeşinin evinde kalmaları, düğünden bir ay sonra –kötü yorumlara yol açılmaması, hiç kimsenin bunu dini yasalar tarafından reddedilen çözümlerden biri olduğunu düşünmemesi için bir ay sonra– boşanmak için başvurmaları uygun görülmüştü. Naile'nin annesi Mehmet'e tüm bu süre içinde kızını yakından gözetim altında tutacağı ve bir an bile yanından ayrılmayacağı sözünü vermişti.

Bu serüven süresinin son günü geldiğinde Mehmet neşe içinde gerekli yöntemler konusunda görüşmek ve teşekkür etmek için Ali'nin evine geldi. Sekiz gün önce Arnavut Ali'nin yurtiçindeki bir alaya aktarılmayı sağladığını ve gittiğini, ama yalnız gitmediğini öğrendi. Naile Arnavutlardan hoşlanıyordu.

Namusunu yeniden yitirmekten korkan mahalle sonunda rahat bir nefes aldı.

XI. Bölüm

Köle

İstanbul'un karşısında Anadolu yakasında Fransız rahibelerin büyük kuruluşunu sık sık ziyaret ediyordum. Bunlar gönüllü rahibelerdi. İstanbul'a onlarca yıl önce çok küçük bir anapara ve büyük bir iyi niyetle gelmişlerdi. Başlarında çok ilginç bir kadın vardı. Sessiz sedasız, yeni Haydarpaşa mahallesinde basit bir Türk evine yerleşmişlerdi, burası Anadolu demiryollarının yapılmasıyla kalabalık bir dış mahalleye dönüşmüştü. Bu nedenle de okuldan ve sağlık kuruluşundan yoksundu. Rahibeler bir çırpıda her şeyi düzenlemişlerdi. Rahibelerin çalışmaları eğitici olduğu halde manastırların en azından yararsız gibi görüldüğü bir zamanda onların çabalarının öyküsünü anlatmak istemiyorum ama Haydarpaşa rahibelerine karşı ne kadar büyük sevgi dolu hayranlık beslediğimi itiraf etmeliyim. Onlar modern din tarikatının idealini gerçekleştiriyorlar. İnançları çağımızın anlayışına uygun. Kurallarının ilki en geniş en gelişmiş anlamıyla her zaman gösterdikleri merhamet. Ah! Yüce gönüllü cesur rahibeler! Hüzünlü insanlığımızı o güzel ruhlarıyla nasıl da süslüyorlar! Başrahibe Michaële'nin yoldaşları, Fransa'nın iyi askerleri!

İstanbul'da kaldığım dönemde rahibelerin ilk zamanlarda kaldıkları konakları yetersiz olduğu için onlara yanların-

daki iki konut da eklenmişti. Burası Türk mahallesinin ortasında *kafesli* üç evdi, rahibelerimiz demir parmaklıklara dokunmadılar. Burada her inançtan ve her ulustan Rum, Ermeni, Latin, Musevi ve birkaçı da Müslüman iki yüz elli küçük kız Fransızca eğitim görüyorlardı. Tek başına yürümeye başlar başlamaz çocuk yuvasına giriyor, Türkiye'de kurulmaları başrahibe Michaële'in hayır işlerinin en hayırlısı olan meslek okullarından ya da ev idaresi okullarından birine yönelmezlerse sınıf sınıf ilerleyip ilkokul diploması alıyorlardı.

Okul parasız değildi ama bilginin henüz incik boncuk kadar değerli olmadığı bir ülkede olması gerektiği gibi çok ucuzdu. Ayda dört franktan altı franka kadar ücretle küçük bir memurun, devlet görevlisinin, tüccarın kızı burada kendi anadili ve Fransızcanın yanında matematiği, tarihi ya da Almanca'yı daha sonra da nakış işlemeyi, çamaşır yıkamayı hatta yemek yapmayı bile öğrenebiliyordu. Bu küçük sanatlar Levantenler tarafından pek önemsenmiyordu, Rahibeler bunları ders programlarına koymak ve kabul ettirebilmek için büyük çaba ve beceri harcadılar. Hatta girişimci olan Başrahibe Michaële için ücret karşılığı yapıldığı bir dikiş işliği bile kurdu.

Rahibelerimiz sadece iyilik yapmayı düşünüyorlar, ibadetleri kimseyi ürkütmüyor. Onların dürüst ve soylu vicdanları olduğu, başkalarınınkine de saygılı davrandıkları biliniyor, bu nedenle de en fanatik Museviler, en dikkafalı Ortodokslar hatta bazı Müslümanlar da çocuklarını seve seve onlara emanet ediyorlar.

Başrahibe Michaële manastırda yoksulların hastalıkları nedeniyle başvurdıkları ve parasız ilaç aldıkları bir de dispensar kurdu. Rahibeler ağır hastaları evlerinde ziyaret ediyorlar. Bu tür yardımseverlik Türkiye'de bilinmiyordu. Müslümanların iyilikseverliği pek açık değil. Rahibelerimiz Haydarpaşa'da ve çevresinde büyük saygı görüyorlar. Ama özellikle Türkler, yoksul Türkler tarafından çok seviliyorlar. Ailelerin özel yaşamlarına girmek için çağırılmayı bekliyor, bu nezaketin güven verdiği Müslümanlar onlardan gönül rahat-

lığı ile yardım istiyorlar. Hasta çocuklarını ve karılarını onlara gönderiyorlar. Onların kendilerini ziyaret etmesini bekliyorlar. Rahibeler gece gündüz halkın saygısı, gece geç saatlerde içtenlikle kendilerine yardım etmeyi öneren ve onlara eşlik eden gece bekçisinin koruması sayesinde rahatlıkla dolaşabiliyorlar.

* * *

Rahibe Hyacinthe'in hasta Müslümanları ziyaretlerine sık sık onunla birlikte gittim. Dayanıklı ve gururlu olmaları, hayata karşı gösterdikleri soylu soğukkanlılıkları, ölümün karşısında korumayı bildikleri güzel duruşları nedeniyle bu Türk halkını seviyorum. Acı çektikleri evlerde çok şey öğrendim. Çok az önemi olan insanlar daha gizemli oluyor, kimi zaman ölecekleri anda açıkladıkları şeyler bizi hayrette bırakıyor. Bu insanlardan birini tanıdım: öyküsü çok dokunaklıydı.

Bu kadın kaygılı, meraklı ve mutsuz biri değildi. Büyük bir gece kuşunun toprağı sıyırdığı anda kanadıyla dokunduğu çiçeği kırması gibi aşkın hafifçe dokunup kıldığı çok tatlı bir kadıncağızdı.

Sokağın dibinde bol salkım çiçeklerinin altında sallanan ahşap evdeki bu verem hastasını sık sık görmeye gidiyorduk. Adı Saadet Hanım'dı. Başka yoksul insanların da oturduğu evin üst katında iki küçük odada kocasıyla birlikte kalıyordu. Evinde ağırbaşlı bir yoksulluk vardı ve hiçbir şey karamsar görünmüyordu. Yerler ve duvarlar Müslüman temizliğinin parlak beyazlığıyla ıslıl ıslıldı. Türk modasına göre üst üste yığılmış birçok şilteden oluşmuş hasta yatağı, giysilerin sıkıştırıldığı boyalı tahtadan bir sandık ve küçük bir divan dışında hiç mobilya yoktu. İkinci odada bir mangal, çevresinde pişmiş topraktan birkaç mutfak eşyası, bir nargile, bir namaz seccadesi, camideki gibi alçak bir sehpa üzerinde büyük bir Kuran vardı.

Ziyaretlerimizi sabahları yapıyorduk. Ne kadar erken saatte gidersek gidelim küçük evin odaları süpürülmüş, ortalık toplanmış, küpler suyla, mangal közle dolmuş olurdu.

– Komşularımız, diye mırıldanırdı yoksul Müslümanların kardeşlik duygularını bilen rahibe.

Saadet Hanım bizi hanımefendi davranışlarıyla ve güzel bir gülümseme ile karşılardı. Onu kaldırır divana oturturduk. Rahibe yatakları düzeltir ben manastırdan getirdiğimiz et suyunu ısıtırdım. Sonra onun temizlik ve banyo işlerine başladık, boynuna asılmış küçük deri keseyi o zaman gördük.

– Muska, dedi rahibe bana alçak sesle.

Saadet Hanım'ın bize daha yorgun görüldüğü bir gün öğleden sonra onu görmek için yeniden evine gittim. Bana kapıyı tanımadığım yaşlı bir adam açtı. Bir hoca mantosu giymiş, sarık takmıştı. Yüzü ciddi, neredeyse soylu, bakışları sakindi. Onun Saadet Hanım'ın kocası olduğunu anladım: adı Nurettin'di. Beni selamladıktan sonra ikinci odaya geçti, biraz sonra oradan Kuran okuyan bir sesin yükseldiğini duydum.

Hastayla yalnız kaldım. Türkçe konuşamadığım için ona gülümsüyordum. Birden Saadet Hanım elimi tuttu ve fısıldadı:

– Teşekkür ederim Fransız Hanım.

– Nasıl olur! Siz Fransızca konuşuyorsunuz, dedim. Gözlerini kısıtı ve alçak sesle şöyle dedi:

– Evet, biraz. Eskiden çok konuşurdum... Çok eskiden.

Ve çukur yanaklarına iri gözyaşları süzülüp indi.

– Fransızca konuşmayı sever misiniz?

– Evet. Bu bana eskileri anımsatıyor.

Yarı yarıya unutulmuş bir dilde olduğu gibi duraksayan bir sesle konuşuyordu.

– Ama Fransızca'yı ne zaman öğrendiniz?

– Çok zaman önce. Küçükken.

Saadet Hanım kesik kesik tümcelerle hayatını anlatmaya başladı. Kendini dile getirmekten duyduğu mutluluğu görünce ben de ona sorular sordum. İyi anlaşılmayan Fransızcasına yardımcı oldum. Böylece yaşam öyküsünü yeniden oluşturabildim.

Saadet bir köle tacirinin İstanbul'a getirdiği küçük bir Çerkez kızıydı. Hangi yıl olduğunu söyleyemiyor, kaç yaşında olduğunu bilmiyor. Sadece Abdülaziz'in hükümdarlığının sonlarına doğru olması gerektiğini anımsıyor. Bir paşa onu kızı için satın almış. Paşa Anadolu yakasında Boğaz'ın kıyısında Beylerbeyi'ne yakın büyük bir sarayda oturuyormuş. O zamanlar köleler zengin Türk ailelerinin lüksüymüş. Sayıları, güzellikleri, tuvaletlerinin zarafeti, davranışlarının kusursuzluğu İstanbul'un büyük evleri arasında bir rekabet yaratıyormuş.

Paşanın kızının yanına yerleştirilen Saadet, onunla aynı eğitimi almış, o dönemde bu eğitim oldukça ilkelmiş. Onlara okuma, yazma, Kuran okuma öğretilmiş. İmparatoriçe Eugénie'nin ziyareti bizim dilimizi Türkiye'de moda haline getirdikten sonra Paşanın haremine öğretmen olarak getirdiği, İstanbul'a ne zaman ve nasıl geldiği bilinmeyen yaşlı iyi bir Fransız kızıyla Fransızca çalışmışlar. Zaten Saadet modern değildi. Cahildi ve son derece saf bir ruhu vardı. Ama hayatı ziyaretler ve törenlerle geçen o zamanın kapalı güzel kadınlarının seçkin davranışlarına sahipti. Kahve ve şerbet ikram etme, güzel selamlarını tüm saygı derecelerine göre ayırma sanatını biliyordu. Ut çalmayı, dans etmeyi, şarkı söylemeyi, uzun öyküler anlatmayı da biliyordu. Sonuçta hoşla gitmeyi biliyordu.

Çocukluğu mutlu geçmişti ama on beş yaşına basar basmaz sıkıntılar da başlamıştı.

Paşanın küçük bir kente benzeyen sarayı eski âdetlere göre tüm aileyi içinde barındırıyordu. Anne, küçük erkek kardeşler, boşanmış ya da kocası ölmüş dul kız kardeşler, evli kızlar, tüm bu geniş aile paşanın yasalarına göre yaşıyordu.

Genç efendisi Emine evlendiğinde Saadet on altı yaşındaydı. Düğün parlak oldu. Yeni evlilere de konağın içinde bir daire verildi. Emine'nin ailesinin baş kalfası olmuş olan Saadet bu nedenle sarayın içinde efendisinin kalabalık anne babalarına haber getirip götürdüğü için daha özgürce dolaştı. Böylece paşanın en genç erkek kardeşi güzel Cemil'in sözlerini duyma fırsatı oldu.

Bana kalırsa Cemil'in kadınların kalbiyle oynamakta usta o güzel haylazlardan biri olduğundan kuşku yok. Ama Saadet Hanım son saatlerinde hâlâ onunla ilgili kuruntulara kapılıyordu. Bu adın titreyen dudaklarından her zaman sevgiyle çıktığını duydum, bu adı söylediğinde ağzında bir gülümseme belirliyordu.

Cemil ve Saadet bir yaz boyunca seviştiler. Ama sonbaharda genç adam İstanbul dışına gönderildi. Saadet tek başına ve korku içinde kaldı çünkü hanımı ona bir koca aramaktan söz ediyordu.

Çok geçmeden Cemil'in yokluğu artık tek kaygısı değildi: anne olacağını anlamıştı ve çocuğu için korkuyordu. Durumunu olabildiğince sakladı. Cemil'e yazmıştı ve her gün onun dönüşünü bekliyordu. Ama Cemil dönmedi ve ona hiç yanıt vermedi.

Harem sonunda olayı öğrenince büyük bir skandal oldu. Yaşlı anne, gelinler, evli kızlar, yaşlı köleler suçluyu sorguya çekmek ve yargılamak için kurul halinde toplandı. Kendisini aldatanın adını vermemek ne büyük suçtu! İtiraf ettirmek için ona işkence yaptılar. Tehditler, yemin ettirmeler, uzun süre aç bırakma gibi her yolu denediler. Sarayda sekiz-on erkek vardı... Hangisi kendisine ait olmayan bir köleyle yatmaya cesaret etmişti? Bu nedenle iyice cezalandırılacaktı, zaten ne olursa olsun köle satılacaktı. Kocalarının töreye uygun odalıklarına katlanmaktan rahatsız olan kadınlar sevinç içindeydiler çünkü erkeklerden biri –ki her kadın bunun kendi kocası olduğunu düşünüyordu– yapmaya cesaret ettiği yasa-ya aykırı davranışı nedeniyle kadınlar tarafından cezalandırılacaktı. Köle satılacaktı. Hizmetçiler tarafından yetiştirilecek çocuk bir piç olacaktı. Bir çocuk için yasadışı olabileceği tek durum annenin babaya satılmış, armağan edilmiş ya da babayla evlenmiş olmamasıydı.

Saadet sonunda Cemil'in adını verdiğinde kurtulduğunu sandı. Kadınlar kurulunun kararı daha da acımasızdı. Yaşlı annenin en küçük çocuğu Cemil sadrazamın kızı ile evlenmek üzereydi.

Köle sıkı koruma altında sarayın uzak bir köşesine sürüldü. Demir parmaklıklı ve kapalı oda bir hapishaneye benziyordu. Saadet'in çocuğu bu hapishanede doğdu. Bebeği alıp götürdüler. Yorgunluk ve acıdan bitkin düşmüş, bilinci hâlâ yerine gelmemiş anne çocuğunu göremedi bile.

Öyküsünün bu noktasına gelince Saadet Hanım ağladı.

– Yavrumu kucaklayamadım bile, diye mırıldandı.

Uzman kadınlar tarafından son derece özenle tedavi edilmiş, bedeninin güzelliği korunmuştu. Birkaç hafta sonra satılmak üzere özel bir esir pazarına götürüldü.

* * *

Saadet'e bakıyordum: artık yaşı belli olmuyordu. Ama gençliğini anımsattığımda çukur yanakları eskisi gibi doluyor, menekşe rengi gözlerinin hâlâ aydınlattığı küçük yüzü tam oval biçimini alıyordu. Uzun süre kına kullanımıyla koyulaşmış altın renkli, bakımsızlığına karşın güzel saçlarında kırçılar görünüyordu. Burnu inceydi, ağzı zayıflıktan büyümüştü ama dişleri her zaman güzel ve bakımlıydı. Böylesine yoksunluk içindeki bu kadında her şey soylu Çerkez ırkını açığa vuruyordu.

Saadet'i her gün ziyaret etmeyi alışkanlık haline getirdim. Her zaman yanında olan kocası onu özveriyle tedavi ediyordu. Beni gayet nazık bir biçimde karşıladıktan sonra çekiliyordu.

Benimle yalnız kalan Saadet Fransızca konuşmaya başlıyor ve bana hayatını anlatıyordu. O zavallı yüreğinde ne kadar hüznü birikmişti.

Kendisini götürdükleri pazarda uzun süre kalmamıştı. Hatta ertesi gün bir alıcı çıkmıştı: Bu Nurettin Hoca'ydı.

Nurettin Saadet'i çocukluğundan bu yana tanıyordu. Paşanın çocuklarına Türkçe, yazı, din dersleri vermişti; küçük köle onun en iyi öğrencisiydi. Emine ve Saadet'in öğrenimleri sona erince Hoca öğretim verdiği çocukların çocuklarına

okuma, yazma öğretmek ve kutsal ayetleri ezberletmek için saraya gelmeye devam etti.

Böylece Saadet'in başına gelen felâketi öğrendi. O zamanlar karısı ölmüştü, duldu ve bir kenarda biraz parası vardı. Saadet'i ucuza satın aldı çünkü Saadet artık çok para istenecek kölelerden değildi. Hoca onu tüm serveti olan yüz liraya satın aldı.

Nurettin Saadet'i küçük evine götürdü. Yol boyunca ona tek söz söylemedi. Saadet büyük bir utanç içinde onu izliyordu. Cemil'den başka biri tarafından satın alınması gerektiğine göre umutsuzluğuna karşın ona her zaman iyi davranmış olan bu dürüst insana ait olmasının daha iyi olduğunu düşünüyordu.

Eve vardıklarında Nurettin ona feracesini, gri yünlüden sade feracesini çıkarmasını emretti ve onunla tatlı bir sesle konuştu. Ona çok acıdığını, iyi bir insan olursa onu seveceğini ve hayatını güzelleştireceğini söyledi. Evet, Saadet sadece iyi ve sadık olacak ve birlikte mutlu yaşayacaklardı. O Nurettin'in yaşlılığını güzelleştirecek, Nurettin de ona hayır dua edecekti.

O sırada Saadet on yedi, Nurettin kırk yaşında olmalıydı. Nurettin ona o zaman çok yaşlı görünüyordu.

Yeni hayatları böyle başladı.

Nurettin okulda, mezarlıkların, bahçelerin, kenarlarında kemerler olan duvarların sessizlik ve dinsel bir saygıyla kuşattığı İstanbul'un çok eski küçük bir caminin medresesinde öğretmendi. Hatta Hocanın küçük evi caminin duvarına yaslanıyordu. Her yerde tatlı bir huzur egemendi. Saadet yüreğinin gevşediğini acısının yatıştığını hissetti. Pek dışarı çıkmıyordu. Müezzinin sesinden, dua mırıltılarından, ilkokul çocuklarının sesinden, çeşmenin şırıltısından başka bir ses duymadan günler geçiyordu.

Yoksuldular. Saadet küçük ailelerine özen gösteriyordu. Kendisine yaşlı görünen bu ağırbaşlı ve iyi adamın yanında mutsuz değildi, ona saygı gösteriyordu, uzun zamandır saygılı olmaya alışmıştı. Nurettin'e özverili bir eş oldu, yıllar geçip giderken hayatları sürtüşme olmadan yan yana sürdü gitti.

Ama Saadet hep Cemil'i düşünüyordu. Kısa süren aşklarının anılarından hoşlanıyordu. Ama yüreğinin derinliklerinde hep bir acı vardı: anne kucasına asla gelmemiş küçük çocuğun anısı. Çocuk ne olmuştu? O bir erkek çocuğuydu. Gardiyanlarının birinden öğrendiğine göre adı Cavit'ti... Cavit güzel bir addı, yüce gönüllü, cömert anlamına geliyordu... Yalnız kaldığında anne bu adı mırıldanıyordu. Bu adı önce alçak sesle söylüyor sonra yüksek sesle yineliyor ve tanımadığı çocuğuyla konuşuyordu. Yavrusunu nerede büyütüyorlardı? Kime benziyordu? Babasına benziyor muydu? Zavallı yavru, bir annesinin olduğunu bile bilmiyordu.

Uzun süre, yıllar boyu Saadet sessizce acı çekti. Komşu çocuklarıyla ilgileniyor, yaşlarını öğrenmeye çalışıyor, ilk bakışta üç yaşında bir çocuğu dört yaşındakinden ayırt edebiliyordu. Komşu kadınlar onu çocuğu olmadığı için mutsuz sanıyor, talihsizliğine acıyorlardı. Bazıları onun için dua etmeye türbelere gidiyordu. Ama Saadet bu kutsal ziyaretlere hiç katılmadı. Okunmuş suları içmeyi ya da çocuk sahibi yapacak kutsal sözleri öğrenmeyi reddediyordu.

Nurettin'in paşanın torunlarına Türk dilinin karmaşık yazısını öğretmeyi ve Kur'anı açıklamayı sürdürdüğü Beylerbeyi'ndeki konağa bir daha hiç gitmedi. Her yıl aileye yeni çocuklar ekleniyordu ve yaşlandığını gören iyi hoca daha uzun süre öğrencileri olacağı düşüncesiyle mutlu oluyordu. Saadet çoğu zaman ona çocuklar arasında küçük bir Cavit'in olup olmadığını sormak istedi ama buna asla cesaret edemedi.

Çocuğunu düşününce onun bir görüntüsünü yaratmıştı ve bu görüntü ile yaşıyordu. Peçesini takıp kolunda bakır testisiyle çeşmeye giderken çocuğu onunla birlikte gidiyor ve önünde koşuyordu. Kimi zaman çocuk yolda duruyordu ve Saadet onu çağırmak için arkaya dönüyordu. Onu görüyordu: epeyce boylu, ince ama güçlüydü; beş yaşında, mat ve beyaz tenli, babasınıninki gibi menevişli kahverengi gözleri olan güzel bir çocuktü. Cemil gibi büyüleyici bir gülüşü vardı, eskiden Cemil yanağını onunkine dayayıp Saadet'i nasıl heyecandan titretiyorsa o da aynısını yapıyordu.

Saadet onu sadece görmüyordu, duyuyordu da. Önceleri yaşama sevinci dolu küçük varlığının çılgınlıklarını duyuyordu sonraları oyuncak ve şekerleme isteyen yaygaracı çocuk sesini duydu. Sesi daha sonra ona şefkatten yumuşamış gibi, tatlılaşmış gibi geldi, bu ses tıpkı Cemil'ininki gibi okşayıcı ve dayanılmaz oldu.

O günlerde Saadet'in küçük hayaletin çağrısına yanıt vermekten başka düşüncesi olmuyordu. Bu nedenle onda bir düş büyüdü, yoğunlaştı: Beylerbeyi konağına gitmek ya da buna cesaret edemezse onun çevresinde dolaşma düşüydü bu. Orada çocuğunu göreceğinden hiç kuşkusu yoktu.

Bir sabah zavallı kadın vapura bindi. Dokuz yıldır böyle bir yolculuk yapmamıştı. Her şeyi tanıdı ama her şey ne kadar da eskimişti! Tanıdık evlerin eski balkonları nasıl da çökmüştü, şimdi suya doğru sarkmışlardı. Kuşkusuz oralardan da acılar gelip geçmişti.

Vapur durdu. Saadet indi ve çarşafına iyice sarınarak kıyı boyunca yavaş yavaş ilerledi. Uzaktan, gençliğinin geçtiği sarayı fark etti. Kırmızımsı ahşap cephesi ona soğuk görünüydü. Yaklaştı. Çevresinde sessizlik yoğunlaşıyordu. Bombeli pencerelerin demirleri arasından dışarı hiçbir gürültü sızılmıyordu. Koyu renk yünlü feracesine sarınmış olan Saadet suyun kenarında büyük bir taşın üstüne oturdu. Konak iyice çürümüştü ama ona yine de göz kamaştırıcı gibi geldi. Şimdi kapısını çalmakta duraksıyordu. Geçmiş yine içini doldurdu. Bir tekerlek gürültüsü onu düşlerinden çekip alıncaya dek uzun süre düş kurdu.

Zengin biçimde süslü atların koşulduğu bir fayton selamlığın önünde duruyordu, Cemil, evet Cemil, o, faytondan indi. Her zaman genç her zaman güzeldi, içinden hayat fışkırtıyordu. Asker üniforması güneşte ışık saçıyordu. Zarif bir biçimde yere atladı, tam o sırada kıyı boyunca ilerleyen içi gezintiye çıkmış hanımlarla dolu bir kayığı daha iyi görebilmek için elini gözlerinin üzerine siper ederek yavaş yavaş suyun kenarına kadar ilerledi. Sonra aldırılmaz bir tavırla geri döndü, yaptığı bir hareketle altında sevdiği kadının titrediği

basit feraceyi sıyırdı geçti. Sonra konağa girdi, Saadet kayanın üzerinde kalakaldı. Sarayda görünmekten sonsuza kadar vazgeçmişti. Ama her dakika sevgili küçük hayaletinin görünmesini umarak, kaygıyla gözetleyerek kımıldamadan orada oturdu.

Küçük hayalet gelmedi. Saadet evine döndüğünde alacakaranlık başlamıştı. Nurettin kaygılı ve hoşnutsuz bir halde onu bekliyordu. Karısını sorguya çekti. Saadet ona her şeyi anlattı. Uzun zamandır içine attığı acı seli dışarı taşı. Hoca düşünceli bir biçimde uzun sakalını sıvazlayarak dinliyordu.

– Sarayda Cavit adında iki çocuk vardı. İkisini de köleler doğurmuştu ve aynı yaşıydılar. Seninki hangisiydi acaba?

Bir anlık sessizlikten sonra yeniden konuştu:

– Orada çocukların sayısı çok artmıştı. Hizmetlilerin çocukları caminin medresesine gönderildi, küçük Cavit'ler de öyle. Ama seni okul çıkışına götüreceğim, çocuğunu göreceksin. Artık ağlama, yemeği getir: vakit geç oldu.

İyiliksever bir komşunun hazırladığı dolmaları ve pilavı yedikten sonra Nurettin nargilesini yaktı, Saadet de odayı çepeçevre dolaşan sedirde onun yanına oturdu. Pencere açıktı, yıldızların pırıltısı tahta parmaklıkların arasından odanın içine kadar giriyordu. Konuşmuyorlardı ama Saadet kendini daha az mutsuz hissediyordu çünkü artık acısını tek başına taşımıyordu.

Ertesi sabah Nurettin Saadet'e o gün ezan saatine doğru okul çıkışında çocukları beklemeye gideceklerini söyledi. Yola koyuldular, vapur onları caminin yakınında bıraktı.

Tek minaresi tarlaların ortasında yükselen küçük bir köy camisiydi. Ama hiç de yoksul küçük bir cami değildi. Eski-den kör bir marabut²¹ özel yeteneği ile onu süslemişti, gözleri iyi göremeyenler çok uzaklardan gelip onun mezarında dua ediyorlardı.

Müezzin henüz ezan okumamıştı. Nurettin ve Saadet caminin avlusunda okulun kapısının karşısına dikildiler. Bir-

den bir grup çocuk okuldan fırladı. Bazıları çeşmeden su içmek için durdu, Nurettin bunların arasında iki Cavit'i fark etti. Onları karısına gösterdi. Saadet'in yaşmağın tüllerinin arasından görünen gözleri yaşla doluydu. Küçük Cavit'lerin arkası dönüktü. Saadet bir an bile duraksamadı, çocuklar ona doğru döner dönmez Cemil'in gözlerini ve gülümsemesini tanıyacağından emin, kollarını açarak onlara doğru yürüdü.

Nurettin "Cavit! Cavit" diye seslendi, eski öğretmenlerinin sesini duyan iki çocuk koştu. Saadet'in kolları aşağı düştü. Geri çekildi: iki çocuk da ona birbirinden yabancıydı.

Nurettin onlarla konuşurken Saadet kendine gelmeye çalıştı. O kadar uzun zamandır düşlenen hayalet onunla iki yabancı çocuğun arasına girmişti. Onun bakışını ve gülüşünü unutmak, onu kovmak için bir çaba harcadı. Yaklaştı ve gözlerini açarak sırasıyla bu küçük yüzleri inceledi. Ama ne birine ne öbürüne karşı bir şey hissetmemişti. Her iki yüz de onun için çok anlamsızdı. Yüz çizgileri ona hiçbir şey anımsatmıyordu; kahverengi gözleri ona hiçbir şey demiyordu. Bu yüzler iki çocuğun giydiği eskiden kibar ama solmuş, onlara çok bol gelen takımlar kadar sıradandı.

Saadet'in yüreği buz kesti. Peçesini gözlerinin üzerine indirdi ve uzaklaştı. Nurettin çocukların yanından ayrıldı, onun yanına geldi. Sessizce geri döndüler. Saadet "Hangisi benim çocuğum acaba?" diye düşünüyordu. Bir başka görüntü altında bu kadar uzun zamandır sevdiği çocuğu şimdi sevip sevmeyeceğini sordu kendi kendine. Taptığı hayaleti yeniden çağırmak istedi ama hayalet kaçtı gitti ve bir daha hiç geri gelmedi. Hiçbir anlam taşımayan küçük Cavit'lerin belli belirsiz yüzleri ile hayaletinki birbirine karıştı ve Saadet artık umutsuzca yalnız kaldı.

Çünkü iki çocuktan hangisinin kendi çocuğu olduğunu hatta kendisinininkinin bunlardan biri olup olmadığını asla bilemedi. Nurettin konakta hiçbir şey öğrenemedi. Paşanın yaşlı annesi ölmüştü. O zamanın köleleri evlenmiş ve yerlerini başkaları almıştı. Saadet'in ve bir başka kölenin aynı gün doğmuş çocuklarının yedi yaşına dek taşrada yetiştirildiğini

hayal meyal anımsıyorlardı. Onları yetiştiren anne babaların ölümünden sonra çocuklar paşanın evine getirilmişti. Her ikisinin de adı Cavit'ti. Tüm bilinen buydu.

Düş kırıklığı korkunçtu. Saadet gücünü yitirmeye başladı. Üzmek istemediği Nurettin'e duyduğu saygı nedeniyle acısını kalbine gömdü. Ölmek istiyordu ama istendiği zaman hep olduğu gibi ölüm de hemen gelmiyordu. Hayatları neşesiz, umutsuz üstelik daha darlık içinde ve yoksul geçiyordu. Hoca yaşlanıyordu. Daha gençler medresede onun yerini aldılar. Konağın tüm çocukları okumayı, yazmayı, Kuran okumayı öğrenmişlerdi ve Nurettin onlara daha fazla bir şey öğretemiyordu. O zaman yaşlı hoca artık sadece eski öğrencilerinin cömertliklerini bekler olmuştu. Şimdi de Saadet ölecekti ve Nurettin tek başına kalacaktı. Ama Allah büyüktü. Bize uygun olanı bizden iyi bilirdi.

Saadet öyküsünü bana anlatmayı bitirdiği gün öyle iyi görünüyordu ki iyileştigiğine neredeyse inandım. Ama rahibe ölümün yaklaştığını biliyordu. Ertesi gün onu güçsüz ve zor soluk alırken bulduk. Nurettin onu besliyordu. Her zamanki gibi dua etmek için yanımızdan ayrıldı. Saadet eliyle beni yanına çağırdı, boynuna asılı olan muskayı almamı ve açmamı işaret etti. Bu Rahibe Hyacinthe'in sandığı gibi bir muska değildi, içinden ipek bir kâğıda sarılmış, üzerinde Mutluluk anlamına gelen Saadet'in adı yazılı elmas taşlı altın bir yüzük çıktı. Ölmek üzere olan kadın onu aldı, dudaklarına götürdü, dudakları yok olmuş mutluluğun bu tanığına bir şeyler söylüyormuş gibi kımıldadı. Zayıflamış parmağına şimdi çok bol gelen yüzüğü takmasına yardım ettim. Elini bu hazinenin üzerine kapadı ve fısıldadı: "Teşekkürler". Sonra hafif bir gülümseme ile ölümü bekledi, gözleri yeryüzündeki her şeye ilgisiz ama son derece yumuşak, aşacağı kara eşğin ötesinde ışıklarda oynayan küçük hayaleti izliyor ve ona yeniden kavuşuyor gibiydi.

XII. Bölüm

Bir Mezarlıkta

İstanbul'dan uzakta, taşra sınırlarında zamanın sesinin her yerden daha iyi duyulduğu sessiz, ıssız bir bölge vardır. Burada kentin sınırlarını Bizans surları belirler. İlkbaharın beni sürüklediği aydınlık bir mayıs sabahı turistlerin önemsemediği bu bölgeyi keşfettim.

Buraya dostlarımla birlikte yeniden geldim. Üçümüz de sade giyimli ve peçeliydik.

Reşit Paşa'nın kızları ve ben yer yer yıkık yüksek surların dolambaçlarında keyfetmeyi seviyorduk. Aşağıda yüzyıllık duvarın üzerinde kırılan dalgaların gürültüsü bize kadar geliyordu. Bu büyük uğultu bizi susturuyordu. Zeynep ile Hamide önlerinde Marmara'nın parlak ve ışıklı sularına düşünceli düşünceli bakıyorlardı.

Düşlerden, açık havadan ve sonsuzluktan usandığımızda bu sessiz mahallede geziniyorduk. Sıkı sıkıya kapanmış salınlı evler rastlantısal olarak konduurulmuş gibi şuraya buraya serpiştirilmişti. Bu evlerde insanların mı hayaletlerin mi oturduğunu hiç anlayamadık. Kötü parmaklıklarla çevrilmiş bahçeler sokağa benzeyen tozlu ve taşlı yollar arasında yeşillikten adacıklar oluşturuyordu. Bizim dolaştığımız saatlerde buralar kesinlikle boş oluyordu. Sakalar, yoğurtçular, şekerlemeciler, Türkiye'de halkın yaşamında bu kadar belir-

leyici tüm bu küçük satıcılar sokaklardan sadece sabahları geçiyorlardı. Köpekler bile yiyecek bulamayınca bu konuk sevmez bölgeleri terk ediyorlardı.

Bir gün büyük yeşilliğin ortasında yükselen bir minarenin ucunu fark ettik. Bu bize orada bir cami, çevresinde de kuşkusuz bir mezarlık olduğunu gösteriyordu. "Bu ıssız bölgede caminin ne işi var?" diye mırıldandım. İçimizden camiyi ziyaret etmek ve mezarlıktaki ölüler için dua etmek geldi.

Mezarlık sarmaşıkların sardığı demir parmaklıklarla kaplanmıştı ama dar ve ağaçlıklı uzun bir yol camiye doğru iniyordu. Sessiz yol ayaklarımızın altında yumuşacıktı. İnce ve gür otlar bitmişti, bunlar caminin önünde bulunan küçük avluya taze çimen kokusu yayıyordu. Hatta otların tazeliği bu dingin köşenin, içinde yüzdüğü unutulmuşluğu kanıtliyordu.

Eskiden beyaz şimdi gri olan küçük caminin her yanını yosun kaplamıştı. Kapının yanında güzel bir çınar, büyük dallarını yeşil mermerden yapılmış sicim gibi bir su akan çeşmenin üzerine uzatmıştı. Caminin içindeki tek süs sarı hasırlardı. Orada biraz dua ettik.

Dışarıda sessizliğin büyüğü bizi sardı. Çeşmenin yanına oturmuş bu garip ıssızlığı gözlerimizle araştırıyorduk. Cami kadar eski onun kadar yosunlu, boş görünen, tek tük açık pencereli uzun ve alçak bir ev caminin duvarına yaslanmıştı, yanda uzanan dar bir geçit ölülerin bulunduğu yere kadar gidiyordu.

– Haydi oraya gidelim, dedi Hamide.

Biz de onu izledik.

Müslüman mezarlıklarını sever misiniz? Saatlere ve ruh halime göre bunlar bana en çarpıcı kayıtsızlığın görüntüsü gibi ya da en dokunaklı saygı simgesi gibi gelir. Ölüler orada sonsuza kadar küçük bir toprak parçasına sahiptirler. Türk mezarları dokunulmaz mülklerdir. Sadece zaman onlara elle-riyle ağır ağır dokunabilir. Otların, mermerlerin ya da taşın altında tüm yatanlar arasında Müslüman ölüleri yarına en güvenli kalanlardır.

Bu mezarlar el değmemiş harika bahçelere benzer. Burada her şey doğanın istediği gibi büyür. Uyuyanların huzurunu asla bozmamak gerekir: mezarlık bekçisinin tembelliğinin adı saygıdır. Hamide'nin arkasından bu ölümler yurduna girdiğimizde büyük bir şaşkınlığa düştük.

Toz haline gelmiş mezarların, çökmüş türbelerin, başlıkları düşmüş ve tehlikeli sallanışlarına bir destek ararmış gibi birbirinin üzerine eğilmiş sütunların arasında her tür gülden, çiçekliklerdeki en özenli güller kadar bakımlı güllerden, bol bol bulunuyordu. Çiçek açmış hemen hemen bodur gül ağaçları mezarların arasındaki boşlukları kaplıyordu. Daha uzunları çardaklar oluşturuyor, göğü fethetmek için fışkıran diğerleri en yüksek ağaçların dallarına dolanıyor ve aşağı sarkıyordu. Bu ölümlerin ortasında insan sadece hayatın ve ilkbaharın yumuşak havasını soluyordu.

Duraksaya duraksaya ilerliyorduk. Birden bu sessizliğin içinde, çiçeklerin ve kokuların arasında güllere doğru eğilmiş bir kadın gördük. Elinde bir bahçıvan makası bir yerde azmış bir dalı ötede solmuş bir çiçeği kesiyordu. Ayak sesimizi duyunca başını kaldırdı. Köylerdeki gibi açık renk bir yeldirme giymişti, başında sade bir muslin eşarp vardı. Henüz genç ve hayran olunacak kadar güzeldi, koyu mavi, derin ve kadife gibi yumuşak bakan gözleri teninin beyazlığını ortaya çıkarıyordu, gür saçları koyu kestane rengiydi.

Yavaş yavaş bize doğru geldi.

– Kardeşlerim, sizin için değerli bir mezarı mı arıyorsunuz? Eğer adını verirseniz size yerini gösteririm. Burada yatanların hepsini tanırım. Koruyan ve okşayan bir el hareketiyle mezarlığı kucakladı sanki.

Zeynep ona gezerken rastlantının bizi buraya getirdiğini açıkladığında kızın yüzünde güzel bir gülümseme belirdi, kendisini izlememizi istedi ve bizi mezarlara götürdü. Zaman zaman duruyordu. "Burada yatan kişi görkemli dönemlerimizde ünlü biriydi. İnancı için öldü," diyordu. Kırık bir taşın önünde uzun süre hareketsiz kaldı. "Buradaki, hoca ve şairdi. Birçok öğrencisi vardı, hayat onun için güzeldi ve

onurlarla doluydu. Ama bir gün halifeyi izlemek için her şeyi terk etti. Allah rahmet eylesin!"

Böylece mezarlığı dolaştık.

– Burada mı yaşıyorsunuz, diye sordu Hamide çekine-
rek.

– Ben bu caminin gölgesinde doğdum. Bu mezarlıkta büyü-
düm. Aynı gölgede öleceğim, bildiğim tek bahçede de gö-
müleceğim. Babam Halim Hoca eskiden bilgisiyle ünlüydü,
kırk yıl önce buraya geldi, gördüğünüz medreseye yerleşti ve
burada çocuklara ders verdi. Ama artık yaşlandı ve gözleri
hemen hemen görmez oldu, okulu bugün inananların cami-
sinden daha fazla öğrenci almıyor.

Bize adının Zennur olduğunu da söyledi.

Bahçe kapısına gelmiştik ve ayrılmak için iznini isteye-
cektik.

– Evimize girmeyecek misiniz? Babam sizin için dua
eder, siz de dinlenmiş olursunuz.

Alçak bir kapıyı itti ve bizi taşlarının bile gizem ve huzur
dolu gibi görüldüğü kemerlerle çevrili bir avluya soktu. Bu-
rada sessizliği sadece çeşmenin yalağın içindeki tasa damla
damla akan suyunun çıkardığı ses bozuyor, çınarların yap-
rakları arasından süzülen çok yumuşak bir ışık bize kadar
geliyordu.

– Eskiden bu avlu her yaştan öğrenciyle dolardı, dedi
Zennur. Hatta kır saçlı insanlar bile babamın okuduğu eski
ozanların şiirlerini ve anlattığı geçmiş zaman hikâyelerini
dinlemeye gelirlerdi. Ama o şimdi yaşlandı... Unutuldu... Es-
ki zaman öyküleri bugün artık kimseyi ilgilendirmiyor.

Bahçenin dibinde kemerlerin altında bir kapı açıldı.
Eğik bir güneş ışığı oraya vuruyordu. Biz de ışık gibi içeri sü-
züldük. Oda geniş, beyaz kireç badanalı ve bomboştur. Hasır-
lar yeri kaplamıştı. Kapının eşiğinin yanında güneş ışığının
sıcaklığında bir İran halısı üzerinde minderler arasında yaşlı
bir adam oturmuştu, onun yanında bir kumru küçük bir ka-
fesin içinde kuğuruyordu. Beyaz yün giysiler içinde, fildişi
rengi tenli ciddi yüzü ak bir sakalla çevrili, uçuk benizli yaşlı

adam güneşin zayıf pembe bir ışıqla okşadığı titrek ve pırıl pırıl ellerini ışığa doğru uzatmıştı. Yeşil bir sarık Peygamberin sevgili kullarının görkemiyle alnını taçlandırıyordu.

Zennur babasının yanına gitti ve ona kısık sesle bir şeyler söyledi. İhtiyar bir işaret yaptı ve günlerin karanlığının koyulaştırdığı gözlerini bize çevirdi.

– Hoş geldiniz, dedi bizim onun yakınında olduğumuzu işitince.

Zennur bizi oraya buraya serpiştirilmiş minderlerin üzerinde oturmaya davet etti. Sonra bakır bir mangala doğru eğilip küllerini karıştırdı ve kahve yapmaya başladı.

Yaşlı adamın arkasında eski ve değerli kaplarının içinde tomar halinde toplanmış elyazmaları ve işlemeli deri kılıflar içine konmuş kitaplar yığılıydı.

– Bunlar babamın kitapları, dedi Zennur gururla.

Kahve ağır ağır pişerken bunlardan birkaçını açtı.

– Bu elyazmalarından çoğu bugün bulunmuyor. Bilimin bizimkiler arasında tutulup moda olduğu, Medine ve Bağdat üniversitelerinin en çok geliştiği dönemde hocaların parlak öğrencileri tarafından kopya edilmiştir.

– Ama bu değerli yapıtlar nasıl elinize geçti, diye sordu Zeynep.

– Tanrı biliyor! Bunlar kuşaklar boyu babamın ailesinin dir. Babası, büyükbabası, büyükbabasının babası ve büyükbabası ve soyundan geldiği herkes Tanrının sevgili hocaları, insanların saygı sevgi duyduğu kişilerdi. Başka zenginlik bırakmadılar: bu bizim gururumuz. Ama şimdi evimiz bir kadının ellerinde son nefesini verirken bunlar ne olacak?

Zennur sustu ve içini çekti.

– Allahın dediği olur, dedi yaşlı adam kısık sesiyle.

Zennur bir kitap açmış okuyordu. Arapların boğuk sesli dili onun dudaklarından yumuşayarak çıkıyordu. Kitabı kapattı bir başkasını aldı. Eski kutsal kitapların kaplarına sevgiyle dokunuyordu. Sessiz baba düşüncelere dalmıştı.

Kafese hapsedilmiş kumru güneş ışığının sıcaklığı içinde kuğuruyordu.

Hocanın kızının bize ikram ettiği kahveyi içerken yaşlı adam uzun bir sessizlikten sonra başını kaldırdı, elini bana doğru uzatarak şöyle dedi:

– Üç kişi geldiniz ama ben sadece iki kişinin sesini duyuyorum. Orada duran niye hiç konuşmadı?

Gezintilerimiz sırasında böyle bir durumda yanıtımız hazzırdı: Ben Hindistan'dan gelmiş dindar bir rahibeydim ve bu dili bilmiyordum. Ama bu yaşlı adamın görmeyen gözleri karşısında artık yalan söyleyecek cesaretimiz yoktu.

– Dostumuz yabancıdır, diye fısıldadı Zeynep. Ailemizin dostudur, dinimize ve kutsal kişilerinize saygılıdır. Bu nedenle halkımızın ne kadar iyi, İslam dininin ne kadar güzel olduğunu göstermek için onu da beraberimizde getiriyoruz.

Bir sessizlik oldu, ihtiyar şöyle dedi:

– Hayır dualarımız kalpleri doğru, niyetleri iyi olan herkes için olsun! Dostunuz bize art düşüncesiz gelmişse hayır dualarımız onun için de olsun! Sadece cahiller, Tanrı'ya inmayanlar iğrençtir. Ama gerçek ışıkla aydınlanmamış iman-sızlara acıyalım, onların da tek Tanrı'nın inancına ulaşmaları için dua edelim.

Ve bizi kutsayan bir hareket yaptı.

Yaşlı adamın elini öperek ona veda ettik. Zennur kolumu tutmuştu. Bu kadar güzel, güzelliği yalnızlık içinde, bu mezarlığın karanlığında solacak olan bu kıza karşı büyük bir yakınlık duyuyordum. Zeynep ona gelecek için herhangi bir tasarısının olup olmadığını sordu.

– Asla evlenmeyeceğim, diye yanıt verdi Zennur. Ben cami ve babamın kitapları arasında yaşadım. Otuz yaşımdayım, tüm hayatım boyunca dua ettim, güzel öyküler okudum, çiçek yetiştirdim. Dünya hakkında hiçbir şey bilmiyorum, hiçbir şey öğrenmek de istemiyorum. Babam hayatımı dolduruyor: ben onun gözleriyim. Ruhlarımız çok iyi anlaşıyor, birlikte geçirdiğimiz sayılı günlerden hüznü de olsa büyük zevk alıyoruz.

– Günün birinde tek başınıza kalmaktan korkmuyor musunuz?

Zennur gülümsedi.

– Ölülerim ve kitaplarım arasında asla yalnız olmayacağım. Burada o kadar çok dostum var ki! Onların mezar taşlarını okuya okuya öykülerini yeniden oluşturdum. Onları hayatıma soktum. Ama adları bile yok olmuş ve sırlarını saklayanlar da var. Sessiz taşları sadece benden dua etmemi istediklerinde konuşuyorlar.

– Ama bizi bir yabancıya teslim eden yazgımızdan nasıl oldu da kaçabildiniz, diye sordu Zeynep acı günlerindeki ses tonuyla.

– Dünyadan el etek çekerek yaşadım. Babam yalnızdı. Bilimi her şeyin üstünde tutuyordu. Benim kaderimin bir erkeğine bağlanarak tamamlanmasına gereksinimi olacağını hiç düşünmedi. Benim ruhumda Tanrı'nın ve görünmeyen ruhların sevgisini uyandırdı.

Üçümüz de çok heyecanlanmıştık. Hamide sessizliği bozdu.

– Mutlu musunuz?

– Mutluyum, diye yanıt verdi Zennur güçlü bir sesle.

Sessiz bahçeyi geçtik. Kapıda Zennur elini kalbinin üzerine koyarak eğildi.

– Elveda kardeşlerim. Tanrı sizinle olsun ve sizi korusun. Dara düştüğünüzde dünyada huzur ve dinginlik bulacağınız bir köşe olduğunu anımsayın.

Eşiği en son ben geçtim. Kapı kapanırken arkama baktım. Zennur çeşme başında, açık renk mantosu ve beyaz peçesiyle dimdik ayakta duruyordu. Bizi gözleriyle izliyor, ışık ve huzur içinde gülümsüyordu.

Dünyadan ne kadar uzak ve ulaşılmazdı!

XIII. Bölüm

Bir Türk Kadınının Günlüğüne Göre

Hayatından Bir Bölüm

İzmir, Mart 19... – Boşandığımdan bu yana, on beş gündür ilk kez kendime geldim.

Geçen hafta büyükannemin beni getirdiği İzmir'deki eski eve yerleştim. Bu ev uzun zamandır genç insan görmemişti. Sedir ve servi ağaçlarından yapılmış eski bir konaktı. Büyükannemin bir kız kardeşi ve bir kuzeni burada otururlar: ikisi de dul, etekleri yerlerde sürünen giysileri dallı güllü ipeklileri içinde ağır, hantal, soğuk gülüşlü, saf bakışlı Fatma ve Feride teyzeler. Beni nazik bir kayıtsızlıkla karşıladılar, bana yastıklar, reçeller, tatlı içecekler verdiler. Büyükannemle on sözcük etmediler. Uzun yıllardır birbirlerini görmemişlerdi ama çok iyi anlaşıyor gibiydiler. Sessizlikleri ile bile konuşuyor gibiydiler. Büyükanne yola çıkışımızdan önceki haftaların yorgunluğu nedeniyle burada dinleniyordu.

Bu eski evi seveceğim. Buranın bir ruhu var. Bana evde Arap biçeminde açık renk fayanslı, tahta kafes oymalı son derece güzel döşenmiş birbirine açılan iki oda verdiler. Odaların ikisi de serin ve güzel kokulu bir dinginlikle bizi saran bahçelere bakıyor. İyi bakılmamış ama tıkız bitkilerle dolu

bahçeler bana büyölü bir orman gibi görünüyor. Dar yolları ot bürümüş. Buraya hiç kimse ayak basmıyor. Sadece yarı vahşi küçük bir kedi ailesi bu bahçeye yerleşmiş. Ayak seslerim üzerine ağaçlara tırmanıp oradan bana şaşkın şaşkın bakıyorlar...

* * *

Gelir gelmez büyükannem eski tanıdıklarıyla yeniden bağlantı kurdu. Yöredeki önemli tüm haremle nezalet zıyaretleri yapıldı. Köleler de mutluordu çünkü büyükanneme eşlik etmeleri için onlara yeni ipek giysiler verilmişti.

* * *

Konağımızda eski bir akraba olan Fethi Amca da oturuyor. Amca altmış yaşında. Uzun boylu, küçük bir başı, sivri bir burnu, her zaman uçan bir şeyi yakalamak ister gibi parlak gözleri, keskin bakışları olan çok zayıf biri.

Fethi Amca hayatı boyunca savaşmıştı. Harcamaları kendisine ait olmak üzere gönüllüler birliğini kurduğu 1878'deki gibi asker olmadığı zaman dünyayı düzeltmeye kalkışmış, güçsüzlerin hakkını koruyan biri olmuştu. Bu savaşçının doğası her zaman korkunç değışkendi. Yüreğinin kararsızlığı aramızda pek ünlü olmuştu: söylenebilecekler bunlar. Fethi Amca'nın hayatında art arda, kimi zaman da ikişer ikişer evlendiği en az on altı yasal karısı olmuştu. Boşanma kurumuna hep sadık kalmıştı. Rusya'ya karşı savaşmışımız sırada Fethi Amca parlak bir haremın başında bulunuyordu. Savaştan sonra eve döndüğünde yokluğu sırasında karılarının kendilerini avutacak birilerini bulmuş olabileceklerini düşündü. Böyleleriyle karşılaşmış olmalarından emin değildi ama tersinden de emin değildi. Hepsini boşadı ve böylece huzura kavuştu, bu ona birçok yeni evlilik yapma fırsatı verdi.

Son boşanması geçen yıl oldu. O zamandan bu yana Fethi Amca köyünü terk edip büyükannemin İzmir'deki evine yerleşti. Büyükannem onu sever. Artık sadece kadınların bulunduğu bir ailede bir erkek elinin, varlığını hissettirmesi gerekir. Amcam Ruslara olduğu kadar satıcılara karşı da serttir. Beni çok sever: ben onun manevi kızıyım. Birçok deneyiminde dağıttığı tüm şefkati bana yöneltti. Sayısız boşanmaları onun bir aile kurmasını engellemiş. Ben onun hayatında yirmi kadar çocuğun kaplayacağı yeri tutuyorum; sırasıyla zayıflık gösterdiği kadınlara karşı bir üstünlüğüm var: beni asla boşayamaz.

* * *

Fethi Amca'yı görmek unuttuğumu sandığım çocukluk anılarımı canlandırdı. Ben Konya ilinin bir köyünde doğdum ve orada büyüdüm. İkisi de Çerkez olan annem ve babam birbirlerini çok severlerdi. Babamın hiç başka karısı olmadı. Benim doğumumdan sonra artık başka çocuğu olamayacağı kesinleşen annem babama ikinci bir eş seçmesini öğütlemesi için büyükanneme gittiyse de bu bir işe yaramadı.

Kent dışında çevresinde büyük arazi bulunan büyük bir evde oturuyorduk. Babam İstanbul'un aylak ve uyuşuk memurları gibi yaşamıyordu. Arazisinin işletilmesini kendi yönetiyordu. Çok becerikliydі: köyümüzde haksızlıkları gideriyordu, dürüstlüğünün ünü öylesine yayılmıştı ki tüm anlaşmazlıkları ona anlatmak için çevrede yirmi fersah öteden onu çağırıyorlardı.

Akşamları kapısının önüne yayılmış büyük bir halının üstünde otururdu. Çevrenin ünlüleri ve yaşlıları etrafını sardı. Pipolarını yakarlar, ırmağın suyunun akışını dinlerlerdi. İnsanların tarlalardan geldiği, kocaların evlerine döndüğü ve karılarıyla kavga ettikleri saatti. Çerkezlerin değil ama Türk köylülerinin genelde birçok karısı vardı çünkü bu durum ırgat çalıştırmaktan daha ucuza geliyordu. Kadınlar çoğu zaman aralarında anlaşırldı. Ama babamın bir iki aileyi barıştırmadığı gece olmazdı.

O saatlerde annem, teyzelerim, önemli köleler seyirlik hiçbir şeyi kaçırmamak için pencerelere, kafeslerin arkasına yerleşirlerdi. Çarşafklarının altında bağırıp çağıran, çırpınan iki ya da üç karısını getiren kocaları görmek gerekirdi. Kimi zaman kadınlardan biri ihmal edildiğinden yakınır avazı çıktığı kadar bağırarak boşanmak isterdi. Kimi zaman da karşılıklı olarak birbirlerini hırsızlıkla ve dalaverecilikle suçlardı. Bazen de erkek, karısı pilavın dibini tutturduğu için ya da eve girerken kaçan bir çapkının silüetini gördüğünü sandığı için karısını boşamak isterdi.

Babam dinler ve öfkelerini yatıştırırdı. Özellikle kadınları hoşgörüyü yargıladı. Onların hayattaki yazgılarına üzülürdü, birçok kez saçlarımı okşarken gözlerinin nemlendiğini gördüğümü anımsıyorum.

Annemin sağlığı bozulmaya başladığında ben daha çok küçüktüm. Onun pembe ipekten dalgalanan giysileri içinde canlılığını yitirmiş, ipince, solgun tatlı halini anımsıyorum. Bir gece sıçrayarak uyandım. Sütannemle birlikte uyuduğum odada alışılmamış bir hareketlilik vardı. Daha yarı uykuluyken beni babama götürdüler, o da beni annemin yatağının üzerine oturttu. Bu yatak İstanbul'dan gelmişti, bütün köy onu görmek için sıraya girmişti. Olağanüstü bir yanı yoktu ama o zamana kadar hiç batı biçeminde bir yatak görmemişlerdi. Yıldızlı bronzdandı, dört köşesindeki topuzlarda meleklerin başları vardı. Ben onlara ad koymuştum: Cebrail, Mikail, İsrail ve İsrail. Sabah annemi öpmeye gidince her zaman önce melekleri öperdim. O gece de yanından geçerken Cebrail'in kıvrıkcık saçlı başına bir öpücük kondurmak için eğildim ama babam beni ipek yorganın üzerine oturttu, babamın ağladığını gördüm ve bu beni tamamen uyandırdı.

Annem baş yastığı kadar beyazdı. Gözleri alınının altında çukura batmıştı. Ürkmüş bir biçimde alışkın olduğum küçük ışığı artık göremediğim bu iki karanlık çukura bakıyordum. "Anne!" dedim. Dudakları kımıldadı ama hiçbir şey duyulmadı. Sütannem beni kucaklayıp kaldırdı, annemin beyaz yanaklarını öptüm.

Büyükannem ve teyzelerim yatağın çevresinde eğilmişlerdi. Birden babam bir çığlık attı. Sütannem beni alıp dışarı çıkardı. Annemi bir daha görmedim.

Annemin ölümü hayatımın ilk ve en güzel döneminin sonu oldu. Yaşamak için geldiğimiz İstanbul'da benim evliliğimden birkaç ay önce babamın ölmesi ikinci ve yine de mutlu ikinci dönemi sona erdirdi. Boşanmam ise üçüncü dönem oldu... Başıma daha neler gelecek?

* * *

Nisan – Yalnız hayatım hareketlendi. Geçen hafta bir sabah kuzenim Cemil aniden çıkıp geldi. Kahvaltı saatinde vaktinden önce açmış güllerin arasında uzun bir düşten uyanıp içeri girerken çoktandır görüşmediğim bu güzel çocuğa yemek yediğimiz odanın eşğinde rastladım.

O da babam gibi Çerkez tiptiydi. Tüm alacalı bulacalı süsleri altında gri, hülyalı, buyurgan gözleri, parlak kahverengi güzel bıyıkları, gururlu bir duruşu vardı.

– Emire, sizi yeniden görmekten mutlu oldum, dedi fısıltıyla ve yerlere kadar eğilip beni selamlayarak.

Bana biraz sarsılmış gibi geldi.

Onunla iyi dost olduk. Neşeli hali bana iyi geliyordu. İlk günler ilişkimiz pek resmiydi. Ona büyük bir güven duyduğumu kanıtlamaya çalıştım. Kitaplarımı onu dehşete düşürmüştü ama yabancı dil bilmenin beni kalpsiz bir ukala yaptığını düşünmesini hiç istemiyordum.

Çerkez olduğum için mutluyum: hiçbir şey benim batılılar gibi tam bir özgürlük içinde kuzenimi görmemi engelleyemez.

Cemil her gün alafranga saatle dörde doğru geliyor, bahçedeki çardakta beni buluyordu. Orada sohbet ediyorduk. Önceleri uzun uzun kendimizden söz ettik. Bana hayatını anlattı. Ben de ona benimkini. Başta boşanmamı onaylamamıştı, şimdi doğru buluyor. Benim büyükannelerimiz gibi yaşamamı isteyen, Fransızca kitaplarımı yakan, bir piyanomun olmasını yasaklayan, annesinin bana baskı yapmasına sesini

çıkarmayan, kölelerimden çocuğu olan bir adamın yanında yaşamaya devam edemeyeceğimi anladı. Onunla istemeden evlenmişim çünkü evlenmek gerekir. Onu seve isteye terk ettim, görece özgürlüğüm bana iyi görünüyor. Yalnız uyumak ne mutluluk! Bunu değerlendirebilmek için çok tatsız saatler geçirmiş olmamın gerekmesi çok üzücü.

Cemil bir erkeğin odalıklarının olmasını kabul etmiyor. Onun için mutluluk örneği benim anne babamın gerçekleştirdiği mutluluktur. Onların birlikteliğinden beni çok duygulandıran bir biçimde söz etti.

Cemil Galatasaray Lisesi'nde okumuş. Fransızca ve Almanca'yı çok iyi biliyor ama kültür eksikliği var, düşüncelerinde esneklik yok. Bu çok belli oluyor.

Mayıs. – Küçük bir köle kızın ilk okuma dersi onuruna bugün yaşlı Tevfik Paşa'nın evinde şenlik var. Tevfik Paşa'nın karısı büyükannemin kuzeni oluyor. Evinin geçmiş döneme ait yapısı beni hayran bırakıyor: burada hiçbir aykırılık yok. Paşanın ailesi, hayatı hem köy havalı hem de görkemli sürdüren, eski âdetlere titizlikle uyan, günün modası uğruna hiçbir şeyi feda etmeyen eski ailelerden biri. Ama bu sabah eve girer girmez bayılacağımızı sandık: bütün kapıların önünde mangallar yakılmıştı ve bunlardan kokulu duman bulutları yayılıyordu. Bir sis perdesinin arasından bizi dua edilen odaya aldılar. Bu oda bana okumayı öğrendiğim odayı anımsattı: aynı beyaz duvarlar, gümüş bir tepsi üzerinde henüz el değmemiş güzel kâğıtların ortasında görkemli mürekkep hokkasının ve iyi yontulmuş saz tüylerinin, deri kılıflar içinde Kuranların yer aldığı aynı kaba ağaçtan masa. Dekor bizde hiç değişmez. Kaç kuşak bu serin odada okumayı ve dua etmeyi öğrendi!

Paşa'nın çocukları, torunları ve kölelerin çocuklarından oluşan bir düzine kadar çocuk toplanmış, ellerinde Kuranlarla minderlere çömelmişlerdi. Yandaki caminin her gün onlara ders veren imamı içeri girdi, X biçiminde, üzerine Kuran konmuş rahlenin önüne oturdu.

Bir köle günün kahramanı olan kızı almaya gitti, herkes ona saygısını göstermek için ayağa kalktı. Bu altı yaşında, sarışın, güzel siyah gözlü küçük bir kızdı. Kırmızı atlastan, üzeri iri çiçeklerden bezek kordonu işli eski moda bir elbise giydirilmişti. Çözölmüş saçları da çiçeklerle ve kırmızı fiyonklerle süslenmişti, ayaklarında Paşa'nın armağanı son derece renkli şıpıdık terlikler vardı. Çok utangaç olan kız yeni Kurannını koyduğı küçük atlas keseyi kalbinin üzerinde sıkıyordu.

Ellerini göğsünde kavuşturmuş onu selamlayan hoca'nın "Hoş geldin çocuğum," diyen sesini duyunca şaşırıp durdu. Ama bu küçük Çerkez kızlarının doğal saygınlığı hiç bozulmaz. Ciddi bir biçimde gidip imamın ve yaşlı hanımının ellerini öptü, sonra aynı saygıyı bizlere de gösterdi.

Kızın önüne minyatürlerle süslenmiş büyük bir alfabe kondu ve hoca ona ilk dersini vereceğı anda ellerini yukarı kaldırdı ve şöyle dedi:

– Allah'ım! Sadece sen bilirsin; Sadece sen yarınımızı bilebilirsin. Ama sevgili kulların, şehitlerin, kurbanların, sevenlerin adına bu çocuğı kollarının arasına alman için sana yalvarıyorum. Senin adını söyleyebilmek, kutsal kitaplarını okuyabilmek, sana dua edebilmek için okumayı öğrenecek.

Hanımlar ağlıyor, çocuklar başlarını yere eğiyorlardı, ben gerçekten çok duygulanmıştım, Belkıs, dudakları titreyerek kitabına bakıyordu. Hoca onun yanına geldi, ona Elif'i okuttu.

– Unutma çocuğum, Allah'ın adı Elif ile yazılır.

Belkıs bu ilk gün beş harf öğrendi.

Bu ilk okuma dersine gösterilen ilgi hoşuma gider. Harfleri heceleme, düşöncenin sonsuz dünyasına ilk adımları atmak anlamsız değildir. Hem sonra İslam'ın aydınlanmanın düşmanı olmadığını bana kanıtlayan her şeyi severim. İslam, öğretmenlerimizin bize benimsetmek istedikleri karanlık ve kaba bir din değildir. Sadece onlar dini korkunç hale getiriyorlar.

Ders bitince uzun masaların yerleştirildiği bahçede yemek verildi. Belkıs işlemeli elbisesiyle, boynuna asılı Kurayla davetlilerin ortasında idi. Çocuklara arabayla gezinti sözü verilmişti, Belkıs başka küçük kızlarla birlikte üstü kapalı bir kupa arabasının içinde küçük bir kraliçeye benziyordu. Tüm mahalle dört arabanın geçişini seyretmek için toplanmıştı. Komşular bu gürültünün nedenini bilmeyen gelip geçen yabancılara açıklamalarda bulunuyorlardı:

– Bu Belkıs, Tevfik Paşa'nın küçük kölesi. Bugün Allah'ın adını okumayı öğrendi.

* * *

Büyükannem benden büyük bir hayranlıkla yürekten bağlı olduğu yere, Emine Sultan'ın türbesine onunla birlikte gitmemi rica etti. Teyzelerim, büyükannem, ben ve bizi izlemeleri için seçilen dört köle kadın hamamda yıkanarak bu kutsal ziyarete hazırlandık. Bu temizlenme gece yarısına kadar sürdü.

Öğlene doğru imama ve türbeye ayrılmış armağanlar ve adaklarla iki büyük arabanın içine balık istifi yerleştik. Armağanların içinde annesinin yanında meleyen bir kuzu da vardı. Acıklı ağlaması, sonunda yüreğimi sıkıştırmaya başladı.

İçeri girdik ve uzun uzun dua ettik. Teyzelerim bekçiye bir ay boyunca kandillerin fitillerini yanık tutacak kadar yağ verdiler. Meleyen kuzuya gelince, o kurban edilecek ve türbenin yoksul ziyaretçileri onu kutsal kadına dua ederek yiyecekler.

Sonra armut ağaçlarının serin gölgesinde oturduk. Büyükannem ve teyzelerim Emine Sultan'ın koruyuculuğuna güveniyorlardı, yaptıkları adaktan ve armağanlardan çok hoşnuttular. Ama ben yorgun ve boş bir yürekle dua ettim. Dualarımda ne isteyecektim? İçimde en ufak bir istek olduğunu sanmıyorum.

* * *

Temmuz. – Son derece şaşkınım: Cemil beni seviyor. Bunu bana söyledi. Hiç beklemiyordum. İtirafı bende karanlık ve çelişkili duygular uyandırdı. Ondan on beş gün buraya gelmemesini rica ettim. Kalbimin sesini dinlemek için odama kapandım.

* * *

Önce, bu nasıl oldu?

Üç haftadır Derbent'te bir akrabanın yazı geçireceğimiz çiftliğindeydik. Cemil oraya yanımıza gelmişti. Onunla dışarı çıkabiliyor, özgürce tarlalarda gezebiliyordum çünkü çiftlik çam ve portakal ağaçlarından oluşmuş bir ormanın ortasında bir dağın kıvrıntısına gizlenmişti. Çiçek açmış gardenyaların güllerin arasında yaşıyorduk.

Bir sabah Cemil bana şöyle dedi:

– Biraz daha uzağa gidelim, akarsuyun kaynağına kadar çıkalım. Günümüzü orada geçirir, güneş batarken eve döneriz.

Büyükannem emir verdi, ertesi gün ikimiz yanımızda iki köle kadın ve bir zenci ile birlikte yola çıktık. Yiyecekler, kilimler ve minderler bir eşeğe yüklenmişti.

Hafif eğimli gölgeli yol bana uzun gibi gelmedi. Cemil bana artık ne olduğunu anımsamadığım şeylerden söz ediyordu. Bu ılık ve temiz havada kendimi hayatta bunca güzellik bulmaktan şaşkın ve hafif hissediyordum.

Akarsuyu izlemek için yoldan ayrıldık. Biz yukarı doğru çıktıkça akarsu inceliyordu, patika bazen bir kıyı bazen öbür kıyı boyunca ilerliyordu. Köpüren suyu iri siyah taşların üzerine basarak geçiyorduk, Cemil konuşmak ben de düşünmek için kendimizi geçiş zorluklarına kaptırmıştık.

Birden çağlayandan gelen bir gürültü duyduk. Dağdan güneşin ışıklarıyla pırıl pırıl parlayan bir su fışkıırıyordu. Çevrede büyümüş otlar ve çiçekler bitmez tükenmez bir çiy altında ışıldıyordu.

Köleler kilimleri biraz uzağa büyük bir sedir ağacının dalları altına serdiler ve yiyecekleri açmaya başladılar.

Acıkmıştım. Cemil kaygılı görünüyordu. Yemek bitince bir sigara yaktı. Ben hayallere dalmıştım. Düşüncelerim tüle benzeyen, en küçük bir rüzgârda dağılacak küçük beyaz bulutlar gibi hafif, önemsiz düşüncelerdi. Havada reçine kokusu vardı. Meltem esintisi dudaklarımızda bal tadı bırakıyordu. Rahattık...

Cemil birdenbire bana döndü:

– Arada sırada geleceğinizi düşünüyor musunuz Emire, diye sordu.

Ah! Ne can sıkıcı soru! Bu olağanüstü güzel saatte bu soru ne kadar tedirgin ediciydi! Neden beni geleceğim adını verdiğim büyük karanlık ve sessiz çukura doğru sürüklüyordu?

Hiç yanıt vermedim çünkü ruhumun derinliklerini açığa vurmaktan hoşlanmıyorum. Cemil sigarasını attı ve yanıma yaklaştı.

– Korkunç acılar çekmişsiniz, dedi, ama ölen ölmüş, geçmiş geçmişte kalmıştır. Bunları unutun. Bunları birlikte unutalım Emire. Sizi seviyorum. Bunu anlamadınız mı?

– Hayır, dedim, şaşırmış ve canım sıkılmış halde, hayır anlamamıştım.

O zaman bana ilk görüşte âşık olduğunu, benden uzakta mutlu olamayacağını anlattı.

Cemil iyi konuşur. Kocam bu sözleri bulamaz, bu imgeleleri yaratamazdı. Ama Cemil'in gözlerinde de kocaminkilerde olduğu gibi aynı kötü istek ışıltısının parladığını gördüm.

Bütün gün toprağın kokuları içinde tutkulu sesiyle beni sarıp sarmaladı. Elimi tutmuştu. Parmakları dirseğime kadar çıkıyor, okşamaları beni sonunda bitkin düşürüyordu. Güneş battığında, yeniden yola koyulduğumuzda biraz başım dönüyordu. Bununla birlikte hiçbir şeye karar vermedim. Düşünmem gerekiyordu. Âşık bir sesin beni kandırmaya yönelik ilk davranışlarından kendimi koruyacak kadar çok yaşamış çok acı çekmiştim.

Cemil beni gerçekten seviyor mu? Daha önemlisi ben onu seviyor muyum? Sevmek istiyor muyum? Ama kendime bu soruyu sormamalıydım bile. Hayır! Hayır! Asla aşk iste-

miyorum! Aşkı istemek istemiyorum. Aşk benim büyük korkum, bu sözcüğün bende uyandırdığı tüm anılar iğrenç. Bu berbat köleliğin düşüncesinden bile iğreniyorum...

Yine de yalnızlığımın, acılarımın, belki de okudukları-
mın tüm izlerini taşıyan bir düş gördüm. İnsanın en iyi en
güzel en saf en coşkulu bir biçimde sevmesi, hayat boyu, öle-
ne kadar hatta daha sonra da sevmesi ve böyle sevilmesi ne
güzel olurdu. Ama böyle bir aşkı kime duymalı ve kimden
böyle bir sevgi beklemeli? Bu Cemil olamaz. Şefkati haya-
tında yüzeysel olarak küçük bir hoşlanma titreşimi oluştura-
bilir ama derinlere ulaşamaz. Yanımdan ayrıldığında yalnız-
lığıma ve düşlerime kavuştuğum için mutlu oluyorum ve as-
la görüntüsü gözümün önüne gelmiyor. Elinin elimin üzerin-
de gezinmesi bana hoş geliyor ama bana sarılmak için kolla-
rını açtığında dehşete düşüp geriliyorum... Hayır! Hayır!
Onu o kadar sevmiyorum.

* * *

Kuzenime gerekli ve üzücü açıklamayı yaptım. Ama ona
biraz yanılısama payı da bıraktım. Duygularının inceliğine
çok fazla önem vermişim. Beni anlamadı. Benim onu geri çe-
virmemin kesin olduğunu düşünmek istemedi ve birbirimiz-
den soğuk bir biçimde ayrıldık. Yani bu kesin bir küslük oldu.

* * *

Ağustos. – Bu budalaca olay hayatımı tedirgin etti. Cemil
her gün eve geliyor ama aramıza bir soğukluk girdi. Büyük-
annemin ve teyzelerimin hoşnut olmadıklarını hissediyorum.

Cemil onların damat adayıydı. Onu destekliyorlardı. O
güzel gezintileri yüreklendirmeleri ona kalbimin kapılarını
açmamı kolaylaştırmak içindi.

* * *

23 Eylül – Yarın İzmir'e dönüyoruz.

* * *

Ekim – Çevremde gizli gizli nasıl bir düzen kuruluyor? Kendimi bir entrika ağının içine alınmış neredeyse hapsedilmiş gibi hissediyorum.

İzmir'e dönüşümüzden sonra birkaç hafta hiçbir şeyden en küçük bir zevk almadan, dışarı çıkmayı neredeyse hiç düşünmeden evde kaldım. Sonra yeniden bir şeyler yapmak istedim, âdetlere uymamaktan kaygı duyduğum ve kimseyi kızdırmak istemediğim için ailenin eski dostu Dürdane Hanım'dan gezintilerim ve ziyaretlerim sırasında bana eşlik etmesini istedim. Onun arkadaşlığı bana teyzelerimin ve kölelerimizinkinden daha hoş geliyor çünkü onun bağlılığına kesin güvenim var. Dürdane Hanım önerimi hemen kabul etti. İki kez birlikte dışarı çıktık. Sonra bir daha onu görmedim. Ona yazdım, hiç yanıt vermedi. Haberci gönderdim, teyzelerimden biriyle birlikte evine gittim: Dürdane evinde değildi. Ayak diremenin yararı yoktu. Onu bir daha göremeyeceğimi biliyordum. Dürdane benim mektuplarımı hiç almamıştı, ne de ben onunkileri, Onu aramaya gittiğimde hiç orada olmayacaktı. İstedğim bir arkadaşla asla dışarı çıkamayacağımı da biliyordum. Dışarıdan hiç kimsenin bana ulaşamayacağını da biliyordum: dün dostlarıma evde olmadığım söylendi.

Fethi Amcam ortadan kayboldu: bu sabah İstanbul'a gitti. Artık iyice gözaltındayım.

Cemil neredeyse tehlikeli olmaya başladığından bu yana bahçedeki çardağa da gitmiyorum.

* * *

Yirmi beş gündür kapı dışarı adım atmadım... Büyükanemden bir açıklama elde etmeye çalıştım ama öfkem sinirlendirici bir tatlılığa çarptı. Dışarı çıkmak mı istiyordum?

Beni kim engelliyordu? Dürdane'yi mi istiyordum? Onu aramaya birini mi gönderecektim? Daha ne istiyordum? Fethi Amcamı mı? Yakında gelecekti. Benim çıkarlarım için uğraşıyordu. Neden yakınıyordum? Cemil'in varlığından mı? Belki de çok yakında seveceğim bu kadar zarif, bir gün kesinlikle evleneceğim bu kadar güzel bu kadar hoş bir erkek tarafından sevilmiş olmaktan hiç mutla değil miydim?

Odama dönünce bir öfke krizine tutuldum: yaşlı İkbâl hâlâ ortalıkta dolanıp duruyordu. Suratı buruş buruş olmuş bu kara kuru çingene gibi kadına katlanamıyordum. Gençliğinde güzel olduğunu söylüyorlar. Büyükanнем onu bir zamanlar sahibesi olan görümcesinin pençelerinden çekip almış. İkbâl görümcesinin kocasının çok hoşuna gitmiş. Büyükanнем İkbâl'i satın alarak görümcesinin hayatını kurtarmış. O zamandan sonra birbirlerinden ayrılmaz olmuşlar.

İkbâl'in benim odamda ne işi vardı? Bu kafamı meşgul etti, kaygılandım.

* * *

Hiç gülecek halim yoktu ama bu sabah keşfettiğim şey beni çok eğlendirdi. Şimdi İkbâl'in benim yokluğumdan yararlanıp odamı neden karıştırdığını biliyorum. Bana büyü yapmaya çalışıyor. Ah! İhtiyar büyücü! Baş yastığının altında atlastan, içi Hint karıncalarının boynuzlarıyla dolu küçük bir kese buldum.²² Ancak umutsuz vakalarda kullanılan pahalı ve ender bulunan bir muskadır. Bu keşfim beni yatağıma, çamaşırlarımı, giysilerimi incelemeye götürdü, üçgen biçiminde kıvrılmış, üzerinde büyümlü duaların yazılı olduğu küçük parşömen kâğıtlarının bulunmadığı tek bir bluzumun olmadığını gördüm. Kolun altına, kol ağzının içine dikilmişti.

İkbâl'in gizemli hallerinin ve sık sık dışarı çıkışının nedenlerini şimdi anlıyorum. Kesinlikle dervişlerin dergâhına gitti, orada ünlü Cebrail ona büyük formülleri verdi. Büyükanнемeme düşüncelerimi açıkladım, o bana büyük bir güvenle

yakında Cemil'i seveceğimi söyledi. Demek hâlâ böyle aptallıklara inanacak kadar uygarlıktan uzagız!

* * *

Artık uyuyamıyorum. İçimi garip bir korku sardı. Evet, korkuyorum. Neden mi? Bunun nedenini bilmiyorum. Korkuyorum.

Bütün büyüler gülünç ve zararsız değildir. Bu sabah çayımın tadı bir tuhaftı. İçemedim. İkbâl tepsiyi götüreceği sırada çaydanlığın kapağını açtı ve hâlâ dolu olduğunu görünce bana kuşkuyla baktı.

Öğle yemeğinde sürahideki suda aynı tat vardı. Su içmedim, önümdeki maden suyu şişesini açtım.

Akşam yemeğinden biraz önce odamdayken evde yetiştirilmiş, benim de bluz ve elbise verdiğim küçük bir köle kız Cemil'in bana gönderdiği çiçek sepetiyle içeri girdi. Sepeti masanın üzerine koydu, bana olabildiğince yakın durarak çiçekleri düzenliyormuş gibi yaptığını gördüm.

– Ne var Saadet, diye sordum alçak sesle.

– Emire Hanım, diye yanıt verdi aynı alçak sesle çiçekleri düzenlerken. Bu akşam sürahideki suyu içebilirsiniz ama ne o kadar sevdiğiniz çilek reçelinden, ne de ahududu ve badem ezmesinden yemeyiniz.

– Neden, diye fısıldadım.

– Onların içine büyü toz koydular, diye fısıldadı küçük kız. İkbâl ile yaşlı Hanımı konuşurlarken duydum.

Donup kaldım. Küçük Saadet bana çok korkmuş gibi baktı ve gitti. Tam o sırada İkbâl bahçede benim açık kapının önünden geçiyordu. Küçük köle kızı görmedi. Kitabımı aldım ve okumaya dalmış gibi yaptım.

Büyü tozlar mı? Hepimiz az ya da çok büyü'nün var olduğunu biliriz; ama bunların bileşiminde neler olduğunu bilmeyiz. Bazıları uyutmak içindir, bazıları kafayı karıştırmak için, bir kısmı da insanın gücünü çökertmek iradesini uyuşturmak amacıyla kullanılır. Görünüşe bakılırsa bunlar ara-

sında tutkuları alevlendirip insanı isteğinin kölesi yapmaya yarayanlar da var. Bunlar aşk süzgeçleri. Öykülerde bunlardan çok söz edilir, uygunsuz doz kullanıldığında sizi bir daha asla uyanmayacağınız bir uykuya daldırabilenlerin olduğunu da duydum. Kocakarı ilaçları ve verdikleri hizmet için çok para ödenen, Rum kadınlarının sırlarını öğrenmiş, bugün zengin ve sözü geçen kişiler olan torunları İstanbul'da kasıla kasıla gezen bir-iki büyücünün olduğu gizli gizli konuşuluyor.

Akşam yemeğine kadar titreyerek, içim daralarak odamda kaldım. Sonra migrenim tutmuş gibi bir tavır takındım. Yemek saatinde Cemil oradaydı. Onunla ağrıyan başımın izin verdiği kadar nazık bir biçimde konuştum ve hiç duraksamadan sürahideki sudan içtim. Ama aç değildim: çok yemedim ve tatlıyı geri çevirdim.

Şimdi Fatma Teyzem, çok az yediğimi bahane ederek bana bir tepsi sevmediğim pastalardan ve sevdiğim şekerlemelerden göndermiş. Saadet yanında İkbâl ile geldi. Her şeyi küçük bir masanın üzerine bana yakın bir yere yerleştirdi, bakışıyla reçel ve pasta tabağını işaret etti... Gittiler, akşam oldu, beni korkutan bonbonların önünde tek başıma kaldım...

* * *

Bu sabah İkbâl ve Saadet odama geldiler. Saadet bana kahvaltımı getirmişti, İkbâl bir gece önceki tepsiyi aldı. Hiç bir şeye dokunulmadığını gördü. Saadet'e sert bir sesle sahibliğimin dantelini değiştirmesini emrettim ve bu işi gözümün önünde yapmasını istedim. Kız yatağımın yanına boyununu eğmiş üzgün bir halde oturdu, İkbâl kötü bir gülümseme ile uzaklaştı.

Alçak sesle Saadet'e:

– Kusura bakma, dedim.

Küçük hizmetçi de bana alçak sesle yanıt verdi.

– Anladım, Emire Hanım. İyi yaptınız. Bana sert davranın, hatta beni dövün.

Sanki onu dövmeye yüreğim dayanırmış gibi. Sonra daha da açlık sesle:

– Ama bonbonları yemiş gibi yapmanız gerek yoksa başka yolları, belki de benim bilemeyeceğim yolları deneyeceklerdir.

Sonra başka hiçbir şey demedi ve kendini tümünden dikişe verdi. Ayağa kalktım. Başka bir köle, Münevver içeri girdi. Giyindim ve piyano çalmaya başladım.

Öğle yemeği iyi geçti. Çok iştahlıymışım gibi yaptım. Sonra İkbâl'e sevdiğim reçellerden ve bonbonlardan odama getirmesini, öğleden sonra onları yiyeceğimi söyledim. Sonra da Saadet'ten yakındım: çok beceriksizdi, ceza olarak akşama kadar benim odamda dikiş dikerek kalacaktı, en azından eğlenmek için işi bırakıp gitmeyeceğinden emin olacaktım. Saadet'ten nefret eden Fatma teyzem beni haklı buldu. İkbâl kötü kötü güldü:

– Emire Hanım evlendiğinde Saadet'i yanına almakla iyi eder böylece bu küçük şımarık köleye boyun eğmeyi öğretir, dedi.

Bahçede kısa bir gezinti yaptıktan sonra Saadet'in dikiş dikmekte olduğu odama döndüm. Üzerlerine beyaz pudra şekeri ekilmiş yeşil ve pembe bonbonlar yaldızlı gümüş bir ta-bağı süslüyordu. Reçeller kristal bir kavanoza doldurulmuştu. Küçük masanın üstüne dantelli bir örtü serilmişti. Daha korkunç bir tuzak bundan imrendirici olamazdı.

Yorgun ve cesaretimi yitirmiş halde bir koltuğa çöktüm. Saadet ayağa kalktı, masaya yaklaştı, gümüş bir tas uzattı ve gülümseyerek bana çilek reçeli verdi. Şaşkın şaşkın ona baktım. Yalnızdık. Neden bu komediyi oynuyordu?

– Alın Emire Hanım, bundan alın. Bunlar iyi –bana servis yapıyordu– pastalardan da tadın, korkmadan bunların tadına bakın.

Hâlâ duraksadığımı görünce:

– Korkmayın, pastalarla reçelleri değiştirdim. Kötüler kitli dolabınızda. Kendi ellerimle koydum ve o zamandan beri odadan çıkmadım, dedi.

O zaman Saadet'e sarıldım ve verdiklerini yedim. Daha sonra büyüdü yiyecekleri bir temizlik kovaşına boşalttık, Saadet gece onları götürecekti. Beklenmedik durumlara hazırlıklı olmak amacıyla başka reçeller alması için ona para verdim. Kovaya göz kulak olabilmek için benim tuvaletime gidip orada dikiş dikti. Tatlı tepsisini benim küçük salonuma götürdüm çünkü Cemil'in geleceğini biliyordum.

Her zamanki gibi gerçekten de saat beşte geldi. Ona kahve ikram ettiler. Bonbon yemedi ama benim yemiş olduğumu gördü ve bonbonları her zaman sevip sevmediğimi sordu.

– İşte bakın, dedim ona ve gözünün önünde onlardan yedim.

Çok sevimliydi, bana aşkından söz etmedi sadece kadınların kötü koşullarına üzüldüğünü anlattı. Sözü birbirlerini anlamayan ve birbirlerini tanımadan her zaman kendilerini saklayarak yaşayan insanların mutsuzluklarına kadar uzattı.

Akşam kendimi o kadar sinirli hissettim ki durmadan neşeliymiş gibi göründüm. Teyzelerim, büyükanmem ve Cemil de benim kadar neşeliydiler. Aile hiçbir zaman bu kadar neşeli olmamıştı.

Şimdi gece yarısı. İşte yalnızım, ölecek kadar yalnız ve üzgünüm. Korkuyorum.

1 Aralık. – Duru ses sustu. Allah'ın adını boşluğa attı ve son titreşimleri büyük sessizliğin içine uzandı. Şimdi bir dua mırıltısı bana kadar geliyor, sonra güvercinlerin kuğurdaması. Işık yüzyıllık bir çınarın yaprakları arasından yavaşça süzülerek yazı yazdığım küçük beyaz çıplak odaya giriyor. Alçak pencere demirden girintili çıkıntılı parmaklıkla kapalı, bakışlarım avluyu çeviren kemerlere takılıyor. Çınarların gölgesi açık renk parlak fayansların üzerinde oynuyor. Çeşme hareketli bir kar gibi güvercinlerle örtülü. Burada huzur egemen.

Odanın bir köşesinde üzerinde uyuduğum şilteler yığılı. Başka mobilya olarak sadece bir yastık ve alçak bir masam var. Burası küçük bir hücre ama burada kendimi artık hapis

hissetmiyorum. Son günlerdeki korkunç karabasandan çıktıktan sonra nihayet soluk alabiliyorum.

28 Kasım günü sabah kahvaltısında büyükannem öğleden sonra tanınmış bir paşanın annesine bir nezaket ziyareti yapacağını haber verdi. Yanında üç köle götürecekti ve ancak gece yarısı eve dönecekti. O zaman teyzelerim de evde kalanlarla gezmeye gideceklerini söylediler. Ben Saadet ile yalnız kalacaktım. Yaşlı Abdullah kapıya bakacaktı, atlarla ilgilenen ve bizim hiç görmediğimiz öbür erkekler ahırlarda kalacaklardı. Zaten evin bizim yaşadığımız harem bölümü evin geri kalan bölümlerinden ayrı olduğuna göre bunun hiç önemi yoktu. Zencinin de büyükannenin yanında gitmesi gerekiyordu.

Öğlenden sonra bu harika sessizlik içinde sakin geçti. Saat dörde doğru Cemil görüldü. Sinirli görünüyordu. Çay içtikten sonra bana bahçede bir gezinti yapmayı önerdi. Hava o kadar güzeldi ki razı oldum. Eski çardağa doğru gittik. Gül ve menekşe kokuları havayı güzel kokularla dolduruyordu. Çevremizde sedir ağaçları ve çınarlar akşamın ilk karanlığını daha da yoğunlaştırıyordu. Sarmaşık gülleri kurumuş bir sedir ağacının gövdesini sarmıştı, ben tam gülleri toplamaya başladığımda birden iki kol beni sardı, öpücükler dudaklarımı ezdi. Bu sert saldırıyı geri püskürtmek için tüm gücümü kullanmam gerekti. Gül demetimi elimden bırakmamıştım, Cemil beni yere atmaya çalışırken serbest olan sol elimle onun yüzüne gülün dikenli saplarıyla sert bir biçimde vurdum, Acısından beni bırakmak zorunda kaldı. Öbür elimle onu tokatladım ve son hızla kaçtım. Arkamdan öfkeli sesiyle tehditler savuruyordu. Ama ben artık odamdaydım, kapıları ve pencereleri kapattım. Saadet ve ben, ikimiz de çok kaygılıydık.

Büyükannemin ve teyzelerimin dönüşünü sabırsızlıkla bekliyordum. Ne kadar da geç kalmışlardı! Gece olmuştu: ben hâlâ onları bekliyordum.

Sonra bahçeden benim küçük salonumun kapısına vuruldu. Saadet kapıyı açmadan ne istediklerini sordu. Yaşlı Abdullah bize büyükannemin ziyaret ettiği hanım tarafından gönderilmiş bir habercinin geldiğini söyledi. Ev sahibesi ko-

nuklarını ertesi güne kadar bırakmıyordu çünkü teyzelerim de, görünüşe göre, büyükannemle birlikte kalmaya karar vermişlerdi.

Saadet ile bir şey söylemeye cesaret edemeden birbirimize baktık.

O sırada aşçı akşam yemeği isteyip istemediğimi öğrenmek için birini yollamıştı. Yemeği getirttim ama hiç dokunmadım. Dayanılmaz bir korku her yanıma sarmıştı. Büyükanemnin yokluğu, yalnızlığım, Cemil'in davranışı... Bir komplo, pis bir tuzak kokusu alıyordum.

Odanın kapılarını yokladık: ne anahtar vardı ne de sürgü.

– Burada yatmamanız gerek Emire Hanım, dedi Saadet bana.

– Ama nereye gitmemi istiyorsun? Hiçbir odanın kapısı kilitlenmiyor. Bu saatte Abdullah dışarı çıkmamıza asla izin vermez.

Saadet beni iyi bir kilidi olan çok büyük bir giysi dolabının önündeki tuvalete sürükledi. Cesur küçük kız asılı elbiseleri kollarıyla kucaklayıp dışarı çıkardı. Sonra bir şilteyle geldi ve onu boş dolabın dibine serdi.

– Geceyi burada geçireceksiniz Hanımım, sizi buraya kapatacağım ve anahtarı da yanıma alacağım. Ama her olasılığa, kölelerden birinin geri dönmesi ve içeri girmesi olasılığına karşı odanızı hazırlayalım.

O zaman uzun bir yastık seçti, üstüne benim geceliğimi geçirdik, Saadet yastığın bir başına karışık bir saç gibi dolaşık büyük siyah bir yün yumağı oturttu, onun da üstüne bir Bursa eşarbu bağladı. Bu manken benim yatağımda kibar bir biçimde yatıyordu. Işıkları söndürmüştük. Artık sadece gece boyunca zayıf ışığını sevdiğim küçük bir lamba açık kalmıştı. Derin ve mutlak bir sessizlik vardı. Çevremizdeki boşluk genişliyordu.

Saat gece on birdi. Benim her zamanki yatma saatim. Saadet beni dolabın içine soktu. Gözenekli pervazdan içeri yeteri kadar hava giriyordu. İyi küçük arkadaşım sarıldım: kapı üzerime kapandı, anahtar kilitte döndü. Saadet'in hafif ayak seslerini ve eteğinin uzaklaşan hışırtısını duydum.

Kalbim çatlayacakmış gibi çarpıyordu. Gözümü anahtar deliğindeki küçük ışık noktasına dikip kımıldamadan durdum çünkü tuvalet büyük bir lambayla aydınlanıyordu. Sonunda uyudum. Birden kırılan bir eşya gürültüsü ve öfkeli çığlıklar beni uyandırdı. Ayaklarımın ucunda dikildim, tahnının kesiklerinden gelen aydınlıkta öfkeyle tepinen Cemil'i fark ettim, biçimsiz mankeni sarsıyor, çevresine bardakları, porselen vazoları, elinin eriştiği yerdeki tüm bibloları yere fırlatıyordu. Deli gibi iki odayı da dolaştı, mobilyaları itip kaktı ve kendini dışarı attı. Görüntü o kadar komikti ki içimden gülmek geldi ama ben tir tir titriyordum... Saadet neredeydi? Ona ne olmuştu?

Asırlar geçti. Sonunda hafif ayak sesleri duydum, kilitte bir anahtar döndü.

Saadet karşımda duruyordu.

– Gitti, dedi aceleyle. Benim odama geldi. Uyuyormuş gibi yaptım. Sizin nerede olduğunuzu sordu. Bilmediğimi söyledim. Deli gibiydi. Rakı içmişti. Bütün evi alt üst etti sonra bana doğru geldi. Bana rica etti, yalvardı. Size taptığınızı, sizi mutlu etmek istediğini, ona önce cesaret verdiğinizi sonra birden değiştiğinizi, ne yaptığınızı bilmediğinizi söyledi. Kısacası, ondan kurtulmak için sizin Tevfik Paşa'nın kızlarının evine kaçtığınızı söyledim. Bana inandı, şu anda kızların evinin çevresine casuslar yerleştirdiğinden eminim.

Bu akşamki deneme yinelenecek. Büyükannem ve teyzelerim onun suç ortağı olmuşlardı. Böylece benim Cemil ile evlenmemi zorunlu kılmak istiyorlardı. Ne kadar iğrenç bir şey!

Şafak sökmek üzereydi. Sabahın soluk ışıkları bir karar vermem gerektiğini konusunda beni uyardı.

Ben odamda dolaşırken Saadet çay hazırlıyordu, bir şeyi çok açık biçimde anlamıştım: büyükannemin dönüşünden önce kaçmam gerekiyordu. Hava aydınlanınca artık hiçbir şey dışarı çıkmamı engelleyemezdi.

Ama nereye gidecektim? İzmir'de beni aileme karşı savunacak kadar güçlü dostlarım yoktu. O zaman aklıma Şeyh Cafer Efendi'nin adı geldi. Ermişliği, adaleti, iyilikseverliği

İstanbul'a kadar yayılmıştı ve ünü onu saygın bir kişi yapıyordu. Benden koruyuculuğunu esirgemeyecekti ve hatta beni saraya, Sultanımıza karşı savunabilecekti.

Heyecanla giyindim.

Feride teyzeme ait olan Saadet'i kesinlikle yanımda götürmedim. Bana çok bağlıydı, bana sarılıyor, benim peşimden gelmek istiyordu. Daha sonra olur da onu bana satmak isterlerse onu alacağıma söz verdim. Anı olarak ona çevresinde elmaslar olan safir yüzüğümü verdim.

Elimde küçük bir mücevher paketi, siyah çarşafıma sarılıp güneşin ilk ışıklarını bekledim.

Tek bir kişiye rastlamadan evi terk ettim. Abdullah bile ortada yoktu.

Yaşlı şeyhin oturduğu uzak mahallede birkaç kuruş kazanmak isteyen küçük bir çocuk dolambaçlı yollardan geçirerek beni şeyhin evinin kapısına kadar götürdü. Şeyhin annesi Safiye Hanım'ın şeyh üzerinde çok etkili olduğunu biliyordum. Onu görmek istedim.

Safiye Hanım sabahın bu erken saatinde evin girişine çok yakın bir odada yanında mahallenin yoksul kadınları ve ondan dua etmesini ya da öğüt vermesini isteyen kadınlarla birlikte kahve içiyordu. Divanda tek başına oturuyor, parmaklarıyla amberden yapılmış uzun bir tespih çekiyordu. Güzel başı yeşil bir örtüyle sarılmıştı, kalın pikeden bir ceket giymişti çünkü sabah hava serindi.

Bir minder aldım ve öbür ziyaretçiler gibi yere oturdum. Kadınlardan her biri sırası gelince Hanıma yaklaşıyor, tam karşısına oturuyor ve ona ziyaretinin nedenini açıklıyordu. Safiye Hanım konuşuyordu ama söyledikleri hiç duyulmuyordu.

Bu sırada bir köle ekmek ve kahve getiriyordu, aç olanlar yiyordu. Bazı kadınlar peçelerini açmıyorlardı. Ben de öyle yaptım.

Sonunda Safiye Hanım'ın yanına gelebildiğimde oda neredeyse boştu. Peçemi kaldırdım ve çabuk çabuk, kırık olduğunu hissettiğim bir sesle ona her şeyi anlattım: adımı, evliliğimi, boşanmamı, İzmir'de geçen günlerimi, Cemil'in aşkını, geceki

korkunç denemeyi. Safiye Hanım beni soğukkanlı bir halde dinliyordu; sadece beyaz, pırıl pırıl elini okşar gibi yumuşak bir biçimde eğilmiş alnımın üzerine koydu ve bana sordu:

– Çocuğum, benden ne istiyorsun?

– Aziz Şeyh Cafer Efendi'nin beni korumasını. Beni savunmasını, İstanbul'daki akrabalarım beni alıncaya dek sizin çatınız altında kalmama razı olmasını. Kutsallık ve saygınlık sahibi oğlunuzun Allah'ın sonsuz iyiliği ve bağışlayıcılığı ile benim zayıflığıma ve felaketime merhamet etmesini.

– Gel, dedi bana yaşlı kadın ayağa kalkarak. Beni elimden tuttu ve şu anda bulunduğum odaya getirdi.

Dört gün geçti. Henüz şeyhi görmedim. Bana kimse bir şey söylemedi. Yemeklerimi getiriyorlar. Solgun ve tatlı iki üç kadın yemekleri benimle birlikte yiyor, siyah bir köle kadının bize hizmet ediyor. Kapım açık, özgürüm ama gizemli bir yaşamın sesinin yankılandığı bu kadar sakin, bu kadar geniş bir evde gelişigüzel dolaşmaya hiç cesaret edemedim.

* * *

Dün Safiye Hanım odama geldi.

– Oğlum İstanbul'daki akrabaların tarafından tam bir güvence içinde kabul edilmeni sağlayıncaya kadar burada kalmana razı oldu. Doğru söylemişsin: Cemil Bey yaptığı şeyi yadsımadı. Bizim desteğimize güven. Ama bu daracık odada sıkılmıyor musun? Bir süre yaşamak zorunda kalacağın evi sana tanıtmak istiyorum. Burada yaşayanlar seni bir kız kardeş gibi görmek istiyorlar.

Cami, hastane, yoksul çocuklar için okul, aç ve acınacak durumda olanlar için barınak, avlular, binalar ile burası küçük bir ada, iç karartıcı kenar mahallede yalnız bir adacık.

Harem evin tam ortasında, merkezinde bulunuyor. Haremde iyilikseverlik, yardımseverlik taşıyor. Bunları hazırlayan ve yöneten Safiye Hanım'ın yanında şeyhin tek karısı Emine yiyecek alış verişini ve mutfaklardaki çalışmayı denetliyor çünkü her gün yüz kadar çocuk ve gelip geçen doyu-

ruluyor. Emine'nin kız kardeşleri Nuriye ve Cavide merhemler, şuruplar yapıyorlar, dua ederek eczacı havanları içinde ilaçlar dövüyorlar. Şeyhin kız kardeşi Hatice sadakaları dağıtıyor, köleleri yönetiyor, biri kör öbürü topal, ikisi de bekârlığa mahkûm iki yeğeni Nimet ve Kadriye bahçe ile uğraşiyor. Bu iki talihsiz kız çiçeklerin güzelliği içinde yaşıyorlar. Kör Nimet'i iç dünyasını dışa vurmayan yumuşak güzel yüzünü güllerin arasında onları koklamak için eğildiğinde görmek gerek. Çiçeklerin kokusunu içine çekerken onları duyduğunu sanırsınız. Sanki görüyormuş gibi onları okşar ve sular. Sadece çiçeklerin kokusunu bildiği bu dünya hakkında ne hayaller kurar? Gözleri görmeyen küçük Nimet, sizin cahilliğinizi ve düşlemlerinizi paylaşmak isterdim.

Kız kardeşi Kadriye sadece bahçe bakımıyla uğraşmıyor. Belli sayıda yoksul küçük kızları çevresine topluyor, onlara dua, okuma, biraz tarih, İslam'ın zaferlerini, iğne oyası ve tığ işleri öğretiyor.

İşte efendilerimizin bizi gömdüğü uyusukluğu sarsan kadınlar! Eğer bu örnekler çoğalsaydı sonunda bağımlılığımızın bizi değersiz kılmasından ve küçültmesinden kurtulurduk. Bu kadınlara hayranım. Sadece alçakça kovalanmış, adına aşk denen her şey için tiksintiyle dolu olan ben onlara öykünmeliydim. Gücümü neden onlarınkiyle birleştirmeyim? Hayatın acı çektiği umudunu yitirmiş Hristiyan kadınların, manastırların etkin sessizliği içinde ruhlarını sağlığa ve huzura kavuşturduklarını okumuştum. Onlardan farklı olan biz Müslüman kadınlar da Hristiyan kadınlar kadar değerliyiz... İstanbul'daki yardımsever Hristiyanların işlikleri Kadriye'nin bir gün kendi kendilerine yeter duruma gelebilecek kadınlar yapmaya çalıştığı bu okuldan daha iyi düzenlenmiş değil. Yabancı ülkelerden bize gelen rahibeler Safiye Hanım ve arkadaşlarından daha nitelikli değiller. Bundan sonra neden onların yanında yaşamayı kabul etmeyeyim? Neden onların arasında dünya nimetlerinden vazgeçme ve iyilikseverlik isteklerimi dile getirmeyeyim?

* * *

Sakin ve dingin geçen günlerimin hepsi birbirine benziyor. Safiye Hanım neredeyse hiç ortada görünmüyor ama varlığı her yerde hissediliyor. Onun onayı olmadan hiçbir Şey yapılmıyor, yapılan her Şey hakkında ona hesap veriliyor. Söylenenlere göre Şeyh günün bir bölümünü camiye bitiŐik bir odada onun yanında geçiriyor.

Benimkilerden hiçbir haber yok, olmasını da hiç istemiyorum. Bir okyanus bu birkaç günden daha fazla bizi ayırmazdı. Bana  yle geliyor ki ben onların seslerinin bana ulaşamayacağı bir başka kıyıdaım.

Ama sonsuza kadar burada yaşıyabileceğim düşüncesi-ne nasıl oluyor da alıŐamıyorum? Bu benzersiz dinginlikten büyük zevk alıyorum ama bundan bir çatıŐmaya ara vermişim gibi zevk duyuyorum. Yaptıkları yararlı işlerle bizi kısı-kıvrak saran engellerin, bizi ezen zincirlerin üstüne çıkan bu kadınlara hayranım ama ben o kadar yükseğe çıkmayı beceremeyeceğim. Benim onlarda olmayan d Ő lerim, değersiz d Ő lerim var. Acılarım benim ruhumda benim için çok değerli bir zehir bıraktı. Bu kadar insanı sevmeyecek kadar çok Şey seviyorum. Ve kendimi bu kadar insana adayamayacak kadar çok sevgiye gereksinimim var.

* * *

Duadan sonra yoksullara yiyecek dağıtıldığı saatte caminin avlusundan geçtim. Yüz kadar erkek, kadın ve ocuk orada toplanmıştı, kadınlar bir kemerin altında bez bir perdeyle ayrılmış bir yerde gruplaŐmıŐtı. Yahni, sebze, büyük tepsilerde pilav yediler sonra aptes aldılar, gitmeden önce her biri Safiye Hanım'ın penceresine doğru dönüyor ve saygıyla eğiliyordu. Yoksulları iyi bir yemek ne kadar mutlu eder! Çoğu zaman gerçek doyumun ne olduğunu öğrenmek için bazı günler açlığı bilen insanlardan biri olmak istemiŐimdir.

Güneşin yayıldığı, güvercinlerin yoksullardan kalan kırıntıları paylaşmak için dalaŐtığı avluda en son ben kaldım. Parmaklıklı pencerenin arkasından biri beni çağırdı. Safiye Hanım'ın odasına gittim.

Amber tespihi elindeydi, yüzünü saran yeşil eşarbını aşağı çekmişti.

– Gel kızım, senin için haberlerim var, dedi.

İstanbul'daki ailem beni almaya yetkiliydi. İstedğim zaman gidebilirdim. Şeyhin sekreteri gemiye kadar benimle birlikte gelecekti, Safiye Hanım'ın yaşlı bir kadın kölesi beni akrabalarımaya teslim edecekti, onlar da böylece benimle ilgilenildiğini, benim hayatta hiç de terk edilmiş bir düşkün olmadığımı görecektlerdi.

Sessiz bir biçimde Safiye Hanım'ın soluk elini öptüm. Dünyaya yeniden dönme düşüncesi içimi sarmıştı.

– Burada, sizin yanınızda kalamaz mıyım, diye sordum kendime karşı.

– Senin alınyazın başka yerde kızım, diye yanıt verdi Safiye Hanım. Alın yazını izlemen gerek.

* * *

Yarın gideceğim. Büyükanнем ve teyzelerim bugün geldiler. Kaçtığımından bu yana onları görmemiştim. Kinleri davranışlarından ve gözlerinden okunuyordu.

Büyükanнем bana nankörlüğüm nedeniyle sitem etti: onu bu ihtiyar halinde yalnız bırakıyordum. Bana beddualar etti çünkü ben Tanrı'nın isteğine karşı gelmişim.

Tanrı'nın isteği ile Cemil'in isteği arasındaki farkı bildiğimi söyleyerek yanıt vermek kolaydı... Ama neye yarardı ki? Sustum. Teyzelerime gelince onlar ağızlarını açmadılar.

Ayrıldığımız saatte bile ben hâlâ annemin annesinin biraz sevgi göstermesini umut ediyordum... Vedalaşmamız kuru ve soğuk oldu. Büyükanнемin ellerini öptüm, o da hafifçe alnıma dokundu. Güzel kuzenimin adı anılmadı.

* * *

Bütün evle vedalaştım. Emine Hanım bana sarılırken ağlıyordu, Dürdane ve Cavide de, ikisi de çok üzgündü. Nimet ve Kadriye benden kız kardeşleriymişim gibi ayrıldılar.

Hatice beni camiye götürdü, birlikte dua ettik. Sonra beni sıcak havanın her tarafı sessizleştirdiği avluya çıkardı, onun yanına oturdum.

– Ayrıldığın huzur evini unutma, dedi bana. Siz İstanbul çocukları farklı çocuklarsınız, yabancı düşüncelerin yozlaştırdığı bir hava içinde yaşıyorsunuz. Emire, sen burada İslam'ın ruhunu soludun.

Uzaklaştı. Börtü böcek, çağıldayan çeşmenin çevresinde uğulduyordu. Bu hoş ıssızlığa takılıp kalmıştım. Birden hayatımı yaşayacak değil de yaşamış olsaydım daha mutlu olacağım düşüncesine kapıldım. Duru suya doğru eğilirken orada Safiye Hanım gibi saçları beyazlaşmış yaşlı bir kadın görmeyi umut ettim. Böylece bende huzur isteği dışında her şey ölmüş olacaktı.

Sessizliğin parlak pencerelere yansıdığı boş avlunun çevresine dalgın dalgın göz gezdirirken taşların üzerinde iki gölge belirdi ve yavaş yavaş büyüdü. Camiye giden Safiye Hanım'ın ince bedenini, yanında da uzun boylu ihtiyarın beyaz ve soylu silüetini fark ettim.

Ayağa kalktım. Başım önümde, kalbim çarparak, karar-sız bir biçimde ne geri ne ileri gidebiliyordum. Hafif ayak seslerinin önümde durduğunu duydum. Bir el elimi tuttu ve Safiye Hanım şöyle dedi:

– İşte gidecek olan çocuk. Onun için dua ediniz oğlum.
– Başını kaldır kızım, diye emretti derin ve dolgun bir ses.

Fildişi rengine, uzun bir sakalın içe işleyen beyazlığı sürdürdüğü kadidi çıkmış bir yüz gördüm. Bana, içime, öte-me bakan koyu renk gözleri yakıcıydı.

Daha fazla, daha daha fazla, yere kadar eğildim.

– Allah seni korusun Emire, dedi. Git ve yolundan şaşma.

XIV Bölüm

Ramazan Anıları

Ramazanı kentin merkezinde Şehzade Camii'nin yakınlığında sessiz sokakları olan bir mahalledeki bir konakta geçirmeye davet edildim. Parmaklıkları güzel bir demir işçiliği ile yapılmış mezarlıklar bombeli pencereleri kapalı ve sessiz evler arasında yeşilliklerle aydınlanıyor. Modern zamanların düşünce biçiminin henüz içine işlemediği eski katı ailelerin İstanbul'u bu.

Bu eski evde Türk geleneklerine göre yaşıyordu: yatak odalarında Avrupa biçemi mobilyalar yoktu, yemekler yere konan tahta tepsilerde gelişigüzel zamanlarda yeniyordu.

Ev sahiplerimin ailesi kalabalıktı: ihtiyar bir anne, yaşlı kız kardeşler, gelinler, torunlar ve birçok köle.

Ramazan yaşamı benim için bir yenilikti. Müslümanların oruç ayı Türk kadınları için yılın en güzel zamanıydı. Otuz gün boyunca cami ziyaretlerinde ve gezmelerinde kendilerini daha özgür hissediyorlar. Bağımsızlaşıyorlar. Akşamları kentte yemek yiyorlar, güneş batmadan önce eve dönmek zorunda değiller. Ramazan onlara gece yarısına kadar dışarıda kalma izni getiriyor. Bu oruç dönemi ne olursa olsun hayatlarını daha rahatlatıyor.

Ramazanda Türk kadınının günü erken başlıyor. Gökte yıldızlar parlamaya başlarken olağandışı bir hareketle uyanı-

yorduk. Köleler ellerinde ışıklarla gidip geliyordu. Şıpidık terliklerinin ince hasır serilmiş tahta döşeme üzerinde yürürken çıkardığı küçük sesler evi dolduruyordu.

Yatak odalarına üstü soğuk yiyeceklerle dolu tepsiler getiriyorlardı, biz de bunların çevresine oturuyorduk, yediklerimiz akşam iftar saatini beklememizi sağlıyordu. Ama bu sabah yemekleri genelde kötü oluyordu.

* * *

Sabahlar çoğu Rum satıcı kadınların ya da iş isteyenlerin ziyaretlerini kabul etmekle geçiyordu. Bu kadınlar en kapalı haremlere girmek için bayramın yaklaşmasını bahane ediyorlardı. Giysi, bluz ya da jüpon modelleriyle dolu bohçalar ya da sadece içinde değerli taşlar ve mücevherlerle dolu çok yıpranmış siyah marokenden basit küçük bir çanta ile geliyorlardı.

Bir sabah Madam Artemis Miropulo içeri girdiğinde biz evin genç kadınlarından biri olan Kerime Hanım'ın odasında toplanmıştık. Gürültü yapmadan mobilyaların arasından geçmişti, yanımıza geldiğinde ancak onu gördük. Zayıf, tatlı, kısa boylu bir kadındı, sessiz adımları ve küçük hareketleriyle sanki şöyle diyordu:

– Benim, ben. Rahatsız olmayın!

Onu tanıyan Kerime gülümsedi. Madam Artemis oturdu ve kendisine ikram edilmek istenen kahveyi nezaketen reddetti. Sonra ölçülü ve hafif bir sesle İstanbul'daki küçük dedikoduları anlatmaya başladı. Önce konuşmanın konusu Kemal Bey'in karısının boşanması oldu. Sonra birçok harem gözden geçirildi ve Madam Artemis Arif Bey'in hareminden uzun uzun söz etti, orada neler olmuştu neler! Gelinini kıskanan kaynana onu tam üç gün şiltelerin bulunduğu odaya hapsedmişti.

– Şilte odasına mı?

– Tam öyle. Yıgılmış elli şilte gelinin çılgınlıklarının duyulmasına engel oluyordu, kocası da onu ortadan yok olmuş, kaybolmuş, kaçmış sanıyordu. Ama tüm bunlar Hamdi Bey'in haremde olup bitenlerin yanında hiçbir şeydi.

Madam Artemis dinleyenlerin keyifli olduğunu hissettiğinde küçük çantasını açtı ve içinden harika bir kelepir mal çıkardı: pırlıl pırlıl elmas bir gerdanlıktı bu. Kerime Hanım gerdanlığa hayran oldu. Boynunda nasıl durduğuna bakarken Rum satıcı minderini ona yaklaştırdı ve genç kadına köleler anlamasın diye alçak sesle ve Rumca bir şeyler söylemeye başladı. Kerime Hanım'ın önce gülümsediğini sonra öfkelendiğini gördük. Sonra Madam Artemis kalktı ve izin istedi. Gerdanlığı geri götürmeyi reddetti.

– Ekselanslarının yanıtını almak için yarın yine geleceğim. Eğer istemezse bunu çok isteyen bir Hanım biliyorum: İkbâl Hasan Paşa.

– O ihtiyar kadın mı? Madam Miropulo gülümsedi.

– İkbâl Hanım onu kendisi için değil kocasının genç odalığına armağan etmek için satın alacak.

Bu hiç kimseyi şaşırtmamış gibiydi.

Madam Artemis gittikten sonra Kerime bize onun Ahmet Paşa tarafından kendisine olan aşkını açıklaması için gönderildiğini, paşanın bir terzi kadının evindeki garsoniyerinde kendisiyle buluşmak istediğini söyledi. Ahmet Paşa'nın kızlarının arkadaşı olan Kerime Hanım çok kızmıştı.

* * *

Ramazan boyunca güneşin battığı anda patlayan top, acıkmış tüm İstanbulluların sofraya oturduğu zamanı gösterir. Orucun son saati en uzun geçen saattir.

Zengin olsun fakir olsun tüm evlerde iftar sofrası hazırlanmıştır. Sofranın zenginliği tatlıların ve reçellerin zenginliği ile ölçülür. İftar aileler için bir araya gelme fırsattır, akraba erkekler, amcalar, dayılar, kuzenler, yeğenler en katı haremelerin içine kabul edilirler. İlke olarak ramazanda tüm Müslüman evleri iftar saatinde yoksullara, sokaktan geçen yabancılara açıktır.

Devlet memurları en az bir kez sarayda, ya baş mabeyince ya da yüksek devlet görevlileri tarafından açılmış sofralarda iftar yapmak zorundadırlar. O gün değeri beş ile yirmi

Türk lirası arasında değişen bir armağan alırlar. Gerçekten de eskiden Doğu konukseverliğine göre çağrılı olan herkese geri dönüşünü sağlamak amacıyla bir gümüş lira verilirmiş. Bu âdet ailelerde artık bırakılmış ama Sarayda sürdürölüyor.

Kadınlar birbirlerini akşam yemeğe davet ediyorlar. Ramazan onların yıl içinde güneş battıktan sonra dışarı çıkma haklarının olduğu tek dönem. Onlar da bundan yararlanıyorlar. İstanbullu kibar bir hanım bu kutsal ay boyunca iki ya da üç kezden fazla evinde akşam yemeği yemez.

İstanbul'da Fehime Hanım'ın konuksever çatısı altında yaşadığım günler bana İstanbul'un en görkemli evlerinden birini, kentin valisinin kızının bizi iftar için davet ettiği evi tanıma fırsatı verdi.

Melek Hanım Türk toplumunda iyiliği ve yardımseverliği nedeniyle çok sevilen genç bir kadındı. Konuklarını gümüş simlerle işli, dantellerle süslü mandalina rengi tuvaletle, on sekizinci yüzyıldan esinlenmiş Saksonya porseleni küçük heykellerle dolu, çiçekli açık renk doğramaları, yumuşak ışıklı lambaları olan salonlarında ağırılıyordu.

Yemek masası çok sayıda biblo, çiçek ve gümüşle doluydu. Buzdan bir göl üzerinde dans eden Sèvres porseleninden yapılmış peri kızları masa üstü süsünü oluşturuyordu. Gece kandilleri pembe lotus çiçekleri içinde yumuşak bir ışık veriyordu. Bohemya kristallerinden kuğular kanatları arasında tuzlu ve karabiberli bademler taşıyordu. Fransız ya da İngiliz modasının on yıl önce icat ettiği tüm yapaylıklar bu Türk masası üzerinde buluşmuşlardı, yiyecekler soluk mavi ipekten uzun elbiseler giymiş köleler tarafından getiriliyordu.

Salonda geçen gecenin geri kalanı kibarlar âleminin tüm toplantılarına benziyordu ama bu sadece bir kadınlar toplantısıydı. Sadrazamın genç kızları hediyelik yaldızlı kitaplardaki kız resimleri gibi tazeliklerini korumuş halde bir İngiliz Hanımla İngilizce konuşuyorlardı. Müzik yapıldı, bir başka önemli kişinin kızları besteci Chaminade'dan ezgiler ve Matmazel Vacaresco'nun şiirlerinden yaptıkları besteleri söylediler. Bir genç kadın Musset'den Ekim Gecesi'ni okudu.²³ Bu genç hanımlarda Doğu'dan ne kalmıştı ki?

Yine de onlara baktığımda Çerkez kökenli çekik gözlerde, dostların birbirlerine davranırkenki gülümsemelerinin ölçsüzlüğünde özellikle de duygularının değişkenliğinde, sürekli takılan peçelerin zamanın yıpratmasına karşı koruduğu tenlerinin sedef gibi parlak inceliğinde Doğu kendini belli ediyordu. Hanımlar içtenlikten, ciddilikten ve melankoliden, çocuksuluğa ve neşeye, Ekim Gecesi'nden sevilen danslara büyük bir istekle geçiyorlardı.

Bu danslar çok eski zamanlardan kalma Türk giysileri giyen genç kızlar tarafından yapılıyordu. Giysiler büyükanelerin sandıklarında unutulmuş, koleksiyoncuların son derece büyük değer biçtikleri, bugün ender rastlanan uzun etekli elbiseler ve şalvarlardı, üzerleri ince altın simli ağır işlemelerle kaplı, renkleri solmuş atlastan yapılmışlardı. Üç etekten biri uzun bırakılmış yerde sürünüyorken öbür ikisi önden yukarı kaldırılmış ve kemere tutturulmuştu; öylesine sevimliydi ki neden bir kenara bırakıldıkları anlaşılır gibi değil. Şalvar aşırı bolluğuyla hiç de o kadar sevimli değil.

Bize "doğu hayatından klasik bir oyunu" sözsüz oynatarak eğlenen, gözleri gülen pembeli genç kız başında canlı renkli küçük bir takke, gümüş işlemeli uçuşan ceketi, kolunda lavtasıyla çok güzeldi.

Bu çocukça sahneler karşısında en züppe bulvar tiyatrosu tipi kadar zarif ve kibar harem ağası siyah yüzünde bembeyaz bir gülümsemeyle beğenisini gösteriyordu. Kusursuz bir kesimi olan beyaza çalan gri takım elbise içinde, kravatıyla inci ve elmas yüzüklü parmaklarıyla caka satan bu adam, bekçisi olduğu ve onun üstüne titreyen efendi ve köle kadınlar arasında tuhaf ve iç karartıcı bir etki yapıyordu. Harem ağası bugün İstanbul'da ender rastlanan bir lüks. Kadınlar bu kaypak ve kin dolu insanlardan tiksiniyorlar.

Bununla birlikte bu zavallıların bazılarında kadına karşı doğal eğilim, yıllar geçtikçe kine dönüşmekten ve azmaktan uzak, özleminden, korumadan hatta şefkatten oluşmuş bir duygu haline geliyor. Kimileri çevrelerinde bir kadının varlığına sahip olmak için evleniyor. Kimileri de dostlarının kızlarını evlat ediniyor ve onların üzerlerine titriyor. Bir prenze-

sin evindeki baş harem ağası tarafından evleninceye dek alabildiğine şımartılmış nazik bir küçük kız tanıdım. Sevecenlikle yetiştirilmiş çiçek, bir başkasının bahçesinin süsü olunca bu durum yaşlı harem ağası için büyük bir üzüntü olmuş.

Melek Hanım'ın harem ağası, sahibinin dostları tarafından saygı ve sevgi ile kuşatılmıştı. O da onlara nazik bir biçimde gülümsüyordu. Açığa vurulmamış aşkın acımasız yapmadığı duygusal bir insandı. Her gün genç kadına kendisini "beyaz, sarışın, güzel" bir kızla evlendirmesi için yalvarıyordu. Güzel kadın resimleri biriktiriyordu. O sırada sahibinin yanında gittiği bir davette yabancı koloniden yarım yamalak gördüğü güzel kadınlardan birine deli gibi âşıktı.

Başka bir tarafta iftar yapan ama gençlerin gülüşlerinin bu tarafa çektiği yaşlı kadınlar göründü. Eski moda, işlemeli ipekten uzun ceketler giymiş, başlarında türbandan küçük başlıklar olan bu hanımlar sessizce içeri girip birkaç dakika oturuyor, sonra geçmiş zamanın gölgeleri gibi her zaman hiç konuşmadan ve kaçarcasına ortadan kayboluyorlardı.

Vakit geç olmuştu. Salona açık renk akşam çarşafları getirildi. Birkaç dakika sonra kupa arabası bizi pırıl pırıl gece- nin içinde götürüyordu.

– İstanbul gece ne kadar güzel! Onun gece güzelliğinin tadını gönüllerince çıkaran Avrupalılar ne kadar mutlu, diye içlerini çekti Fehime Hanım'ın torunu olan kızlar.

Ama araba Galata Köprüsü'ne gireceği sırada Şerif eğildi ve bir emir verdi. Araba düşler kentinden mavi geceye daldı. Eski köprüyü geçtikten sonra yukarı mahallelere ulaştı, en uzun yolları izledi, oralarda Ramazan gecelerinin ayrıcalığı olmadan ay ışığında İstanbul'un büyüsunü bilmeyecek baş- ka güzel tutsaklarla dolu birçok araba ile karşılaştı.

* * *

Ramazan geceleri bende eğlenceli ve eşsiz anılar bıraktı. Yılın bu döneminde boş inançlar kolayca ortaya konuyor, çün- kü uzak mahallelere alışılmamış uzun gezintiler ve ziyaretler için uygun bir bahane oluyor. Genç kızlar Kuranın ayetlerine

kehanet gibi anlamlar yükleyen hocaya ya da kahve falında geleceği okuyan yaşlı kadınlara sorular sormaya gidiyorlar. Genç ya da yaşlı hanımlar yıl içinde yitirilmiş eşyaların ve onları çalmış olanların görüntülerini yansıtan dalgaların kabardığı mucizeli kuyuların üzerine güvenle eğiliyorlar.

Beni bir gün çarşafı ve peçeli olarak İstanbul'un kadın dünyasında büyük bir ün yapmış bir kadının evine götürdüler.

Pera tepesinden neredeyse dimdik inen dar ve sarsıntılı yolun dönemecinde küçük ahşap evi gözümün önüne getiriyorum. Oraya gitmek için her tarafı salkım çiçekleri içinde تنها bir Türk mahallesinden geçtik. Yaşlı kadın genç bir Çerkez kıızıyla yalnız yaşıyordu. Bizi şaşılacak kadar temiz çıplak küçük bir odaya aldı. Parlak beyaz tahta döşeme üzerinde İran kumaşıyla kaplı alçak bir kanepede oturmuş çepçevre dolaşıyordu. Kafesli cumbayla korunmuş pencerelerde temiz ve açık renk perdeler vardı. Divanın bir köşesine bağdaş kurmuş falcı kadın bakır bir mangaldan yaktığı sigarayı içiyordu.

Bizi Doğu'da yoksulların asla vazgeçemediği, zenginlerin saygı gösterdiği bir ağırbaşlılıkla kabul etti. Karşılıklı hal hatır sorduktan sonra arkadaşlarım ondan benim hakkımda gördüğü şeyleri anlatmasını rica ettiğimi söylediler. Kadın Kuran okurken örttüğü yeşil eşarplarından birini çıplak başının üstüne attı, amberden uzun bir tespihi eline aldı ve çekmeye başladı.

– Arkadaşınız bizim memleketten değil, dedi önce.

Hazırlıksız yakalanan dostlarım acele yanıt verdiler.

– Gürcüdür.

– Belki, diye devam etti falcı, ama bizim dinimizden değil. Görünüşe bakıldığında Müslüman olmadığımı ona düşündürecek hiçbir şey yoktu.

Gördüğü her şeyi hızlı hızlı söyleyerek konuşmasını sürdürdü. Yazgıları beni ilgilendiren insanların yaşadığı uzak ülkeleri betimledi. Denizleri aştı, gözleri özellikle sevilen insanlar üzerinde durdu ve sevilen kalpleri okudu. Geleceğe ait hiçbir şey söylemedi: geçmiş, bugün, bizi saran insanlar ve nesneler, sizin çevrenizdeki kin ya da aşk, işte münecimliğinin ona gösterdiği her şey bunlardı.

Başını arkaya atmıştı. Başörtüsü temiz çizgili yüzünü sıkı sıkıya sarıyordu. Yarı kapalı gözleri örtünün içinden bakıyordu. Bu yaşlı kadın gerçekten güzeldi. Dış görünüşü gönül gözüyle görme yoğunluğu nedeniyle ne gerilmiş ne de buruşmuştu. Ölümsüz kâhinlerin yüzlerinde görüldüğü gibi onun-kinde de soylu bir dinginlik egemendi.

Birkaç gün önce bu falcı pahalı bir mücevherin kaybolduğu büyük bir İstanbul haremine çağırılmıştı. Falda mücevherin karanlık bir yerde parladığını görmüştü. Yararsız aramalardan sonra mücevher rastlantısal olarak Crédit Lyonnais'nin ailenin unuttuğu kasasında bulunmuştu.

* * *

Beni en çok etkileyen şeylerden biri de gün batarken yüksek minarelerden müezzinin İstanbul'un üzerine yayılan sesiydi. Uzaklardan tertemiz yankılanıyordu. Bayağı Batının dinle ilgili olmayan gürültüleri, Pera'nın gürültü patırtısı ve uğultusu içinde olduğu gibi artık bu sesi bastıramıyordu. Müslüman evlerinden bir şarkı gibi kesik kesik duyulan mırıl-ıtı ona yanıt veriyordu. Köleler seccadelerini büyüklerin yanına getiriyor, başları beyaz tülbentle örtülü, âdetleri gereği sallanarak kutsal duaları tekdüze bir sesle söylüyorlardı. Bu mırıl-ıtı bütün evde duyuluyordu, uzaktan uğuldayan bir denizin yankıları sanılabilirdi. Bir dinginlik etkisi yayılıyor ve önceleri saygılı bir biçimde çekildiğim odama kadar geliyordu. Bir gün ben de duaya katılmak istedim. Bana böyle ender rastlanan bir lütufta bulunarak neye mal olacağını bildiğim İslam dinine döneceğimi mi umuyorlardı? Ama Şerife ve annesi eğer istersem beni Eyüp'e, ulu peygamberin yattığı türbeye götürececeklerini söylediler.

Eyüp'e, çevresini saran avluların inançlı olmayanlara yasaklandığı, İslam'ın, Müslüman olmayan hiç kimsenin yanına yaklaşamayacağı en kutsal camisine götürecektlerdi beni. Eyüp'e, Halifenin erkinin güvencesini aldığı kutsal yere. Avrupalıların içinde Eyüp'e belki de sadece ben girecektim.

Bana yoksul bir kadının gösterişsiz yünlüden çarşafını giydirdiler: eski moda, kemeri iyice kırışık, boyun kısmı omuzlara iyice gömülmüş çok ağır bir çarşaftı, kalın tül den peçem arkası görünmeyecek kadar koyu renkliydi. Ayakları ma çıkarıp giymesi kolay basit lastik potinler geçirdim. Böylece fark edilmemek için gerekli görünüşe sahip olmuştum. Caminin çevresinde kaynaşıp duran çingeneler ve çocuklar bile bu kadar yoksul görünüşlü bir ziyaretçiden bahşış istemeye cesaret edemeyeceklerdi.

Önemli ölülerin yattığı uzun caddeden caminin yeşil ve yaldızlı parmaklıklarına doğru ağır ağır ilerliyorduk. İçimi büyük bir heyecan sarmıştı: Doğu'dan saf ve eksiksiz bir izlenim edinecektim. Çarşafın altında kendimi başka biri gibi hissediyordum ve karşılaşılabileceğimiz tehlike nedeniyle de biraz kaygılanıyordum. Her şey bu saati eşi benzeri olmayan bir saat yapmaya yönelikti.

Yavaş yavaş sayısız beyaz güvercinin kanat çırparak doldurduğu avlu ya girdik. Kuşlar caminin her zamanki konuklarıydı. Sakin uçuşları geniş alanı hareketli bir kar gibi kaplıyordu. Küçük sütunlarla desteklenmiş çıkıntılı çatıları olan medreseler avluyu sarıyor, içlerinden mırıltılar geliyordu.

Avlunun ortasında yaldızlı bir parmaklıkla çevrili büyük bir ağaç aşağı ya büyük bir halka halinde gölge yapıyordu. Akan suyun gürültüsü ve görünmeyen şıpıdık terliklerin tıkırtısı duyuluyordu.

Herkesin gittiği cami yi solumuzda bıraktık, bir üçgen içinde yukarıdan bir geçitle cami ye bağlanmış türbeye yöneldik.

Yüzleri sert görümlü hocalar ve imamlar küçük giriş holünde duruyorlardı. Ayakkabılarımızı çıkardıktan sonra kutsal mezara götüren ay biçimindeki dar geçitte ilerledik.

Ayaklarımız yumuşak halı ya gömülü yordu. Serin ve hoş cılız bir aydınlık bizi sarıyor, etrafımızda gümüş lambalar sarkıyordu. Duvarlarda yeşil ve mavi çiniler gizemli işaretlerle yol yol ışıldıyordu. Kapıda çömelmiş bir imam dindarların saygısından yararlanıp onlara mezara değmiş eşyalar, onların saflığından yararlanıp kötü yazgı ya karşı muskalar ar-

mağın ediyordu: posta pullarına benzeyen, üzerinde anlaşmaz işaretler olan küçük balmumu parçalarıydı bunlar, üzerlerine yazgıya zarara uğramadan meydan okumayı sağlayan bir su dökülüyordu.

İmam bize küçümseyerek bakıyordu ama ben bu bakış karşısında titriyorum. Mezar, türbenin alacakaranlığında gülmüşten bir ağ altında ışıldayan tüm yeşil çinilerle parlıyordu. Lambalar daha ağır ve daha güzel sallanıyor, halılar daha kalın, sessizlik daha derin, saygı daha dinseldi.

* * *

Hicret'in ellinci yılında, 670'de İstanbul'un ilk kuşatılması sırasında ölen sekiz kahramandan en ulusu olan Eyüp Ensari, Halit-bin-Sait, peygamberin arkadaşı ve sancaktarıydı. II. Mehmet tarafından İstanbul alınıncaya dek mezarı bilinmiyordu. Bizans fatihinin verdiği ilk emir kahramanın bedeninin aranması oldu. Gelenek onun toprağa verildiği yeri aşağı yukarı işaret ediyordu. Şeyh Akşemseddin orada kahramanın kalıntılarını buldu ve bugünkü cami beş yıl sonra bu yerde yükseldi. II. Mehmet peygamberin kılıcını törenle oraya koydu. Ardılları tahta çıktıklarında bu kılıcı kuşanmak için gittiler ve Şeyhülislamın önünde eğildiler. Şeyhülislam kılıcı onlara taktı ve şöyle dedi: bunu güvenle al çünkü bunu sana Tanrı gönderdi.

Küçük dostum zengin süslerle bezenmiş oymalı parmaklıkların ölülerin çevresinde bol bitki örtüsünü güçlkle içine aldığı cadde boyunca tüm bunları bana anlattı.

Şerif camiden yavaş yavaş ve sessizce çıkıp insanı tedirgin eden küçük çocuklara ve parmaklıkların arkasına yığılmış yalvaran kadınlara bahşiş dağıttıktan sonra öyküsüne devam etti.

– Eyüp kutsal bir yerdir, dedi, kutsal türbenin yakınında yatanlar kıyamet günü ayağa kalkacak ve cennete gidecek ilk kişiler olacak

Sonra beni dar yollardan ölümler kentinin sokaklarına götürdü. Bu sokakların iki yanında caminin çevresinde ünlü mezarlar sıralanmıştı. İşte Hatice Sultan'ın türbesi, işte Osmanlı tarihinin sadrazamlarından en korkunçlarının mezarları.

Arada bir küçük Şerif bir kapıyı itiyordu, dingin köşelere, sessiz ve serin dehlizlere giriyorduk. Ortada uzun saplı papatyaların ve çançiçeklerinin arasında gömütlerin ortaya çıktığı bir bahçe vardı. Daha az önemli birkaç ölü burada, çini döşeli koridorlardan yavaşça kayıp geçen bir imamın koruması altında yatıyor. Aptes alınan çeşmeden hafif bir gürlütle durmadan su akıyordu.

Şerif mezar taşlarının üzerindeki yazıları okurken ben de bu parmaklıkların, çeşmelerin sakladığı süsleme sanatı bulgularını basit ve sıradan kapı demirlerine kadar hayranlıkla seyrediyordum. İstanbul'da yok olmaya ve unutulmaya mahkûm değerli sanat hazineleri oraya buraya serpilmiş halde bulunuyor.

Dar, kenarlarında kırılmış mezarlar ve taş yığınları olan yollardan tepelere çıkıyoruz. Bizimle birlikte özgürlükten sarhoş ilkbaharın çılgin zenginliği de yukarı çıkıyor. Serviler acı kokularını üzerimize saçıyor, reçinelerinin baş döndürücü bir yaşam kokusu var. Ağaçlar geçidi kapatan saçaklı kollarını mevsimin hafif ve değişken bitki örtüsünün üzerine atmış. Üzerlerinden zincirler halinde çiçekler ve yapraklar, gölgelerin arasından sızan uzun güneş huzmeleri aşağı iniyor. Çevremizdeki boşluk aydınlanıyor. Mezarlık genişliyor. Bize büyük ve hüzünlü görünüyor. Işığa doğru gidiyoruz, çok çeşmeden tepenin doruğunda mavi ve açık havanın sardığı bir düzlüğe ulaşıyoruz. Haliç'i ve Kâğıthane vadisini gören küçük bir Türk kahvesinin yakınında Şerif, annesi ve ben keyfediyoruz. Küçük bir çocuk bize küçük fincanlarda kahve getirdi. Ölümlerin toprağından tatlı ve sıcak havaya yaşama zevki yükseliyor. Görünmez bir sesin söylediği ağır notalı belli belirsiz tekdüze bir ezgi boşlukta duyuluyor, uzaktan bir başka ses ona yanıt veriyor. Tasasız Şerif çiçek demetinin yapraklarını koparıyor. Çiçekli tepe ona hemen yenilerini vere-

cek. Bu, zevkin düşünceyi yok ettiği Doğu keyfi... "Bugün güller... Yarın serviler."

* * *

İstanbul'dan başka hiçbir yerde kendimi dinsel bir havayla bu kadar sarılmış hissetmedim. Soyut Tanrı düşüncesi burada gerçekleşiyor, görünür olup kentin ve kentlilerin dışındaki hayatına sıkı sıkıya karışıyor. Boşluğa ince uzun külâhlarını atan yüzlerce minare, diz çökmüş ve ellerini sonsuzluğa doğru uzatmış bir halkın görüntüsünü çağrıştırıyor. Burada dua insanın en yüce ödevi, tek bir çağrının binlerce dindarı işlerinden ya da düşlerinden kopardığı buyurgan bir ödev gibi görünüyor. Bazı saatlerde insan kendi çevresinde yükselen bir dalganın sesini duyuyor. Öğlene doğru, güneş batarken, akşam olurken, büyük insan akımları oluşuyor, kalabalıklaşıyor, sessiz ve karşı koyulmaz biçimde İstanbul'un üç yüz camisine doğru yuvarlanıyor. Tüm camilerin aynı yakarıyla titrettiği saatler bunlar. Kör ve sağır bir inancın, var olma ve bunu sürdürme nedeni olduğu bu halka kuşku hiç zarar vermemiş. Tanrı tanımazlık halkın gözünde bağışlanamaz bir suç, inançlı bir Hristiyan'ın onun saygısına ve hoşgörüsüne hakkı oluyor.

İslam egemenliğinin başlangıcında bana öyle geliyor ki Peygamber ve ilk beş savaşıç ardıllarından birkaçı kadar acımasız bir bağnazlıkla hareket ettiler. İstanbul'da kimi zaman yenilenlerle yenilenleri yakınlaştıran dualarda kardeşliğin dokunaklı tanıklıklarına rastlanır.

İstanbul'un uzak bir mahallesinde kurulmuş, içinde Allah'ın adının ilk kez ululandığı eski küçük bir cami anımsıyorum. Yüzyılların ağırlığı altında sallanan binaların dolambacının ortasında Kariye Camii, yaşının görkemi ve mistik sessizliği içinde sakin ve yalnız yükseliyor. Kökenleri ve eskiliği ile gurur duymaya hakkı var. Bizans'ta Hristiyanlığın egemen olduğu ilk zamanlarda kilise önce bu yenedünyanın kralına adanmıştı. Osmanlılar tarafından camiye dönüştürülen kilise ilk adamanın izlerini taşıyor: güzel ve özgün mozaikler, Bizans'ın en eski mozaikleri iç avluyu kaplıyor. Burada anlamlı

bir simgecilik var: bir yüzyıldır Müslümanlar ve Hristiyanlar yan yana dua ediyorlar, ama birisinin dua yerini öbürününkinden ayırmak için kilise ince bir duvarla ikiye ayrılmış.

Yumuşak bakışlı, aksakallı yaşlı bir imam İncil'den sahneleri ve mozaikleri ancak bir Hristiyan papazın yapabileceği kadar bilgi ve saygıyla yorumluyor. Belki de "Coşkulu dualar her ikisinde de buradan aynı Tanrı'ya yükseldiğine göre kilise olmuş cami olmuş ne önemi var?" diye düşünüyordur.

Hristiyanlar tarafından Ulu Tanrı'ya adanmış bir tapınak olan Ayasofya'nın adını korumuş olan Müslümanlar aynı duyguyu paylaşıyorlar. Anlam onlar için de aynı, her gün Tanrı'ya onlar da aynı saygıyı gösteriyor, şükrediyorlar.

Müslüman ülkede cami toplumsal yaşamın merkezidir, sadece dua edilen yer değil, Tanrıbilim öğrencilerine İslam'ın siyasi ve dini geleneklerini aktaran bir okuldur. Yoksul hastaların şifa aramaya geldikleri yardım gördükleri sığınaktır. Aç olanı doyurur. Evsiz barksız zavallılara ev olur. Cahillere okuma yazma öğretir, Doğu bilimlerinin hazinesini özenle okumuşlara saklar. Böylece bir cami tüm mahallenin bilimsel, ahlaksal, bir ölçüde de özdeksel yaşamını içinde barındırır. İşte İslam'ın onu benimseyen halklara bu kadar derin bir biçimde sızması bu basit ve güçlü örgenlenme ile olmuştur. İstanbul gibi bir kentte Din hayatı ile sivil hayatın birbirinden ayrılması düşünülemez.

Fatih Camii II. Mehmet'in yaptırdığı ilk camidir. Ardılı olan sultanlar bunu örnek almışlardır. İslam'ı ve askerlerini yüceltmek için yüzyıllarca bekleyiş sırasında inançlarının yol göstericisi olan, geleceği haber veren yıldızda altın harflerle şöyle bir yazı var: "Onlar Konstantinopolis'i alacaklar. Ne mutlu onu alacak prense ve orduya!"

İnançlı biri bu ibadethaneye girer girmez bu sözlerin parlak ışığı ile karşılaşır. İnsanların zayıf belleklerinde ve dar kafalarında asırlar boyu, sonsuza kadar iz bırakabilmeleleri için bu sözler altınla kaplanmış. Bir mümin bu yazı karşısında duygulanır, gururu okşanır. Yüzyılların gerisinden dininin kurucusunun, ruhunu yaratan inancın öncüsünün Tanrı adına ona gönderdiği selamdır bu. Bu kâhince karşılaşma, müminin içindeki sevgiyi yüceltir. II. Mehmet'in bu ca-

miine gösterilen özel saygının nedeni budur. Cami her zaman müminlerle doludur. Burada yalnızlığın hüznü din-
ginliğinin zevkine varırlar.

Bu barışçıl anıt, simgesini ancak kanlı bir sis arasından fark ettiğimiz fatihi savunur. Bize önce onun bilgili, ozan ve merhametli bir imparator olduğunu öğretir. II. Mehmet şiir-
lerini Avni takma adıyla imzalıyordu, bu ününü zamanının ozanlarına karşı cömertliği ile de doğruladı. Kendi ulusun-
dan olanlarla yabancılar arasında fark gözetmeden birçoğu-
na aylık bağladı. Çalışmanın kutsallığın birinci ilkesi oldu-
nu söylüyordu. Camiinin çevresine sekiz medrese ya da din
eğitimi veren okul, birçok mektep yaptırdı, İstanbul'un ilk
Müslüman kitaplığını kurdu. Fatih Camii külliyesi içinde ilk
imaretleri yani bedava aşevleri, bir hastane, bir tımarhane,
yolcular ve yoksullar için kervansaraylar yaptırdı. Aynı dü-
zenlemeyi yeni imparatorluğun başkentinde başka on bir ca-
mide de yineledi, yardım ve barınma evleri kurdu.

Ardılları onu örnek aldılar, İstanbul kenti güzelliğini bir
ölçüde onlara borçludur. Onların her biri kenti cami, türbe,
çeşme gibi yeni süslerle donattı. Doğunun Tanrı'ya, ölüme,
yaşama saygı için yapılmış bu klasik anıtları bu kalıntıların
arasında çoğu zaman kendileri de kalıntı halinde, çökmüş bir
uygarlığın parlak tanıkları gibi yükselir. Heyhat! Gelip geçen
her saat bunlardan birkaç parça daha götürüyor. Türkler bir
yapıyı koruma sanatını bilmiyorlar. İstanbul'da bu yapıtlar-
dan ancak en ünlü birkaçı bakımlı kalmış. Öbürleri kendi ha-
line bırakılmış ya da hiçbir arkeolojik kaygı duymadan rast-
lantısal olarak onarılmış. Biten bir yılın külleri yüzyılların
külleriyle karışıyor, bu büyük geçmişin hayaletlerinin çöküp
yok olduğunu görmek büyük hüznü veriyor.

Sanat ve edebiyat koruyucuları arasında Bursa Üniversi-
tesi'nin kurucusu Orhan, I. Abdülhamit, ozan ve müzisyen
olan Selim, matematikçi Beyazıt, III. Ahmet ve eski bağla-
şımız Kanuni Sultan Süleyman sayılabilir. Onların gölgeleri
unutulmuşluğa karşı çıkıyor. Eşyaların uyuyan ruhunu şa-
şırtmaya meraklı gezginleri kendi yapıtları olan kitaplıklara
doğru yönlendiriyorlar. Bunlar Eski sarayın, Topkapı Sara-

yı'nın kitaplığı, I. Abdülhamit'in kitaplığı, Beyazıt ve Fatih camilerinin kitaplıkları ve daha az zengin başka kitaplıklar. Buralardaki kitap sayısı çok değil: en önemlisi olan saray kitaplığında üç binden fazla kitap yok. Ama o dönemde bunları bir araya getirmek ne kadar zor! Ve her kitabın içine konduğu koruyucu kap, bilime nasıl bir saygı duyulduğunu gösteriyor. Okuma odaları küçük, yumuşak bir aydınlık içinde, bir araya gelmiş öğrenciler halıların üzerinde küçük rahleler önünde diz çökerek kitap okuyorlar. Doğulularda bilginin soylu ve gizemli bir güzelliği var.

Muhammet müritlerine okuma yazma öğrenmenin kutsal bir görev olduğunu kabul ettirmiş ama ilköğretim düzeyini aşan her şey küçük bir azınlığa ayrılmış. Doğu kitapları üç dilde yazılmış ve üç kategoriye ayrılıyor. Herkesin bildiği Türkçe, gerekli ve genel eğitime herkesin ulaşabileceği yerde kullanılıyor. Farsça tarih ve şiir dili. Din konusundaki araştırmalar Arapça yapılıyor. Herkes Tanrı'nın yanına kabul edilmiyor. "Tanrı göklerin ve yeryüzünün ışığıdır. Işık duvarda açılan bir pencere gibidir, orada cam içinde bir lamba yanar. Cam bir yıldız gibi parlar. Lamba kutsal bir ağacın yağıyla yanar. Bu yağ ne Doğudan ne Batıdan gelir, Tanrı isteyeniyi ışığına yöneltir."²⁴

İslam'da yardımseverlik düşüncesini seviyorum. Müslümanlar buna Cennetin anahtarı adını veriyorlar, bu görevi ırk ve din farkı gözetmeden görevlerin en kutsalı gibi yerine getiriyorlar. Zengin olsun yoksul olsun kimse camide dağıtılan sadakayı geri çevirmiyor. Bu özerk küçük devletin bir bütçesi var, yaşayanların isteyerek verdikleri paralar, ölenlerin vasiyetlerinde yaptıkları dindarca bağışlarla yaşıyor. Vakıf adını verdikleri mülklerinin gelirleriyle, camilere geniş yardım sağlayan ve onların büyük örgütlenmesini güven altına alan kaynaklar bunlar. İstanbul camileri her gün otuz bin yoksulu doyuruyor. Onlara iki kap sıcak yemek ve ekmek veriyor. Bazı camilerin iyilikseverliği hayvanlara kadar uzanıyor. Beyazıt Camii'nin çevresi hiç de başka camiler kadar sakin değil. Avlusunu ve iç avlusunu uğuldayan insanlar dolduruyor: bunlar meyve, yiyecek, genellikle de doğu sanayinin tüm kü-

çük ürünlerini satan satıcılar. Gelip giden, düş gören ya da uyuyan insanlarla birlikte binlerce güvercin konup kalkıyor. Cami yapıldığından bu yana kuşlar onun konukları. Söylenlere göre cami yapılırken yoksul bir kadın tüm varlığı olan iki güvercini Sultan Beyazıt'a armağan eder. O zamanlar İslam düşüncesine göre halifelere herkes ulaşabilirdi. Beyazıt bu alçakgönüllü armağanı kabul eder, kuşların ve ondan üreyenlerin cami tarafından korunmasını emreder. Güvercinler imamların özenli gözetimleriyle çoğalır. Müslümanların hayvanlara olan sevgileri Budistlerinkiyle neredeyse aynı. Beyazıt Camii ayrıca her Cuma günü İstanbul köpeklerine ekmek veriyor. Ne günü ne de saati şaşırmadan en uzak mahallelerden koşup gelen köpekler görülüyor. Dağıtımı beklerken caminin çevresinde gruplar halinde toplanıyorlar. Kendi kendilerinin polisi olup aralarında bir düzen sağlıyorlar. Gereksiz acelecilik göstermiyor, yüzyıllık haklarının bilincinde gibi görünüyorlar.

Caminin gölgesi insana garip bir biçimde iyi geliyor, geçici yaşamın kaygılarıyla sarsılmış ruhlara huzur ve güven veriyor. Tanrı'ya yakın olma duygusu, insan iradesinin ilahi iradeye boyun eğmesi burada insanın düşlerden düşüncenin gevşekliğine kaydığı huzurlu bir atmosfer yaratıyor. Kuşkusuz bu nedenle camilerin çevresi sessiz kahveler, büfeler, mırıltılı suyu düşlere ahenk veren çeşmeler gibi dinlenme yerleriyle dolu. Her yaştan düş kuran, uyuşuklukları burada düşünceye dalma adını almış insanlar buraları dolduruyor.

* * *

Bayram yaklaşırken İstanbul sokaklarında hareketlilik iki katına çıkıyor. Gün boyu dükkânlar Türk Hanımlarla doluyor çünkü Bayram herkesin birbirine armağan verdiği bir dönem. Akşamları camilerdeki dualar ve iftarlar onları evlerinin dışına çıkarıyor. Ama Ayasofya büyük günün üç gün öncesi yapılan resmi toplantı süresince onlara yasak. Ben bir elçiliğin kapıcısının gözetimi altında orada bulundum. Bu benim Türklerin ülkesinde en çok etkilendiğim şeylerden biri oldu.

İstanbul ıslıl ıslıldı. Yüzlerce minare pırıl pırıl yanıyor, yıldızlara doğru ateşli çağrılar yapar gibi yükseliyordu. Ayasofya'yı saran geniş ıssız boşluk konaklama yerine dönüşmüştü, acele kurulmuş çadırların arasında ateş ocakları kızıl yansımalar yapıyordu. Orada bütün gece müminler sahur topu atılınca dek yiyecek buluyorlardı.

Camilerde yabancılara ayrılmış galerilerin üstünden coşku ve bağnazlık akımlarının geçtiği titreyen dalgalı bir deniz görülüyordu. Yirmi iki bin Müslüman seccadelerin üzerinde sıkışık durumda yan yana duruyordu. Diz çökmüş, imamların onların sesini yönlendirdiği kafes oymalı vaiz kürsüsüne doğru düzgün sıralar halinde dönmüş, gözleri uzak ve kutsal kente çevrilmiş olarak usulüne göre yüksek sesle kurandan ayetler okuyorlardı. Tekdüze dinsel ezgi yükseliyor, öne arkaya sallanmalarla vurgulanarak durmadan yükseliyordu. Bu şarkılarla şiddetli bir coşkunun, ritimli hareketlerden, boyun eğen seslerin ahenginden, yoğun içtenlikten, bu kalabalıktan dağılan elektrikten ileri gelen bir tür taşkınlığın patladığı hissediliyordu.

Yukarıda bulunan meraklılarla, beyaz sarıklıların, Tanrı'nın sevgili kullarının Mekke'nin gölgesinin düştüğü yeşil sarıklıların öbek öbek toplandığı hareketli deniz arasında yavaş yavaş kalın bir buğu yükseliyor ve bir bulut gibi ağırlaşıyordu. Işık çok büyük avizelerden, sütunları ısıldatan binlerce kandilden düşerken burada kırılıyor ve mozaikleri pırıl pırıl parlatıyordu.

Şaşırtıcı ve belirsiz bir çalkantı ile derinlikler açılmış gibi görünüyordu. Bu derinliklerden Allah adının çınladığı giderek yoğunlaşan bir uğultu yükseliyordu.

* * *

Gecenin içinde yankılanan top atışları ramazanın törensel bitişini, bayramı haber veriyor. Ayın yeniden görüldüğü haberi Bursa'dan geldi. Bir gün önceden bu bekleniyordu. Gerçekten de bu yıldızın bilimsel ve matematiksel bir görevi

olması yetmiyor, iyi Müslümanların da onu görmüş olması, tedirgin edici hiçbir ince sisin, soluk gümüş rengi hilali onu bekleyen halkın içten gelen gösterilerinden gizlememesi de gerekiyor.

Bayram gecesi İstanbul'da insanların pek de uyumadıkları büyük bir gece. Burada topların boğuk gürültüsü ve yürüyen askeri birliklerin ayak sesleri duyuluyor. Yüksek dereceli sivil, asker ve din görevlileri en güzel üniformalarını hazırlıyorlar çünkü gün doğarken Dolmabahçe Sarayı'nda Sultan'a eşlik etmeleri ve el öpme töreninden önce camide bayram namazında hazır bulunmaları gerekiyor. Babıâli'de elçilik tercümanları ile düzenlenecek birçok ayrıntı için her şey hazırlanıyordu ve benim gibi siyasi tribüne girme gibi büyük bir ayrıcalığı elde etmiş yabancılar da görkemli törenden bir şeyler kaçırmak korkusuyla uyuyamamışlardı.

Şafakta önce her zaman kapalı kapılar arkasında olup sonunda ortaya çıkan beyaz saray büyüğü bir biçimde görünüyor. Çok büyük ve olağanüstü, birçok sütunu, kemeri, terası olan, çiçek ve yaprak zincirleriyle süslü tırtıklı bir görünüme sahip pırıl pırıl parmaklıklarla yeşil sulardan ayrılmış saray birdenbire beliriyor, çiçekli yeşilliklerin ve sedir ağaçlarının arasında beyazlığıyla iç açıcı bir biçimde yükseliyor. Pırıltılı ve düzensiz bir biçimde, birbirini tutmayan yapılar kargaşası. Ama bu akışkan sarı ışık içinde, sudan yükselen yeşil yansımalar altında, gökten inen pembe ışıltılarla mermer alacalı renklere bürünüyor, hareleniyor, atmosfer onu tatlı ve uyumlu bir biçimde sarıyor, bu bağıntısız saraydan bir güzellik yayılıyor.

Büyük bir askeri örgüt sarayın çevresini sarıyor. Bunlar Selamlık günlerinde hükümdarın geçtiği yol üzerinde toplanmış herkesin hayran olduğu birlikler. Bu sabah güneş doğarken Sultan Yıldız Sarayı'ndan camiye inerken yol boyunca bir kordon oluşturdular.

Törende hazır bulunmalarına izin verilen yabancılar sadece elçiler topluluğunun üyeleri ve karakol gemilerinin kurmayları. Kimi zaman bir konsolos kendi ulusundan gezgin biri için aynı ayrıcalığı elde edebiliyor.

Avrupalılar önce bir salonda toplanıyor, oradan bir ordu görevlisi onları Taht salonunun yanındaki salonlardan birindeki diplomatlar tribününe götürüyor. Türkler yabancılara karşı, bir yığın pasta arasında bir semaverin tüttüğü iyi hazırlanmış bir büfenin de tanıklık ettiği gibi, güzel bir konuk-severlik gösteriyorlar.

Dolmabahçe Sarayı'nın taht salonu Avrupa'nın en büyüğü. Oranları çok güzel ama İtalyan sanatçıların yapıtı olan süslemeleri çirkin ve bayağı. Bununla birlikte salonun genel görünümü, boyutları ve mutlak çıplaklığı nedeniyle görkemli. Sultanın çok sade olan tahtı salonun bir ucunda dev gibi şamdanların arasında gölgeliksiz, sekisiz yükseliyor.

Önce boş olan salon gözlerimizin önünde tam bir sessizlik içinde giderek doluyor. Süslü giysileri içinde yüksek rütbeli kişiler, parlak üniformalı subaylar, yeşil, gri ya da mavi giysiler içinde imamlar ve hocalar uzun sıralar halinde içeri giriyor, hizaya giriyor, kendilerine ayrılmış sıralarına kadar arka arkaya diziliyorlar. Tahtın arkasında şehzadeler, imparatorun tahtının yakınında da bakanlar, sekreterler, mabeyinciler yer alıyor.

Uzun bir sessizlik ve hareketsizlik oldu. Sonra saray bandosu Hamidiye marşına başladı, Tüm bu göz kamaştırıcı parlaklık ve görkem ortasında gözleri hüznü, basit asker giysisi içinde bir adam görüldü. Bu Sultandı. Tüm başlar yere eğildi.

Hükümdar durdu: İstanbul kadısı onu karşılamak için ilerledi, onu kısa bir duaya çağırdı, her ikisi de ellerini kaldırarak dua ettiler. Sonra Sultan tahtına çıktı ve el öpme töreni başladı.

Önce şehzadeler, sonra sadrazam, bakanlar, Sultanın evindekiler, paşalar, vezirler, mollalar birer birer yaklaştılar, hükümdar onların saygılarını ayakta kabul etti. Onların her biri Doğu biçimi selam verip eğiliyordu: elini önce kalbinin üstüne, sonra alına koyuyor, Efendinin yanında ayakta durmuş süslü giysiler içinde bir kişinin ellerinde tuttuğu simgeyi öpermiş gibi bir hareket yapıyor. Uzaktan bir tür atkıya

benzeyen bu simgenin, gücün amblemi olan atkuyruklarının İslam savaşlarının önemli günlerinde kumandanın çadırının önüne belirge olarak çakıldığını bana açıkladılar. Askerler geçit töreni yaparken Sultan tahtında oturuyordu.

Orkestra birden Chopin'in büyük Polonezini çalmaya başladı. Bu sırada parlak bir güneş ışığı yüksek pencereden içeri giriyor ve Sultanın avucunda tuttuğu çıplak palanın üzerine düşüyordu. Paladan bir ışık fışkırdı. O an bana törenin gerçek karakterini gösterdi. Bu ışıldayan kılıç, İslam ve onun fetihleriydi. Çılgınca yankılanan Polonez, steplerin yalnızlığında Chopin tarafından toplanmış tüm anıları yaldızlı kalabalığın üzerine silkeliyordu. Bunda İslam'ın zafer kasırgası geçerken düzlükleri titretmiş olan vahşi şarkıların yansıması duyuluyordu. Ritimlerinde atlıların gürültüsü fark ediliyordu. Müzik ve parlak silah birbirine uyuyordu. Soğukkanlı Sultan, belki de farkında olmadan palayı güneşte harelendiriyordu.

Türklerin anlamlı sanatına hayranlık duyuyordum, birden Tannhauser marşı bu etkileyici uyumu kesti. Binlerce yüreğin attığı, binlerce insanın düşündüğü, belki anılara daldığı salona birden ağır bir sessizlik egemen oldu. Sonra güçlü seslerle desteklenen büyük bir çığlık yankılandı: "Sultan, Allah'ın büyüklüğü karşısında bir hiç olduğunu unutma!"

Ve bembeyaz giyimli Şeyhülislam, yanında yeşiller giymiş Mekke şerifi olduğu halde ağır ağır ilerledi. Sultan ayağa kalktı ve onu karşılamaya geldi. Aralarında birkaç adım kalınca durdular. Soluk ellerini havaya kaldıran Şeyhülislam dua işaretini verdi. Sultan da onun gibi yaptı, alacalı kalabalıkta binlerce el göğe uzandı.

Sultan üç adımda tahtının yanına geldi, dinî lider İnancın koruyucusu olan silahlı eli öptü. Ondan sonra Kadılar, ulema ve hocalar Sultanın yanına geldiler.

Yukarıdaki diplomatlar tribününden Sultan bana soluk ve hüzünlü gibi göründü ama uyruklarının saygısını kabul ederken duruşu gücünün yaygınlığını ölçmüş bir hükümdarın duruşuydu. Onun hızla uzaklaştığını görünce törenin sona erdiğini anladık.

Madalyalarla ışıldayan, tören silahlarıyla pırıl pırıl yaldızlı bir kalabalık, sarayın çevresini, küçük parkı, parmaklıkları aşmak için geçilmesi gereken avluyu dolduruyordu. İmparatorluğun tüm yüksek orunlu görevlileri, ordunun saygın üniformaları içinde tüm komutanları oradaydı.

Gün ortasıydı ve ben bu görkemli görüntüden ışıkları belleğime taşıdım.

İstanbul, 1904 - Paris, 1908.

DİPNOTLAR

¹ Bu bölüm ve "Ramazan Anısı" adlı bölüm 1902 ve 1905 yıllarında "Le Conseil des Femmes" (Kadınlar Meclisi) ve "La Grande Revue" (Büyük Dergi) dergilerinde bölümler halinde yayımlandı ama ben onları tümüyle yeniden elden geçirdim. (Yazarın notu.)

² Avrupa yaşam biçimini benimsemiş, ona uygun bir eğitim görmüş. (ç.n.)

³ Art Nouveau. (ç.n.)

⁴ Albion, Büyük Britanya'nın eski adıdır. (ç.n.)

⁵ Kadın ya da Kadın efendi İmparatorun çocuk doğurmuş eşlerine verilen addır. (ç.n.)

⁶ İşte tanığı olduğum bir olay. Kocasını Fransa'da kalmış müzik öğretmeni bir kadın yaklaşık beş yüz frank kadar bir para biriktirmişti. Bu parayla tahvil aldı ve bunu bir kredi kuruluşuna, bir Fransız kuruluşuna emanet etti. Paraya gereksinimi olduğu bir gün tahvil çekmek ve satmak istedi. Ondan kocasının iznini istediler. Kadın kendisini tanıyan müdüre bu konuda ısrar etti: müdür yasaları neden olarak ileri sürdü ve üzgün olarak ona şöyle dedi: "Müslüman değilsiniz! Öyle olsaydı istediğiniz gibi alır satardınız ve size tek soru bile sormazdım."

⁷ Kadın Gazetesi.

⁸ Legion d'Honneur sahibi kişilerin kızlarının okuduğu bir okulun öğrencisi olmuştu. (ç.n.)

⁹ Bu sayfaların en son Türk devriminden önce yazıldığını anımsatmama gerek var mı?

¹⁰ Topkapı sarayı. (ç.n.)

- 11 Bir Doğu öyküsünün başkişisi olan Namouna iki sorumsuz erkek arasında perişan düşen bir genç kız olup batı edebiyatı (Musset, Tro-yat vb.) ve müziğinde (Lalo vb.) çeşitli yapıtlara konu olmuştur. (ç.n.)
- 12 Kıdemli saray kalfalarına verilen ad. Bunlara gördükleri işlere göre kahveci usta, hazinedar usta, çamaşırcı usta gibi adlar verilir-di. (ç.n.)
- 13 Padişahın kişisel hizmetlerini gören cariyelerdir. Padişahın gön-lünü çelenlere Has odalık ya da İkbal denirdi. (ç.n.)
- 14 Osmanlılarda sarayın harem dairesine yeni alınan cariyelere ve-rilen ad. Bu gibiler "kalfa" denilen deneyimli harem görevlisi kadın-lar tarafından eğitilip yetiştirilirdi.(ç.n.)
- 15 Gedikli cariyeler arasında bulunan gözdele padişaha eş seçilen üç dereceden ilkinin oluşturmaktaydı. (Ötekiler "ikbal" ve "kadın efendi") (ç.n.)
- 16 Padişahın kızlarına Hatun denirdi. Fatih'ten sonra Hanım Sultan dendi. (ç.n.)
- 17 Sarayın harem bölümüyle ilgili harcamalardan sorumlu hare-mağası. (ç.n.)
- 18 Müslümanların Emiri ya da önderi anlamına gelen Arapça un-van. (ç.n.)
- 19 Hıdrellezi Ortodokslar "Aya Yorgi", Katolikler "Saint-Georges" (Aziz Georges) günü olarak kutlarlar. (ç.n.)
- 20 Alafranga saat bugün kullandığımız saat sistemi. Güneşin batışında on ikiyi göstermek üzere ayarlanan saat sistemine alatur-ka saat ya da ezani saat deniyor. (ç.n.)
- 21 Kuzey Afrika'da dervişlere verilen ad. (ç.n.)
- 22 Ümm-i Sıbyan Duası Muskası. Nazara karşı yapılırdı. (ç.n.)
- 23 La nuit d'octobre . Alfred de Musset'nin bir şiiri. (ç.n.)
- 24 Kuranın yirmi dördüncü duasının otuz altıncı ayeti. Süleymani-ye Camii'nin yazıtlarından biridir.

Kapalı Bahçe

Marc Hélyys

Bir kadın olarak döneminin cesur gezginlerinden olan gazeteci yazar *Marie Léra*, kadın yazarların eserlerinin okuyucular tarafından önemsenmediğini fark edip bir erkek ismi olan Marc Hélyys takma adıyla İstanbul haremli ve Osmanlı kadınları hakkında yazdığı öyküleri topladığı bu kitabı **Kapalı Bahçe** adıyla 1908 yılında yayımladı.

Komik ve dokunaklı hikâyelerle dolu olan bu kitap, Osmanlı İmparatorluğu'nun son yıllarındaki haremli ve Türk kadınlarının yaşamlarını önyargı ve yanlış bilgilerden arınmış bir şekilde, mizah dolu ve sevecen bir dille anlatıyor.

O dönemlerde zengin evlerinde bulunan haremli hiç tanımadan kulaktan dolma bilgilerle yazan ve anlatan çoğu gezginin aksine, Marc Hélyys 1901, 1904 ve 1905 yıllarında İstanbul'a yaptığı üç yolculukta Nuriye ve Zennur adlı kadınlarla arkadaş olmuş ve onlarla birlikte İstanbul'un birçok haremli tanımış ve o evlerdeki yaşamları inceleme fırsatı bulmuştur.

Pierre Loti'ye **Mutsuz Kadınlar** (Les désenchantées 1906) adlı romanının alt yapısını hazırlayan Marc Hélyys, Kapalı Bahçe ile Türk kadınlarının isteklerinin sözcüsü olurken, bize sıradışı kadınların hayatlarından kesitler sunuyor...

ISBN 978-975-8915-41-5

9 789758 915415 >

GiTa
yayınları

Bir Zamanlar İstanbul
Koleksiyonu

013829